فلسفهٔ اسلامیه
دن

برنچی جزء

فلسفهٔ اعتقادیه

ضیاء الدین الکمالی
اثریدر

حقوق الطبع مؤلفگه عائددر.

اوفا «شرق» مطبعه سی
Уфа, типографія „Восточная Печать".
1910 г.

مؤلف طرفندن :

جناب حق طرفندن کیلگان «دین اسلام» کشیلرگه بیوک حکمت مصلحتلر بلن تیران فلسفهء حقهلر میدانه کیترمشدر. کشیلك دنیاسینه بیوك اوزگارش کیتك مدنیت حقه طودرمشدر. بو کونده اوچ یوز ملیون چامهسنده ایبارچن لری واردر. ایمدی بونداین بیوك دیننك حکمت وفلسفهسنی بلورگه مسلمانلر بورچلیدر. چونکه اوزدیننك فلسفهسنی بلمهگان ملت، چن چنینه اول دینده یاشامایدر، فائدهلانه آلمایدر. اویلاپقنه قارا! قولکده دنیا کوتار ایچون اوغان بر قورال! لکن نه حکمت ونی مصلحت ایچون ایکانین بلماسك، فائدهلانه آورسکهمی؟ هیچ.. بلکه بر قورال ایکان دییب قاراب توررسك! ایمدی دنیا وآخرت مڭگو بختلی ایدهر ایچون کلگان دیننك فلسفهسنی بلمهو، عارلك دگلمی؟ البته عارلکدر. مونه شوننك ایچون بر «فلسفهء اسلامیه» اسملی اثریازه باشلادم، شول اثرنك برنچی جزئی اولغان «فلسفهء اعتقادیه»نی نشر ایدوب ملاحظهلرگزه قویدم. تلی یڭلچه تورك تلنده در. هرکشی آڭلارلق در. فقط تورك تلمزده بو اثر برنچی اولارهق یازیلدیغندن کهمجلکلر کوب اولسهده هر نرسهده تکامل قانونیه سویالدیکندن انشاءاه بوکتابده اول یولده کامل لهنور دییب امید ایدهم.

ضیاء الدین الکمالی

اوفا

۱۹۱۰ سنه ۲۰ ایول

بسم الله الرحمن الرحيم

اليوم اكملت لكم دينكم واتممت عليكم نعمتى ورضيت لكم الاسلام دينا آه

قرآن كريم سوره مائده ۳ نچى آية

دين، شريعت

كشيلك دنياسنى توزاتوب حق يولغه توشررايچون جناب حق طرفندن كلمش قانونلرغه قوانين الهيه «دين سماويلر» دييب ايتله در. شول قانونلرنڭ دنيا تركلكنى اصلاحغه عائد اولغانلرينه قوانين شرعيه، «شريعت» اعتقاد، عبادت، اخلاق، فضائل اعمالگه تعلقلى قوانين الهيه‌گه «دين» دييب ايتله در.

كشيلك دنياسى هر جهتدن دين‌گه محتاجدر. دين سز كشيلك دنياسى ياشامه‌يه‌چكدر. نه قدرى عقلى فكرى اوسسون همان دين‌گه محتاج اولاچقدر، نه قدرى مدنيت كيكايسون شول درجه دين گه احتياج آرته‌چقدر. موزه شونڭ ايچون بو كتابمه كشيلك دنياسينڭ دين‌گه احتياجنى بيان ايله سوزگه باشلايم.

کشیلک دنیاسی نه ایچون دین گه محتاج؟

اوزمز یاشاگان ییر یوزینه قاراساق، کورەمزکه ییرده بیوك اوچ تورلی پادشاهلق دورسورەدر: جانلیلر (حیوانات)، اوسمرلر، (نباتات) معدن‌لر (معدنیات). بو اوچ تورلی پادشاهلق‌لرنی تیکشروب قاراساق کورەمزکه هر قایوسی ظلم ایچنده هم هر قایوسی ایچنده ظلم یاشایدر: مثلا معدن‌لرگه قارە، ظور طاشلر کوچك طاشلرنی ایزە، اوستینه توشە، واطا، پارچالای، قاطغ معدن‌لر یومیشاغنی ایزە، هلاك ایته. اوسمرلرده شولایوق ظور آغاچلر کوچکلرینه ظلم ایده: مثلا قویاشنك شاولەسنی اوزینك اشیغنده اوسکان واق آغاچلرغه توشیرمای، صوو ییرشلکنیده اوزیگنه اچە، واق آغاچلرغه میدان ویرمای، شوندن صوك واق آغاچلر چارە بیچارە ضعیفلکگه توشە، قویاشدن نور آلا آلمای، یافرەق‌لری صارغایە، اوسە آلمای آقتیغنده کیلوب قوررغه مجبور بولا. ظور آغاچلر یغلوب آووب توشسەده همانده واقلرغه ظلمنی قویمای، کوچکلرنی آودارە، صندرە، ییمرە، بتونلای یوق ایتە: اولەنلرده اوشانداق: بیوك بازقلری اوزلرندن نازك چچکەلرینی

واصوب اوسه، ضعیفلاته، آسته قالدره، چیپکلاندره،
باره، باره قوریده. مونه اولهن وچوبلرنگ بوظلمینه توزه
آلمای، کشیلرایکون باصولرینه طایاق، اوراق، اوطاوغچ
کبی قورال‌لرکوتاریب چغالر. آشلق اوله‌نلرنگ ظلمینه
قاریشی توره آلمغانغه کوره چوب‌لرگه قارشی صوغش
آچالر. فقط اوله‌نلر کشیلرگه قاریشی کوچسز قالدیقلرن
خاتون قزلردن‌ده بیگله‌لر. لکن اوطاوغچلر اوستلرندن
کیتوب بر ایکی اوچ کون‌اوتاراوتمز، همان آشلقغه هجوم
ایله‌رگه باشلایلر... شولایوق حیوان‌لر ایچنده‌ده ظلم دوز
وره‌در. کوچلیلری کوچسزلرینه ظلم ایته: مثلا آرسلان
قاپلان، یولبارص، آیو، بوری (قورد)اوزلرینگ کوچی
آلغان هر حیوان نی آولایلر، توته‌لر، آشایلر بتره‌لر.
هواده‌غی قوشلرغه قاراساق، آلارده‌ده همان ظلم باشایدر:
مثلا قارچغه شونقار، لاچین، قیغر، بورکت، کبی یرتقچلر،
اوزلرندن توبانکی درجه‌ده بولغان قوشلرنی تیبه‌لر،
آولایلر، راحتله‌نه، راحتله‌نه قچقرتوب آشایلر. بیچاره
صایراب تورغان صاندوغاچلر، بلبل‌لر، صیرچقلر، آلار-
نگ طرناقلرنده قربان بولالر. بالا چغاررغه غینه کیلگان
قوشلر بالالرندن محروم، بالالری آنالرندن یتیم قالالر.
گورله‌ب تورغان کوکارچین‌لرنگ یاشارینی توکه‌لر...

دریاده‌غی بالقلرغه کوزصالسانك، آلارده‌ده‌ظام‌دور سوره؛ ظور بالقلر کوچکلرینی قابه‌یوطه، ایزه بنره: مثلا چایین، کیت، چورتان، آلابوغه کبی‌لر کوچك بالقلرنی یوطه‌غینه ویره‌لر...

بیر یوزنده الك قدرلی یاخشی دیگان کشیلرنی قاراساق، کشیلرنك ظلم‌لری چیکدن چقغان. بتون معدن‌لر، اوسمرلر، حیوان‌لر بارچه‌سی کشینك ظلمی آستنده ایزیله‌در: آغاچلرنی کیسه‌لر، اولهنلرنی چابه‌لر، چاچکه وقتیمی یا که یافره‌ق زمانیمی اویلارینه‌بیله کر بلهچقمای؛ بتون حیوان‌لرنی توته‌لر، جیگه‌لر، خدمتلرینی‌بك کوب زمان‌لر کوره‌لر، صوگره صویوب آشایلر. آنالرن بوغازلایلر، بالالرینی یتیم قالدره‌لر. توشلرینی کیوروب توروباشلرینه اوطروب شول مظلوم‌لرنك ایت‌لرینی ماقطاب ماقطاب آشایلر. آرتقه چالقان یاطوب کیکروب حیوان سو یا کلرندن یاصالمه تش قازغچلریله تشلرینی طازارته‌لر. حیوان‌لرنك تیرسنی طوناب آلوب اوستلرینه طون، کورك، باشلرینه بورك قالپاق، آیاقلرینه‌چینك کاوش‌لرتکوب کییالر. اوزلری صویوب آشاغان حیوان لرنك باشلرینی چیتدان باشلرینه آلوب نیندایین حیوان‌لرنك باشینه بیتکانینی کورگازرگه قویالر. شولایوق

قوشلرنی توته‌لر، آطالر، اوتره‌لر، آشایلر. قولینه پچاق توتقان، قوشنلڭ آیاغندن کوتارب باشنی توبان تیلمرتوب آصلندرغان کویکه اولم هلاکت‌بازارینه آلوب باره یاتقان شول کشیدر!! مندەرلر، توشاکلر، یاسنقلر شول مظلوملرڭ یونلری!! کشینڭ عقل‌لی باشلری تون لرنی اویقولرنی بیله اوزلرینڭ ظلم ایسلرینی ایسکاب یاتمزسه کوڭلی طنمایدر. قایه تیلمرگان کوز یاشلرینی اویلاو؟ قایه چابه‌لانب تورغان بالقلرڭ اینالولرینه التفات!! قایه موڭا یغان یالۋارغان حال تللرینه‌اعتبار!!

دیمك بتون یپر یوزنده ظلم یاشای: قوریلرغه ظلم چابلمکان، هوالرغه ظلم جایلکان، مونه دیکان صاف کومش کبك صو ظلم ایله قاتشقان، ای صو! بز سنڭ ایله پاکلنه‌مز دیمز، لکن سن بزنی ظلم صرقندیلرڭ ایله بویایسڭ ایمش!

ایمدی طبیعت‌که بوباقدن قاراغانده «بتون طبیعت ده ظلم حاکمدر» دیب ایتورگه ممکن‌در.

طبیعت‌ده بوظلم‌گه قارشی قویلغان قوهٔ مدافعه.

شول سویلاب کیچکان اوچ پادشاهلقغه ایکنچی کره فکرمزنی یورتسك، بله‌مزکه، هر سلسله‌ده‌گی ظلمنڭ

قارشوسینه چاره‌لر، قوهٔ مدافعه‌لر یاصالغان. حیوانلر پاد-
شاه‌لقنك: یرتقچ حیوانلرك ظلمندن قوتلورغه كوچك
حیوانلرده قوهٔ مدافعه‌لر وار: قارشی سوزارگه موگز،
تیبه‌رگه آیاق، قارشی تشلرگه تش، یرتقچنی بیتكز-
مزسلك شه‌ب چابولر، طاغنك اورینه قارشی شه‌ب
چابارلق جایلی اوكایلی آیاقلر، مثلا قویانلرده، دشما-
نلرینه قاراغانده كوچك گاوده‌لریله اوزلرینی قوتلدرو-
لر مثلا چچقانلر اونینه كردیكی كبی دشماندن خلاص
بولا، فقط اوزی ظلم ایده‌رگه چقسه غینه پسی قارماغینه
آلاگه‌در. قوشلرده یالتانغچ اوچقور اوچولر، دشمانلرندن
قوتلدره. یبر یوزنده الك بیچاره حالك اولوب آیاق
قولدن محروم اولغان یلان چایانلرده آغوز هرلر قویلغان؛
شول آغو، زهرلریله اوزلرینی مدافعه ایده‌لر؛ دشمانلری
یانینه واررغه بیله قورقه‌لر. بعض حیوانلرده بك اوزا-
قدان كورگچ اوتكور كوزلر، یاكه بك یراقدن ایشتدر،
یاكه بك سیزگچ طویو قوه‌لری ویرلگان، مثلا بوری
بر باصوغه یاكه اورمانغه كیلسه بر نیچه چاقرم یبردن
صغر كنولری یاردام صرراغان كبی بولوب باقریشه
باشلایلر. بتون عام خلقیده بونی ایشتسه «آخرسی بوری
كیلگاندر، صغرلر باقریشه» دییشه باشلایلر.

بعض بر حیوانلرغه باشقه مدافعه‌چیلرده وار، مثلا چاوکه غافل ره‌ك اولدیغندن آلا قارغالر مدافعه ایدیشه‌لر. شونك ایچون قارچیغه کورندیکی کبك قارایق!! دیگان آچرغالانغچ طاوشلریله صاقلانورغه اعلان ایده‌لر. چاوکه‌لرده اویرلوب بر طوب بولوب بر یگشوب اوز ـ لرینی مدافعه حالینه قویالر....

بعض بر ضعیف ره‌ك حیوانلرغه یل فصللرینك اوز ـ گارشی نسبتنده وقتلیچه قوه مدافعه‌لرده یاصالغان. مثلا قویان دشمانی بك کوب اولدیغندن قورقاقدر، ضعیف‌در (شونك ایچون «قویان یوراك» برمقال ایتلوب یورتیله‌در) قش کوننده قارآقلغیله بر ره‌وشده اولسون ایچون آق توسده، جای کوننده کوگل جم اوله‌نلر ایچنده اوله‌نلر ایله بر توسلی اولوب دشمانلرینه تیزدن کورنماسون ایچون کوگلجم توسکه ایلانه‌در. ایشته بوده قوه‌ٔ مدافعه‌در.

بعض بر چته‌لر زور، قوه‌ٔ مدافعه‌لری ضعیف اولغان حیوانلرغه مثلا صغر، آط، دوا، قوی کبیلرگه آدم بالالری مدافعه‌چیلردر. صووقلردن صاقلرغه آزبارلر لاپاصلر، قوره‌لر، آچلقدن صاقلار ایچون تورلی آزقلر، یرتقچ لردن صاقلار ایچون قوراللر صاقچیلر، آورودن صاقلر ایچون بیطری مکتبلر، بیطری طبیبلر، دارولر...

حاضرلایلر. شولایوق بالقلرده‌ده کاوده‌لری کوچکینه‌لك چاچکه‌لی صرطلرکبی قوهٔ مدافعه‌لرده...

بس طبیعت دنیاسینه بو جهتدن توشنوب قاراغانده کوره‌مزکه، هرسلسله آره‌سنده ظلمغه قارشی قوهٔ مدافعه یا-صالغان. ظلمغه‌غینه‌دور سوررگه‌ایرك ویرلمکان. بلکه ظلم تیدرردای‌لرنی قانون طبیعت اوزی قصوب سیرا-کلاتکان، آزاینقان.

شول طبیعتده‌گی ظلملرنی چاغشدرو.

یوقاریده سویلانکان اوچ بیوك پادشاهلقدغی ظلملرنی چاغشدروب قارایق، مثلا حیوانلر ایچنده‌گی ظلم اوزلرینك نسلینه دگل: قویان قویاننی آشامای، چه‌وکه چه‌وکه‌نی تیپمای، صغرصغرنی آشامای، چاباق چاباقنی یوطمای. اوز صنفینه ظلم ایتوقایه تورسون، بلکه یاقلاشه مدافعه قیلیشورغه طریشه‌لر. حتی اوز صنفندن اولماسه‌ده مناسبتله‌نکان سببلی یاقلاشورغه طریشه‌لر. دیمك حیوانلر ایچنده اوز جنسنه اوز نسلینه ظلم قیلشو یوقدر. بلکه ظلم قیلغانده‌ده باشقه صنف‌لرغه‌غنه‌دیر.

اما آدم بالاسینه قاراساق، ییریوزنده‌گی بارچه نرسه‌گه ظلم ایته: اوله‌نلر، اوسمرلر، حیوانلر، قوشلر، بالقلر،

معدن‌لر، هر قایوسی آدمنگ کوچی آستنده محکوم‌در. آدم بالاسی بارچه‌سنیده ایزه، آشای، ییمره، واطا، اورمان‌لرنی قره، ییر یوزنده‌گی حیوانلرنی آشای آشای قصوب آزایتوب کیله، حتی بعضلرینگ نسل‌لرینی بیله کسیه، دیمک بتون اورمان‌لر، حیوان‌لر اوله‌نلر معدن‌لر آدم بالاسی قهری آستنده ایزیله. (بر وقت کیله‌چک که بتون سلسله حیوانات نباتات انسان‌غه ایلانکان بولاچق، یعنی کشی بارسینی آشاب بترکانده ییر یوزنده شغرم کشیگنه قالاچق!)

کشی بونگ ایله‌گینه قنه‌عت‌له‌نمای، اوزینگ طامرداشی اولغان کشی قارنداشینه ده ظلم ایته، صوغوشه، طالاشه، قان توگه، جان قیا. اوزینگ وجدانداش اولغان دین قارنداشینه هجوم ایده (مثلا بزنگ مسلمانلر کبی) بلکه اوزینگ بر طوغان قارنداشینه یمان قصد ایده، اوزینی طودرغان، تربیه‌له‌گان آنگ ایچون مگ جفا وبلالر کور-گان آتا آناسنی رنجته، جانسزله‌تب اوتربده قویه! نه قدری یمازلق!! آتا آنا اوزلرینگ کوز قاراسی، یوراک پاره‌سی اولغان بالالرینی اوتره ایک آچقده‌کشی ظالمک چیدکینه چیغوب اش اشلایده اول ظالمی یتمه‌کان کبی اوزینده اوترب ظلم لک تیله دنیادن آیریله....

دیمک ییر یوزنده‌گی طبیعت دنیاسنده یاشاکان

بارچه نرسه‌لردن ده «الڭ ظالم، الڭ یرتقچ، الڭ وحشی آدم بالاسیدر».

آدم بالاسینڭ بو قدری ظامینه قارشی هیچ بر مادیاتدن قوهٔ مدافعه‌ده یوقدر. هیچ بر نرسه‌نڭ قارشی تورغه چاره‌سی وطاقتی‌ده یوقدر. چونکه بارچه طبیعت کشینڭ قوه تسخیریه‌سی آستینه آلنغان، کشینڭ طرناغینه ألـکان.

بس شولای اولغاچدن آدم بالاسینڭ یر یوزنده شاشقنلق ایده‌چك بو قوه‌لرینه، چیکدن چغاچق بو ظاملرینه قارشی تورردای معنوی برقوه مدافعه، تعدیینه چك چیکاردای بر قانون کیره‌ك، ایشته اول قانون دین وشریعت در.

مونه شونڭ ایچون کشیلك دنیاسی دین‌گه محتاجدر.

کشیلك دنیاسی اوزنده‌گی قوه‌لری جهتندن دین‌گه محتاج.

کشی اوزی قاراب تورغانده ایکی آرشین نیچه‌ ژیر شوکلی کوچکینه‌گنه بر حیوان اولسه‌ده اوزنده بیوك عالم لر توریلکان: عالم مادیاتدن ایسه، بتون یر یوزنده نیندایین ماده اولسه کشینڭ اوزنده وار، یرده نه اصل وبسیط اولان عنصرلر قویاشده وار، بس کشیده قویاشده اولان ماده‌لرده وار. شوشی ماده‌لرگه قویلغان قوه‌لرگه

قاراساق ،عالم معنویاتدن کشینك شول کوچکینه گینه گاودەسندە تورلی قوەلر وتورلی صفتلر وار: مثلا آدمدە دیوانلق قوەسی وار. آشای، اچه، یوقلای،نسل کیتره.. فرشتەلر قوەسی وار؛ یاخشیلق قیله، اوزن بار قیلوچی اللەتعالیگە بوی صونە، صاف وجدانی نچارلقدن نفرتلانە..... یرتقچلق قوەسیدە وار. طالاشە، قرلیشه، أزغیشه اوچ آلا، اوتریشه.... کشینك اوزی یاراتمغان شیطانلق صفتیدە وار: آلدای قوتورتە، حیلە قیلە، بوزقلق قیلە، قیلدره، کشی آرەسنی بوزه، اللەلق صفتیدە وار: کمالتنی سوە، کەمچلیکنی برده اوستینە آلمای، هیچ وقتدە عیبنی اوزاوستینە یوکلامای اوزندە کامچلك بولوینەراضیدە اولمای،اولسە بیلە اعترافدە ایتمای، اعتراف ایتسە بیلە، اعتراف ایتونی کمالات دییب بلدیکندن ایچون گینە اعتراف ایدە؛اگردە حقلقنی اعتراف ایتو کمالاتدن دییب اعتقاد ایتمزسە ایدی، دنیا یارا تلغاندن برو یاشاگان آدم بالاسندن اعتراف میدانەکلمز ایدی، بلکە دنیادە «اعتراف» دیگان سوز بیلە اولمز ایدی. ایمدی کشیدە اولغان بو قودلر کشینی تورلیسی تورلی یاقغە طارتەلر اللەلق، فرشتەلك قوەلری ایذگولك یاـ خشیلق یاغینە، یوقاری درجەگە آشوررغە یول کورکازەلر. قالغان اوچ قوەلر حیوانلقغە بلکە آندندە توبان کیدرگە

اوسترایلر. آدم بالاسی شوشی قوه‌لرک برسی ایله‌گنه یاشای آلمای، بلکه بیشسنی اشلاتورگه مجبوردر. لکن بوقوه‌رنی نیندایین حالده قایوسن استعمال ایله‌رگه کیره‌ک، نیندایین چاقده قایسی قوه‌لرنی اشلاتورگه کیره‌ک ایکانینی بیلگلاودن‌عقلی آبطرایدر. بس بوقوه‌لرنی نیندایین اور نده استعمال ایله‌رگه کیره‌ک ونیچک اشلاتورگه کیرک ایکانینی بلدرگان قانون کیرک. ایشته اول قانون ایسه دیندر. بس آدم بالاسینه دین کیره‌ک.

کشیلک دنیاسی قوهٔ عقلیه جهتندن دین‌گه محتاج.

کشیده باشلیچه قوهٔ عقلیه، شهویه، غضبیه، کبی بیوک قوه‌لر وار. بوقوه‌لر هر قایوسی شاشقین (افراط)، اورطه (توسط) توبه‌ن (تفریط) درجه‌لرینه بولینه‌لر. دیمک بو اوچ قوه‌لر هر قایوسی اوچارگه بولنوب باریسی طوغز بولسم بولادر.

بویله: قوهٔ عقلیه‌نک شاشقینی «جربزه»، اورطه‌چه‌سی «حکمت»، توبه‌نی «جهالت، غباوت»، قوهٔ غضبیه‌نک « « «تهور»، » «شجاعت»، «جبن»، قوهٔ شهویه‌نک » » «شره»، » » «عفت»، » «خمود»، دییب ایتله‌در.

شوشی طوغزگه بو لینگان قوه‌لردن آلطیسی یعنی جربزه، عباوات، تهور، جبن، شره، خمود مطلقا یاوزلق، یمانلق چیشمه‌لریدر. بیوک بولم ایله گینه حسابلاغانلق بونلردن آلطمش طارماق یمانلق طوغادر، آلارده تلدن، قولدن وباشقه تن کیسا کلرندن میدانه کیلو اعتباریله یوزلرچه مڭلرچه یاوزلقلرغه آشادر. قوهٔ عقلیه، کرچه قوهٔ قدسیه اولسه‌ده بوقوه‌لر قارشوسنده یالڭز بر اوزیگنه اولوب یاخشیلق ایزگولك یاغینه یول کورساته‌در. دیمك کشیده سعادتگه یول کورگازگان قوه برگینه‌در؛ اول ایسه عقلدر. فقط عقل باشقه قوه‌لرنی ییگوب آلسه‌غنه قوهٔ غضبیه‌نڭ اورطه‌چه‌سی اولغان شجاعت، قوه شهویه‌نڭ اورطه‌چسی اولغان عفت قوه‌لرنی اوزینڭ فرمانی بوینچه خدمت ایتدره آلادر. لکن، عقلگه قوهٔ وهمیه وخیالیه کبی باشقه قوه‌لرده هجوم ایلادر. ایمدی عقل هرنه‌قدری قوهٔ قدسیه اولسه‌ده بوقدری کوب قوه‌لرڭ هجومنه قارشی توره آلمایه چغی بلگیلیدر. شونڭ ایچونك کوب وقتلق ییگیله‌در ییگلمه‌گان قوهٔ عقلیه دنیاده نیچه ملیونلرغه‌برگینه اولسه اولادر.

ایمدی شولای اولغاچدن عقلغه یاردمچی اولغان بر قوت کیره‌ك. ایشته اول قوت ایسه، الله تعالی طرفندن کیلگان قانون دیندر، بس کشیلرگه دین کیره‌ك.

کشیلك دنیاسی طبیعت و فطرتی جهتندن دین‌گه محتاج.

آدم بالالرینك تاریخ غه یازیله باشلاغاندن برو دورسورگان بتون حال لرینه طبیعت‌لرینه قاراغانده آدم بالاسی هر زمانده اوزینك تیره یاغنده ایلانب آلغان ایبرلرگه کوزینی صالغان: آیاق آستنده‌غی بیرنه قارا‌غان ، باش اوستنده‌گی یوقاریلقغه کوتاریلب قاراغان . بس اویلانغان صاغشلاغان، توشونگان، «بو قدری کیلك، طور، دنیانی بار قیلوچی موندایین ماطور، هر بر نرسه‌سی فائده‌غه یارارلق ایتب یاصاغان بر یاصاوچسی بولورغه کیره‌ك» دییب بتون وجدانی ازله‌گان، شوشی اعتقادنی ایتمزسه، هیچ بر زمان کوکلی طنمه‌غان. بو اعتقاد اولمغانده کوکلنده همان بوشلق سیزگان. «بو دنیانی بر یاصاوچی وار» دیگان اعتقاد ایله‌گنه شول کوکل بوشلقنی طوطرغان. شولایوق شول اعتقاد ایتکان ذات‌غه اوزینك فقط کوکل طارتویله صیینه باشلاغان، آکا تلاکلرینی ایتکان، سرلرنی آچقان، زارلرنی سویلاگان، مناجت‌لر اوقیغان، تورلی یالنچلر ایله یالنغان، یاردام‌لر اوستاگان . ایشته بو ایسه هر عصرده اوراغان آدم بالالرینك فطرتی طبیعتی سیزنگان، ازلاگان، طاپقان دسیایتیلدر. بس شولای اولغاچ آدم بالاسنده دین حسی فطریدر،

بناءً علیه دینگه احتیاجیده طبیعیدر. دینسزلك یاکه دینسزلککه اوندلوچیلك طبیعت وفطرت انسیانیه‌گه قارشی اولغان جنایت در.

کشیلك دنیاسی عموم قارنداش اولوب یاشاو جهتندن دینگه محتاج.

کشیلك دنیاسی باربسی توبنده برماده وبر اصل دن یاراطلمش اولسه‌ده شول ماده‌گه کیلگان رەوشلر، توسلر، کیفیتلر جهتندن تورلیچه‌لر. بونگ اوستینه کون بکون اوزگاروب توره‌لر، حتی سیکونتده بیله بتون ذره‌لری اوزگاریب توره‌در. اوشاندق شول ماده‌لرگه قویلغان قوۀ جسمانیه‌لرنیه اوستان قاراغانده برکبك کورنسه‌ده، صنای قاراغانده هر کشی تورلی قوەده ایکانینی اشندن کوروب تورسك. شولایوق کشیلرگه قوۀ قدسیه اولارەق بولاك ایتلکان قوۀ عقلیه‌ده تورلیچه‌در: بعضلرنده کامل، کوچلی، قایسیلرنده اورطه‌چه، قایولرنده آز وضعیف‌در. مونگ اوستاوینه، کشیلرگ تورلی‌تربیه‌ده اوسوون، تورلی اقلیمده یاشاون، می‌لرنده تورلی نرسه‌لردن تصوّرلرطوپلا نون، تورلی عرف وعادتگه ایپالاشون، تورلی تربیهٔ ادبیه وفکریه‌لر ویرلوون توشینوب‌قاراساق، هیچ‌شبهه‌سز

فکرلرینی تورلیچه اولاچقدر. برسیی ایکنچیسینه قارشی تورەچقدر. هم چنلابده شولایوق. ملیون کشینی قارە، صنا، عقل وفکرلری برسنکی ایکنچیسینه اویمایدر. صنا- ماق ایچون یوریغینه اورطەغه برمسئله صال، اویلاسونلر، جوابقه کرشسونلر. هر قایوسینڭ فکری تورلیچه یورر: بعضسی «شولای»، بعضسیده «دگل» جوابنی ویرور. بورنغی فیلاسوف وحکیملرگه قارە؛ اورطەده برگینه مسئله. ها! اختلاف یوزلرچه مڭلرچه یللر سورکان، مسئله همان نزاع ایچنده قالغان؛ صوڭندنغنه کیلوب برره‌وشلی قرار ویرلگان. آندەده ئلیکی فیلاسوفلر قرار ویرمەکان، بلکه اول مسئلەنی زمان، واقع چیشکان، اوزگان.

سن نیگه بورنغی فیلاسوفلرغه وارەسڭ، سن اوز- ڭنیگنه اویلاب قارە، چونکه هرکشی اوزینه کوره برعالم، هم اوزینه کوره برفیلاسوفدر. مونه سن، برمسئلەنی بر زمانده بر تورلی چیشەسڭ، لکن ایکنچی چاقده فکرڭ اول مسئلەنڭ ایکنچی یاقلرنیده توشونەده ایکنچی تورلی حکم ایدەسڭ؛ مونه برمسئله، بر زمانده «ایی»، ایکنچی زمانده «دگل» ایله حکم ایتدڭ!

ایمدی کشیلك دنیاسی شوشی قدرلی تورلی طبیعت، تورلی قوه، تورلی عقل، تورلی فکرده اولسەلرده همان

برگه بیلشوب ترکلك ایتونی طبیعتلری، احتیاجلری لازم ایته‌در. ایمدی برکه بیلشوب ترکلك ایتولر عموم قارنداشلك بولونی لازم ایته‌در. بوعموم قارنداشلکنی ئه‌لیکی سویلاب کیچکان، تورلی بورغوچلر سببلی تورلی یاقغه بوریلوب اوزگاریب، تورلیلانب بتکان عقللر اوزلریگنه چیشوب بوکا مناسب قانونلر یاصای آلمایدر، یاصالوون فرض ایتلکانده عقللر آکا باش صالمایدر. اکرده بتون عقللرك یوقاری درجه‌سندن اولغان برقوه غیبیه‌دن کلکان برقانون اولسه‌غینه عقل عاجز قالغانلقدن آبطربقینه باش اییادر. ایشته اول قوهٔ غیبیه‌دن. عموم قارنداشلکنی میدانه کیترر ایچون کلکان قانون دین‌در بس شولای اولغاچدن کشیلر دین‌گه محتاج.

کشیلك دنیاسی مدنیت وانتظام عالم جهتندن دین‌گه محتاج.

بتون عالم بریاشرن محبت ازلیه آرقه‌سنده بارلقغه کیلگان. شول محبت ازلیه سایه‌سنده بتون جزء فردلر بیلشقان، ترکاشلکان، اوقماشلغان، کره‌لر یاصالغان. قویاشلر، یولدزلر، بیرلر، میدانه چققان. قوشلو، طوو، اوزچو، ... بتونسی شول محبت ازلیه سایه‌سنده یارالغان. شول محبت نیگزینه بتون سلسله‌لر تیزلکان. بتون نظام عالم شول مقدس نیگزگه قورلغان. شول نیگزه قورلغان

انتظاملی طبیعت ایچنده کشیلک دنیاسی طوغان. طبیعت بلک کیلک، دنیا بلک زور، کشی بلک کوچلک، قوت چه بلک ضعیف، قالمش حیران! طبیعه لک طولقونلری، انتظاملی تیبکنلری، ئه لیکی ضعیف کشیکه چارپی، اوستینه بتیریله، باصه، باطرر!! لکن طبیعت شول هجوملریله کشیگه درس ویره، کشیله قارشی تورغه چاره لر توشونه، اوزنی مدافعه حالنه قویه. فقط موندا این کیگش انتظاملر برقوتگه یالگز بر اوز- یگنه قارشی تورغه ممکن دگل لکنی سیزینه. بس اوزی کبک کشیلر ایله برده مله شب ییلشوب یاشارگه لازم لکنی طویونه. شونک ایچون کشیلک دنیاسی آول لر شهرلر صالوب مدنی ترکلک ایله کون کورگه باشلای. مدنی ترکلک ایلده رگه کوب نرسه لر کیره ک بولا: قوتنی صاقلارغه آزق، طبیعتنک اسیلک صالقنلقینه قاریشی کیم، یورط، بولارنی میدانه کیتوردای اسباب، طبیعتدن استفاده قیلورغه قورال آلات.... کشیلرک برسی برسینه جالنچی... کشیلک دنیاسنی صاقلاو... وباشقه لر... بس طبیعی اولاره ق عموم کشیلک دنیاسینک کیره گی، کشیلک دنیاسینک بتونسینه بولینکان: قایسی عسکر، قایسی صاتوچی، بعضسی ایگونچی- اوقتوچی اوقوچی- بولوب کیتکانلر.

کشیلک دنیاسی عموم کیره کلرینی ینکز رگه طبیعت ایله

کوراشورگه، طبیعتدن فائدلانورغه باشلاغان. ایمدی بو احتیاج صارتندن کشیلرنڭ اوز آرالرنده طارطش، کوراش اوظش باشلانغان. شول طارطش اوظیش نتیجه‌سی اولاروق کشیلر برسی برسینڭ مالینه تیو، ناموسینه طوقنو، وجدانن قرو، جانن قیوکبی اوڭایسز حاللرمیدانه کیله باشلاغان هم کیلمکده در. مدنیت نه قدری کیڭایسه، شول نسبتده احتیاجلر کوبایگان. احتیاج نه نسبتده اولسه تنازع بقادده شول نسبتده کوچایگان. تنازع بقاء نه نسبتده کوچایسه شول نسبتده باشقه‌لرنڭ حقینه تجاوزده شول نسبتده زورایغان. حقسزلق نه نسبتده زورایسه، شول نسبتده انتظام عالمگه قارشی حرکت کوبایگان. انتظام عالم سلکنگان نسبتده محبت نیگزلری قاقشاغان. لکن شول محبت نیگزینه قورلغان انتظام عالمنڭ کیره‌کلنی کشیلک دنیاسی طویغانلقدن حکومتلر یاصالغان. حکومتلر تورلی اداره‌لر قوریب ژاندارمه، پالیتسه، عسکر.. کبی مأمورلر ایله انتظام عالمنی صاقلارغه، چیکدن چغوچیلرنی طیارغه قانونلر یاصاغان. لکن بو مأمورلر، قانونلر، آب آچیق بلنگان، گواهلر حضورنده قیلنغان. یا که اعتراف ایدلگان اشلرده‌گینه تأدیب ایته آلالر. یاشرنده آولاقده قیلنغان یولسزلقلرده تأثیرسز قالالر، حقسزلقلر کوبسنچه یاشرنده آولاقده اشلانه‌یکندن

انتظام عالمنی صاقلای آلمایلر. بس شولای اولغاچدن کشیلرنك جانینه وجدانینه بر تربیه ویرلورگه کیره‌ك که، اول تربیه‌نك روحی اشکاره‌ده، کشی آلدنده، یاشرنده، آولاقده، کوندزنده، توننده، قارانغیده، یاقطیده، اویقوده، اویانقده شاوغنه کشینك وجدانی ایله برگه یاشاسون، هر وقت کشی گه کوز بولوب بارچه اشلرینی حقانیت عدالت اوزره یاشاتسون، ایمدی اول جانغه، وجدانغه بوره‌وشلی نورلر طودررلق اولغان تربیه ایسه، تربیهٔ دینیه‌در. بس کشیلر نی قدری مدنیت‌ده ترقی ایته‌سه، هیچ شبهه‌سز شول نسبتده دین‌گه احتیاجی آرته‌چقدر. بس کشیلك دنیاسی دین‌گه محتاجدر.

---

*) کشیلر چن انسانیت و چن مدنیت میدانه کیلو جهتندن دین گه محتاج.

چونکه الله طرفندن کلگان بارچه دین سماویلر، کشیلرنك عقلینه اوچ تورلی اعتقاد، جانلرینه اوچ تورلی خصلت اورنلاشدره‌در.

---

*) فیلوسوف جمال الدین افغانی حضرتلرینك افاده‌سندن اقتباسدر.

اول اوچ اعتقادلر :

برسی، کشی بیر یوزینه خلیفه، بارچه بیر یوزنده‌گی مخلوقلرنك آرتغره قیدر. ایکنچسی، هر دین اهلینه «اوز دینداشی الك قدرلی واك حقلقده در.»

۳نچسی «کشی بو حیات فانیـه‌گه کلـگان ـ کمالات حاصل ایتوب ـ بوندنده یوقاری درجه‌ده، آخری وچیکی اولمغان مڭـگو نعمت‌لی وبختلی اولوب یاشاردای ایکنچی مڭـگو ترکلـکـگه آشار ایچون» دیب اعتقاد.

مونه بو اعتقـادلر، کشیلرك کوڭلنده اورنلاشسه، یوراکلرینـه سڭسه، کشیلرنی چن مـدنیت‌گه ایرشدیره، آلغه کیتولرینه سبب بولا.

چونکه کشی «بیر یوزنده‌گی مخلوقنك الك یاخشیسی‌من» دیب اعتقاد ایتسه، بواعتقادی،کشینی حیوانلق صفاتلرـ ندن یوقاریغه چغاره، حیوانلق اشلرن قیلودن طارطندره، بر اعتقاد قوتلانگان گنه صایون حیوناق صفت لرنـدن اورکه ویراقلاشه‌غینه واره، حیوانلق صفت‌لرندن یراقلا شقان غینه صایون یوقاریغه، عالم عقلی‌گه‌کوتاریله واره، عقلی یوقاری کوتاریـله وارغان صایون چن مدنیت که یینشه‌رك مدنیت دن الك کامـل اولشلرینی آلا، مدنیت عالمنده الك برنچیلردن بولوب کیده، اوزی‌کبك بولغان

قارنداشلریله محبت قانونلری ، عدالت اصوللری ایله ترکلك ایده ، ایشته بویله ترکلك ایسه ، بتون فیلاسوف وحکیملرنڭ مقصدی اولغان سعادت انسانیه‌نڭ صوڭ درجه‌سیدر .

II

بو اعتقاد کشیلرنی قرلرده دالالرده کتوچیسز، صاقچیسز ، جانلرنی دشمانلرینڭ هجومندن صاقلای آلمای ، باشلرینه کیله تورغان بلالرگه چاره‌لر طابوب مدافعه آیته آلمغان حیوانلر مرتبه‌سندن کوتاره ، چونکه بو اعتقاد ایله یاشاگان کشی اوزینی شریف بیله ؛ شرفنی مدافعه ایده‌رلك حاضرلکده بولونه .

III

بو اعتقاد کشیلرنی یرتقچ حیوانلرکبی برسی بر سینه هجوم ایتوب ایزوندن صاقلای ، چونکه بتون کشیلك دنیاسنی شریف وقدرلی دییب اشانغاچدن باشقه کشیلرگه‌ده قدرلی حرمتلی کوز ایله قارای ، آلارنیده اوزی کبك آیاولی دییب حسابلای .

IIII

دخیده بو اعتقاد فکرلرنڭ قوزغالوینه ، عقللرنڭ اشلاوینه ، جانلرنڭ پاکلانوینه ، خلقلرنڭ کورکاملانوینه ، یمان خلقلردن ، پاکلانوگه بك زور سبب بولا . چونکه فکرلر

بورماینچه، عقل‌لر اشلامایینچه بیر یوزینه خلیفه بولورغه ممکن دگل، جانلر، یا کلانمایینچه خلقلر کورکاملانمایینچه کشیلر اوزلرینک شریفلک‌لرنی یبرینه کیترگه ممکن دگل.

بو دعوای‌نی واقعی صورتده اثبات ایتمک ایچون بو اعتقادی اولمغان خلق‌لرنی کوز آلدینه کیتروب قارایق: مثلا قرده طاغ‌لرده اوسکان خلق‌لر، یا که آدم هیوانلردن بولغان بر حیوان کوزی ایله گینه قاراغان مذهبلی کشیلر. بونلدای کشیلرده حیواناق صفت‌لری یرتقچلق طبیعت‌لری، حیوان‌لر قیلمغان پچراقلق یاوزلق، اشاکیلك، فکرلرده توشنکیلك، عقللر اشلیکسزلك... کبی حال‌لر قویاش کبی کورنب توره‌در.

۳نچی اعتقاد

«هر دین اهلینه اوز دینداشی الڭ قدرلی و الڭ حقلقده‌در»

بو اعتقاد، اوز ملتی افرادینڭ ماقطالوده اوسگه چقارغه طرشوغه، عزت وشرافتده یارشورغه، قدرلی اشلرده وفضیلتلی صفت‌لرده باشقه امت‌لر ایله اوظیشورغه سبب بولا. عموم ملتی، باشقه ملتنڭ عمومندن اوظارغه، عقلی، معاشی، نفسی، ادبی اشلرده باشقه‌لردن آلغا چغارغه

سبب بولا.

بو اعتقاد ایله یاشاگان بر ملتنك هیچ بر اوی، بتون ملتینك یا که ملتندن براوینك خورلقده قالوینه، ظلمده ایزیلوینه، راضی اولمای، باشقه ملتلرنی عزتده کورب اوز ملتینك آندن توبه‌ن خور ذلیل بولوینه هیچ برده شادلانمای، بلکه اوز ملتینه بوندی آرتغراق، یوقاریره‌ق اولغان سعادتنی اوستامای کوکلی طنمای، چونکه شرف انسانیه‌دن حسابلانغان هربردرجه‌که اوزینك ملتینك بیکره‌کده لایق وانسب ایکانینی اعتقاد ایله‌در.

اگرده دهرلرك ایلانوی، کیدشلرك کیریله‌نوی، اول ملتك عزت وشرفنی یویغان بولسه، یا که فضیلت ملیه‌سینه ضرر کیترگان بولسه، هیچ راحتی اولمای، حمیت لری قاینای، یوراك قایناولری طوقطامای، بس ملتینه کلگان بو آورونی بترر ایچون بتون ترکلکنی صرف ایده، شول یولده اوزینی قربان ایله. ایمدی شولای بولغاچدن بو اعتقاد، غایهٔ مدنیات‌که اوظیشورغه، تورلی علملر اوستارگه، تورلی فنلرده‌کیگایورگه، صنائع‌ده تورلی فائده‌لی اشلرطودررغه سبب بولا. امتك درجه‌سنی کوتاره، ظلم آستندن قوتلب عدالت کولگه سنده یاشارغه سبب بولا. بو اعتقادلی اولمغان بر ملت‌نی مثالغه توتب قاره.

آندابن ملتنڭ افرادنده یوغاری درجه‌لرگه کوتارلیوده بلك سولپان، سورەن، فضیلت‌که ایرشوده بلك پس همتلی، وطن‌لرنده ایل‌لرنده فقیرلك، حکومت‌لرنده مسکینلك، تمدن‌ده الڭ توبان، علم ومعرفت‌ده الڭ آرتدە، نادانلق‌ده الڭ آلده، احساس بالذات‌لری سونکان، کوڭل‌لر اولکان، تره‌ی قبرگه کوملـگان، قزغانغچ حال‌لرده کورومسڭ‌می؟ هیچ شبه‌سز آغلانغچ آیانچ حالده کوررسن ! !

---

۳ نچی اعتقاد

«کشی بوحیات فانیه‌گه کلـگان-کمالات حاصل ایتوب بوندنده یوقاری درجه‌لی، آخری وچیکی اولمغان مڭـگو بختلی اولوب یاشاردای ایـکنچی «حیات ابـدیه»گه اشار ایچون» .

بو اعتقاد براونڭ یورا کینه اورنلاشسه، بو اعتقاد نڭ کورساتکان یولینه اویوب عقلی اخلاقی چن علم‌لر ایله یاقتر تور، صاف معارف ایله صافلار، چونکه نادانلق طوبراچغی که بچلـکلر مقصدینه ایرشوینه قارشی طورغان که‌رته اولاچغندن قورقار، قورقارده اوزینڭ قوۀ جسمانیه وعقلیه‌لرنی نه ایچون یاراطلغان بولسه شول یولده اشله تب کورکام اثرلر دنیاغه چغاررغه همت ایلەر. بس کمالات

انسانیه‌سی آقرن، آقرن عالم خفی‌دن عالم ظاهرگه چغار، قوه‌دن فعلگه‌ترقی ایلەر. بس‌بارچه ساعت‌لرینی ملکات نفسیه‌سنی پاکلارگه، سعادت‌که‌ملایم روشلەحاضرلرگه‌طرشور، مال طابارغه. کسب ایده‌رگه کرشسه، حیانت یولینه کرمز. حیله ویالغانلق ایتمز. یوز صوی توکمز، آلداو واشلەرو یولینه کرمز، کسبینک فائده‌سنی مشروع بولغان یول ایله گینه ازلر. طابقان مال‌لرنی تیوشلی یرگه توتار، اوز مصلحتنی اونتمز، باشقه‌لرنک‌ده منفعتنی‌ده آرطقه طاشلامز. چونکه بر جزاء کونینک بولوینه اشانه‌در. اویله ایسه بو اعتقاد، کشیلرنی علم وچنلق نیگزینه قورلغان «مدنیت حقه» گه کونکدره‌در. طوغریلق وتیگزلک ایله اوزینک حقنی، هم باشقه‌لرنک‌ده حقی اوستینه یوکلانگاننی بلوب حرکت ایتو نیگزینه قورلغان هیئت اجتماعیه‌نک دوام انتظامی، بو عقیده‌گه طوقطامشدر. عموم کشیلک دنیاسینک دوستلق واشانچلیلق باغلاریله باغلانشوب کون کورشلری بواعتقادگه‌باغلانمشدر. چونکه‌بوبیله‌چه کون کورش (معامله) لر، هر کشی معامله‌ده اوزینه تیوشلی چیکدن توروب عدالت قوتینه بوی صونوب، چنلق درستلککه رعایه قیلو ایله گینه بولادر. عدالت چنلق درستلک قانونلرینه رعایه ایدلو بو ۳ نچی اعتقادکه ترکالادر.

بوعقیده، رحمت ازلیه ده اولغان بر قوه ء نورانیه درکه، کشیلر ایچر وسینه صلح ومسالمه حسنی طاره ته در. مسالمه حسی طوغریلق دوستلق یمیشیدر. طوغریلق دوستلق کورکام اخلاق آغاچلرینک چاچکه لریدر. اول کورکام اخلاق آغاچلریله بوعقیده دن اوسمشلردر.

بو عقیده نینک یوقاریده سویلانکان حقیقتلرنی میدانغه کیترکانلکنی وقوعی صورتده اثبات ایده ر ایچون، بو اعتقاددن محروم اولغان ملتنی مثالغه توتب قاره، هیچ شبه سز بو اعتقادده یاشامه گان خلق، یالغانلق، یمانلق، حیله، نفاق، آلداو، دشمانلق، اوطوچلق، ریا، کبی یمان صفتلرنک فابریقه سیدر. ازغشو، قراشو، طوزیشو، بوزیلشو، کشی مالینی طالاو وحقسزلقغه جان قیو، قان توکو، کبی یاوزلقلرنک چیشمه سیدر. بلکه بوندا این پچراق ویمان اولغان اشلرنی قیلوچلق آلار قاشنده حلالدن صایالادر، چونکه بر جزاء کونی بولاچاغینه اشانمغاچدن قورقار بر نرسه سی یوقدر، بتون ایبرلر آنگا آچقدر، فقط طوطلماسونده حکم که ویرلماسون گنه!!

بارچه دین الهی‌لر اوچ خصلت‌گه اوگره‌ته‌در:

اویالوچلق، امانت،(خیانتسز بولوچلق) صدق،(درست‌لك).

برنچی خصلت

اویالوچلق.

اویالوچیلق، شلنه‌لانورلك بر اشنی اشلاوچلـکدن جانك طارطنوی واثرله‌نویدر. بواویالوچلق صفتینك کشیلرنی یاوز خلق‌لردن، نچار صفت‌لردن طیوغه،کشیلر ایچنده انتظامنی صاقلاوغه تأثیری، یوزلرچه جالی قوانین،مگلرچه پالیس، ژاندارمه‌لردن،ملیون‌لرچه عسکر لرك کوچندن قوتلیره‌کدر. چونکه برکشینك‌اویات پرده لری یرتلوب ادبلری قاچقان بولسه، یمانلق ویازولقنی هیچ براودن طارطنمای قیلا باشلایدر، بتون قباحت‌لك لریله بارچه کشینك تنکه‌سینه تیادر، کشیلرکه یمانلق‌لر یوقدره‌در، کوب کشینی یولدن آزدرغه سببچی بولادر. ایمدی، بوندااین کشینی نیندااین قانون طیا بلسون! نیندااین پالیتسه، دژاندرمه‌لر یولغه صالابلسون!! هیچ ..

مونه شونك ایچون مشهور فیلاسوف «سولون» برکره آلامالقنی چیرقانمای قیلغان یا که آلـداغان کشینی اولم

جزاسیله حکم قیلورغه کیره‌ك دیب جانی آچیغانندن چیکدن طش قانون سویلامشدر.

اویالوچلق، (حیا) یوز صوونی توکماوچیلکنی هر کشی اوز ناموسنی صاقلاوچلقنی لازم ایته. بو ایسه بتون دنیا کوتشلرنده طوطقه‌در. درست عقلیلقك بیلکسیدر، بتون انتظام اڭا باغلانمشدر، کشیلرك سوزنده واشنده نقلی واشانچلی بولوینه سرمایه‌در.

واقسنماو، کونچل وعارچل بولوهان اویالو دیمکدر. ایمدی کونچل وعارچل بولوچیلق ملتنك میلنی حسنی علوم ومعارفگه آوشدره، شرف وفضیلت‌ده کامللاشدره، شوکت وسلطنتنی کوچایترگه، کوچینی یاقلاشورغه، بایلق وکیگلکنی کوبایترگه ییتا کلیدر.

ایمدی نیندا این گنه ملت شوشی اویالو (کونچل وعارچل) صفتلرندن محروم اولسه، اول ملت ترقیاتدن محروم بولا. سعادتلری قولندن کیته. بایلق وسعادت‌ده بولسه‌لر بیله، کونچل وعارچل اولمادیغندن بتون قباحتدن عارلانمای، (اویالمای) باشقه‌لرك آلغه اوطوب کیدوینه کونلاشمای (اویالمای) اوزی آلاردن توبان خورلقده قالوینه قزارمای ایمدی بودرجه بس‌لکده توبانلکده اولغاچدن قولنده‌غی دولت وسعادت‌ده اچقینه، خورلقغه قالا، اڭ صوڭنده اول

ملتنك اسمی تاریخ لرده قارەلق ایله یازیلا، ایل لری
یرلری جغرافیه خریطه لرندن یوییله .

افراد ملت آراسنده اولغان قاتناشو، کون کورش، عمر
ایدشلرده گی الفت، دوستلق باغلری بارچەسیده اویالو-
چلق خاصەسینه باغلانەدر. چونکه الفت باغلری، حقلرك
صاقلانوی، هر کشی اوزینه تیوش چیکده تورویله گنه نغیندلەدر.
هر کشی اوز حقوقنی صاقلاب اوزینه تیوش چیکده گنه
طوقطاوی فقط «اویات» دیکان خاصه ایله گینه میدانه کیلەدر.

اویالوچیلق، برصفتدرکه، کشینی کورکام ادبلر ایله
بیزکلای، حیوانلق اوستاکلرندن یراقلای، تورش و کیدشلرنی
براعتدال قانونی ایله آلوب وارغه روح و یرەدر. اویالوچیلق،
برنچی کورکام خلقدرکه، فضیلت و معرفت لی کشیلر ایله
اوظیشورغه، کەچیلکلردن یراقلاشورغه، نادانلق و آنگقاولق،
خورلق و آلچاقلقلردن عارلانورگه اوگرەتەدر.

درستلك، اشانچلیلق، اویالو صفتندن طومش ایکی
بوطاقلردر، بتون تکلرك (کون کورش) ایچون راستلق،
اشانچلیلق الڭ برنچی باسقچ لردر. دیمك «اویالوچاق صفتی
بتون «حیات انسانیه» باسقچیدر».

تربیەچیلر: معلم ومدرس لر. آتا وآنالر، روحلرنی
تربیەلاوچی خطیب لر، بارچەسیده اویالوچلق صفتنی

اوگتلرنده قورال ایتب توتـه‌لر. کشیلرنی کورکام خلقلی بولورغه اونداب ظاهری ومعنوی اولغان فضیلتلرك اوسوینه ویایلوینه خدمت ایتکان وعظچیلر وعظلرنده «اویالورغه کیره‌ك» دیکان قاعده‌نی آچرغالانغان وجداناردن چغاره‌لر. بوصفت ایله یوقلاغان غافل ملتلرنی اویغاته‌لر، اشلیکسز بوش بوشینه قاطوب قالغانلرنی درداه نده‌لر، اومیدسزلرگه اومیدلر طودرالر. تیك یاطوچیلرنی اورنندن قوزغاته‌لر، قوزغالغانلرنی طوقطالر... کورچی! گوزل تربیه‌چی آتاو آنالر بالالرینه «ای بالاقیم! آلای ایتمه، اویات بولور، ایبداشلرك کوله‌ر، کشیلر آلدنده یوزك قزارر، بك اویات بولور، بگاده اویات بولور، «آنوی کشینك بالاسی اویانسز ایکان» دییب ایترلر دیدر.

حکیم اولغان معلملرده شاکردلرینه «ای عزیزم! معنوی بالام! بواشنی بولای قیلمه، صنفداشـلرك آلدنده اویاتلی بولورسك، اوزگدن توبانکی اولغان شاکردلر کوله‌رلر، اویالورسك، قزاررسك ...» دیدر.

گوزل اوکنچی خطیبلر، وعظچیلرده ملتکه قاراب، ای دینداشلرم! باشقه‌لردن اویالمایسزمنی؟ باشقه‌لر شونداین علم معرفت یولندن آشیغه، آشیغه اوظشوب آلغه یوکروب وارغانده، سزغافل اولوب قاراب توررغه اویا

لمایسزمنی؟ باشقه‌لر یاخشی خلقلی بولوب کشیلرگه اولـگی بولغانده، سز یمان خلقلی بولوب آدم کولـکیسی بولوب قالوچلقگز دن عارلانمایسزمنی (اویالمایسزمنی)؟...دیدر.

مونه بونلگ کبی، جمله‌لر تأدیب وتربیه‌ایچون بیوك قورالدر. چنله‌یده باشمزغه عقلمزنی ییوب قاراساق، اویات دیگان صفت اولماسه، هیچ بر اوگت اثر ایتمه یه‌چکدر. هیچ برکشینی یاوزلقدن طیارغه أره‌ت اولمایه‌چقدر. ترتیب ونظامنی هیچ صاقلارغه ممکن اولمایه‌چقدر..

بس اویله ایسه «اویالوچلق خصلتی یاخشی خلقلرگ چیشمه‌سی، ترقینگ باشچی، سعادتگ آچقچی‌در».

اویالوچلق صفتی حقنده یوقاریده ایتلکان حقیـقت لرنی وقوعی صورتده آڭلار ایچون، کوز آلدیگه، اویاـ تسزلق ایله یاشاکان خلقنگ حالنی کیتررب قاره؛ البته، اویاتی، اولمغان ملت، فاحشلـکنی آچقچه قیله، یماناق لرده اوظیشه، قاطی ویرتقچ طبیعتلی بولا، یمان اخلاقلی بولوب باشقه‌لری چیرقاندره، خورلق وآلچاقلق اشلرگه کوگل ویره، واق تویالگ اشلر ایله چوبالا، حیوانلق اوـ ستا کلریله یگیله، حیوانلق صفت‌لری اراده‌سینه خواجه بولا، بارچه اشلرینه پس وحیوانلق قوه‌لری سلطان بولوب آلا. شولای اولغاچدن بوندایین ملت‌دن یرتقچ حیوان‌لر

بیله قیلمغان بارچه قباحت وبچراقلق بوزقلق میدانه کیلوب توره ایکانینی بتون دنیا کوزگیسی اولغان تار - یخدن آب آچق کوررسن!!

---

۲ نچی خصلت

«امانت»

بتون کشیلك دنیاسی معامله ومعاوضه ایله یاشایدر. معامله ومعاوضه‌نك روحی «امانت»در. اگرده معامله ایدو چیلر آره‌سنده امانت بتسه، صلهٔ معامله باطل اولا، معاوضه یبلری کیسله، بس معیشت نظامیده بوزیله‌درهم اوزاقغه وارماینچه کشیلك دنیاسی بتوگه یوز توته‌در.

کشیلرك کیره‌کلری بك کوب، بار کیره‌کنی بر کشیگنه یوناتب بتررکه ممکن دگل، شونك ایچون کشیلر یبلشوب پادشالق (حکومت) یاصاب ترکلك ایده‌رگه مجبورلر. حکومت، تلاسه مستقله، کیره‌ك مشروطه، استرسه جمهوریه بولسون، مطلقا کشیلر جیینی ایچنده اولغان کشیلرده یاصالا. حکومت‌ده، تورلی دائره‌لر یاصای، تورلی دائره‌لرکه تورلی خدمت‌لر بولوینه، تورلی خدمت‌گه تورلی قول‌لر بلگیلانه، اول قول‌لرك اوستلرینه مملکتنك تورلی

اشلری یوکلانه. قایسیلری مملکت چیگنده دشمانگه ایچوب کروندن، باصقنلق ایتوندن، مملکتنک ییرنی صاقلایلر. قایسیلریده مملکتنك ایچنده ادب وآویالوچلق قانونلرنی یوریتوب کشیلرك مالینه، جانینه، یوز صوینه یمانلاق قصد قیلغان کشیلردن صاقلایلر. بعض لریده شریعت وقانونلرنی یوریتوب نزاع ودعوالرنی اوزب هر حقلینی حقنچه یاشاتور ایچون حکم ایتو وظیفه‌لرنی اوستلرینه آلغانلر. قایو برلریده خلقنك اوستینه حکومت طرفندن صالنمه یاصاق، ویرکو کبی پاره‌لری طوپلاب خزینه صوندیقینه طاپشررغه بلگیلانگانلر.

قایسیلریده شوشی ییلغان مال‌لرنی ایقانوميه قانون لری بوینچه عموم کشیلرك منفعتینه توتارغه بیورلغانلر. مثلا عموم خلقغة مکتب ومدرسه‌لر صالورغه، الوغ یوللر وکوپرلر یاصارغه، خاسته خانه‌لر صالورغه، اوقتوچیلرغه وباشقه مائمورلرگه معاش (جال)لر ویررگه قوشلغانلر.

ایمدی بتون کشیلرك اشلرینی اوستلرینه یوکلاب آلغان شوشی حکومت اعضالرینك، توره‌لر، بك لرك، بارچه کشیلرگه تیوشلیچه حقلرنی اوتاوی، مطلقا امانت خصلتینه باغلانغان. اگرده امانت‌لی اولسه‌لر، بارچه سیده درستلك، چنلق بوینچه اش یورتسه‌لر، بتون پادشاه‌لق

راحت وطنچ یاشایدر. یوق! اگرده امانت اولماسه، پادشاه‌لق کوزدن توشه، اشانچلق یوغالا، خلق ایچنده راحت‌لك کیتە، خلقنك حقوقی آرەم بولا، اولش، صوغش قرلش، طالاو، اوغرلاو، فاش بولا. صاتو یول‌لری چیتنلاشه. یارلیلق محتاجلق قاپولری آچیله، خزینه‌لر بوش قالا، حکومت‌ده اوزینك‌توتب کلگان پروغرامندن چغا، توتقان سیاستنی یوغالتا، یا که اوزکارتا، یوقاری درجه‌لك یولدری بیکلانه، الك آقتغنده بونداین خیانت قول‌لریله یوریتلگان حکومت بتونلای بته یا که باشقه قاطی باغرلی اولغان ملت قولینه آله‌گیوب بتونلای‌بتوینه قاراغانده‌ده قاطیره‌ق اولغان عذاب‌لر آستنده ایزیله. .

هر کشیگه بلك آچق بلگلی‌که، بر ملت ایکنچی ملت اوستینه چغوب حاکم بولا آلمای، مکر اول ملتنك بتونسی بردەم اولوب بر تەن برجان کبی برکگان اولسه غینه ملت حاکمه بولا آلا. بر، برده ملك میدانه کیله. اگر ده ملت ایچنده‌کی اشنی یورتوچی قهرمان‌لر امانتلی اولسه، هم بتون افراد ملت‌ده امانت عموملاشسه گینه.

ایمدی شولای اولغاچدن «امانت» کشیلك دنیاسینك یاشاوینه تراك، حکومت استینه‌لرینه طایانغچ، اشانچلق وراحتلك نی توشاوچی، عزت وسلطنت‌نی کوتاروچی،

عدالت نیگزینکٔ جانی در.

۳ نچی خصلت

صدق - درستلك

کشینك کیره‌کی کوب، ضروراتی صاناب بترکیسز، کیره‌کنی یوناتور، ضروراتنی اوتار نرسه‌لری یاشرون پرده‌لر آستنده اورتولو، غیب بورکانچکلری آستنده جابق. کشی بربلمه‌گان برغیب‌دن، طانیلمغان میدانغه طاشلانغان، آکٔلاشلمغان بر تاریخ، بلنمه‌کان برزمان، اویلاب اوچینه چغیلمغان برقارانغولق پوچماغنده، ضعیف برحالده یاشای باشلاغان. ضعیف‌لك حالده بولوی اوستینه، بتون بارلق دنیاسی، کشیگه بلمه‌م نیندااین موکٔ وصاغشلر حاضرله‌گان: صوغشلر کوته، باصقنلقلر کوزه‌ته، تورلی ظلم‌لر آکٔدی، کوتارنکی صرت‌لر اوستنده تورلی بلالر، طاغ آرتلرنده تورلی قضاءلر، اینش یپرلرده موکٔ وصاغشلر، بورلش قولطقلرده قارشی تورغان کرته‌لر، . . . هر بر آفاقٔ زمان دورلرندن اولغان ملطق وطوبلری کشی اوستینه‌گینه طوب طوغری طوسقالغان، . . . ایشته کشی! ایشته بارلق دنیاسی!!

کشی، ایشلدو، کورو، طاطو، طیو، ایسناو، کبی طشقی

سیزگچ قوه‌لر ایله بولا کلانگان . بوقوه‌لر ایله اوزینی جزءی‌گنه بر مدافعه حالینه قویغان بولوب، کیره‌کلرینی بوناتورلك بر ره‌وشده بولسه‌ده، بو قوه‌لر کشینك اك یاقین‌غنه کیره‌کلرینی بوناته آلمای، اك یکل‌گنه ضرورتلرنیده اوتای آلمای؛ بس یاشرلگان بلاءلرغه، تورلی رذالتلر پوسقان اورنلرغه، ایرشه آلمایه‌چغی آب اچق بلکلیدر.

مونه شونك ایچون کشی باشینه کیلاچك مولك وصاغشلرنی تماملرگه، ترکلکینه لازم بولغان ماده‌لرنی حاضرلرگه، احتیاجلرنی قابلرغه، اوزی کبك کشی‌لرك حس‌لردن یاردام اوستارگه، عقل کوچلرندن، علوم ومعارفدن طوغری یول (طلب هدایت ایدرکه) اوستارگه هر جهتدن محتاجدر.

ایمدی هدایت طلب ایتو، استخبار ایله گینه برلادر، طوغریلقغه کوندروچی خبرلر، (کیگاشلر) فقط بولغان وکورنگان اشدن چنلق ودرستلك ایله‌گنه صادر بولسه‌غنه فائده ویره‌در. اصلسز، توبسز، یالغان خبر هیچ بر فائده کیترمایدر، چونکه یالغانچی یراقنی یاقین، یاقینی یراق، فائده‌لنی ضررلی، ضررلینی فائده‌لی، باطلنی حق، حقنی باطل، یاخشینی یمان، یماننی . . . . . ایتب کورکازه‌در.

ایمدی شولای اولغاچدن درستلك، راستاق کشیلك دنیاسینك یاشاوینه تراك، تورلی ملت، وتورلی طائفه‌لرنی برگه بایلاوکچ، بتون کشیلر ایچینه امنیت والفت کرتکچ بر حقیقتدر. بو حقیقت ایله گینه «چن مدنیت» میدانه کیله‌در

نتیجه :

بو قاریده سویلانگان درسدن، «چن مدنیت، اوچ اعتقاد، اوچ خصلت (بو قارغی درسلرگه قایتب قاره) سز بار لقغه چقمایدر، چن کشیلك، شو آلتی اساس ایله گینه میدا نه کیله، عموم سعادت، راحت شوشی آلطی تراك اوستینه گینه قوریله، قسقه‌سی: چن مدنیت، چن انسانیت شول آلطی اساس سز میدانه کیلمای» دیب آنگلادق. هم بارچه دین الهی‌لر، شول دین لرنك الك صونگغیسی اولغان «دین اسلام»، شول آلتی اساس‌نی اوگره ته‌لر، هم شول آلتی تراك اوستینه قورلغان آلطی قرلی آق آلطوندن صالنغان بر بنا مقدس در.

بس شولای اولغاچدن کشیلك عالمی ایچنده چن مدنیت چن کشیلك میدانه کیلوی دین‌گه محتاجدر. دین سز چن مدنیت میدانه کلمایدر. کشیلك دنیاسی چن مدنیت‌گه محتاجدر. بس کشیلك دنیاسی بالضروره دین‌گه محتاجدر.

بعض لر طرفدن قیلنغان اعتراض لر :

۱) دین‌لرك «کشی یېر یوزینه خلیفه، بارچه یېر یوزنده‌گی ایېرلردن آرتـق» دییب اوگره‌تکان قانونی کشیلرنی بلك یوقاری کوتارب یباره، کشی اوزی بارچه نرسه‌دن اوستون، بار ایېردن آرتق، بتون یېر یوزنده‌گی نرسه‌لر، کشینك آیاغی آستـنده دییب بلك اُریـله‌نب کیته‌ده، تلاگانچه بار نرسه‌نی‌ده ایزه. ظلـم آستینه آلا، پس دین‌لرك بو قانونی کشینی تمام حربقیله یېر یوزینه ظلـم ایده‌رکه اوگره‌تو، ظلم قابقه‌سینه کشینی یتا کلاب کرتوب یبارو دکل می ؟

جواب :

یېر یوزنده‌گی بتون طبیعت ایچنده اولغان طارطش، برسی برسندن اوزش، یارش میدانینده کوچلیلر کوچسز لرنی اوته‌ب یغش، قوتلیلر قوت سزلرگه تصنقلق ایدش، ایزش، طبیعت عالمی ایچنده دور سورگان «تنازع بقاء» قانونی اثریدر. دین چاتقه‌سی دگـل در، چونکه بو حال بتون حیوان‌لر، اوله‌نلر، . . . . . آره‌سنده دورسوره‌در. شولایوق دین نه ایکانینی بلمه‌گان، دین‌ك بو قانوندن هیچ خبری اولمغان‌لرده‌ده بو حال دوام ایته‌در. عجب

بو حالنی حیوانلرغه ده می دین اوگره تکان؟ دین لرك نه ایکانینی بامه‌کان مجوسی لرگه‌ده می دین اوگره تکان؟ یه‌م یه‌م لرك آق طامردن اولغان کشیلرنی صویوب آشارغه ده می دین اوگره تـکان؟!! هیـچ ... البته دین دکل، بلـکه «تنازع بقاء» قانونینك اثریدر.

مونه شونك ایچون دین، شوشی «تنازع بقاء» قانو- ننك سؤ استعمالندن طواچق ظلم لرنی تعدیل ایده‌رگه، کشی اوزیینك قدر وحیثتنی صاقلایه‌رق اوزندن توبانگیلر ایله نه یولده معامـله ایده‌رگه، شریف خلیفه‌لـکینی یبر یوزنده نیـنـداین یول ایله یورتورگه، قانون ونظام لر یاصامشدر. شول نظام وقانون لر ایله «کشی یبر یوزینه خلیفه، یبرده‌گی بارچه سلسله‌نك آرتغی» دیکان عقیده صاقلق دائره سینه آلنوب، عدالت قانون لری بوینچـه عمل‌گه قویلمشدر. شولای اولغاچدن دین‌لرك بو قانونی ظلم اوسترمایدر، بلـکه بتون طبیعت سلسله‌لری ایچنده عدالت میزانی ایله یاشاوگه واول سلسله‌لر ایچنده «تنازع بقاء» قانوننی سؤ استعمال ایتوچلـکدن طیوب تورغوچی بر قاراولچیدر.

٢ نچی اعتراض:

معترض لر ایته: دین لرنك «هردین اهلینه اوز دینداشی الك قدرلی والك حقلقده در.» دیگان روح ویروچلکاری، کشیلر ایچنده ایلك اوسارگه تیوش اولغان عموم «قارنداشلك»گه قارشیدر، چونکه هر دین اهلی شولای دییب اشانغاچدن، هر دین اهلی اوز دینداشنیگنه یاقن کوره‌چکدر، باشقه دینداگی کشیلرنی چیت‌گه تیبه‌ره‌چکلر، اوزلرینه‌گینه سعادت، باشقه‌لرغه فلاکت اوستایه‌چکلر..

مثلا موسویلر اوزدینداشلرنگینه طارته‌چقلر، دنیاده نیندایندگنه بخت‌لیلك اولسه، اوزلرینه‌گنه اوستایه‌چکلر، اما باشقه‌لرغه توبان قاره‌یه چقلر، آستلرنك قالدررغه طرشه‌چقلر شولایوق عیسوی‌لرده، مسلمان‌لرده. قسقه‌سی: هر دین اهلی «اوزدینداشیکنه درسلرنك، باشقه‌لر باطل لقنك» دیکان اعتقادده یاشاسه، بتون یبر یوزنداگی تورلی دین اهلی برسی برسینه شول کوز ایله قاره‌یه چق، ایمدی شولای اولغاچدن کشیلك دنیاسنده عموم قارنداشلك بیمرله‌چك، بلکه بورنغی مدنیت‌سز زمانلرغی باربارلق میدانه کیله‌چك، هم حاضرگی زمانده‌غی یبر یوزنده‌گی کیلشده شونی کورکازه‌در، چونکه هر دین اهلی باشقه‌غه

قرن کوز ایله قارای ، چیتکه تیبـاره ، قصناق ایتودن چیرقانمای ! !

مونه دین ! ! دینلرنگ دنیاغه سپکان اورلغی ! !

جواب:

بارچه دین الهیلر ، کشیلرنی بر قارنداش اولوب عمر کیچررگه اونندایلر: مثلا موسی ع‌م 1) توراتده «اوزگه نه نی سویساڭ یا قنگه شونی سو» دیکان قانون قویغان، ۲) عیسی ع‌م وصیتنده اوزگه‌نینی سویساڭ باشقه‌غه شونی سو» دیکان قانون سویله‌کان ، هم ایتکان ۳) «دشمانلرگزنی سووگز، آچولاندرغانلرغزغه احسان قیلگز» دیب. دین سماویلرنگ الڭ صوگغی اولغان اسلام دینی «۴) هیچ بر کشی اوزینه نینی سوسه. باشقه‌غه شونی سویماینچه الله‌غه اشانوچی اولمز» دیکان قانون قویغان. حتی بو قانون یوقارغی قانونلرغه قاراغانده دها دهشتلی ره‌کدر، چونکه اوزگه سویکاننی باشقه‌غه سویماساڭ الله‌غه اشانوچی دگل سن» دییب مسلمان اولوچلقدن بیله چغارب طاشلاغان.

---

۱) سفر لاویدن ۱۸ آیة صحاح ۱۹ ۲) انجیل متی صحاح ۱۹ ۳) انجیل متی ۵ نچی صحاح ۴) امام بخاری امام مسلم بو قانوننی صحیحلرنده روایت ایتمشلر.

شولایوق محمد عم «*) یبرده اولغانلره مرحمت قیل، بوقاریده‌غی الله‌تعالی مرحمت قیلور» دییب فرمان ایتکان.

ایمدی شولای اولغاچدن، موسی وعیسی عم اوگره‌تکان دین، هم اسلام دینی هرقایوسی، کشیلرگه فقط کشیلك اسمنه، آلماس ایله یازه‌رلق بر قانون مقدس توزیکان لرگه، بارچه کشیلرنی برنقطه‌غه ییوب برقارنداش ایده چکلدر، چونکه هر کشی اوزینك وجدانینه، ناموسینه، شرفینه، مالینه یوز صوینه، جانینه فائده‌لی مصلحتلی اشلر نیگنه یاراتادر، عدللك تیگزلك مهربانلق کوگلچه‌کلك ایله اوزینه معامله ایتونی سوه‌در، ایمدی بوقانون مقدس‌لر بوینچه باشقه انسان قارنداشلرگه‌ده شویله‌چه معامله‌ده بولوب یاشارگه تیوشدر.

ایمدی بویله‌چه یاشاو عموم قارنداش اولوب یاشاو دیمکدر. بس شولای اولغاچدن بارچه دین سماویلر کشیلرنی بر قارنداش اولوب یاشارگه اونداد کلری کون اورطاسنداغی قویاش کبیدر. امّا عموم دینلرنك روحی تعیین ایتکان ایکنچی عقیده، شوشی عموم قارنداشلك اوستینه، ایزگولك یاخشیلق میدانلرنده اوظیشورغه اونداکان

---

*) حدیث مسلسل بالاولیه‌در. هر حدیث علمی ایله اشتغال ایتکان ذاتلره معلومدر.

قانون در. بو ایسه، برطوغانلر اوز آره سنده سعادت یوللرینی اوظیشو یاریشو قبیلندن در. نتاکه بایلقده، هنرده عامده برطوغانلرنك اوظیشوی عیب دگل در، اوظیشورغه اونداوده عیب دن صانالمایدر؛ بس دینلرکده سعادت یوللرنده اوظیشور ایچون قانون قویوی عیب دگل در. بلکه عین سعادت در. ترقیاتگه باعث در. اما بیر یوزنده گی دین اهللرینك بر برسنی چیتکه تیبولری، برسی ایکنچیسینه قرن (قیق) کوز ایله قارایش لری، برسی برسینه قارشی تورورغه قالقشلری، دین سماوینك روحینه خلافدر. دینلرك دائره سندن (که رته سندن) چیتکه چغوچلقدر، شول دینلرنی اوگره تکان الله ایلچیلری اوزلری کیلوب دین اهللرینك بو حاللرنی کورسه لر، همان دین اوگره توچی روحانیلرنی تأدیب ایده چکلر. بو اشنك برنچی عیبلی دین تربیه چیلری اولوب چغاچقلر. اما دین سماویلر همان صاف آق کوینچه شبه اعتراض دن پاك قالاچقلر... قسقه سی: دین اهللری آره سنده اولغان مناسبتسز حاللر، دین اوگره توچیلرك سوء تعلیمندن طوغان بر اشدر، هر دین سماوی بوندان پاکدر. عیب، دینلرنی آکلامای اوگره توچیلرده در؟ والسلام.

---

۳ نچی اعتراض

مادیونلر اینه: دینلرنگ «بو دنیا ترکلکی فانی بر ترکلکدر، مڭگو سعادت بو دنیاده یوقدر، مڭگو سعادت آخرتده‌گینه بولاچقدر» دیکان عقیده‌سی ترقیاتگه قارشیدر، چونکه کشیلر، بودنیاده ترکلك قسقه‌غینه‌در، تیز آره‌ده‌غینه بته‌چك بر حیاتدر» دییب اعتقاد اینکاچلن بودنیانی اوستاودن قول سلتاپه‌چکلر، ایمدی دنیادن قول سلناو، ییرنی تعمیر ایتمزگه، تورلی هنر وصناعتلر ایله شغللانمزگه، علم ومعرفت آرتدرو ایچون تورلی طرفغه یوکرمزگه، آلش ویرش کبی معامله‌لردن طوقطارغه، تورلی آلاتلر ایجاد ایتودن کوڭلنی کیری چیکارگه سبب بولادر. بو ایسه کشیلك دنیاسینڭ توبه‌ن کیتوینه، فکر وعقلنڭ توبه‌ن توشوینه‌گنه سببدر. بس دینلرنڭ اوگره‌تکان بو عقیده‌سی ترقیاتگه قارشیدر.

جواب:

بارچه دین سماویلر، بو دنیا ترکلکنی سوکمایلر، خورلامایلر. درست، «بو ترکلك فانی اولاچق بر ترکلك» دیلر، لکن، کمالات حاصل ایلرگه قورال، سعادت ابدیه‌گه

ایرشورگه بر باسقچ اولغان بر ترکلك دیلر؛ شونگ ایچون بو آزغینه ترکلکنیده بوشقه کیچرمایـنچه بلکه کمالات وسعادت حاصل ایده‌ر یولده کیچرورکه لازم دیلر. بو آز عمرلرینی بوشقه کیچرگانلرنی اورشه‌لر... بودنیاده کمالات حاصل ایده‌رگه طرشمغانلر، آخرتده آغر جزالرغه یولوقه‌چق، کمالات حاصل ایتکانلر، آخرتده طوب طوغرومڭگو بختلی اولاچق» دییب کمالات انسانیه تحصیل ایدب تهذیب النفس ایده‌رگه دیه‌له‌یلر. معنوی کمالاتلرڭ مادی کمالاتگه طوقطاغانی بلکولیدر، ایمدی شولای اولغاچدن دینلر، مادی کمالات حاصل ایده‌رگه اوندای دیمکدر، مادی کمالات ایسه ترقیات مادیه ایله بولادر. ترقیات مادیه ایسه، حیات دنیاویه‌گه تعلقلی اسبابنی یکلایتو، هیئت اجتماعیه انسانیه‌گه عائد احتیاجلرینی یتیشدرلك وسیله‌لرگه یابشو ایله بولادر. بو ایسه نه‌ق ترقیاتدر. بس شولای اولغاچدن مادیونك بو اعتراضی اورنسز بر اعتراض در.

بو جوابنی وقوعی صورتده اثبات ایده‌ر ایچون

موسی ع م دینینی مثالغه آلایق، موسی ع م، شوشی ۳ نچی عقیده‌نی میدانغه قویماقیله برابر دنیا کوته‌ر ایچون قانونلر (شریعت) اوگره‌تدی، حتی بنو اسرائلگه پادشاهلق

یاصارغه کرشدی، بنو اسرائل نی تربیه لدی، پادشاهاق یاصاو حقنده قانونلر توزیدی، صوغش ایتوچلکنی میدا نه قویدی، صوغشقه اوزی آلدن بوریدی،کامانله ایتدی، یاشلری یوز یکرمی‌گه ییتوب قارطلق کونلرنله اولدیغی حینده تیه صحراسنده صوغش ترتیبلرنی بارله‌ب یوریکان حالنده دنیادن کیچـدی. بوندن باشقه دنیا کنوگه کوب قانونلر قویـدی. بوگا ایسه توراتنك سفرلاوییین، سفر تثنیه‌لری گواهدر. (تفصیلنی بله‌سی کلـگان ذاتلرتورات که قاره‌سونلر) شولایوق عیسی عـم دیننه قاراساق اولده دنیا کنو حقنده تفصیللی قانونلر قویمزسه‌ده قسقه غنه قانونلر قویمشدر، هم «توراتنی تعلیم ایله‌رایچون کیلدم» دییب ایتکان تصریحنه قاراغانده دنیانی بالکل طاشلرغه اونده‌ماکان بولادر، حلالدن مال طابارغه، محتا جلرغه یاردم ایده‌رگه اونده‌گان، محتاجلرغه یاردم ایتو مادی قوتسز ممکن دکل ایکانی هر کشیگه معلومدر.

دین سماوینك الـڭصوڭغسی اولغان اسلام دیننی قولغه توتب قارایق: محمـد عـم جناب حقك فرمانی ایله هم دین هم شریعت میدانغه قویغان، دنیا کتو حقنله ثلینلیا ین اسباب ونینـدایـن حاضرلق کیره‌ك اولسه‌قانونلر توزیکان: مثلا دنیاده ترکـلـکنك مداری الوچینرلمه هرنه

معرفت (بلم)، صناعت(هنر)، تجارت (آلش ویرش) در.
معرفت حقنده: بتون قرآن کریم علمگه تشویق ایتکان، حتی الڭ برنچی اسلام دینینڭ باشلانغان سوزی علم، اوقو ایله باشلانغان، چونکه الڭ برنچی قرآن باشلەب اینکانده (اقراء باسم ربك الذی خلق، خلق الانسان من علق، اقرأ وربك الاکرم الذی علم بالقلم، علم الانسان مالم یعلم) علم وقلم قانونلریله خطاب ایتــکان محمد عه م اوزیده «مسلمان اولغان کشیگه علم اُستاو فرض در» دییب تعلیم عمومینی فرض اینکان. علمنی تعمیم ایدب «هر نرسەنی بلگان بلمەکاندن آرتقدر» (هل یستوی الذین آه) دیگان قانون ایله قرآن بتون علوم کونیەنی بلورگه دیمەگان. شونڭ ایچون قرآن کریم باشندن آخرینه قدری بتون علوم کونیەنی اوستارگه قزقدرغان . . . . .

هنر حقنده: دین اسلام، هنرگه تشویق اینکان، تیمر لردن فائدەلنو، آلاردن تورلی قورال لر یاصاو، تیمر چوین فابریقەلری میدانه کیترورگه قزقدرغانلغینه قرانده تیمر (حدید) سورەسی ایندرلوی دلیــل اولورغه یتسه کیرەك، کرپیس لر یاصاب دشمانلرڭ باصقنلقنی طوقطاتوکبی عمرانیتکه تعلقلی مسئله لر (واقعه ذوالقرنین)، قنطره لر یاصاب ایگونلکلر اوستررو (سبا واقعەسی)، باغچه

تربیه‌لاولر (وضرب لهم مثلا رجلین، کما بلونا اصحاب الجنة) اومارطه‌چیلق (سوره نحل)، طاغ‌کبی‌موخرداب صونی یارب یوریکان پراخوت‌لر (فی البحر کالاعلام، وتری الفلك فیه مواخر لتبتغوا من فضله) نی بیان قیلوب کسب ایده‌رگه فرمان‌لر، صناعت نفیسه‌لرگه تشویق ایتولر من محاریب وتماثیل آه، (ادخلی الصرح . . .) بتون قران کریم ایله طوب طولوغ در. تجارت (آلش وبرش) حقنده: قران کریم ده صاتو ایتوگه اوته درجه ده قزقدرلغان، چونکه صاتو ایتونی رحمت الله، فضل الله دییب تعبیر ایتکان، صاتونی قویب جمعه‌گه کلوگز، جمعه‌نی اوتاب کسبکزگه طاره‌لوگز (فاسعوا الی ذکر الله وذروا البیع، فاذا قضیت الصلوة فانتشروا فی الارض آه) دیب فرمان ایتکان، بیوك بازارلرغه (یارمینکه‌لرگه) یورب کسب ایله‌ چلـکـگه دیه‌لاوینه یارمینکه سوره‌سی (سوره قریش) بولوی بیدنه در. قوریلرده صاتوغه قزقدرغان‌کبی صولرده دینگزلرده‌ده کسب ایله‌رگه پراخوت‌لر یورتب استفاده ایته‌رگه‌ده قسقه‌چه اشاره‌لر ایتکان (ومن کل تأکلون لحما طریا وتستخرجون حلیة تلبسونها، مرج البحرین یلتقیان بینهما برزخ لا یبغیان یخرج منهما اللؤلؤ والمرجان) . . .

قسقه‌سی: اسلام دینی دنیا کوتو حقنده نیندای

اسباب کیره‌ك اولسه قسقه‌لـق ایله گینه آنی بیان یاکه اشاره قیلوب کیتکان، تنازع بقاء قانونلرننك یکلوب آسنه قالماو ایچون نه لازم ایسه شونی قولـده ایده‌رگه اونده کان، معیشت لرك کیکش اولوب محتـاجلرغه یاردمچی اولورغه اونده‌کان . . . .

ایمدی شولای اولغاچدن بارچه دین سماویلر مادی کمالات‌نی قولده ایده‌رگه اونده‌گان لر، مادی کمالات ایله معنوی کمالاتنی حاصل ایدرگه بیورغان لر. معنوی قوت‌لر مادی قوت‌لر واسطه‌سیله میدانه کیلدیکنی بالعمل تعلیم ایتکان لر.

اویله ایسه مادیونلك «دین لر دنیادن قول سلته‌ته‌در، ترقیات که مانعدر» دیکان سوزلری حقسزدر. فقط دین اهللرینه قوری بر هجومدن عبارت در.

---

۴ نچی اعتراض:

مادیون ایته: بارچه دین‌لر اویالوچیلقغه (حیا) اوگره ته‌در. ایمدی اویالوچیلق ایسه، کشیلرك قوه‌لرنی توبان توشره، پس لـکـکه قالدره، قورقاق ایته، ایتر سوزیننك ایته آلمز یاصای، شول سببلی کشی اوزحقوقنیك صاقلای آلمای، اوزینك حقوقنی، ناموسنی توته آلمای، قسقه‌سی:

اویالوچیلق کشینڭ قوه‌سنی اوتره، ناموس بالشرف والحق نی طانیمزلق درجه‌گه توشره، اوزنی مدافعه دن عاجز، حقلقنی سولاودن تلسز ایته. مونه «حیا» صفاتینڭ بیمشی! ایمدی دین «حیا» تربیه‌سیله کشیلک عالمنی یاشاتکاچدن، شول «حیا» طودرغان بیمشنی کشیلک دنیاسینه تقدیم ایته دیه‌کلدر.

جواب :

مادیونڭ بواعتراضی کلمایدر، چونکه اویالو «شلته لانوردای اشدن جانڭ طارطنوی» دیمکدر. ایمدی بو صفت ایسه کشینڭ قوه‌سنی اوترمایدر، بلکه کشینڭ قوهٔ معنویه‌لرنی ایزگولک یاغندغینه یوررگه، هراشنی اوطاو ایله قیلورغه سبب در. اما مادیون‌نڭ اویالو صفتی «احساس بالشرف، احساس بالحق‌نی اوتره» دیکان سوزلری درست دگل‌در. بلکه بویله حس‌لرنی اوترکان نرسه، غضب، شهوت، عقل قوه‌لرینڭ تفریط طرفیله صفتلانودر. دین اهلینڭ بو خلقلرده بولوینه دین عیبلی دگل در، چونکه دین بو قوه‌لرڭ (غضب، شهوت، عقل) تفریط طرفلریله صفتلانودن طیادر. بلکه موڭا نادانلق عیبلی‌در. نادانلقدن کیلکان بر تربیه اثرنی توتوب دین

اوستینه یابشدروب مونه دین فلان ایتکان دییب اعتراض قیلمق حقسزلقدر.

دینلر ترقی ایدەمی؟

دنیادەغی هر نرسه ترقی ایتدیکی کبی دینلردە ترقی ایتمشدر. مونه بو مسئله حقنده تاریخی، واقعی دلیللر کورکازەم:

I

کشیلرنڭ کون کورش قانونلری، طورمشلرنده کیرەـ کلری، مدنیت ایله بر اولچاودە آغوب وارەدر: مدنیت طار اولسه، طورمشده شول چامەدە طار، کیرەکلریده آز بولادر. مدنیت کیڭ اولسه، طورمش ایچون لازم اولغان کیرەکلر کوب، عمر کیچررگه تیوش اولغان قانونلردە کیڭ کیرەك اولادر. مدنیت نه قدری کیڭایسه، احتیاجلر شول چامەدە کوبایه، قانونلردە شول دائرەدە کیڭایه وارەدر. بو ایسه کشیلرنڭ طورمشلرندن کورنب تورغان بر حقیقتدر.

ایمدی دینلردە کشیلرنڭ تەن وجان ترکلکلرنی توزاتور ایچون توزیلگان قانون الهیلردر. قانونلر

احتیاج و مدنیت ایله بر اولچاوده اولوب تکامل قانوننچه ترقی ایله کلکاچدن، قانون الهی اولغان دینلرده احتیاج ایله متناسب اولوب کیگایه و نچکاره‌ره‌ك ترقی ایده‌چگی طبیعیدر.

II

تاریخ طبیعی یاغندن کوز صالساق، بتون ییر یوزنده‌گی اوزمزنی ایله توب آلغان نرسه‌لر: اوسمرلر، جانلیلر، معدنلر تکامل قانونلرنچه کمالت گه آتمقده‌لر. اشقسز اولان ره‌وشلر، کیلشسز شکللر، شولوق قانون بوینچه گوزل وماطورلق ایله ظهوره کیلمشلر هم کیلمکده‌در. دنیاده کیره‌ك اولغانلر یاشاب، کیره‌كلك‌لری بتکانلر یوویلا بارب همان کمالات که آغوب اوطرمقده‌در.

اوشانداق ییرلر، یولدزلر، قویاشلر، بر حالدن ایکنچی حالـکه تکامل قانونلرنچه اوزکاره واردیغنی طبقات الارض، هیئت . . . کبی فنلر اثبات ایتمکده‌در. ایمدی دینسماویلر، شوشی تکامل قانوننچه‌کون بکون ترقی ایتوب اوطرغان طبیعت ایچنده، عقلی، فکری، حسی، وجدانی ترقی ایته وارغان کشیلرك عقل ووجدانلرینه کیلمش قانونلردر. بس شولای اولغاچدن دینلرك ترقی ایله چگیده طبیعیدر.

III

فن تربیه‌گه قاراغانده، تربیه، تربیه ایدیله‌چك ذاتلرنڭ حاللریله بر اولچاوده اولوب تربیهٔ بدنیه، تەنڭ کوتاررلك چامه‌سنده، تربیهٔ نفسیه، جانڭ یوکلارلك درجه سنده، تربیهٔ فکریهٔ عقلڭ یوکلارلك نسبتنده اولاره‌ق آقرون آقرونغنه کوچك دائره‌دن بیوککه، بیوکدن بیوگیره‌ککه آشدره واریله‌در.

مثلا ابتدائی مکتبلرده بالالرغه ویرلگان تربیه بیکلچه گنه، رشدی مکتبلرده رشدکه ایرشگان اوسمرلرگه ابتدای مکتب بالالرنقندن یوقاریره‌ق درجه‌ده‌در. بیوك معلوماتلر آلورغه حاضرله‌تکان اعدادی مکتبلرده تربیه قانونلری دها کیڭشره کلدر. بیوك معلومات ویره تورغان عالی مکتبلرده تربیه قانونلری اوزلری درجه سنده بیوك، نچکه اولوب معنوی، عقلی نیگزلرگه قورلغان اولادر.

ایمدی دین سماویلر، چن تربیه‌چی اولغان جناب رب العالمین طرفندن کشیلرنی تربیه‌لر ایچون کلگان مقدس تربیه قانونلریدر. دین‌گه نسبت ویرگاننه بتون یر یوزی تربیه خانه‌در، مکتب‌در، مدرسه‌در. کشیلرده شول تربیه خانه‌ده تربیه کوره‌چك شاکرلردر. پیغمبرلر، رسوللر، شول مقدس تربیه قانونلری بوینچه تربیه‌لاوچی

مبارك استاذلردر. شولای اولغاچدن دین‌لر ودین‌لرده اولغان قانون‌لرده شول تربیه قانون‌لری ایله کشیلرك عقل وفکرلری، مدنیت دائره‌لری ایله براولچاوده اولوب ترقی ایتمش اولویئی بدیهی‌در. رب العالمین اولونلك ثمره سیده شونلی ظاهردر.....

IV

هر دین سماوی اهلی نسخ ایله اعتراف ایلی، ایتمزسه بیله دلیل‌لرك قوتلیلگینه قاراغانده اعتراف ایده‌رگه مجبوردر. ایمدی نسخ‌نی درست کورو، دین‌لرك بوقانونی بورنغی آلماشلغان یا که طوقتاطلغان قانونینه قاراغانی کاملره‌ك، مصلحت‌گه موافقره‌ق ایکاننی اعتراف ایتودر. بو ایسه، دین‌لرك ترقی ایتوینه تسلیم بولو دیمکدر. قسقه‌سی: «نسخ واردیمك دین‌لرده ترقی وار» دیمکدر.

V

هرکشی تعصب‌سز، چن‌کوز یله‌گنه بورنغی کشیلك دنیاسنه قاراسه، کوره‌کده، آدم بالاسی باشلاب ییریوزینه میدانه کیلکانی حیوانلردن چاقغنه آلکاری اولغان. اوستی باشی یاب یالانغاچ شردایب تورغان، اوستنده یالترەب تورغان تیریدن باشقه کییم یوق، تەنده نیندایین عضولر وارایکانندن آك یوق. تەنین یابارغه قایسی‌لرینده

اورتورگه کیره‌ك ایکانینی توشنورگه اویلار یوق . . .
قوباش اسسیلکمدن قاچقان، آغاچ آستینه پوصقان، آغاچ
باقچه‌لری اچینه صینغان . . . . کیك دنیادن خبری بوق،
. . . قارغادن بیله فکری توبان . . . اوزینه‌نی کیرّه‌گنیده
بلمای، کیره‌کلرنی اویلارغه عقل‌لری بیتشمای، فقط کور
گان کوزگینه، ایشتکان قولاقغینه بولوب یاشاگان بر
«صبیلق» دوری کیچرکان.

صوڭره آدم بالاسی بر آزچه ایسینی ییا باشلاب
اوزینڭ تیره‌سنده‌گی نرسه‌لردن اورنه‌کلر آلا باشلایه‌رق
«مراهقلق» دوری اوتکارکان.

۳ نچی درجه‌ده کشیلك دنیاسی‌ییر یوزینه خلیفه‌لك
اینه باشلاب تنازع بقاء قانون‌لرنده طبیعتگه مدافعه
ومقابله ایله‌رك «بالغ لق» (یکتلك) دوری سوره باشلاغان.

الڭ صوڭره کشیلك دنیاسی چن چنینه ییر یوزینه
خلیفه اولوب‌بتون طبیعت بتون یاشرن قانون‌لریله‌کشیگه
سجده ایده‌رك، کشی، ماوراء الطبیعه، معنویات، عقلیات
میدان‌لرنده اوظیشه باشلاغان دورتنچی دوریله عمر سو-
ریب کیده یاتمقده‌در. بوڭا ایسه بتون کشیلك تاریخی،
یورنغیدن قالندیق اثرلر، کوز آلدمزداغی کیدشلر
گواهدر.

ایمدی کشیالک دنیاسینک صبیلق مرتبه‌سنده اولغان دینی، البته ابتداءی درجه‌ده ییکلچه‌گینه اولاچغی بلدیهیدر. ایکنچی دورده‌گی کشیلرگه کلکان دینلر برنچی دورده کیلدن اوستونره‌ک اولوب ۳ نچی دورده کلکان «قوانین دینیه» دخیده کیکش اولاچغیده طبیعیدر. ٤ نچی دورده فرمان ایدلکان «قوانین دینیهٔ ربانیه» اوتکان دورده گیلرک بارچه‌سندن‌ده آرتغره‌ق، کورکامره‌ک کیکشره‌ک اولاچغی شبهه‌سزدر. «الیوم اکملت لکم دینکم واتممت علیکم نعمتی ورضیت لکم الاسلام دنیا آه» (سوره مائده ۳ نچی آیت) آیت جلیله‌سنی دلیللرمك صدقینه دلیل قرآنی وبو آیت‌دن بیان نتیجه ایده‌چکلرنی اوقوچیلره طابشروب کیده‌م...

اسلام دیننك اوزنده ترقی واره‌ی؟

اسلام دینی سنت کونیه اوزره کلکان بردین طبیعی اولغاچدن هیچ شبهه‌سز تکامل قانوننچه ترقی ایده‌رك میدانه کیلمشدر. بوکا برده دلیل منطقی‌گه حاجت یوق، هجرتدن اوّل اینکان سورهٔ مکیه‌لر ایله هجرتدن صونك اینکان سورهٔ مدنیه‌لر ده‌گی قوانین دینیه آره‌سنداغی تفاوت آب آچق دلیلدر. دین اسلام انك باشلاب اوزینه

کشیلرنی اونده‌کان زمانده فقط «لا اله الا الله» جمله‌سینه‌گنه اوندادی. صوڭره الوهیت، نبوت، آخرت، مسئله‌سنده اصلاحغه اوندادی، قسقه‌سی: مکه‌ده فقطدین‌گینه ایندرلوب مدنیهٔ منوره‌ده هم دین هم شریعت تکمیل ایدلکانی بتون مسلمانلرڭ معلومیدر. اسلام دینینڭ بتون تعلیماتی شوشی نیگز اوزره قورلمشدر. *) ابتدائی مکتب‌ده‌گی ۷ — ۸ یاشلك بالالر بیله «عمومی دینلرده ترقی ثابت» دیگان قانون بوینچه دین اوگره‌نه‌لر. تاریخ الادیان، فلسفهٔ دینیه وعلوم فلسفیه‌گه اشنالاشکان صوڭنده بیوك یوقاری مکتب‌لرده اوقیله تورغان بر مسئله‌نڭ بویله‌چه ابتدای مکتب بالالرنده اوقلوی اهل اسلامڭ عقیده‌ده بك یوقاری کیتکانینه گواه دگل‌می؟

---

*) بورنغی دینلرگه اعتقاد اوگره‌تلکانده «الله تعالی طرفندن کلکان بارچه کتابلر حقدر. آلار یوزده دورت‌در، دورتسی الوغدر. الوغلری: تورات، زبور، انجیل، قران کریم‌در. قالغانلری کاغدله بیتله‌ب گینه کیلمشدر: آدم ع. م‌که اون بیت... مونه بو اعتقادڭ (؟) یاشاوی اهل اسلامڭ عموم دینلرگه قاراغان فکر خریطه‌سنی کورکازه‌در...

اعتراض‌لر:

الله تعالی کامل ذات‌در، کامل ذاتلك اثریده کامل‌در، شولای اولغاچدن الك باشدوق دین قانون‌لری کامل بولوب قویلورغه تیوش ایدی. دین‌نك بولای تکامل قانوننچه ترقی ایدوی الله تعالی نلك کمالاتینه منافیدر، هم دین نی که‌مستو بولادر؟ الجواب: بورنغی دین سماویلر اوززمان لری دائره‌سنده کامل‌لردر، بلکه شول زمانینه قاراغانده الك اکمل‌در. باشقه‌چه کیگره‌اك، عمومرەك ایتب کیترلگان اولسه خلاف کمال اولور ایدی. شولای اولغاچدن دین‌نی که مستو دگل‌در. قوانین دینیه‌نلك الك باشدوق قویلشیده کمالات قانونی اوزره‌در. فقط الك صوکغی اکملیت اوزره اولمغانی قابلیت طرفنده‌غی نقصانات‌دن اولوب کمالات الهیه‌گه منافی دگل در. بلکه اکمل رب العالمین اولوینلك ثمره‌سیدر.

---

۲ نچی اعتراض

«دین‌لر ترقی ایته» دیوچلك اصول دین، مؤمن به‌ده ترقی ثابت دیمکدر. حال بوکه اصول دین، مؤمن به‌لرده آرتو، که‌مومکن دکل در. بس دینده ترقی ده متصور دگل‌در.

الجواب : جناب حق طرفندن کلکان قانونلردن کشیلرنك قان، جان، مال، یوزصوون، حقلرن، برسی برسی آره سنده اولغان رابطه‌لرن صاقلارغه عائد اولغان لرینه «شریعت»، کشیلرنك وجدان وجانلرینی پاکلاو وتربیه لاوگه تعلقلی قانونلرغه «دین» دیب ایتله‌در. دین، عملیاتگه قویلغانده، اعتقادیات (مؤمن به‌لر)، عبادات، فضائل اعمال، اخلاق حسنه‌دن عبارتدر.

«شریعت»ده بالاتفاق ترقی ثابتدر. موکا قارشوچی اولماسه کیره‌ك.

اعتقادیات ده، مؤمن به لرده ده ترقی ثابت در. هم واقعدر. مثلا مؤمن به‌لر جمله‌سندن «الله طرفندن کیلکان بارچه کتابلر حق» دیب اعتقاد، هم شولایوق «بارچه رسوللر حق» دیکان اعتقاد. مونه بوقضیه‌لر آدم عه م دیننده یوقدر، چونکه بارچه دین سماوی اهلی (بعض فاضللرگنه مستثنادر) «آدم عه‌م‌دن‌بورن‌کشی یوق، آثار دن بورن رسول یوق، شریعت یوق، کتاب سماویلر یوق» دیلر. ایمدی اولمغان کتابلرنی، دنیاده بارلغی اولمغان رسوللرنی حق دیب اعتقادده هیچ اولمغاندر. بوایسه آب آچق بر حقیقتدر. بس الله تعالی طرفندن رسوللر، کتابلر کیلکان صوکنده غینه کشیلك دنیاسینك

ایکنچی، اوچونچی دورنده‌گینه مؤمن به‌گه کرتلگان اولسه اولور، اعتقاد جهتندن قاراغانده، اعتقادنڭ تقلیدی، استدلالی، تحقیقی . . استدلالنڭ ده دلیل قوی یا که دلیل ضعیف ایله اولوی جهتلرندن حاضرده‌ده ترقی ثابت‌در. چونکه تقلیدی اولغان اعتقادکه قاراغانده استدلالیی مترقی در. آنڭ ده دلیل قطعی‌گه مقارن اولغانی دلیل ظنی‌که مقارن اولغانندن مترقی‌در. حس ومشاهده ایله اولغانی بارچه‌سندنده اکمل در.

شول مؤمن به‌لر جمله‌سندن «ایزگولك، یاوزلقنی یاراطوچی بر الله تعالی‌گنه‌در» (والقدر خیره وشره من الله تعالی) دیگان اعتقادده «ایزگولکنی بر الله، یاوزلقنی ایکنچی الله یاراطه‌در» دیگان باطل اعتقاد میدانغه کیلگان صوڭنده‌غنه شول باطل اعتقادنی رد ایدر ایچون‌گنه تخصیص لاب مؤمن به‌گه کرتلمشدر.

عبادت ایسه، «بر الله تعالی ایچون‌گنه بولورغه تیوش» دیگان توب قانون شول ثابت کوینچه تورسه‌ده، کیفیت‌لر جهتندن ترقی ایتدیگی میدانده‌در. مثلا بورنغی پیغمبرلرنڭ عبادتلرینه قارده، اسلام دینینڭ عبادتینه قارا، آب آچق ترقیات وار ایکانینی کورب طوررسڭ، . . . . .

اخلاق حسـنه: اخلاق امر کسبی اولوب

تربیه‌نك تأثیرندن حاصل اولادر. قوانین تربیه‌نه نسبت ده اولسه، اخلاق ده شول نسبتده کیشایه و کورکاملا نه‌در. مادام که قوانین تربیه اولغان دین ده ترقی ثابت در. بس اخلاق ده‌ده ترقی ثابت در. تاریخ غه‌غنه کوزك صال...

فضائل اعمال: هیچ بر دین ده فضائل اعمال گه چیك یوقدر. دائما مترقی در. شول مؤمن به‌لرنی تعلیم جهتندن‌ده ترقی ثابت در، مثلا بورنغی کتب سماویه ده بودنیانی یاراطوچی الله تعالی گه «آتا»، الله‌نك سوکلو بنده‌سی دیگان اسم یېرینه «الله اوغلی» دیب اوگره‌تلگان. چونکه اول زمانك کشیلرینه حسی تعلیم کوچکه‌گنه حقیقتنی آکلاته آلغان. بو اسم‌لر حرفیا اشانلوب خلقنك ساتاشوب کیلوینه سبب اولماسون ایچون «اسلام دینی» «آتا» یېرینه «خالق» «الله اوغلو» یېرینه «حبیب الله» «خلیل الله» دیگان اسم‌لر قویوب اصلاح ایتمشدر. البته، معنالری بردر، لکن بورنغی تعبیرگه قاراغانده صوڭغی اسلام دینی اصلاح ایتکان اسم‌لرك دها اکمل، دها اصلح ایکانینی سویلارگه بیله حاجت یوقدر.

ایمدی شولای اولغاچدن مؤمن به‌لرده‌ده ترقی ثابت در، واقعدر.

---

۳ نچی اعتراض

دین‌لر مدنیت اولچاویله ترقی ایده کیلگاچدن دین مدنیت اثری اولادر. شولای اولغاچدن دین مدنیت‌دن یاصالوب چقغان قایماق اولمایمی؟ ایمدی دین مدنیت قایماغی اولسه الله تعالی طرفندن کیلگان اولماینچه کشیلر طرفندن یاصالغان اولمایمی؟ شولای اولغاچدن اسلام دینی نیچک الله‌تعالی‌دن کیلگان دین اولسون؟ مونه بوایکی سؤال عموم دین سماویلرگه کیله‌در. بوسؤال‌لرگه آیره آیره ایکی جواب یازەم:

برنچی سؤال گه جواب:

دین مدنیت انسانیه‌نڭ الڭ یوقاروسنده والڭ اوستنده اولغان قایماقدر. فقط مدنیت طودرغان قایماق دگل‌در. بلکه مدنیت‌نی طودرغان، اوسترگان، بیوتکان، کیڭایتکان مدنیت آناسیدر. چونکه دین‌لرڭ میدانغه کلشینه قاراساڭ، قایسیغینه دین سماوی اولسه‌ده اولسون، مطلقا معیشت انسانیه‌گه آلشینو بیوك اوزگارش کیترگان. بورنده‌غی نادانلقدن طوغان نچار عادت وعرف لرنی بترگان. یاڅا یاخشی عرف وعادتلرنی میدانه‌قویغان. بورنده‌غی وحشت ومنافرتنی بترگان، بورنده‌غی یرتقچلق نیگزینه قورلغان معامله لرنی

بتروب عموم کشیلرگه یارارلق قانونلر توزیکان. خور بولوب یاشاگان ملتلرنی ظورایتکان. ملت محکومه‌نی ملت حاکمه ایتکان. قانونسز نظامسز طاراو یاشاگان خلقنی بر نقطه‌غه ییوب بر قارنداش ایتوب جمله‌سنی بر قانون آستینه ییغان. ایمدی شولای اولغاچدن «دین مدنیت‌نی میدانه‌کیترگان» دیورگه بتون کشیلک دنیاسی بورچلیدر بونی واقعی صورتده اثبات ایده‌رایچون برایکیگینه دین نی مثالغه آلایق: مونه موسی ع‌م کیترگان دین، جبار وقهاراولغان فرعون‌حکومتینک قولنده مدنیت‌دن محروم ایدلوب عصرلرچه ایزلوب قللقده چریتلگان بنو اسرائل‌نی قورتقاردی، قوللقدن چغاردی، حر ایتدی، ملت محکومه‌لکدن ملت حاکمه‌لکگه ایرشدردی. قوانین مدنیه قویدی. بنو اسرائیل پادشاهلغی طودردی . . . . . . اوشانداق «اسلام دینی»: مدنیت‌دن محروم، باش باشداقلق ایله طارانق، پراکانده، بربرسینه دشمانلق، قان‌توکو، حتی کوز نوری اولغان بالالرینی‌اوترونی برنرسه‌گه‌ده حسابلاماو، اوغرلاو، طالاو، یول باصوکبی یرتچلق، حیوانلر کبی یالا نغاچ اشطانسز چبچی نادان‌عربلر ایچنده میدانه کلدی. لکن بیش اون یل اوته‌ر اوتمز، ئه‌لیگی کشیلک‌وجدانی چیرقانغان وحشی عربلرنی وحشیتدن چغاردی. یرتقچلق

يير ينه شفقت ومرحمت كيتردي. افتراق ير ينه اتفاق اوسدردي. دشمانلق ييرينه دوستلق كيتردي. قارانغيلق ييرينه ياقطيلق قويدي. ظلمنى بتردي، عدالت كيتردي. طارانق كوڭللرنى بريير گه ييدي، برطوغان ياصادي. اولده كتو كوتارگه ياراماغان عربلرنى دنيانىڭ الڭ قهرمانلرندن ايدي. اوزلرنى تربيه لاودن عاجز اولغان بدويلرنى بتون دنياني تربيه لرلك ايدي. اوزلرنى توته بلمگان كشيلرنى بتون دنياني توتارلق دنيانىڭ الڭ برنچى عادل پادشاه لرندن ايدي. قوري تلگه بتوب چبچى وثنى لك قارانغلقنده ياتقان، نادانلقغه باطقان كشيلرنى دنيانىڭ استاذلرى (پرافيصورلرى) ايدي. قانونسز ياشاگان خلقلرنى قانون يانينه ييوب قانون ياصاوچى عالملر ايدي. دنياغه بارلغى معلوم اولمغان، تاريخلرده بيله يونهب اسملرى ياد ايتلمه گان عرب لرنى بتون دنيا تاريخنه مشهور ايدي. قسقه سى «اسلام دينى» بورنغى تاريخنى آصتنى اوستگه كيتروب «چن مدنيت» ميدانه قويدى. شول «چن مدنيت»نى مڭگو ياشاتورلك «قرآن كريم» اسملى قانون اساسى كتابى قويوب كيتدى.

ايمدى شولاى اولغاچدن «دين اسلام»نى عربلرڭ وحشيتى مى ميدانه كيترگان؟ حاشا!! هيچ شبهه سز «دين اسلام»

اوزی مدنیت حقه میدانه کیترکان. بناءعلیه دینلر مدنیت طودر غان قایماق دگل لردر. بلکه دین سماوی اوزی، مدنیت میدانه کیترمشدر.

ایکنچی (دین سماویلر الله طرفندن کیلکانمی؟ یوقسه کشیلر طرفندن یاصالغانمی؟ مثلا اسلام دینی الله طرفندن کیلکان دین الهی می؟ یاکه محمد ع‌م‌نک اوزی طرفندن توزلکانمی؟ دیکان) سؤالگه جواب:

البته، دینگه انکار ایدوچیلر «دینلر الله طرفندن کیلکان قانون الهی دگل لر، بلکه هرعصرک بلملی، عقللی فیلاسوفلری خلقلرنی توزاتور ایچون محیطنک تأثیریله قانونلر توزیکانلر. خلقلر نغره‌ق اشانسون ایچون شول قانونلرغه الله دن کیلکان «دین» دییب اسمله کانلر، اوزلرینه‌ده «الله نک رسولی» دییب اسم قویغانلر. مثلا محمد ع‌م بک عقللی فیلاسوف اولغان، خلقلرک حالنی توزاتور ایچون اوزی بر شریعت یاصاب چغارغان» دییب دعوی ایده‌لر. مونه بو دعوالری بتون دین سماویلر اوستینه ترکالوب قیلینه‌در اسلام دینی فلسفی، عقلی دین اولدیغندن آنک اوستینه‌ده بو طاش آطیلادر.

مونه شونك ایچون عمومی صورتده دین سماویلرك هم اسلام دینینك الله تعالی طرفندن كیلكان دین الهی اولدیغنی قسقهغینه بیان ایدهم. بو جوابمنی آیرم آچق بیان ایدر ایچون توبانده‌گی مقدمه‌لر ایله باشلایم:

I

علم، آنك ایله چنلق (حقیقت) آچیله وایرشیله تورغان بر قوهٔ باطنیه در. شول قوهٔ باطنیه، صور خارجیه‌نك طولقون وشاوله‌لرندن حاصل اولادر. اول طولقون وشاوله‌لر، طشقی سیزگچ قوه‌لرك سیزنوی آرقلی میدانه كیله در. آنلرك سیزنویده بزگه طش وباشقه نرسه‌لرك تأثیرندن طوادر. اول طشقی نرسه‌لر، بارچه‌مزنی أیله نب آلغان محیطدر. دیمك كشیلرگه علم، محیطك تأثیرندن حاصل اولادر.

II

علم تربیه وعلم روح كوزلریله قاراغانده كشیلر تربیهٔ بدنیه، نفسیه، تربیهٔ ادبیه (دینیه) گه محتاج اولادر. تربیه نه یولده ویرلسه، میل، شهوت، طمع، اراده، تصور، تفكر، حس، احساس، تدین كبی جان حركتلریله شول تربیه نسبتنده طشقه (ظاهرگه) چغادر.

III

حکمت اخلاق فنی ایله قاراغانده اخـلاق امر کسبیدر، اول ایسه، محیطنڭ تأثیری وبو محیطده یاشاکان یاقن لر وتربیه‌چیلرنڭ تربیه‌سیله کسب ایدیله در.

ایمـدی دین لرنی میدانه قویبده اوزلرینی «الله رسولی» دییب ایتکان ذات‌لرنڭ ترجمهٔ حاللرینه قاره‌سق کوره‌مزکه، آنلرنڭ کوبسی وثنی‌لك محیطی ایچنده طوغان لر، وثنی لك تربیه‌سنده اوسکان لر، آلارنی تربیه‌له‌گان آتا وآناسی وثنی دیننـده اولغان، کورشـکان، قاتناشقان کشیلری وثنی‌لك فکرنده اولغان‌لر. بتون تیره یاقلرینی آیله‌نب آلغان وثنیلر عبادت خانه‌سی، وثنیلرنڭ طابنغان پوطلری اولغان. آنا سوتیله برابر وثنیلك عادت وعرفلریله تربیه ویرلـکان. تربیه‌چیلرنده وثنیلك نیگزینه قورلغان خلقلر اولغان.

ایمدی شولای اولغاچدن محیطنڭ تأثیرینه قاراغانده هم علم روح نقطهٔ نظرندن توشنگانده شول «الله رسولیمز» دیگان ذاتلر بارچه‌سیده وثنیلك‌ونادانلـق تربیه سینڭ نمونه‌سی بولوب یتشرگه کیره‌ك ایدی. بتون محبت‌لری، دعوالری، کیدشلری، اخلاقلری، وثنیلك‌روحنده بولورغه تیوش ایـدی، چونکه علوم فلسفیه دن اولغان علم روح

وحکمت اخلاق شونی مقتضی در .

لکن «الله رسولیمز» دیگان مبارك ذاتلر، بتونلای برگا قارشی اولوب کلوب چقغانلر: وثنیلککه بتونلای قارشی کیتکان لر، قارندشلری، آتا وآنالری اینالوب یغلاب یالوارسه‌لرده آلارنڭ خاطرینه‌ده قارامغان لر، صوکره، یاقنلری تورلیچه جانیغانلر، قورقتقانلر، آغر جزالر ایتکان لر، الڭ صوڭنده یورطلرندن قوغانلر، ایل‌لرندن سورگانلر، اوطقه طاشلاغان لر، اوترکان لر.... لکن اول رسول لر همان دین تلقین ایتولرنده دوام ایتکان لر، حقیقت‌نی بیان قیلودن هیچ بر آرتقه چکلمه گان لر، الڭ صوڭنده کلوب وثنیلك دیننی ییمرگان لر. قانونسز خلقغه قانون توزیکان لر، یمان خلقلی خلق لرغه کورکام خلق‌لر کرتکان لر. فلاکت‌که کیتکان خلقنی، سعادت یولینه توشرگان لر. اوزلری شوشندایین وثنیلك ونادانلق محیطنده یاشاسه‌لرده، یکرمنچی عصرڭ دارالفنون، آقادیمیه‌لرندن اوقوب چقغان علامه وفیلاسوفلرنی حیران قالدررلق روشلی حکمت وحقیقت‌لر میدانه قویغان لر. تربیه‌لنکان محیطلرینڭ تأثیرینه قاراغانده، قول‌لرندن برنرسه کلمزلك کشیلر بولور ییرینه، دنیانی آستنی اوستنکه کیترکان لر...

مونه، رسوللرنك الك صوڭى بولغان محمد عم نى

مثالغه آلایق: محمد عم وجودیله تشریف اینکان محیطینه

كوز صال، مكه شهرىنى چوقر چاقر آره‌سى، نادان عرب‌لر

ایچیدر. پیغمبرمزنك آتاسى آناسى، باباللری‌ده ده‌لری،

یاقن‌لری بارچه‌سى وثنى دیننده ایدى، بتون ویرلكان

تربیه وثنیلك تربیه‌سى ایدى، بتون قاتناشقان كشیلری

نادان وثنیلر ایدى. بتون تیره یاقلرنى ایله‌نب آلغان

وثنیلك اثرلرى ایدى: كعبه یاننى اوچ یوزدن آرتق

تزیلب اوطرغان پوطلر. صفا یانینه وارسه‌ده پوط، مروه

یاغینه كیتسه‌ده پوط، قبیس طاغینه چقسه‌ده پوط، «عرفه»،

«منا» طرفینه كیتسه‌ده پوططوطرلغان قویغان ایدى. مدنیت

كوزیله قاراساق، عرب‌لر، مدنیت نى ایكانندن بیله خبرلرى

یوق ایدى. اخلاق نقطهٔ نظرندن قاراساق، انك اخلاقسز

ومرحمتسزلك، قورى حمیت جاهلیه ایله یاشاكان خلق ایدى

علوم وفنون جهتندن قاراساق، علم نى؟ فن نى؟ طبیعیات..؟

فلكیات..؟ فلسفه...؟ اخلاق...؟ قانون...؟ حقوق بشر؟

عدالت نى؟ حفظ نظام...؟ انسانیت...؟ تربیه نى؟ دیب

سوأل قیلورغه قایا!! بلكه بوفن‌لرنك اسملرندن بیله

هیچ خبرلرى یوق ایدى.

ایمدى پیغمبرمز محمد عم شوشى چب‌چى نادانلق

محیطینك نەق اورطەسندە تربیەلەندی. بتون وثنیلك، بتون وحشیلك، یرتقچلق، چپچی نادانلق، بار بارلق طولقونی ایچندە اوسدی. بتون وثنیلك تربیەلریلە تر-بیەلەندی. اوقی یازە بلمادی. علم وفنوندن هیچ خبری اولمادی؛ بس محیطینك تأثیرینە قاراغاندە، محمد عم، چپچی بر نادان، تربیە فنی ایلە قاراغاندە بك منعصب بر وثنی، حکمت اخلاق فنی ایلە قاراغاندە اخلاقسز بر ظالم اولورغە کیرەك ایدی. حال بوکە بام باشقە اولوب میدانە چقدی. شول اوزی طووب کیلوب چقغان باطل دینگە قارشی یالگز بر اوزی میدانغە چقدی. «بو دینگز بوزقدر، بر اللهگە قللق قیلگز» دییب توحید طوونی تکدی. بتون عربلر آیاقغە قالقدی، آنگا هجوم ایتدی. تللری ماللری ایلە محمد عم گە صوغش آچدیلر. لکن همەسی ییکلدی، بتون قوۀ مادیەلری باش ایدی. بتون قوۀ معنویەلری سجدە ایتدی. بتون وثنیلك، یرتقچلق، یمانلق، اخلاقسزلق، پچراقلقنی قروب سبروب توکدی. ایللی - آلطمش ملیون قوتدن یاصالنغان بر حکومت میدانە کیتدرە آلمغان بر قوت وحکمتنی محمد عم یالگز براوزی میدانە کیتردی. باش باشداق عربلرنی بر-نقطەغە ییغدی. قانونسز، پراکندە یاشاکان خلقنی قانون

آستینه بیلدی. ئه‌لیکی اوزی اوقی و یازه بلمه‌کان محمد عم تعلیم عمومینی فرض ایتدی. «بتون طبیعت، بتون قوتلر علم سایه‌سنده گینه کشیلرگه سجده ایله‌چکدر» دیگان قانون ترقی قویدی.

یکرمنچی عصرك دار الفنون و آقادیمیه‌لرینك بعض فنلرگه گینه متخصص اولغان یوزلرچه علامه‌لرینك، اوتگان و حاضرده مگلارچه فیلاسوفلرك آکلای آلمغان حقیقت‌لرنی قسقه‌غینه سوزلر ایله چیشدی قویدی. عصرلر بوینچه چیشودن آبطراب قالنغان فلکیات و طبیعات مسئله لرینه آز براشاره‌لر ایله‌گینه یوللر آچدی. . سعادت قاپولرنی قاقدی، یوللر اولدی. مدنیت حقه میدانه قویدی... بتون سعادت انسانیه بتون حقیقت حقه‌لرگه یوللر کورکازدی. «علم و قلم سایه‌سنده بتون سعادتلرینه کشیلر ایرشاچه‌کلر» دیگان مقدس طاوشلرنی دنیانك بر باغندن ایکنچی باغینه ایشتدردی... بتون وجدانلر آنك مقدس طاوشلرینه بوگلدیلر. آنك الوغ جانینه بتون جان اراییلدیلر. قسقه‌غینه بر وقتده اوزی ترك زماننده یوز یکرمی مگدن آرتق حقیقت پرورشا کردلری (صحابه‌لری) بحیللاشوحجنده (حجة الوداع ده) عرفه ده معارفه ایلدشدیلر. بتون کشیلك اسمینه سویلاگان نصیحتلرنی طکلادیلر. بتونسنه

قران کریم ایله عمل قیلورغه وصیت ایتدیکنده «لبیك!» دیدیلر (بوقدری مبالغ اولدیغنی اوروپا تاریخچیلری بیله اعتراف ایده‌لر). حج فرض اولماینچه اویلرنده قالغان مسلمان‌لرنی هم عائله‌لرنی حسابلاساق هیچ یوق دیکانده بیش آلطی ملیون ذاتلر محمد عم ﻙ ترك زماننده «اسلام دینی» ایله مشرف اولمشلر... (توشونك، اویلاك، باشقه پیغمبرلرك ترجمهٔ حالنی ملاحظه قیلك!! بهاسنی بلورسك)

ایمدی بوحال‌لرنی توشونوب قاراساق، بوقدری قوانین طبیعیه‌گه موافق، حقوق مدنیه‌گه مطابق، بتون کشیلرکه مناسب قانون سعادت‌نی توزوی، بوقدری بیوك مادی ومعنوی قوه‌لرك آنگا باش ایپوی، اولوب بتکان عربلرکه جان کرکزوب بتون دنیانی درسلکتورلك برقهرمان برملت ایتوی، حتی بتون یر یوزنده بیوك انقلاب کیلوینه منشاء بولوی، ایللی – آلطمش ملیونلی قوت‌دن یاصالنغان برحکومتك قیله آلمغان اشنی یالکز برامی صرف اولغان ذاتك میدانه کیترروی، شول اوقی یازه بلمکان محمد عم ﻙ اوزلکندن اولغان دییب ایتورگه هیچ برفن، هیچ بروجدان سلیم قیوچیلق ایتمه‌یه‌چکدر. بلکه تعصب سز بتون صاف جان‌لر «محمد عم گه جناب حق طرفندن قوهٔ قدسیه ویرلکان‌ده شول قوهٔ قدسیه (وحی)

ایله قوهٔ غیبیهٔ عالیه طرفندن فیض ایدلگان حقیقت مقدسه‌لری بنده‌لرگه تبلیغ ایتکان. شونگ ایچون بتون وجدانلر باش ایگکان، آز زمانده بتون کشیلرنگ عقلی حیران قالورلق آثار میدانه کیترکان» دییب ایتورکه بور چلیدر. بس شولای اولغاچدن «دین اسلام» الله تعالی طرفندن کیلگان دین الهی در. فقط محمد عم شول دین الهی نی بتون کشیلک اسمینه صاف وجدانلریله اوگره توچی کشیلک استادیدر. الله تعالی طرفندن فیض ایدلگان حقیقت نورلرنی کشیلرنگ عقللرینه آشلاوچی طبیب عقلدر. باشقه پیغمبرلرنگده ترجمهٔ حاللری تیکشرلوب تعصب‌سز فکر یورتکانده کیترکان قانونلری اوزلرینگ عقل یمشی او- لماینچه بر قوهٔ غیبیهٔ عالیه (الله تعالی) طرفندن کیلگانی آب آچق کورنیب تورەدر.

شریعت قانونلرنده آلشینو،

اوزگارو - نسخ

دین‌گه اشانماوچیلر یاغندن دین اهللرینه آرغنلغان طایاقلری جمله‌سندن «نسخ» حقنده قیلغان اعتراضلریدر.

آلارایته‌لر: «دین نسخ نی درست کوره‌در. نسخ ایسه اوتکان زمانده‌غی اشکه قویلغان قانوننی آلیشدرودر؛ بو ایسه ایرته‌ن بر تورلی سوز سویله‌بده آنك یا‌ کلشلیغی کیلوب چقغاچ، سوزنی ایکنچیگه بوریب توزاتب قویوقبیلندن در. بو غفلت، جهالت ییه‌شیدر. ایمدی دین الله‌طرفندن توزلکان بواسه الله‌تعالی‌نلك غافل، جاهل بولوی‌لازم‌بولادر، حالبوکه الله حقنده بوبله حال‌لر محالدر. شولای اولغاچدن دین‌لر الله طرفندن کلمه‌مشدر. بلکه کشیلرك اوزلری طرفندن توزیلکان قانون‌لردر. زمانینه کوره قانون‌لر توزیلوب عملیات‌که قویلوب قارالغانده فائده‌سز بولوب چقغاچدن آلشدرلغانده آنك ییرینه کیکره‌ك یاخشیره‌ق اولغان قانونلر قویلغان» دییب. مونه بو اعتراضلرینه نسخ نی؟ کمگه نسبة بولا؟ نسخ درست اولغان تقدیرده نیندااین قوانین‌ده واقع؟ قوانین طبیعیه ده نسخ ثابت‌می؟ عموم دین سماویلرده نسخ ثابت‌می؟ نسخنك فائده‌لرنی؟ کبی سوأل‌لرنی چیشوب جواب ویره‌م.

نسخ نی؟ وکمگه نسبة نسخ متصور؟

نسخ، کشیلرگه قاراغانده مطلق بولوب کورنکان

شریعت قانونلرندن بعضسینینگ اشدن طرقطالیوی یا که آلنشوی‌دور.

نسخ الله تعالی‌گه نسبت ایتلگنده هیچ یوقدر، بولووی ممکن ده دگل در، چونکه بارچه قانون الهی‌لر الله تعالی قاشنده بیلگلی برچیکلر، آیرم برحکمت ومصلحت لر ایله بیلگلانمشدر. مطلق اولغان هیچ برقانون شرعی یوقدر. شولای اولغاچدن الله تعالی‌گه نسبة هیچ بر نسخ متصوردگل‌در. دخیده نسخ واقع بولورغه ایکی قانون آره‌سنده تعارض، تناقض واقع بولورغه کیره‌ك، بو ایسه شارع اوز اوزینه متناقض بولوب غافل وجاهل اولوچلقنی لازم ایته‌در. جهالت، غفلت ایسه الله تعالی حقنده بولووی ممکن دگل‌در. بس شولای اولغاچدن الله تعالی‌گه نسبة نسخ ده ممکن دگل‌در. نسخ، کشیلرگه نسبت ایتلگانده‌گنه متصوردر. چونکه کشیلرنگ بلملری آزاولدیغندن بارچه قانونلرده آنگا مطلق، منگولك بولوب کورینه‌در. ایمدی شول مطلق بولوب کورینب تورغان قانونلر، الله‌تعالی طرفندن «قوانین موقت» ایکاننی بیان قیلنوب آلشدریلسه، یا که بتونلای بتریلسه، شول بیان، کشیلرگه نسبة نسخ اسمنی کوتاریب میدانه چغادر.

قسقه‌سی: نسخ الله تعالی‌گه نسبة هیچ یوقدر. فقط

بنده‌لرگه نسبةً گنه واردر.

ایمدی شولای اولغاچدن مادیونلرنك اعتراض لری کلمایدر، چونکه آلارنك اعتراضی، الله‌تعالی‌گه نسبةً نسخ اولغان تقدیرده کیله‌در. امّا نسخ بنده‌لرگه نسبةً گنه بولوینه قاراغانده کلمایدر، چونکه تعارض، تناقض، جهالت، غفلت هر قایوسی بنده‌لرگه عائددر.

طبیعت دنیاسی — نسخ

بتون طبیعت دنیاسی ایچنده یاشاکان نرسه‌لرگه قاراساق، هر قایوسی بر طوردن ایکنچی طورغه، بر رهوشدن ایکنچی رهوشکه آلماشنوب طوره‌در. شول آلماشینو ایله‌گینه بارلق دنیاسی یاشایدر؛ مثلا اوسمرلر (اوله‌نلر آغاچلر) جانلی حیوانلر تورلی صورتلردن آلشینوب بر طوردن ایکنچی طورغه کوچو قانونیله یاشادیکنی بارچه‌مز کوزلرمز ایله کوروب توره‌مز. بیگرا کده واق پراقلرنی ظورایتب کورکازکچ قوراللر آرقلی قاراب تورغانده بتون ارکان عضویه هر دقیقه‌سنده حتی هر ثانیه‌ده بیله آلماشو قانونی بوینچه یاشامکده‌در.

علوم طبیعیه‌گه قاراغانده بتون طبیعیت دنیاسی اوزی بلمه‌م نیچه ملیون تورلی طورلر اوتوب میدانه

کیلوب چقغان. مثلا بو عالم باشلانغان چاغنده آغوب یاطقان قوه‌ٔ سیاله، چیکسز بر بوشلقده ایلانوب زرلداب تورغان حسابی صانی اولمغان ذره‌لر بولغان. صوڭره شول ذره‌لرینڭ برسی ایکنچیسینه به‌ریلوب برگه بریکوب ایلانولرنده دوام ایتکان‌لر. ایکی ذره برگه قوشلغاچدن کوله‌ملریده بیوکان، کوچاریده آرتغان‌لقدن باشقه ذره‌لرنیده اوزلرینه طارتوب کیتره باشلاغانلر. ذره‌لر برگه یپلشوب اوقماشلونب ایلانکان صایون قوه‌ٔ جاذبه‌لریده کوچایه واروب شول کوچ نسبتنده باشقه ذره‌لرنی اوزینه ییوب چیکسز بوشلقده چیکسز ظور طوب روشلی بر کره میدانه کلکان.

صوڭره شول کره بك شه‌ب ایلانودن قزوب کیله‌رك صییق اوط بولوب یانغان کوینچه حرکتنده دوام ایتکان. شول صییق اوط طوبینڭ بك شه‌بلك ایله توتوشچه ایله‌نودن تیره‌سنده تونگالك کبی دائره‌وی حلقه‌لر حاصل بولغان. شول دائره‌وی حلقه‌لر آیرلوب کیتوب شول کره‌نڭ قوه‌ٔ جاذبه‌سی اداره‌سی آستنده طارالغانلر. شول ظور کره اوزی آلارنڭ اورطه‌سنده اوزه‌ك (مرکز) اولوب قوه‌ٔ جاذبه‌سی ایله آلارنی توتب طورمقده‌در. مونه شول ظور کره قویاشدر، طارالوب کیتکان‌واق حلقه‌لر بارچه‌لرینه

قویاش چاتقەسـندن عبارت اولغان یوالدزلردر ....
بزم یاشاکان ییرمزده قویاشدن آیرلوب کیتکان بر اوط
کیسا کیدر. لـکن کوب زمانلر صالقون اولغان چیـکسز
بوشلقده ایلەنب اوزینك اسسیلـکنی طاراته صا
لقنایه باشلاب الك صوڭنده قرطشندن یوقاغینه قابق قاپلاب
شول قابقلری قالیندایه کلکان. صوڭره طومانلر، بحارلر حاصل
بولا باشـلاب خالـص اوط بولغان ییردن صوده طـووب
چقغان. آقرن آقرن اولنلر، آغاچلر، میدانه کیله باشلاب
قب قزل اوط بولغان. ییرده یەم یاشـل برخت قیافتـینه
کرگان. شول اوط بولوب مڭلرچه درجەلی اسسـیلك ایله
دورلەب یانوب تورغان ییردن حیوانلر یتشوب کلوب
چقغان. بتون ییر یوزینه خلیفه دییب توشینی کیروب
تکبرلەنب تورغان آدم بالاسیده شول‌وق اوط ایچندن طووب
شول اوطنك اوستینه اوطروب بن «بتون ییر یوزیـنه
خلیفه!» دیکان طاوشیله قچقرغان.

ای بو کتابمزنی اوقوب اوطرغان افندی! مونه سز، هم
بو کتابنی یازب اوترغان مین، هر قایومز عالمنك (دنیا
نك) اثیرمرتبەسنده اولغانمز، لـکن، بز اول چاقده اثیرمز.
عالمنك ذرەلر بولغان مرتبەسنده‌ده بولغانمز لـکن بز اول چاقده
ذرەلرمز. عالم اوقماشلغان، ذره ییندیقیندن یاصـالغان

ظور بر کره اولغان حیـنده‌ده اولغانمز، اما اول چاقده اوقماشلغان ذره‌لر اولغانمز. ظور کره‌نك دورله‌ب یانوب تورغان‌اوط حالنده‌ده اولغانمز، فقط اول حالده بزده اوط اولغانمز، بلـکه اوطنك مونه دیگان کوکلی یاشللی بولوب اوچوب یوریکان اوتـکور یالقونلرنده‌ده اولغانمزدر. ییرمز قویاشدن آیرلوب صوونه باشـلاغان دورنده‌ده اولغانمز، لـکن اول دورده بزده قاطوب کلـکان معدن اولغانمز. ییر توپراق وله‌ملر چاغنده بزده توپراق وله‌م حالنده اولغانمز. مونك صوڭنده توپراق صرقندیسی اوـ لوب چقغان اوله‌نلر، اوسمرلر اولغانمز. اول مرتبه‌دنده اوطوب ایتـلر اولغانمز. ایتـلر یا که اوله‌نلر آشالوب نطفه حالینه کلـکانمز، نطـفه حالندن ترقی ایده‌رك علقه مرتبه‌سینه آشقانمز، علقه‌دن مضغه درجه‌سیـنه، مضغه‌دن سویاك وسکر طاره‌مشلردن ترکالکان ایت ایله کیینکان برقیافت، آلطی ییدی قاداقدن عبارت کشیلك دنیاسینه بر اعضا بولوب میدانه کیلوب چقغانمز. مونك صوڭنده همان تـه‌نلرمز آلیشینه آلیشینه ترقی ایده، ایده کلوب شوشی کتابنی اوقوب آڭلارلق یا که یازارلق درجه‌گه کیلوب یتشکانمز .... ایندی اویلاب قارایق! بز چیکسز قدرتنك تأثیری اولاره‌ق انتخاب طبیعی (سنة الهیه)

بوینچه اوط ایچندن طووب چقغانمز، هم اوط اوستنده یاشاب تورامز. لکن بز شول درجه‌ده غافللرمز! غافللکمزنی بیله آکلاغانمز یوق! بزنک حالمرمز بك قزق!: اگرده براو دورله‌ب یاتوب تورغان بر پیچ (فورن)دن کوگارـ چیننی کوکای صالدرب شول اوط ایچنده اوطرتوب بالاـ سنی چغارتسه، هیچ شبهه‌سز حیران قالاچقمز، اول کشیگه بوتونمز الوغ کوز ایله قارایه‌رق تقدیسلر ایده‌چکمز. لکن اوزمزنی هم اوزمزنک تیره‌مزده اولغان حیوانلر اوسمرلرنی شول اوط ایچندن طودرب چغارغان رب العاـ لمین حضرتلرینک لطف رحمانیه‌سینه بوکیلوب توشامزـ می؟ بنون چن کوکللرمز ایله آنک فرمانلرینی کاملایمزـ می؟!! هیچ ...!!

ایمدی بز نیچه ملک تورلی طاورلردن آلماشینه، آلماشینه، ایله‌نه، ایله‌نه تکامل قانونلرنچه ترقی ایده، ایده کورکام ره‌وشده بولوب میدانه کلوب یتشکانمز.. بویله اولومز فنون وحسلرك شهادتیله آب آچق اثبات ایدـ لکان بر حقیقتدر. بو آلماشنو اوزکارو قانونی اوزی «نسخ»در. ایمدی شولای اولغاچدن اوزمزك عالم مشاهده که چغومز نسخ قانونی ایله‌در. برکمکه، اوزینك بارلغینه انکار ایتمزسه، نسخ‌نك درستلکینه‌ده انکار ایده‌مز، بس

هیچ شبهه‌سز هرکم اوزینڭ وجودینه معترفدر. بس نسخڭ ثبوتینه‌ده اعتراف ایتمك لازم بولادر.

شولایوق طبیعت‌ده تنازع بقاء قانونی حکم سوره کلمکده‌در، شول قانون بوینچه بعض بر سلسله‌لر بوکوراشده یکلوب نسل‌لری کیسلگان، وجودلری حیات قانوندن یوغالغان، آلارنڭ یېرینه باشقه سلسله‌لر یېر توتقان‌لر، بعض بر اقلیم‌لرده خط استواده‌غی کبی اسیلك قانونی دورسورگان، صوڭره شول اقلیم‌گه انقلاب کیلوب صالقنلق قانون‌لری دور سوره‌در. بك کوب حیوان‌لر طاشقه ایلانب بو کونده موزاخانه‌لرده طاش صورتنده بولوب یورمکده‌لر. اوّلده حیوانچق بولوب صوده یوریگان جانوارلرڭ کوبسی زینت اورننده یورتلگان اصل طاشلرغه ایلانگان. بك کوب یه‌م یاشل گورله‌ب اوسوب اوطرغان اورمان‌لر، آغاچلر، طاشقه أیله‌نب کومر بولغانلر. بتون اوط آربه‌لری، پراخوت‌لر، زاوتلر، شول آغاچدن حاصل بولما طاش کومرلری ایله اشلرنده دوام ایتمکده‌در. بوڭا ایسه طبقات الارض، تاریخ طبیعی، آثار عتیقه فن‌لری گواهدر.

ایمدی شولای اولغاچدن طبیعت دنیاسنده بتون ایبرلر، بر صورتدن ایکنچی صورتغه، بر حالدن ایکنچی

حالـگه آلماشینه بر قانون بته، ایکنچی قانون دورسوره، عمومی کوراشده قایسیسی بیگیله، بته. قایسیسی بیـگا، اوسنکه چغا، یگلـگانلرك اورنینی طوته، فائده‌لی یاشای، فائده‌سز نرسه بته‌در. مونه بو آلماشنو، قایسی قانون‌لر بتوب آنك یدرینه باشقه قانون‌لر کیلو، نسخ در. اویله ایسه بتون طبیعت دنیاسنده اولغان نرسه‌لر نسخ قانونچه یاشامکده‌لردر.

ایمدی مادام‌که طبیعت‌ده نسخ واردر، بلـکه طبیعت دنیاسینك یاشاوی نسخ سایه‌سنده گینه‌در، شولای اولغاچدن، شول نسخ ایله‌گینه یاشاب تورعان طبیعت ایچنده یاشاکان، نسخ قانونچه‌غینه وجودی میدانه کلـکان کشیگه ایندرلکان قوانین شرعیه‌ده ده، نسخ اولاچغی طبیعیدر.

نسخ شرعیلر — شریعت سماویلر

نسخ، دین‌کوزیله قاراغانده هیچ بردین سماوی اهلی انکار ایده‌رگه ممکن اولمغان بر حقیقت‌در، چونکه بارچه دین‌ده ده نسخ بالفعل واقعدر، هر بر مقدس دییب اعتقاد ایدلکان کتابلرنده آب آچق یالترب کورنب یاطادر. مثلا توراتنك سفر تکوین ده ۲ نچی صحاحده ۲۲ ماده‌لرده بیانینه قاراغانده آدم عم اوزینك جزئی اولغان حضرت

حوانی نـکاحلانغان، شولایوق بر طوغمه بالالرینی برسن برسینه نکاحلاندرغان. دیمك آدم عهم شریعتنده «اوزینك جزئینی، بر طوغمه‌لرینی نکاحلانو درست» دیگان قانون اولغان. بو قانون ایسه صوڭغی شریعت‌لر ایله نسـخ ایدلگان. مثلا موسی عهم (سفرتثنیه ۲۷ صحاح۲۲ نچی ماده) ایتکان«کمدرکه اوزی قز قارنداشن آلسه‌ملعون در»دیگان

دخیده تورانك سفر تکوین ده ۲۹ نچی صحاحی ۱۵ـ ۳۰ نچی ماده لرنده بیان قیلنوینه قاراغانده یعقوب عهم اوزینك یاقن لرندن اولغان«لابان»نك برسی لیا اسملی، ایکنچسی راحیل اسملی بر طوغمه ایکی قزینی نـکاحلا۔ نغان، أللك الوغسنی صوڭنده کوچگن راحیل نی آلغان. بناءعلیه یعقوب عهم شریعتنده «بر طوغمه ایکی قز قارندا شنی بر نکاحده ییوب طوتو درست» دیگان قانون اولغان. مونه بو قانون‌نی موسی عهم شریعتی نسخ ایتکان.

موسی عهم شریعتنده (سفرلاویین، سفر تثنیه، سفر عددلرده بیان ایدلوینه قاراغانده) صوغش،طلاق، تعدد زوجات، یمین قصاص کبی قوانین مدنیه مشروع ایدلگان. عیسی عهم شریعتنده نسخ ایدلـکان. چونکه متی انجیلینك ۵نچی صحاحی ۳۱نچی ماده‌لرینه قاراعانده عیسی عهم ایته: «بورنغی کتابده (یعنی‌موسی عهم کتابنده) ایتلکان کمدرکه

خاطنون طلاق قیلسه طـلاق یازون ویرسون» دییب من ایتهم: «کمدرکه خاطنون طلاق قیلسه، اوینناش قیلورغه ییبارە، کمدرکه طلاق قیلنمش خاطوننی نکاحلانسه، عمر بویی اوینناش (زنا) ایلەر» دییب. ایمدی شولای اولغاچدن عیسی عهم موسی عهم شریعتندگی «طلاق مشروعدر» دیگان قانوننی نسخ ایتکان بولادر.

ینه عیسی عهم متی انجیلینك ٥ نچی صحاح ٣٨ نچی مادەسندە ایته: موسی کتابنده «کوز، کوز برابرینه. تش تش برابرینه» دییب ایتکان، من ایتهم: «کمدرکه اوك یاڭاغکدن چابوب یبارسه، صول یاڭاغـکنی أیله‌ندرب توت، کولماکـکنی صالدرب آلسه ازارکنی صالوب ویر بر میل آلوب کیتسه، ایکی میل ایبارب وار» دییب. مونه عیسی عهم بو فرمانی ایله مطلقا عفو بیان ایدب موسی عهم شریعتنده قاطیغ رەوشلی مشروع ایدلـگان «قصاص» نی نسـخ ایتکان. ینه‌عیسی عهم متی انجیلینك ٥نچی صحاحی ٣٣-٣٧ نچی مادەسنده ایته: موسی کتابنده ایتکان «آنطـکده حانث اولمه، بلکه آنطـکنی کامله» دییب مین ایتهم: هیچ بر آنط ایتمگز، کوك بله ایتماگز، چونکه کوك الله اوطرغچیدر، ییر ایله ایتماگز چونکه الله آیاق باصقان ییردر، یورسلیم ایله‌ایتماگز، چونکه الوغ پادشاه

شـهریدر، باشڭ ایله اینمه، چونکه بر بورتك چاچڭنی
آق یا که قاره ایده‌رکه کوچلڭ یینمایدر، بلـکه ایذـکز
«ایبو، ایبو یوق، یوق» دییب. موندن آرتقانی یاوز ـ
لقدر، دییب

مونه بو سـوزیله موسی عم شـر یعتنده مشـروع
ایدلـکان «آنط»نی عیسی عم نسخ ایتکان. ایمدی شولای
اولغاچدن عیسی عم، موسی پیغمبر شریعتنده اولغان
صوغش، اولم جزاسـی، آیرو (طلاق) وآنط غه تعلقلی
قانونلرنی اساسلریله نسخ ایتکانلـکی آب آچق کورنب
توره‌در.

اسلام‌شریعتی، بولارنی (قصاص، طـلاق، صوغش،
تعدد زوجات، یمین) تعدیل ایده‌رك برآز شرط وقیدلر
ایله حکمت مصلحت‌گه خلاف اولمغدای ره‌وشـچه قانون
ایتب قالدرمشدر. ایمدی مادام‌که آدم، یعقوب، موسی،
عیسی علیهم السلام جنابلرینڭ شریعتلرنده نسخ ثابت‌در.
شولایوق دینلرڭ الڭ صوڭغی اولغان اسلام دینیده نسخ
درست دییب ایته‌در. بس دین اهللری برسی برسینی
اوگایله‌شورگه حقلری یوقدر. هرقایوسینڭ دین کتابلرنده
نسخ واقعدر.

نسخ — شریعت — قوانین مدنیه.

دین سماویلرده هم شریعت سماویه‌لرده تکامل قانو
ننچه ترقی ثابت ایکانینی بیان ایتوب کیچکان ایدك.
لکن، نسخ ایسه، اعتقادیات، الهیات، (اصول دین) ده
هیچ یوقدر هم متصورد کل‌در، چونکه جناب حق هم آنك
اوصاف عالیه‌لرنك آلشینو، یا که بعضی بتوچلك ممکن
دکل‌در. هم آنکا عائد اولغان اعتقادلرده شولایوق آلشینو
احتمالی یوقدر. بس نسخ‌ده یوقدر. شونك ایچون بارچه
دین‌لر اصول دین‌ده بردر، روحلرینك بردر. فقط «قاش
توزاتیم دییب کوز چغارو» قبیلندن بعض بر نادان‌لرك
یا که مجرد دشمانلق قصدیله بعض بریالغانچیلرك قلمندن
کرکان تاؤیل‌لر، اصـول دینده باشـقه‌لق‌لر کورکازسه‌ده
دین‌نی کیتروچی رسـول‌لرك اوزلری اوکره‌تکان دین
همان بارچه‌سیده بر ایکانی چن بلملیلر قاشنك کورنیب
توره‌در.

امّا نسخ ایسه، «قوانین شرعیه»ده واقعدر. زمانینه
کوره بعض بر قانون مشروع بولوب تورغانك، ایکنچی
زمان‌لرده آنك خلافی مصلحت اولدیغندن، اول قانون
آلیشدرلوب، آنك یریرینه ایکنچی تورلی قانون‌لر مشروع

ایدلمشدر. بو ایسه شریعت‌ده اولغان ترقی وارتقاء وتکامل‌دن عبارت‌در.

ینه نسخ ایدلمش قانون‌لر ایسه، «قوانین شرعیهٔ موقته» در. نه‌ق «قوانین وضعیه» ده‌گی «وقتلی نظام‌لر» قبیلندن در. وقتلی نظام‌لر قویلوب توره‌ده، مصلحت زمانی بیتکاچدن شول‌وقتلی نظام‌لر آلشدریلاده باشقه‌چه دها مصلحتره‌ك، فائده‌لیره‌ق، قانون‌لر توزیلوب قویولادر. بویله‌چه اداره‌لرغه هیچ‌ده عیب کوز ایله قارالمایدر، بلکه حکیمانه اولان بر تدبیردر. شونك کبی شرائع الهیه‌ده‌ده وقتلیچه قانون‌لر مشروع اولبده، مونك صوکنده دخیده منتظم ومحکم اولغان قانون‌لر مشروع ایدب اوّلکی قانونلرنی آلشدرووی هیچ‌ده بر دین‌گه کمچیلك کیترمایدر، بلکه حکمت ومصلحت بوینچه اولغان تدبیر الهی‌در.

نسخ طبیعی، نسخ شرعی.

«قوانین طبیعیه‌ده هم طبیعت دنیاسنده نسخ ثابت، قوانین شرعیه‌ده نسخ واقع» دییب باوب کیچدك. مونه شول طبیعت‌ده اولغان نسخ‌گه «نسخ طبیعی»، قوانین شرعیه ده اولغان نسخ‌گه «نسخ شرعی» دییب ایته‌م.

نسخ طبیعی فائده‌لری:

اگرده نسخ طبیعی اولماسه ایدی، عالم فقط برقوهٔ سیاله، چیکسز بر بوشلق حالنده تورور ایدی. عالم جسمانیت میدانده اولمز ایدی. قویاشلر، یولدزلر، آی‌لر یېرلر، بیرلرده‌کی اوسمرلر، حیوان‌لر، کشیلر، هیچ برسینڭ اسملری بیله اولمز ایدی. جناب حی القیومڭ بارلغی شول درجه‌ده یاشرن بانمه‌کان بر حالده اولور ایدی‌که، الله دیکان اسم یوق، اللّه‌نڭ بارلغندن خبردار یوق، چیکسز یاشرن پرده‌لر، اوچی وقریی اولمغان یاشرن یابق حال‌لر، الله تعالی‌نڭ بارلغنی فقط اوزیکنه بلور دییب حکم ایدلور بر حال‌لر...! بولور دورر ایدی.

شکرلر اولسون طبیعت دنیاسنده نسخ قانون‌لری توزیلمش؛ مونه شول قانون نسخ آرقه‌سنده بتون عالم کون میدانه کلمش، نسخ طبیعی واسطه‌سیله‌گینه دنیاده تر قیات اوسمش، ناقص‌لر کمالات‌گه ایرشمش، بتون دنیا کیدشنده جمال وکمال ناموس‌لریله یول طوطمش، نسخ طبیعی سببلیگنه جناب حق کنز مخفی‌لکندن چغوب بارلغی بدیهی اولوب میدانه چقمش. ایشته نسخ طبیعی! ایشته فائده‌لری!!!

نسخ شرعی فائده‌لری:

قوانین الهیه اولغان شریعت‌لر، کشیلرنگ احتیاجلری نسبتینی کیره‌کلرینه بولوشلاق قیلوچی یارده‌مچیلردر. شولای اولغاچدن، کشیلرنگ عقل‌لری کوتاررلك، بلملری یینه‌رلك، آڭلری یوکلارلك، فکرلرنی اوستررلك، کوڭل‌لرینه چن‌لق آچقچلری ویررلك، آغر حاللردن یڭل‌لك‌لرگه چغاررلق ره‌وشده بولوب کیلورگه کیره‌ك. شوڭا قاراغانده، عقل‌لر آز، بلملر بك که‌م اولغان چاقنی کلکان قانون‌لر، خلقنڭ حسی وآڭی چامه‌سنی یاصالغان نظاملر، خصوصی مصلحت‌لرگه قاره‌لوب تأدیب وتربیه ایچون توزیلکان دهشتلی قانون‌لر؛ یا که جسمانیت طرفینه آوشوب کیتکان میل‌لرگه روحانیت طرفینه آوشدرو قصد یله قوریلغان تزهد صرف، ترك دنیاغه تعلقلی شرع‌لر، همان شول کوینچه دوام ایتسه ایدی، کشیلك دنیاسی بر کویگه قاطقان کوینچه توررر ایدی. شریعت‌لر کشیلر طورمشینه آرقلی یاطقان آغر کیسکه، آلغه کیتوکه قارشی تورغان چویون کارته بولور ایدی. قسقه‌سی: شریعت‌لر مطلقا مانع ترقی بولور ایدی.

بس نسخ شرعی بولوی سببلی قوانین شرعیه کون بکون اوسکان. جزئیات دائره‌سندن کلیات دائره‌سینه کو

چکان. قومیت دائرەسندن عموم انسانیت دائرەسینه آشقان. خصوصی مصلحتلر مرتبەسندن عموم مصلحتلرگه ارتقاء ایتکان. زمانینه کوره قویلغان آغر قانونلر تعدیل ایدلکان، یگل و آسان قانونلر توزیلکان. عموم ترقیاتگه قارشی بولو ییرینه، ترقیات قانونلری بولوب میدانه کلکان.

ایشته نسخ شرعی!! ایشته فائدەلری!!!

ایمدی شولای اولغاچ مادیون طرفندن دین اهللرینه قیلنغان اعتراضلری حقسز ایکانی آب آچق کورنیب توره‌در. دین اهللریله برسی برسی آرەسنده اوگایلەشب دینلر آرەسینه تفریقه صالوچلقده حقسزلقدر.

مادامکه طبیعت اوزی نسخک ثبوتینه شاهددر، بلکه اوزمزک وجودمز بیله دلیلدر. شریعتلرده نسخ ثبوتی فقط ارتقاء، ترقی، تکامل قانوندن عبارتدر.

شولای اولغاچدن دینگه هم دین اهللرینه هیچ کەمچیلک یوقدر.

قرآن کریمده حکمی آلشدرلغان یاکه بتونلای حکمی طوقطالغان (منسوخ) آیتلر وارمی؟

حاضرگی کونده اوچ یوزملیوندن آرتق اهل اسلامک

قوللرنده اوقولمقده اولغان قرآن شریف آلطی مڭ ایکی یوز قرق آلطی آیت *)، یوز اون دورت سوره‌دن عبارتدر. شوشی قرآن کریم بنده‌لرگه الله تعالی طرفندن کیلگان قانون الهی در، بارچه آیت، کلمه و حرفلری هر قایوسی حکملریله مڭگو یاشایه‌چکدر. هیچ بر منسوخ اولوا احتمالی یوقدر. بنم بوسوزمه قارشی بعض برلر «قرآن‌ده بر واقعه حقنده تورلی حکملر کیلگان. شول حکملر بر سی برسینه معارض در، مناقض در. بس شولای اولغاچ بوقولمزده‌غی قرآن کریم‌ده منسوخ اولغان آیتلر اولورغه کیره‌ك» دییب بحث ایده‌رلر. مونه شول سوأللرینه جواب ایتوب توبانده‌گی مبحث‌نی یازه‌م.

قرآن شریفده حکملرڭ تورلی درجه‌لی اولوب کیلوی

کشیلر تورلی اقلیمده عمر ایته‌لر: بعض لری صالقون، قایسیلری اسسی، قایولری اورطه اقلیم‌ده یاشایلر. شولایوق تورلی محیطڭ تأثیری آستنده ترکلك ایته‌لر: بعض لری مدنی، بعض لری وحشی، قایسیلری حاکم، قایو

---

*) قرآن کریمنڭ آیتلری حقنده بیش آلطی روایت واردر. فقط اول روایتلرگه قارامایچه ۱۳۲۰ نچی یلده اسلامبولده مطبعهٔ خیریه‌ده باصلمش قرآن دن حسابله‌ب یازدم

لارینی محکوملیك حالنی.... شولاینوق کشیلرگه طبیعت جهتدن تیکان آفات وعارضه‌لر سببلیده تورلیچه حالده کون ایده‌لر: آورو، قارط، کوچسز، ضعیف، .طازه، سلامت کوچلی.... طبیعت بشرده تورلیچه‌در.... مادی ومعنوی مصلحت‌لرده تورلیچه‌در....

ایمدی شوشی قدری تورلی قالبنی، تورلی قابلنی اولغان عمومی کشیلك دنیاسینه قویلغان قانون عمومیلر هیچ بر زمانده بر درجه‌ده گینه ایتلوب قویلورغه ممکن دگل‌در..... چونکه قانون‌لر قویلودن مقصود، کشیلر گه تربیه ویرودر، قانون طبیعت‌گه مخالف کیتمه گیدای حیثیتچه انتظام عالمنی صاقلاودر، هر کشینك جانینه اوز درجه‌سنده آزق ویروب اطمئنان کترودر. ایمدی بتون کشیلك دنیاسینه قویلغان قانون اساسی برگینه درجه‌ده ایتلوب قویلو قانون تربیه‌گه خلاف اولاچقدر، طبیعت بشرگه قارشو اولاچقدر. نوامیس کونیه‌گه‌ده خلاف توشاچه‌کدر..... بس اول قانون نی هیچ بر زمانده اش‌گه قویارغه ممکن‌ده اولمایه‌چقدر.

قرآن کریم، جمیع طبیعت نی، بتون حکمت مصلحتنی، اوته‌دن اوتاگه، کورب بلوب تورغان الله تعالی طرفندن بتون یبر یوزنده‌گی تورلی اقلیم‌لرده تورلی درجه‌لرده

...... یاشاگان کشیلك دنیاسنی تربیه ایلار ایچون کیلگان قانون الهی در. بناءً علیه بنون کشیلرنگ طبیعت لرنگ اولچاوی مصلحت لرینگ میزانی ایله تورلی درجه ده اولوب کیلاچکیده طبیعیدر. مونه شونگ ایچون قران کریم ده گی قانون اساسی لر، کشیلك دنیاسندگی تورلی حکمت ومصلحت لرگه قاره لوب رخصت، عزیمت، جزاء، عفو، سیاست، قوت، ضعف، مصلحت عمومیه ... منفعت خصوصیه میزان لریله تورلی درجه ده ایتلوب قویلمشدر.

بعض برذات لر، قران شریفدگی قانون اساسیلرنگ تورلی درجه ده اولوب کیلوینگ فلسفه سینه، روحینه توشونمادیکلرندن آبتراغان لر، اوز فکرلرینه قاراغانده تعارض تناقض واربك آگلاغان لر .... شول تعارض وتناقض دن قوتیلور ایچون نسخ غه وارب یابشکان لرده بو آیت منسوخ دییب قوطلماقچی اولغان لر .... فقط بوندن این قانون الهی اولغان قران کریم حقنده مناسب اولمغان بنده چیلکلر ایتکان لر... حال بوکه قران کریم ده هیچ بر تعارض یوق، هیچ بر تناقض ... ذاتا الله تعالی نگ کامل اولغان کلام الهی نده بوندن این حالنگ اولویده ممکن دگل در. بس قران شریف ده منسوخ اولغان هیچ بر آیت ده یوقدر. فقط حکملرنگ تورلی درجه ده

اولوب کیلوی یوقاریده سویلانمش فلسفه وحکمت لر ایچون در.

یکرمنچی عصرنك اسلام دینینه ویرگان بك بیوك سؤال لری.

اسلام دینینڭ حق دین الهی اولوی.

«یوقاریده غی «دین لرده ترقی»،«شریعت لرده نسخ ثابت» دیگان ایکی مسئله‌گه قاراغانده دین سماویلری احتیاج لر نسبتنده، عقل وفکرلرڭ دائره‌سی چامه‌سنده کامللاشه کیلگان. شریعت لر مصلحتنڭ تلاونچه زمانینه قاراب آلیشینه کیلگان. هر عصرده دیورلك پیغمبرلر کیلوب بعض قانون‌لرنی آلیشدرب یا ڭا قانون‌لر قویه کیلگان لر. ایمدی اسلام دینینڭ کیلوینه اون دورتنچی عصردر. بو عصرلرده هر نرسه ترقی ایتمکده در: مدنیت کون صایون کیڭایمکده، علم ومعرفت‌لر کون بکون کامللا شمکده وآرتمقده در. ایس کیلرلك درجه‌ده تورلی آلات وتورلی اختراعات میدانه کیلمکده در. اوّل ده خلق لر معجزه دن دییب حسابلاغان نرسه‌لر بو کونده عادتی بر

اش لر بولوب کیله در. کشیلرنڭ قوهٔ عقلیه وفکریه سی
کون صایون آلغه باصمقده در. شولای اولغاچدن کشیلك
دنیاسی، عقلی، طبیعی، علمی بر دین عمومی گه محتاجدر.
ایمدی بوندن اون دورت عصر ئلك عربستانده طار
مدنیت ایچنده توزیلکان دین اسلام نیچك عمومی بر دین
بولا آلسون؟ نیچك تورلی اقلیم لرده یاشاگان مسلمان
لرغه یارای آلا؟ نیچك بو قدری کیڭ مدنیت ایله
متناسب اولا آلادر؟ ۱٤ عصر بوینچه قارطایغان قانون لر
هماننده شول کویگه ثابت اولوب توررمی؟ یوقسه بعض
بر قانون لر نسخ قیلنورمی؟ اگرده نسخ ده قیلنمای
ترقی ده ایتمای شول کوینچه قاطوب طورسه نیچك مڭگو
شریعت بولا آلا؟ نیچك ترقیاتکه مانع بولمای؟ ....

بلکه بتون یر یوزنده گی مسلمانلرنڭ علوم ومعارف
ده، مدنیت ده آرتده قالولرینه سبب شوشی بورنغی
قانون لر بوینچه یاشاولرندن دکل می؟»....

مونه یکرمنچی عصر مغرورلرنه شوشی سؤال لرنی
ویره در. البته بو سؤال لر بیوکدر. بیوك اولوبده برابر
اسلام دینینه گینه کیلمایدر. بلکه بارچه دین سماویگه
کیله تورغان بیوك سؤال لردر. بارچه دین اهلی جواب
ویررگه بورچلیدر. ایشته بو بورچمنی اوستمدن توشرر

ایچون جواب یازه‌م. فقط کتابم فلسفهٔ اسلامیه‌دن برکیسالک اولدیغینه هم بو سوآل ده ترکالوب اسلام دینینه قیلنغانغه قاراغانده دین اسلام طرفندن جواب یازه‌م. باشقه دین اهل‌لری طرفندن جواب ویرونی اوزعالملرینه تابشروب کیچه‌م. بو سوآل‌لرگه جواب ده دین اسلامنگ روحنی ونیندا این قانون‌لر فرمان ایتدیکنی قسقه‌رقغنه آچیق ایتوب سویلاو ایله اولاچقدر. مونه شونگ ایچون قسقه‌ره‌قغنه جواب‌لر بیان ایده‌م:

اسلام وعلم؛

> «اسلام دینی» علمی دین در. موجب ترقی در.

اسلام دینی الک باشلاب کلکان چاقدوق علم ایله سوزگه باشلادی. چونکه پیغمبرمزگه الک باشلاب دین کلدیکنده «اقراء باسم ربك الذی خلق، خلق الانسان من علق، اقراء وربك الاکرم الذی علم بالقلم، علم الانسان مالم یعلم» [1] فرمان عالی اولمشدر. مونه بوفرمان‌لر

---

[1] مکهٔ مکرمه یاقننده حراطاغینک غارنده پیغمبرمزگه وحی کیلکانده الک برنچی باشلاب کلکان فرمان‌لردر. صحیح البخاری‌نک برنچی بابنده وباشقه حدیث کتابلرنده مبین‌در.

«اوقى، اوقى، اويیشقان قانلدن یعنی توبان درجەدن یا-
راطلغان کشی علم وقلم آرقەسندە بلەدیکلرینی آقرنلەب
اوگرەنوب بلوب مکرم اولادر» دیکان مفهوملەدر.
اسلام دینی، «هر کشیگە علم اوستەمك فرضدر» [1]
دیکان قانون عمومیـلە تعلـیم عمومینی فرض ایتمشدر
«بلکان بلمکانلدن آرتقدر» [2] دیکان قانون قویوب هرعلمنی
مقدس صایامشدر. «بلـکانلرنك درجەسـنی الله تـعالی
کوتارر» [3] دیکان قانون قرآنی ایلە علم سایەسندە کشیلر
یوقاری درجەگە آشاچقلرینی بلدرمشدر. آدم علم آرقەسندە
یيرگە خلیفەاولدیغنی («انی جاعل فی الارض خلیفە - وعلم
آدم الاسماء - اسجدوا لادم فسجدوا آه» سورەبقرە آیتلرندە)
بیان ایتمشدر. جناب حق طرفندن ویرلکان علم (روح) سایە
سندە کشیلك دنیاسینە بتون قوۀ علویە وسفلیە مسخردر.
(ونفخت فیە من روحی فقعوالە ساجدین - سورة حجر ٢٩

---

[1] «طلب العلم فریضة علی کل مسلم ومسلمة» امام
مسلمنك ایکی روایتندە ثابتدر.
[2] هل یستوی الذین یعلمون والذین لایعلمون
سورە زمر ٩ آیة
[3] یرفـع الله الـذین امنوا منکـم والذین
اوتوا العلم درجات سورە مجادلە ١٢

آیة)، وسخر لکم ما فی السموات وما فی الارض جمیعا) سوره جاثیه، یعنی «علم آرقه‌سنده کشیلك دنیاسی بتون قوهٔ علویه وسفلیه‌نی اوزیده سجده ایتدره‌چك، بتون طبیعت باش ایبوب خدمتچی اولاچقدر»، دیکان قانون عمومی قویمشدر.

«بربلملی کشی شیطانغه ملك عابددن قاطیغره‌قدر» [۱] (یعنی «کشیلرنی خیالی ووهمی اشلردن صاقلاندرب، حقاقغه کوندروچی، کشیلك دنیاسینه فائده کیتروچی بر عالم، تون کون نماز اوقب تسبیح طارطبقنه‌یاطقان ملك صوفیدن آرتقدر» دیکان قانون ایله علمنی عبادتدن‌ده آرتغره قغه حسابلامشدر. «حکمت یوغالمش مالك‌در، قایدن طاپساڭ شوندن آل» [۲] دیکان قانون قویوب کمدن‌گنه اولسه‌ده قایدن‌غنه اولسه‌ده علم اوستارگه فرمان ایتمشدر.

«کشیلرگه یاخشیلق اوکره‌توچی عالم، ملکوت [۳]

---

[۱] بوقانون مشکات شریف‌ده سنن ترمذیده وباشقه حدیث کتابلرنده ثابت‌در. گرچه حدیث غریب‌دن صاناـ لسه‌ده حدیث مقبول‌در.

[۲] امام ترمذی روایت ایتمشدر. بتون اهل اسلام ایچنده قانون ایتلوب یوریتله‌در.

[۳] امام ترمذی حدیث حسن، صحیح دیمشدر.

السموات‌ده الوغ دییب اسملانور» دیکان بیوك سوزلر ایله علمگه دیمله‌مشدر. بتون قران کریم باشندن آخرینه قدری علوم کونیه‌گه تشویق ایتمشدر. آثار علویه وسفلیه ده هرزمانده عقل‌لرنی اشلاتورکه دیمله‌مشدر.

شونك ایچون سلف لرمز عامگه صارلدیلر. آز بر زمان ایچنده علم‌لر یله بتون دنیاغه مشهور اولدیلر سونوب بتوب وارغان یونان حکیم‌لرندن قالمه حکمت‌نی ترکزدیلر بتون کشیلك اسمینه علوم ومعارف‌گه خدمت ایتدیلر. دنیاغه استاذلق ایتدیلر.. بوگا بتون تاریخ بشرشاهددر.

ایمدی یوقاریده علوم ومعارف حقنده اسلام دینی توزیکان قانون لرغایت درجه‌ده بیوکدر. بیوکلکنی بتون عصرلر تقدیس ایده‌چکدر. یپر یوزنده نه قدری علم آرتسون همان اسلام دینی علمنی مقدس طانیاچقدر. «علوم ومعارف آرقه‌سنده بتون طبیعت سزگه سجده قیلاچقدر» دیکان قانون علمینی هرزمان اهلینه عرض قیلوب توره‌چقدر. «وقل رب زدنی علما» قانون ابدیی ایله هر زمان‌ده علوم ومعارفنی آرتدرغه دیمله‌یه‌چکدر. «ئلك بل، صوکره اینان» (فا علم انه لا اله الاهو *) دیکان فرمان علمی ایله ایمان یانینه علم ایله کیلورگه بیوره‌چقدر. دین اسلام،

---

*) سوره انفال ٦٥ نچی آیة

مسلمانلرنی علمی برملت دییب اسمله دیکی کبی هـمان هرعصرلرده شول اسمیله اسملایه‌چکدر. شولای اولغاچدن اسلام دینی علمی بردین‌در. نیندایــن‌گنه عصرعلم کیلسون دین اسلامنی علمی بر دین دییب طانیناچـقدر. مادام‌که علمی بر دین‌در. «بتون قوهٔ علویه وسفلیه‌سزگه مسخردر» دیکان، قانون ایله دائما نداء ایله‌در. بس مانـع ترقی دکل‌دربلـکه ترقی یولچیسی‌در. علمنك آثاری اولغان نه قدری ترقیات میدانه کیلسون، همان شول‌اسلامك قانون علمی قوچاغینه کره واره‌چقدر. همان‌ده «بوآز ئه‌لی ،دها علمنی آرتدر» دیب ایته‌چکدر.

اسلام وعقل

> اسلام دینی عقلیدر عقل ایله برابر یاشا یاچکدر.

اسلام دینی کشیلرگه شریعت یوکلاوده عقلنی طوتقه ایتکان. عقلسز کشیلرگه هیچ بر قانون ایله تکلیف ایتمه کان. الله تعالی نك عهـد ومیثاقی عقل ایله جانغه باغلانمشدر. شونك ایچون عاقـل بالـغ اولغان کون، فرمان الهی کلـگان بر بیوك کوندرکه، اول کون‌گه «میثاق کونی» دییب ایتله‌در. «واذ اخذ ربك من بنی آدم من ظهورهم

ذریتهم واشهدهم علی انفسهم الست بربکم قالوا بلی شهدنا ان تقولوا یوم القیامة انا کنا عن هذا غافلین او تقولوا انما اشرك اباؤنا من قبل وکنا ذریة من بعدهم افتهلکنا بما فعل المبطلون» . (سوره اعراف ۱۷۲ - ۱۷٤ آیت کریمه‌لرنده بیان ایدلمشدر). اسلام دینی کشیلرگه دینی یوکلاگان زمانده‌ده طوغریدن طوغری «اعتقاد قیل ، ایمان کیتور» دییب اوندامایدر. بلکه ایمان واعتقاد یانینه عقلنك حکمی اولغان علم ایله یاناشورغه (فاعلم انه لا اله الاهو) فرمان ایته‌در. یعنی «عقلك ایله أنك بل، صوکره اینان» دییب قوشادر. اینانغان صوکنده عقلنی اشلاتورگه وآثار کونیه‌ده فکر یورتورگه اوندا- یدر. عقل وقوهٔ حسیه‌لرنی اشلاتمه‌گان کشیلرنی حیوان لردن‌ده توبانره‌ك دییب خورلایدر (لهم قلوب لایفقهون بها ولهم اعین لا یبصرون بها ولهم آذان لایسمعون بها اولئك کالانعام بل هم اضل اولئك هم الغافلون - سوره اعراف (۱۷۹) آیة) کشیلرگه تکلیف ایتکان قانون لرنیده عقلنك حکمینه قارشی فرمان ایتمه‌کان ؛ بلکه بنده‌لرك عقل لری وادراك لری درجه‌سنده ، عقل لری کوتاررلك چاماده‌غینه ایتوب مشروع ایتکان . نیندااینگنه بر قانون ایله فرمان ایتسه، شونك قرنده شول قانونك عقلی وحکمی

وجه‌لرنی ، فلسفه‌لرنی سویلاب کیچکان . دین ده قویلغان قانون اساسی لرده فکرلر یورتوب دها قانون‌لرنی توسیع ایده‌رگه عقل‌غه حریت ویرگان. عقلنڭ اول اشینه قیاس دییب ایته‌له‌در. شول عقل اشی اولغان قیاس‌نی اصول شرع‌نڭ ٤ نچیسندن حسابلاب عقلنی قوانین شرعیه یاصارغه بر مقدس قورال یاصاغان . عقلغه تمام حریت ویرگان. شونڭ ایچون ده «دلیل نقلی دلیل عقلی‌گه قارشی کیلگانده دلیلی عقلی ییگادر» دیگان قاعده‌نی اسلام علماسی قبول ایتمشدر. قسقه‌سی : اسلام دینی اللهنڭ عهد ومیثاقنی، تکلیفات الهیه‌نی جانغه یوکلاوده عقلنی طوتقه ایته‌در. قوانین شرعیه‌نی اثبات ایتوده عقلنی أصل ایتب طانیدر. عقیده والهیاتڭ بیوك مسئله‌لرنی چیشوده حقلقنی آلده طوطادر. عقلنی اشلاتودن طوغان علم ایله دین یانینه کیلورگه اوندایدر. شولای اولغاچدن اسلام دینی عقل نیگزینه قورلغان دین عقلی‌در. فقط هر عقل‌لرڭ وهر عالم‌لرڭ اوستنده اولغان حکیم مطلق حضرتلرینڭ طرفندن توزیلمشدر. شونڭ ایچون هر قوانین ده اولغان نچکه حکمت ومصلحت‌لر کشینڭ عقلی ایله احاطه قیلوب بتررلك دگل‌در. عقل‌لر نه قدری اوسسه، شول قدری بیوك فلسفه‌لری میدانه چغاچقدر. بعض بر مسئله ده

اولغان فلسفه لرنی آکلامادیقمز اوزمزده اولغان معرفت واسباب آزلکندن در. عقل لر کیکایسه، اسباب کامللاشسه، بو کونده بلك چیتن اولوب امر تعبدی مرتبه سنده یورتیلگان بعض بر دین مسئله لری کیلاچکده بلك ییکل کورینور... زمان، واقع مسئله نی چیشه وارر... «اسلام دینی» کشیلرگه هدایت ونور اولوب کیلمشدر. شولای اولغاچدن معناسی آکلاشلمغان، عقل توشونه آلمغان امر تعبدی قارانغلقنده قالوی ممکن دگل در. «اسلام دینی» وعمومی دین لر حکمت ومصلحت ایچون کیلمشدر. فقط دیندن اولغان حکمت ومصلحت لر الله تعالی گه قایتمایدر. بلکه بنده لرگه قایته در. ایمدی بنده لرك اوزلرینه اولا تورغان حکمت مصلحت ومنفعت لرنی نه ایچون بنده لرك عقلی آکلای آلماسون!... فقط بزنك بو عصرده گی عقل وفکرك کوچی یتمه دیکندن کیلاچکده گی عصرلرده گی عقل لرك بلماوی لازم دگل در. بلك کوب مسئلهٔ حسیه لر وارکه نیچه عصرلر بوینچه بله آلمغان لر، بتون عقل بلکه عکسنی حکم ایتکان لر. بورنده غی چیتن کورنگان مسئله لر، صوك عصرلرده، بپ ییئکل اولوب بتون بالالر بیله بلمکده در. شولایوق بعض بر حقیقت لر وارکه ماهیتی ذاتی بلنمایدر. مع هذا انکار ایتلمایدر مثلا روح. شونك

کبی بعض بر مسئلهٔ دینیه‌لرده‌گی حکمت وفلسفه‌گه بزنلک عقلمز ایرشمه‌گاچـه ننده تیز وکـگنه قول سلتـه‌ب طاشلاو یار امیدر. کیلاچك عقل لرك حکمینه قالدررغه تیوشدر. زمان وواقع چیشه‌ر. . . . . .

فقط جناب حق تعالی حضرتلرینك کنه وحقیقتی عقل دائره‌سندن اوستون در. هیچ برعقل، الله تعالی‌نلك ذات وحقیقتنی بالتعیین وبالتحدید بله آلمایه‌چقدر. شولا یوق آخرت کونلری وآنده اولاچـق سعادت یا که شقاوتلك حقیقت وکیفیت لری عقـل دائره سندن طشدر. چونکه عقلنلك باربب ایرشورگه سبب لری یول لری بیکلیدره شونلك ایچون دینمز جناب حقلك ذات وحقیقتنی بالتحدید بلونی، احوال آخرت نلك حقیقت وکیفیت لریله اعتقـاد ایتونی تکلیف ایتمه‌مشدر. دیمك بوننداین دائره عقل دن خارج اولان حقائق، مسئله دینیهٔ ضروریه دن ایتلمامشدر. شولای اولغاچدن «دین اسلام» همان اوزینك دین عقلی اولونده ثابت قالادر.

اسلام، طبیعت و فطرت

> اسلام دینی طبیعیدر. طبیعت
> ایله مکـگو یاشایه‌چکدر.

اسلام دینی آدم بالاسنی طبیعت‌ده‌گی بتون نرسه‌لردن

فائدەلنورغە ایرك قویغان، یەرلر وصولر، یەردە وصودە اولغان بارچە نرسەلردە فائدەلانورغە یول کورکازکان، بتون طبیعت آدم بالاسینە باش ایبوب فائدە کیترر ایچون یاراطلغانینی بیان ایتکان. (هو الذی خلق لکم مافی الارض جمیعا ـ هو الذی سخر لکم مافی السموات ومافی الارض جمیعا آه) اسلام دینی فرمان ایتکان قانونلرنده طبیعت قانونلری بوینچە مشروع ایتمشدر. طبیعتگە قارشی بیو رلغان بورنغی دین قانونلرنی یکللرەك ومصلحترەك رەوشلی ایتوب آلمشدرمشدر.... فرمان ایتدیکی قانونلری قرنك طبیعتگە مخالف اولمغانینی سویلاب حکمت ومصلحتلرنی بیان قیلوب کیچمشدر. بتون قورلغان قوانین اسلامیە سنن کونیە ونوامیس طبیعیە اوزرە قوریلب آچقدە قرآن کریمك «سنت الله» دییب اسملانەدر. (ولن تجد لسنة الله تبدیلا). طبیعتدەگی بعض بر معنوی یاکە مادی بیوك ضررلر کیتورکان نرسەلرنی طیمشدر، حرام ایتمشدر. فقط بو طبیعتگە قارشولق دگلدر. چونکە طبیعت دنیاسنك ضررلی وآفتلی نرسەلردن صاقلانو وچیرقانو اوزی قوانین طبیعیەدەگی برقانون در. عبادات ومعاملات حقنك اولغان قانونلر هر قایوسی طبیعت قانونلری بوینچەدر. روزە طبیعتنی طیو اولوب کورنسەدە، تونلردە آشاو اچونی

طیماغانلقدن طبیعتگه قارشی دگلدر، بلکه آش وقتلر ینغنه آلشدرودر. تعدد زوجات ایسه، طبیعتگه قارشی مسئله دگلدر. بلکه طبیعتده ثابت مسئلهدر. قسقهسی اسلام دینینك، بتون قوریلغان قانونلر نوامیس طبیعیه بوینچه توزیلمشدر. طبیعتگه قارشی هیچ بر قانون قویلمامشدر. بتون طبیعتدن فائدهلانو درست کورلمشدر. اسلام دینی اوزینی فطری (طبیعی) دین دییب اسمله‌ب شول فطری طبیعی اولغان دینگه دعوت ایتمشدر. (فاقم وجهك للدین حنیفا، فطرت الله التی فطر الناس علیها لاتبدیل لخلق الله ذلك الدین القیم ولکن اکثر الناس لایعلمون- سوره روم ٣٠ آیة) شولای اولغاچدن اسلام دینی دین طبیعی در.

اسلام دینی وقوانین اسلامیه

اسلام دینی عقیده، عبادت، اخلاق، مدنیت خصوصلرنده قانونلر قویمشدر.

قوانین عقیدهٔ اسلامیه - «بو عالمنی بار ایدوچی الله بار»، «الله تعالی برگنه در.»، «ازلی ابدی سرمدیدر» «اوّلی وآخری یوقدر»، «بارچه عالمدن بیوك، چیکسز اولوغ بر حقیقتدر.» بارچه کمالات ازلیه وابدیه ایله متصفدر. «کشیلر بر اللهگه گنه شکرانه قیلورغه تیوشدر.»

«کشیلر فعللرنده حردر»، ایمان یا که کفرنی اختیار قیلو اوز مشیتلرنده‌در. «الله‌تعالی طرفندن کیلگان بارچه کتابلر حقدر» بارچه رسوللر، پیغمبرلر حقدر. «قرآن کریم الله تعالی طرفندن کیلگان قانون الهی‌در» محمد عم انک صوڭغی حق پیغمبردر. «بو دنیا سعادت ابدیه‌گه نائل اولورلق کمالات حاصل ایده‌رگه کیلنگان بر حیات‌در» «بو دنیانڭ آخری اولاچقدر» «یا ڭادن ایکنچی بر تر کلك میدانه کیلاچکدر» «بو دنیاده یاخشیلق قیلغانلرغه یاخشی جزا، یمانلق قیلغانلرغه آغر جزالر اولاچقدر.» «هر کشی بر الله تعالی‌گه اشانسه، یا که الله‌تعالی نی ازلاو یولنده اولسه، سعادت ابدیه‌گه ایرشه آلاچقدر» مونه اسلام دیننده اولغان اجمالی عقیده‌لر شوشی مذکورلردن عبارت‌در. بو عقیده‌لر مجرد کشیلك اسمینه قویلمشدر، هم عمومی صورتده تورلمشدر. هیچ بر دین اهلینك کوڭلینه آغر کیترلك ره‌وشلی دگل‌در، چونکه بارچه رسوللر، بارچه پیغمبرلر، بارچه کتاب سماویلرنی هیچ بر اوگایسز تصدیق ایتمشدر. نینده‌این‌گنه ملت‌دن اولسون، بر کمسه‌نه «بر الله وار» دییب اینانسه، یا که الله‌تعالی نی ازلاو و استدلال یولنده اولسه، یا که بر کمسه‌نه بارچه رسوللرگه وبارچه سماوی کتابلرغه انکار ایتسه، لکن بر الله‌تعالی‌گه اشانسه، همان

شول كشيلر سعادت ابديه ورحمت الهيه‌گه ايرشه آلاديلر. ايمدی شولای اولغاچدن اسلام دينی‌نك عقيده قانونلری غايت درجه‌ده كيكش‌در. نيندا اين‌گنه كيك مدنيت كيلسون نيندا ين‌گنه عصر ترقی كيلسون بو قانون همان‌ده ياشايه‌چكدر. هيچ شبهه‌سز الله‌تعالی‌نك بارلغی برلكی كمالات الهيه‌سی ابديدر، مڭگودر. كشيلرك بر الله‌تعالی‌گه گنه شكرانه قيلورغه تيوش اولاچغيده ابديدر. شول شكرانه و كفران نسبتنده مكافت وجزانك اولاچاغيده هيچ اوزگارمای تورغان بر قانون ابديدر.... بو قانونلرك آلشنو احتمالی‌ده يوقدر. چونكه الله‌تعالی بارلغی ثابت‌در. هيچ اوزگاروی ممكن توگل‌در. ازلا وابدا سرمدا واردر. كمالات الهيه‌ده شولايوق.... وباشقه‌لرده..... بس شولای اولغاچدن ييريوزنده كشيلك دنياسی نيچه مليون عصرلر ياشاون فرض قيل، همان بو عقيده‌لر كشيلك دنياسيله برابر ياشايه‌چكدر. ييريوزنده كشيلك دنياسی بتسون، الله‌نك بارلغی، برلكی، كمالتی، .... كتاب سماويلرك حقلغی، همان مڭگو قالاجقدر. بس شولای اولغان، شوشی مڭگو ياشای تورغان قانونلردن توزيلكان «قوانين عقيدهٔ اسلاميه» ده مڭگو ياشايه‌چكدر.

اما بو قانونلرنی بيوك، كيك دائره‌لر ايله آڭلايشلر، تفصيل‌لی شرح وايضاح‌لر، هر زمانده كيكايه واره

چقدر. لکن اصول اعتقادیه هم‌ان اوز کوینچه منگو ثابت قالاچقلر در.....

عقیده٬ وجدان.

اسلام دینی مطلقا وجدان‌غه حریت ویرمشدر. کشی‌لرنی فعل‌لرنده حرایتوب طانیمشدر. ایمان وکفرنی هر کشینگ اوز ایرکینه (مشیتینه) حر وجدانینه طابشرمشدر. «لا اکراه فی الدین» سورة بقره ۲۵٦-۲۵۸، «لکم دینکم ولی دین» سوره کافرون ٦ آیة، «وقل الحق من ربکم فمن شاء فلیؤمن ومن شاء فلیکفر» سورة کهف ۲۹ آیة، افانت تکره الناس حتی یکونوا مؤمنین ۹۹ آیة ، سورة یونس. بونگ کبی حریت وجدانغه دلالت ایتکان آیت کریمه‌لرنگ قران کریمده حسابی صانی یوقدر.

اسلام دینی کشیلرنگ وجدانینه حریت ویرکانگه کوره باشقه دین‌لرگه‌ده تعرض ایتمه‌کان، شونگ ایچون باشقه دین اهللرینگ قبله‌لرنی حر قالدرغان. سوره بقره (۱۱۵) آیة (۱٤۸) آیتلر . . . یعنی باشقه دین اهللرینه حریت اوزره عمل قیلورغه مساعده ویرگان. دین سماوی اهل‌لرینه هر قایوسی اوز کتابلری ایله عمل وحکم ایدرگه ایرکونلک ویرگان. سوره مائده «ولیحکم اهل الانجیل بما

انزل الله آه ٤٦ آية، انا انـزلنا التـوراة آه ومن لم يحكم بما انزل الله فاؤلئك هم الكافرون. ـ لكل جعلنا منكم شـرعة ومنهاجا فاستبقوا الخيرات آه سوره مائده. باشقه دين اهللرينك مناستيرلری کنیسه‌لری سنیاگوغلرینك یاشاوینه مساعده ایتکان (سوره حج ۳۹ آية).

اسلام دینی، دین سماویلرگه گینه دگل مشرکلر دینینه بیله تعرض قیلورغه قوشماغان. لا تسبوا الذين يدعون من دون الله فيسبوا الله عدوا بغـير علم آه سوره انعام (۱۰۸) «باشقه‌لرك دینینه تعرض قیلو، جانلر رنجشوگه وآچولر قابار یشوغه سبب اولاره‌ق کشیلك دنیاسی آره‌سنده اولغان دوستلق یبلری اوزیلوب الفت ومحبت لر کیده‌رگه، الك آقتغنده الله تعالى شـأن عالیلرینه تل تیدررگه سبب اولادر» دییب حکمت وفلسفه‌سینده بیان ایتکان. شولای اولغاچدن اسلام دینینك بویله‌چه وجدان-لرغه حر کوز ایله قاراب هیچ بر دین‌گه تعرض ایتماوی بتون کشیلك اسمـندن آفرین ایتلورگه لائقدر. مونی ایسه نه قدری کیلك مدنیت کیلسون هیچ بر رد ایتمه-یه‌چکدر. نه قدری علوم وفنون ترقی ایتکان عصر ترقی کیلسون انکار ایتمه‌یه‌چکدر . . . .

اسلام و قوانین اخلاقیه.

اسلام دینی اخلاق خصوصنده حکمی وفلسفی بیوك قانونلر قویمشدر. بو خصوصده سیگزه ر اونار جلدلی کتابلر یازلمشدر. فقط قسقه رقغینه ایتوب قرآن کریم وسنت نبویه دن اقتباس ایدلکان قانونلرنیغنه یازه م.

قوانین اخلاقیه: «کشیلر الله تعالی که شکرانه قیلسون»*)«طوغری اولکز» **) کشیلر ایله کورکام معامله قیل» ***) «اوزگه نیغی سویساك باشقه شونی سویمایغچه مسلمان اولماسك» «یبرده اولغانلرغه مرحمت قیل، یوقاریغی اللهك مرحمت قیلور»****) «آتا وانالرگه مرحمت قاناتلرگنی یای» «اهل وبالالرگنی تربیه وشفقت قیل» «یاقنلرگه صلهٔ رحم قیل» «اولوغلرغه حرمت، کوچکلرگه شفقت قیل» «یمانلقغه قارشی یاخشیلق قیل» «عفولی اول» «کوگلنی صافلا، بار وجودك صاف بولور» «اوزگنی مادی یا که معنوی فائده لی اشلرده گینه یورت». «سندن هیچ بر کشی اذا وجفا کورماسون» «بتون کشیگه حرمتلو کوز

---

*) واعبدوا الله آه قران. **) اعدلوا ***) لن یؤ من احدکم حتی یحب لاخیه، مایحب لنفسه****) ارحم من فی-الارض یرحمك من فی السماء

ایله قاره» «کشیگه یاردامچی اول» «استقامتلی اول» ایز گولکده باشقه‌لره اورنه‌ك اول! درستنی سویله، اوزك یا که عزیز آتاڭ و آناڭنگ باشنی چابدرساڭده . . .
. . . . . . هم باشقه‌لر . . . .

مونه اسلام دینینك اخلاق خصوصنده قویغان بو قانونلری بر قوم، یا که بر ملت، یا که بر دین اهلینه قاراب سویلانمه مشدر. بلکه بتون کشیلك اسمینه بولاك ایدلمش عام قانونلردر. بو قانونلر هیچ بر زمان ایله مقید دگل در. مونه بو قانونلر هیچ بر زمان اشدن قالدریله چقق دگل در. نه قدری علوم ومعارف آلغه کیتسون، همان بوقانونلر عمل ده اولاچقدر. مثلا: «آتا آناڭه مرحمت قیل» دیکان ایکان، هیچ برعصر کیلمزکه، آتا وآنا ڭه یمانلق قیل، قارشی اول، قاطی معامله قیل، دییب قانون قویلسون! اگرده شوندای قانونلر قویلوی فرض ایدلسه، اولز مانده کشی اولمزلر، بلکه یرتقچ حیوان لردن‌ده توبان توشکان اولورلر . . . .

کشیلك دنیاسی ییر یوزنلك ملیون عصرلر یاشاسه‌ده آتا وآنالق دنیاسیله‌گنه یاشایه‌چکدر. آتا وآنالق دنیاسی یاشاکان ملت‌ده «آتا آناڭه مرحمتلی اول» دیکان قانون اخلاقده برابر یاشایه‌چکدر . . . . قالمش اخلاق قانونلرنیڭ

همان تطبیق قیلوب توشنوب قاره....

شولای اولغاچدن اسلام دینی اخلاق قانونلری جهتندن‌ده هم عمومی در هم ابدی در.

فقط شوشی اخلاق قانونلری عملده یورتیلو جهتندن ترقی ایده‌ر، بیوك حکمت وفلسفه‌لری فنون ومعارف نسبتنده میدانه چقار. دهانازك‌لانور.. لکن اصل قانونلر ایسه همان ثابت کوینچه قالورلر.

اسلام و قوانین مدنیه.

(«شریعت»)

I

قوانین مدنیه: «بتون کشی مکرم» «آتا آنا محترم» «بتون کشینك قانی معصوم» «بر کشینك قانی ایچون بتون کشیلك دنیاسی ضامن» «هر کشینك ملکی مالی مصون» «هر کشینك شرفی ناموسی مقدسدر» «کشیلك دنیاسنده امتیاز فقط علم ومعرفت ایله گنه‌در» «کشیلك دنیاسی قارنداشلقچه یاشالور» «هر کشی وجداننده حردر» «هر دین تعرضدن مصوندر» عدللك مطلقا لازمدر. عهدلر وعقدلر وفا قیلنور. «هر کشی قوتی نسبتنده تکلیف ایدیله‌در» «کشیلك عالمنی صاقلار ایچون حکومت

(؟) لازمدر» «حکملر مطلق کشیلك اسمنه طوغریلق ایله اولو لازمدر» هر کشی اوزینك حقوقندن چیتکه چغو درست دکل‌در. «هر ضررلی اش ونرسه ممنوعدر» «اسراف (تلاسه مالده تلاسه عقلده ...) مطلقا ممنوعدر» «فاحش اش ممنوعدر. اوزینك حقوقندن چیتکه چقغان کشی تاء دیب ایدیلور». «هر کشیلکگه فائده‌لی اش درست‌در» «بتون کشیگه علم اوستاو فرضدر»... باشقه‌لر... حقوق مدنیه خصوصنده یوزلرچه حکملرچه کتابلر یازلمشدر. سلفلرمزك حقوق علمینه دائر خدمتلری بیوکدر. مراجعت ایتلسون...

مونه بو بنم یازدیقم بعض قانونلر قران کریمدن آچقچه یا که قران کریمك روحندن آڭلاشلغان قانونلرك بعضسیگنه‌در.

II

ایشته بو قانونلر بر ملت یا که بر قومگه قاراب توزلمه‌مشدر. بلکه بتون کشیلك اسمنه قاراب توزلمشدر. بر یرگه یا که بر زمانغه‌غنه قارابده قویلمامشدر. بلکه عموم یرگه وعموم زمانغه یارارلق رووشلی ایتلوب قویلمشدر. هر قانونلرده بیوك حکمت ومصلحتلر ایچون قویلمشدر. مصلحتلرده عموم کشیلك

دنیاسینه عائددر. عموم کشیلك‌گه قویلغانده‌ده طبیعت بشرگه مناسب ره‌وشده قویلمشدر. عقل وطبیعتك ناموسنچه توزلمشدر. کشیلك دنیاسی ییر یوزنده ملیونلرچه عصر یاشاسون، همان شول طبیعتیله یاشایه‌چکدر. کیلش وتورش وعمر کیچرشی همان شول طبیعت قانونی اوزره اولاچقدر، بس کشینك طبیعت قانونلرنچه قاره‌لوب توزلکان بو قانونلریده همان کشیلك دنیاسیله برابر یاشایه‌چکدر. مادام‌که طبیعت بشر نسخ ایدلمه‌یه چکدر. بس بوقانون اساسلرده آلشنمایه‌چقدر. نسخ ایدلمه‌یه چکدر. بلکه طبیعت بشر ایله دائما یاشایاچکدر.

بوقانونلر هر قایوسی کیك مدنیت وبیوك معرفت نیگزلرینه قورلمشدر. حتی بعض بر قانونلر وارکه بوکونه‌گی مدنیت بیله آنی عملیاتگه قویارغه یاکاغینه ینیشوب کیله‌در... عصر ترقی‌نك ملت منبرلری، علم کرسی‌لری یاکاغینه النفات‌که آلا باشلامشلردر..

شولای اولغاچدن نیندا این گنه کیك مدنیت کیلسون، علوم ومعارف نه درجه‌ده‌گینه ترقی اینسون، همان اسلام دینینك بوقانون اساسلری ردایدلمه‌یه‌چکدر. همان علوم ومعارف ایله برابر یاش یکت کوینچه یاشایه‌چکدر. زمانلر قارطایور،

بوقـانونلر همـان يكتلـكنده ياشـارلر، آلشـنمزلر نسخ ايلـلمزلر، همان ثابت قالورلر. .

III

فقط بوقانون اساسىلرنى عمليات وتطبيقغه قويغانده زمانننك كيلشينه، عقل وفكرنك اولچاويـنه، حـكمت ومصلحتنك موافقتينه قاراب هر عصرداغى ياكا مـيدانه كيلكان واقعهلرنى تيكشرب لائحه وتـنظيماتلر تـوزو، تورلى درجهلى نظام نامهلر قويو، هر زماننك قانون توـزوچى هيئتينه طابشرلمشدر. اول هيئتكه قران كريـم اصطلاحنچه «اولو الامر» «اهل الاستنباط» دييب ايتلهدر. فقهاء اصطلاحنچه مجتهدلر دييب يوروتولهدر. شول قانون توزوچى هيئتنك ويركان قرارينه «اجماع» دييب ايتلهدر. قران وسنت رسول اللهننك ميزانى وروحينه مناسب رهوشده قانونلرنى تعميم وتوسيع ايتو ايچون قوه عقليهنى اشلاـتونى فرمان ايتمشدر. بوكا فقهاء «قياس» دييب ايتهدر. بوقياسنى قوانين مدنيهنى اثبات ايده تورغان اصللرنك دورتنچسى قيلمشدر. .

شوشى قانون اساسيلرنى عمليات وتطبيقغه قويوده، توسيع وتعميم ايتوده، وبتون قوانين دينيهنى يوروتوده «يريد الله بكم اليسر، ولايريد بكم العـسر» قانون قرآنى ايـله

«يسروا ولاتعسروا» فرمان پيغمبري ايله روح كورگازلمشدر. (يعني «الله يكل لكنى تلايدر، آغرلقنى تلاميدر»، «يكل لك قيلكز، آغرلق قيلماكز» ديمك اولوب) يكل لك پلانينه قانون حياتنى قوركز ديمكدر.

مونه شوشى قسقه‌غينه جملهٔ مقدسه‌لر، كشيلك دنيا- سنى ياشاتوطوغروسنده تورلى واقعه وحادثه‌لرده تدبيرلى قانونلر توزورگه، تورلى اصلاحات ميدانه كيتررگه بك كيك وبيوك پروغرامدر. بو پروغرام بوينچه حيات قا- نونلرينى ترتيب‌گه قويوده كشيگه حريت تامه ويرمش در .... مثلا: اسلام دينى توزيگان قانون اساسيلرجمله- سندن، «تعليم عمومى فرضدر» (طلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمه) ديگان قانون قويلغان. امّا تعليمك كيفيت نى، تطبيقغه قويونك روشنى، كشيلرك اوزينه طابشرغان: كشيلرنى نيچه ياشدن اوقوته باشلارغه كيره‌ك؟ نيندابن يېرده اوقتورغه كيره‌ك؟ كمدن اوقتورغه كيره‌ك؟ نيچك اوگره‌تورگه كيره‌ك؟ مصارفنى كمدن قيلورغه كيره‌ك؟ يوقسه بوشقه اوگره‌تورگه‌مى كيره‌ك؟ تعليم ايده‌ر ايچون مكتبنى نيچك صالورغه كيره‌ك؟ مواد فنوننى نيچك توز- ورگه كيره‌ك؟ درس جدولنى نيچك تعيين‌لرگه كيره‌ك؟ كونينه نيچه ساعت درس قيلورغه كيره‌ك؟ معلملر خصوصنده

نینک‌این قانونلر قویلورغه کیره‌ک؟ شاکردلر خصوصنده نینک‌این قانونلر توزیلورگه کیره‌ک؟ کیفیت تعلیم نینک‌این یولک اولورغه کیره‌ک؟ طاوش ایله‌می؟ یازو ایله‌می؟...... مدرسه‌لرنک اچکی نظامی نیچک؟ طشقی ترتیبلری نیچک توزیلورگه تیوش؟ وباشقه‌لر.........

مونه بو خصوصک پروغراملر، لائحه‌لر، ترتیب ونظام نامه‌لر توزوچلک بارده اولو الامرگه یعنی ترتیب وقانونلر توزوچیلرگه طابشرلمشدر. فقط دەلیگی «یسروا»، «بکّلک قیلمکز» روحی ایله یاصالوی اوستالمشدر، شونک ایچونده بورنغی وحاضرگی بتون بیر یوزنک‌گی اهل اسلامک عالملریک «زمانینه مصلحتینه قاراب حکملر، اوزگاربله چکدر» (الاحکام تختلف باختلاف الازمان....) دیو قرار ویرمشدر.

IV

بس شولای اولغاچدن قانون اساسیلر مڭگو ثابت قالولریله برابر، زمانلرنک اوزگاروی، تورلی مصلحتلرنک میدانه کیلوی، تورلی اقلیم ومحیطلرنک تأثیری، تورلی اسبابلرنک کامللاشوی نسبتنده، تطبیقات وعملیات جهتندن تکامل قانونچه «شریعت اسلامیه» ترقی ایلچکدر. هم بویله‌چه ترقی ایلچکینه بتون اسلام عالملری قرار ویرمشدر. بناءً علیه

دین اسلام هیچ بر عصرده ترقیات بشریه‌گه قارشی وارمایه چقدر، بلکه هر زمان ایله تطبیق ایدیله‌رك ترقی یتا کچی‌سی اولاچقدر.

٧

ایمدی بو درجه‌ده بیوك دائره‌نی، علمی، حکمی، طبیعی، عمومی، مجرد کشیلك اسمنه قویلغان بر دینك، کعبه‌نك طاغ طاشلری آره‌سنده، چوقر چاقر ایچنده، چب چی مشرکلك محیطنده، علم سز، نظام سز، قانون سز، ترتیب سز، قاب قارانغی ناداناق عالمنده اوقی ویازه بلمه‌کان محمد عم طرفندن میدانه قویلاشی، محمد عم‌نك اوزینك عقلی طرفندن اولمایینچه جناب حق تعالی حضرتلری طرفندن توزولکان بر «حق دین الهی» اولوینی اعتراف ایتارگه مجبور ایته‌در. بس شولای اولغاچ «دین اسلام» الله تعالی طرفندن فرمان ایدلکان «حق دین الهی» در. لکن الله یشهد بما انزل الیك، انزله بعلمه، والملائکة یشهدون، وکفی بالله شهیدا. سوره نساء ١٦٦ آیة. شهد الله انه لا اله الا هو والملائکة واولوا العلم آه ان الدین عند الله الاسلام سوره آل عمران ١٨ ـ ١٩ آیة.

نتیجه

یوقاریده‌ غی اوزونچه بیان ایدلگان دلیل‌لردن حاصل اولغان نتیجه‌لر: اسلام دینی علمیدر، عقلیدر، طبیعی‌در، عمومی‌در. ابدیدر. موجب ترقی‌در. شریعت اسلامیه، تطبیقات وعملیات جهتندن تکامل قانونلرنچه مترقی‌در. جناب حق طرفندن کیلگان بر «حق دین الهی»در. بس شولای اولغاچدن یکرمنچی عصرنك ویرگان بو سوآل‌لرینه جواب تمام‌در. *)

اما یکرمنچی عصرنك الك صوکغی، «بتون ییر یوزنده‌گی حاضرگی پاشاکان مسلمان‌لرنك علوم ومعارف‌ده مدنیت‌ده آرتده قالولرینه سبب، بوندن ١٤ عصر ئلك یاصالغان ایسکی قانون‌لر بوینچه یاشاولرندن دگل‌می؟» دیگان سوآلینه جواب ویررگه‌ده حاجت یوقدر. چونکه بو کونده‌گی مسلمان‌لر، شول اسلام دینی‌نك بوندن اون دورت عصر ئلك توزیگان قانون‌لری ایله ترکلك ایتمایورلر. مثلا: دین اسلام، «تعلیم عمومی فرض‌در» دیگان قانون قویغان ایدی، لکن حاضرگی اهل اسلام بونك

---

*) بو کتابم فلسفهٔ دینیه‌دن درس ایتلور ایچون قرائت کتابی ایتلوب یازلمشدر. شونك ایچون قسقه‌رق یازدم. بو خصوصده بر رساله‌ده یازه‌چغم ان شاءالله.

ایله عمل ایتمایورلر دییب ایتورگه قیوچاق قیله آلام. اگرده بو قانون ایله عمل ایتسه‌لر ایدی ییر یوزنده اوقی یازه بلمه‌گان بر مسلمان اولماز ایدی، بلکه بتونسی علم ومعرفت‌لی اولور ایدی .....

شولایوق «بتون طبیعت آدم بالاسینه باش ایباچکدر» دیگان قانون ترقی قویغان. اگرده بو قانون ایله عمل ایتسه‌لر ایدی، بتون علوم طبیعیه‌ده اهل اسلام آشنالاشکان بولوب تورلی اختراعات وتورلی ایجادده اولنورلر ایدی. یاشنیده آلار توتقان، الکتریکنیده آلار طابقان، یل هوا وباشقه امور طبیعیه‌نی هر قایوسنی اوزینه خدمتچی ایتکان اولورلر ایدی.....

[1] «خطایدن برلسه‌ده علم اوستا» دیگان قانون ایله عمل ایتسه‌لر ایدی، بتون ییر یوزینه علم اوستار ایچون طارالغان اولورلر ایدی، حالبوکه قرنلرغنه طورغان گهنا زیه اونیورسیتیت‌دن اورکمزلر ایدی. مکاتب عالیه‌دن چقغان بر اصطودینت کورسه‌لر «آلاردین بوزه‌لر» دییب قاچمازلر ایدی.... شولای اولغاچدن بوندن اون دورت عصر ئلك زمان سعادت‌ده قویلغان قانونلر ایله، عمرم

[1] بو حدیث افظا ثابت اولمزسه‌ده معنی اعتباریله ثابت‌در. بتون اسلام دینینك روحی مبین‌در ....

اهل اسلام یاشامایدر. بناءً علیه ۲۰نچی عصرنك اعتراضیغه کلمایدر. اگرده اهل اسلام، دین اسلام فرمان ایتکان قانونلر ایله جدی عمل ایته توربغه شوشی حاضرگی حالغه اولسه‌لر ایدی، اول چاقده سوأل کیلور ایدی.

بلکه عصرمز «اسلام دینی بوقدری کیلك، علمی بر دین اولغاچدن نه ایچون اهل اسلام بو درجه‌ده علوم ومعارفدن آرتده قالغان» دییب سوأل قیله باور. فقط بوڭا جواب ویرو، بوکتابه‌لك موضوعندن طش اولدیغندن قلممنی طوقطاتام.....

اسلام — سبب — توکل.

بتون بارلق دنیالری هیچ اوزگارمای تورغان قانونلر بوینچه تورلگانلر. علة معلول، سبب مسبب قانونلریله غایت منتظم صورتده تزیلوب عمومی اوزگارمای تورغان نوامیس ازلیه ایله برقوهٔ جاذبهٔ عمومیه دائره سینه آلنغانلر. شول قوهٔ جاذبهٔ عمومیه‌گه قران کریم اصطلاحنده قوهٔ تسخیریه دییب ایتله‌در. (وسخر الشمس والقمر آه مسخرات بامره آه). مثلا قویاش، بزم دنیامزغه مرکز ایتلگان، قویاشدن آیرلغان یولدزلر اوزلرینڭ سببی اولغان قویاشنڭ قوهٔ جاذبه‌سی ایچینه قویلغانلر.

یولدزلرنك اوزلرندن آیرلغان چاتقه‌لر (آی‌لر)، شول یولدزلرنك قوه‌ٔ جاذبه‌سی دائره‌سینه تزیلگان‌لر. یپرنك اوزنده مبسب اولونه‌رق میدانه کیلگان حیوان‌لر، اوسمرلر، شول یپرنك اوزینك قوه‌ٔ جاذبه‌سی أچینه قویلغان‌لر. شول حیوان‌لر اوسمرلرنك، حیات قانون‌لرینه دوام ایتو-چانلق‌لری، همان‌ده سبب‌لرگه بایلانگان‌لر. حیوان‌لر جمله‌سندن اولغان کشیلرده، شول طبیعت دنیاسنداغی قورلغان قانون‌لردن استثناً ایدلمه‌گان‌لر. واقعا یپر یوزینه خلیفه اولاره‌ق یاراتلغان کشینك بوقانون‌لر آچینه آلنماوچلغی شاٴن وشرفینه منافیدر. اعتبارسز طاشلانده‌ق بر نرسه کبی اولوچلقدر. حال‌بوکه آدم مکرم‌در. بس کشیلرده عنایت ازلیه‌دن عبارت اولغان قوانین‌طبیعیه دائره‌سینه آلنمشدر. هم شول قانون بوینچه بتون ترکلك‌لری توز-لمشدر. قسقه‌سی: بتون عالم، سبب مسبب، علة معلول سلسله‌لریله برسی برسینه به‌یلانگان‌لر. عالمده سبب مسبب سلسله‌لریله برسی برسینه به‌یلانمایچه بوشلق قالغان بر آچقلق یوقدر. بلکه بتون دنیاده کوچکنه نرسه‌لر بیله سبب‌دن سبب‌که ترکالوب انك صوکنداغی سببلرنك کاملی اولغان جناب رب العالمین‌گه کیلوب سویالمشدر. بارلق دنیا-سینك بویله‌چه اسباب مسبب قانون‌لریله ربط ایتکان نوامیس

کونیه‌که قران کریم اصطلاحنده «سنت الهیه» دیب ایتله‌دور.
(ولن تجد لسنة الله تبدیلا) . ایمدی کشیلر شوشی عالم
اسباب‌ده بارا ولغان‌لر. سبب واسطه‌سیله میدانه کیلگان‌لر.
سبب‌لر ایله کون کوره‌چکلر. سببلر ایله بخت‌لرینه ایرشه
چکلر. سبب‌ده کامل‌لك قیلسه‌لر، سعادت‌که ایرشوب مسعود
اولاچق‌لر. سبب‌ده که‌مچیلك قیلسه‌لر سعادت‌دن محروم
قالاچق‌لر. مونه شونك ایچون بتون کشیلك اسمنه کیلگان
«دین اسلام» سبب‌که یابشو ایله فرمان ایتدی. سعادت
لرگه سبب‌سز ایرشورگه ممکن دگل‌لکنی بیان ایتدی.
عموم ملت‌نی صاقلارغه نیندا ین اسباب لازم ایسه، مشروع
ایتدی. هر اشنك اوزینه کوره اسباب وقوه مدافعه
حاضرلرگه فرمان ایتدی (واعدوا علیهم من قوة اه خذوا خذرکم
آه) کامل سبب‌لرگه توتنومرادغه ایرشدره، سبب لرده که‌مچیلك قیلو
سعادت‌دن محروم ایتکانینی بیان ایتدی. اسباب کامله‌گه توتنوایله
تنازع بقاء قانوننده یکوچیلك، خلافی تقدیرنده یکلوچلك او
لوب ملت اوزینك هلاکت‌گه توشیره‌چکنی تاریخی واقعه‌لر
ایله عملی صورتده کورکازدی. (ولا تلقوا بایدیکم الی التهلکة)
یوغشلی آورولر میدانه کیلکان ییرده صاقلق وکرانتین
لر قویارغه بیوردی. پیغمبرمز سید الکونین اولویله
برابر، عائله‌سنی تربیه‌لر ایچون یللاق آزقلر حاضرله‌دی.

صوغش میدانلرنده کمال عنایتله سبب‌گه یاپشوب صوڭره
اشنڭ آخرنی الله‌تعالی‌گه‌طاپشردی. توکل بیینه‌گنه یاپشوب
بورولرنی توزه‌ته‌رك «ئلك طشاولا، صوڭره الله‌غه طاپشر»
دیدی (فاذا عزمت فتوکل علی الله) قسقه‌سی: اسلام‌دینی
سعادتـگه ایرشورگه نینداین سـبب کیره‌ك اولسه، شول
سبب‌لرنی قولده ایتارگه‌اونددی. بتون‌قورغان‌قانونلرنی
شوشی نیگز اوستینه قوردی. بوڭا ایسه بتون قرآن کر
یملڭ روحی گواهـدر: محمد عه‌مڭ بتون ترجمهٔ حیاتی
دلیل‌در. ایمدی شولای‌اولغاچدن‌اسلام دینی بتون‌طبیعت
دنیاسنده‌غی سنة‌الهیه بوینچه تنظیم ایدلکان بر دین فعال،
بر دین الهی اولدیغنی عالم اسباب اوزی تصدیق‌ایده‌رگه
بورچلیدر. شونڭ ایچون دین‌اسلامڭ بوروحنی آڭلاغان
زمانده اهل اسلام ترقی ایتدی، سعادت‌ده یاشادی. اهل
اسلامڭ بورنده بتون دنیانڭ ایسنی کیتارلك ره‌وشلی
مدنیت‌میدانه‌کیتره‌ره‌ك، دنیانڭ تاریخینه‌انقلاب طودروی
بوڭا آب آچق دلیل‌در. حاضرده ایسه دین اسـلامڭ بو
روحی، عموم اهل‌اسلام ایچنده‌یاڭلش آڭلاشیلوب توکلنڭ
معناسنی الله تعالی بیان ایتکان‌دائره‌دن‌طش‌معناده‌استعمال
ایداوب بتون کیدشمز شول چرك معناگه قورلدیغندن بو
کونگی معـیشت‌لرمزده آغرلق حال‌لرده‌در. بوڭا ایسـه

اسلام دینی عیبلی دگلدر. بلکه جهالت و آڭا سببچیلر عیبلدر.

اسلام. اسباب — نوامیس طبیعه — قوهٔ تسخیریهٔ انسانیه

اسلام دینی اسبابگه یابشرگه، نوامیس طبیعه بوینچه یاشارگه بیوره‌در. نوامیس طبیعه ایسه، هیچ اوزگارمای تورغان قانونلردر. ایمدی اوزگارمای تورغان قانونلرگه یابشوب یاشاو، مجبوری قانونلر ایچنده مجبوریت حالنده یاشاو اولادر. بس اسلام دینی کشیلك دنیاسنی مجبوری حیات قانونینه قویمش دگلمی؟ کبی سوأل اویغه کیلور. لکن، بو سوألگه اسلام دیننیڭ روحی بویله جواب ویره‌در: بن اسلام دینی، «کشیلرنی سببگه یابشرگه اوندایم. شونڭ ایله برابر کشیلرنی بتون یریوزنده‌گی امور طبیعه‌گه خلیفه ایتوب طانیم. [1] بتون قوه طبیعه آدم بالاسینه سجده ایده‌چك، [2] بتون قوهٔ علویه وسفلیه آدم بالاسینه مسخر اولارەق باش ایباچك، [3] بتون امور طبیعه‌نی آدم بالاسینه فائده کیتره‌چك خادم ایتدم» [4] دیدر.

[1] انی جاعل فی الارض خلیفه آه. [2] فسجد الملائکة کلهم آه [3] هوالذی سخرلکم مافی السموات ومافی الارض آه. [4] هوالذی خلق لکم مافی الارض جمیعا آه.

بناءً علیه دین اسلام قاراونلە، کشیلر بتون یێر یوزندە حریت تامە ایهاسی اولوب بتون طبیعتدە تلاگانچە تصرف ایدەچکدر.

اسرار کونیە وقوانین طبیعیـە ایلە آشـنالاشوب بتون امور طبیعیەنی ییگوب آلاچقدر. طبیعتدەگی تنازع بقاءً کورە شینە قارشی، طبیعتنڭ اوزینی قارشی قویاچقدر. پس کشی بتون امورطبیعیـە ونوامیس طبیعەنی اوزینك ارادەسی آستینە آلوب تلاگانچە خواجەلق ایدەچکدر. بو خواجەلق ایدەرگە قوت وقورال ایسە، علوم ومعارفدر. شونڭ ایچوندە «اسلام دینی» بتون علوم کونیەکە اوندا. ەشدر. قسقەسی: «اسلام دینی» اسباب کە یابشورگە قو. شادر. لـکن، شول سببلر ایچندە بو تیرلوب آنڭ طو لقونی بوینچە مجبوریت حالندە یاشارگە بیورمایدر؛ بالـکە اسبابکە توتنوب، شول اسباب وطبیعتنی ییگوب الوب بتون امور طبیعیە، قوە علویە وسفلیەگە خواجەلق ایدەرك دورسوررگە اوندایدر.. اگردە اهل اسلام مقدس دین اسلامڭ شوشی قویغان قانونلری بوینچە یاشاسەلر ایدی، بتون طبیعت قوللرندە آط کبـك یـگلگان اولور ایدی. بتون قوەلر سلام ویررلر ایدی ... ایەمدی بو- ندایین قانون قویغان اسلام دیننە نیندایین وجدان یاشا

دیماسون !! ای! کتابمنی اوقوچی! توشـنك اویـلاك، بزم اهل اسلامك حالنی هم دین اسلامك روحنی. هیچ شبهه سز «حاضرگی اهل اسلام ایچنده دین اسلامك روحی قایا؟» دییب سوأل ویررگه مجبور اولورسون !!

اسلام — مسئولیت.

هر ملت وهر کشی تلاسه نیندایگنه اش اشلاسون، مطلقا شول اشی ایچون اوزیگنه مسئولدر. سعادتگه ایرـ شویده مطلقا اوزینك عملی سایه سنده گنه‌در. شقاوتكه توشورگانده مطلقا اوزیدر. شقاوتدن یولغانده اوزیگنه‌ـ در. چونکه هر کشینك اشی، عقلك کورساتونچه میدانه کیلگان جان حرکتیدر. ایمدی شول جان حرکتی ایچون، مطلقا شول جانك اوزینك تکدیر یا که تحسین ایدیله‌ـ چکیده طبیعیدر بر کشینك جان حرکتی ایچون، بو حرـ کتنی میدانه کیترمه‌كان ایکنچی جانك مسـئول اولوچلغی ادبا وطبعا معقول دکلدر، بلکه عموم عدالت قانونینه خلافدر. بر کشینك اشی ایچون ایکنچی کشینك جزاء ‌قیلنوی عموم قانونلر قاشنده ظلمدن صانالادر. ظلم وفسادـ گه قاپقه آچودر .... کشیلرك باشقه‌لرغه اشانوب اوزینی اصلاح ایتماوینه سببدر .... باشقه‌لرك یارلقاب آلوینه،

يولوينه صالنوب تورب سعادت ابديه‌دن محروم اولوغه باعثدر. مونه شونك ايچون اسلام ديني «هر كشي وهر ملت اوزعملي ايچون مطلقا اوزي مسئول، هر كشي اوز عملي ايله‌گنه اوزيني يوله» (لها ما كسبت وعليها ما اكتسبت، (بقرة ٢٨٦) تلك امت قد خلت لها ماكسبت ولكم ما كسبتم ولا تسئلون عما كانوا يعملون (بقره ١٣٤) ولا تزر وازرة وزر اخرى) ديكان قانونلر قويمشدر. ايمدي، ملت بو قانون دائره‌سنده ياشاسه، مدنيت عالمنه سعادتني فقط اوزينك اشندن‌گنه كوته‌چك، باشقه‌لرغه آغر يوك اولوب صالنمايه‌چق، طاياني فقط اوزينه‌گنه اولاچق. اشلكلي فعال بر ملت اولوب حيات قانونله دور سوره‌چك. بتون كشيلك دنياسنده اوزيني اشي وغيرتي ايله ميدانه قوياچق. بو قانون بوينچه ياشاكان ملتك هر برم بره‌مي تنازع بقاء قانوننده مبارزه ايدوچي بر قهرمان صانالاچق. اوزينك درجه‌سني توبانلاتماي، باشقه‌لرك حقوقنه تيماي، عدالت قانونلرنده ياشايه‌چك. اخلاق نقطهٔ نظرندن اوزيني ياشرنده آشكاره‌ده آولاقده كشي آلدنده، كوركام اشلرده دوام ايده‌ره‌چك. (چونكه بارچه اشي ايچون اوزي مسئول ايكانني بله‌در.) سعادت انسانيه ونجات ابديه گه ايرشوي فقط اوزينك عملي ايله‌گنه اولاچغني بلوب

طوغریدن طوغری الله تعالی گه صیینارەق تصفیهٔ باطن ایله چکدر . . . . بو ایسه بتون فیلاسوف وحکیملرنك تلاكان سعادتیدر. امّا کشیلرنك دنیاوی یاکه اخراوی سعادتلرنی توزاتور ایچون قویلغان امیرلر، مأمورلر، امامل، توره لر بارچەسی قوم ورعیەلری حقنده مسئوللردر. (کلکم راع وکلکم مسئول عن رعیته آه) ملتنك بتونسی، بتونسی ایچون مسئولدر. بو ایسه همانه اوزینك عملی، وظیفەسی ایچون مسئول بولودر. چونکه خلقلرنك حالنی اصلاح ایتو، آلارنی معروف وایزگو اشلرده یاشاتوردای یوللر کورکازو، امیرلر، تورەلر، امامارنك اوستلرینه یوكلانمش وظیفەدر. هر بر کشی باشقەلرنیده یاخشیلق وایزگولك گه دیەلەو وظیفەسیله (امر معروف ایله) مکلفدر. بو وظیفه بتون کشیلك گه طارەتیلوب ویرلمش وظیفەدر. شولای اولغاچدن هر راعی اوزینك رعیەسندن مسئول اولوی اوزینك اوستینه یوكلانكان وظیفەسندن مسئول اولودر. بتون ملت بر وجود منزلنده اولغاچدن برسی برسنی اصلاح ایدەرگه، حاللرن یاخشیلاتورغه بورچلیلردر. مونه شوشی بورچی ایچون بتون ملت، بتونسی ایچون مسئولدر. فقط بوده هر کشی اوزینك اوستینه یوكلانكان وظیفەسی ایچون مسئول بولودر.

اســلام ــــ دنیا

کشیلرنگ ایکی ترکلـکی وار: برسی دنیاوی، ایکنچسیله اخراوی‌در. هرایکی ترکلك چن چنینه روحانی ترکلـکدن عبارت اولسه‌ده دنیاوی ترکلك جسم واسطه‌سیله میدانه اولدیغندن جسمانی ترکلك دیب ایتله‌در.

آخرت ترکلـکی، بودنیا حس ایله حقیقتی وکیفیتی آڭـلاشـلمغان بر ترکلـکدرکه، اخراوی ترکلك دیب ایتله‌در. هرایکی ترکلکڭ اوزینه مناسب سـعادتلری واردر. هر ایکیسینك سعادتلریده اسباب ومقدمه‌لرگه طوقطایدر. دنیاوی سعادتنی قولله ایلر ایچون، مقدمه وسببلرنی قولله ایتمایدچه ممکن توگل. شول سبب ومقدمه سز دنیاوی سعادت قایه حاصل اولور؟ بلـکه دنیاوی ترـکلك بیله دوام ایتمایدر.... معنوی قوت وحیات، مادی قوت وحیاتکه، سعادت اخراویه، سعادت دنیاویه‌غه طوقطاغانی آب آچق بر حقیقت‌در. قسـقه‌سی: کشی حیات جسـمانیه‌سی جهتندن طوغاچدن‌ده دنیاغه ومادی قوتگه محتاجدر؛ بتون‌حیاتنده‌ده محتاجدر. اولـکاچدن‌ده محتاجدر.

ایمدی اسلام دینی کشیلرنگ احتیاجلر (کیره‌کلر) نی قاپـلار ایچون کلکان بردین انسانی‌در. دنیاوی واخراوی

ترکلک‌لرده اولغان احتیاجلرغه چاره‌لر کورکازوب سعادت یول‌لری اوگره‌تور ایچون کلکان بر دین سعادت‌در. مونه شونک ایچون اسلام دینی، بو دنیانی، مکـگو بختلیلـکـگه ایرشورگه کمالات حاصل ایله تورغان سعادت خانه ایتوب طانیدر. «بودنیا حیات اخراویه ایـگونلـگیدر» دیدر. بناء علیه دنیا ترکلـکنی دوام ایتدرر ایچون هر اسباب‌گه یابشرگه قوشادر. قرآن کریم باشندن آخرینه قدری دنیانی اوستارگه، کسب ایله‌رگه بیوره‌در. حلال لچه کسب ایدوچی (اشلاوچی) الله تعالی‌نک سوکلو بنده سندن حسابلانه‌در. بتون قرآن شـریف باشـقه‌لرغه انفاق واحسان ایده‌رگه فرمان ایله‌در. زکات ویررگه قوشـادر بو ایسـه دنیانی اوستاب مال طابارغه قوشو دیمکدر. دیمک دنیانی اوستاب قوه‌ء مالیه‌لی اولوب باشقه‌لره یاردامچی اولر چلق بناء اسلاملک بریسی‌در. «قوه‌ء مالیه‌لریله یاردام‌لاشکان قول، یوقارغی درجه‌لی قول؛ اوزی یاردامگه محتاج اولونغان (تیلمرگان) قول، توبانـگی قول» دییب صانیدر. (والید العلیا خیر من الید السفلی). متقی اولوچلقغه (یعنی‌چن‌یورا کیله‌الله دن قورقوب جناب حقک فرمان‌لرنی کامللاوچی اولورغه) قوه‌ء مالیه ایله یاردام ایتوچی اولوچلق‌نی قید ایتمشدر. (هدی للمتقین الذین یؤمنون بالغیب ویقیمون الصلوة

ومارزقناهم ینفقون). ایمدی قوه مالیه‌لی اولو، اوز آلدینه اولمایدر، بلکه دنیانی اوستاو قوه ماديه آرتندن بوگرو ایله اولادر. بتون پیغمبرلر دنیانی اوستامشلر، باشقه‌غه تیلمر وچلکنی خورلقدن صایامشلر...... زمان سعادتده اسلام دینینك چن روحیله یاشاگان مسلمان قرنداشلرمز نی قاراساق، تمام محبت‌له قوه ماديه‌گه صارلدیلر. حلال یولدن میدانه کیتررگه چالشدیلر. دنیاده یارلی یالانغاچ یاطقان عرب‌لر تجارت وکسب ایچون بتون دنیاغه طاره لدیلر. آز برزمان ایچنده بایلق وشوکتکه ایرشدیلر.. قسقه‌سی اسلام دینی، «دنیا سعادت خانه‌در، دنیانی حلال یول ایله اوستا، قوه مالیه ایاسی اول، باشقه‌لرغه مال طاره توچی، یوغارغی درجه‌لی قول‌لی اول، دین وملتکنی صاقلاوده باشقه‌غه تیلمرمه، تیلمرگان‌گه یاردامچی اول» دیدر.

البته، دنیا، الله تعالی‌نك وحیی کیلکان اورن‌در. شریعتی، دینی اینکان بر خانه‌در. رسول‌لر پیغمبرلر حکیم‌لر کلکان برمنزل‌در. بویله‌چه مقدس اولغان بر امرگه هرنرسه‌نك بهاسنی تقدیر ایتکان «دین اسلام»نك مقدس کوز ایله قارایه‌چغیده طبیعیدر. امّا بعض. بر آیت وحدیث‌لرده حیات دنیاویه‌گه که‌مستو کوزیله قارلغان کبی کورینه‌در. لکن، چن چنینه مجا کمه قیلغانده که‌مستو دگل‌در.

بلکه دنیانی سعادت ابدیه گه ضرر کیتورردای، مڭگو بختلی اولورغه تیوشلی اولغان کمالاتنی حاصل اینه تورغان سعادت خانه اولوچلغینه قارشی اولغان یولغه استعمال ایتو ایچون اولغان تکلیفردر، اوگت در. امّا بعض بردین باشلا رمزنك «بودنیا کافره جنت، اولبدر مؤمنه زندان» دییب خلقنی دنیادن قول سلتاتورگه اوگت ویروچلکاری، «بو دنیا اولەکسەدر. آنی اوستاوچیلر ات‌در» دییب سعی وغیرت اینودن، کسب ایتوچلکدن طیوچلقدر. بوایسه قرآن کریم وسنت نبویه‌نك بتون فرمانلرینه خلافدر. بك طوغریسنی ایتکانده دین اسمینه جنایت‌در. ایشته شونداین جنایتچی دین باشلری ملتمزنی بو حالگه توشر مشلردر. بوگاده سبب، دین اسلامك حقیقت وروحنی آڭلاماودر. چونکه دین باشیمز دییب تورغان بر ذات حقیقت نی آڭلاغان اولسه، بویله‌چه آپ آچقچه دینینه جنایت قیلماز ایدی. ملتینك بو حالگه توشوینه‌ده سبب اولماز ایدی. شونك ایچون ملت اسلامیه چن یتاکچی، حقیقت اسلامیه‌نی آڭلاوچی، حقیقت پرور دین عالملرینه محتاجدر. آنسز هیچ برزمان بونداین مانع ترقی اولغان که‌رته‌لردن قوتلمایه‌چقدر. چن چنینه ملت سعادت یولینه توشما یه‌چکدر. بو سوزلرم آچیدر. لکن، درست‌در. چن‌در.

قلمم حقلقنی یازودن طیپلا آلمایدر. عفو ایلارسز!

اسلام — سعی (طرشلق) — عمل (اش)

بتون بارلق دنیاسی مطلقا حرکت ده در. دنیاده هیچ بر تیك تورغان (سکونت‌ده اولغان) نرسه یوقدر. هم عالم، سکونت‌نی قابل‌ده دگل در. اگرده عالمده برگنه دقیقه (مینوت) سکونت (طوقطالش) اولسه، مطلقا خراب اولاچقدر. ایس کیده‌رلك اولغان نظام وانتظام لر، قانون حیات لر، آستی اوستکه کیلاچکلر. بناءً علیه بتون دنیاده‌غی کون (بارلق) حرکت وبتون قانون حیات، حرکت سایه‌سنده یاشایدر. مونه شوشی قانون حیات عمومیه‌نی میدانده یاشاتکان حرکت، اشدر، عمل در. بارلق دنیاسندن بر پارچه اولغان کشیلك دنیاسیده، شوشی قانون دائره‌سنده یاشایدر. شول قانون طولقونلری ایله گینه دور سوره‌در. کشی دن حاصل اولاچق اش وعمل ایسه، غیرت وطرشلق (سعی) آرقه‌سنده میدانه کیلادر. دیمك بتون قانون حیات، اش، سعی سایه‌سندگنه یاشایدر.

ایمدی کشیلرنی قانون حیاتده یاشاتور ایچون کلگان «اسلام دینی» کشیلرنی بارلق دنیاسنده‌غی اولغان قانون عمومیه بوینچه تزیلکان سلسله دن صاناب

مطلقا سعی وغیرت ایـده‌رگه اوندامشدر. هر کشینك اولشی، بختی فقط اوزینك طرشلغی، اشلیلگی آرقه‌سنده غنه (وان لیس للانسان الاما سعی) دیگان مقدس قانون قویه‌شدر. کشیلك دنیاسینك بتون سعادتی، حقانیت ده یاشاب سعادت‌گه صلاحیت توتاردای عمل (اش) قیلو- آرقه‌سنده غنه در. اگر ده بویله اولمدیقده بتون کشی بختسز حسرت‌ده قالاچقدر. (والعصر ان الانسان لفی خسر الا الذین آمنوا وعملوا الصالحات وتواصوا بالحق وتوا- صوا بالصبر) دییب قرآن کریم ده بو خصوصده آیرم بر سوره ایندرلمشدر. «اشنی قویوب جمعه‌گه کلگز، جمعه نی اوتاب بتدیککز کبی اشکه کیتگز!» (فاسعوا الی ذکر- الله وذروا البیع اه- فاذا قضیت الصلوة فانتشروا فی الارض وابتغوا من فضل الله آه سوره جمعه) دیگان قانون عالیلر یله اشچی، کسبچی اولورغه اوندامشدر.

حقیقت اسلامنی بزلرگه عملی صورتده اوگره‌تکان سیدمز محمد عمك ترجمهٔ حالینه‌گنه کوز صالساك، اشنك حقیقتی اوز آلدینه میدانه چغار. پیغمبرمز تون وکون سعادت یوللرنده حرکت ایدوچی آریماز طالماز بر فعال ایدی: کوچکنده کنو کوتدی. بیوکاچ خدمتچی اولدی. صاتو ایتدی. آتا اولدی، عائله تربیه‌له دی.

شاگردلر تربیه‌له‌دی. ملت‌گه مرشد اولدی. خلقغه وعظ
ایتدی. ملتی ایچنده عسکر اولدی. عسکرینه قائد اولدی.
کشیلرنك سعادتی ایچون قانونلر توزیدی، مشرع اولدی.
حاکم عادل اولوب حکم ایتدی. جمعیت بشریه‌گه حکیم
اولدی. امامليق ایتدی. جمعیت اسلامیه‌گه تدبیر ایتدی.
سیاست یورتدی. رعیه‌سینه رئیسلك ایتدی. دوستانه
پاشاگانلرله مسالمه ایتدی دشمانلرینه قارشی صوغش
ایتدی. اهل ذمه‌گه قارشی معاهده یاصادی صلح قانون-
لری توزدی. محرابنده عابد ایدی. دنیاده زاهد ایدی.
قسقه‌سی: جمعیت بشریه‌نی عدالت وسعادت دائره‌سنده
یاشاتورگه نیندین اشلر کیره‌ك اولسه هر قایوسنی
اشله‌دی . . . . . هجرتدن صوك مدینهٔ منوره‌ده اون بر
یل ترکلك ایتکان عمر سعادتلرنده یکرمی دورت‌گه
یاقین صوغشلرده بالذات اوزی حاضر اولدی. نه
قدری سریه‌لر کوندرب حرب کیره‌کلرنی حاضرله‌تدی.
تورلی قوملر ایله معاهده یاصاب دین اسلامنك استقبالنی
تأمین ایده‌رگه پلانلر توزبدی. تورلی طرفلردن
ایلچیلر کلدی. هرقایوسینك جومشلرنی اوتاب اوزاتدی.
تورلی طرفده‌غی امیرلر وپادشاه‌لرغه نامهٔ همایونلرنی
کوندردی. تورلی ملتنك پادشاه‌لریله مناسبت حاصل

ایدی.... بتون انسانیت‌نی سعادت ابدیه‌گه ایرشورلك قانون‌لر توزیدی..... مونه اسلام دینینی بزلرگه اوگره‌توچی محمد عم، بتون عقل‌لر حیران قالورلق درجه‌ده بر فعال عادل در. بو فعالیتی ایله اسلام دینی نیچك توتارغه، مسلمان اولغان کشی دنیاده نیچك یاشارگه کیره‌ك ایکانی بالعمل اوزینك اشی ایله کورکازمشدر. اطیعوا الله واطیعوا الرسول فرمان الهی بوینچه بتون اهل اسلام پیغمبرمزگه ترجمه حیات‌لری بوینچه یاشارگه اوندالمشدر. ایمدی شولای اولغاچدن اسلام دینی سعی وغیرت ایده‌رگه اونده‌گان بر دین فعال در. اگرده ملت اسلامیه شوشی زمان سعادت‌ده‌گی مسلکنی تعقیب ایله‌رك یاشاسه ایدی، هیچ شبهه‌سز دنیاده ملت اسلامیه برنچی فعال ملت اولور ایدی. ایمدی شولای اولغاچدن اسلام دینینه عموم کشیلك دنیاسی نیچك آفرین دیه‌سون!! نیچك بتون فیلاسوف وعالم‌لر آلقشلامه‌سون!!

ملت اسلامیه‌ده اوزینك حالنه توشونسون‌ده کیلشنی، قانون حیاتنی عقل میزانینه صالوب اولچاسون!

اسلام — کشیلك محبتی.

بتون بارلق دنیاسی محبت ازلیه آرقه‌سنده میدانه

کیلمشدر. قویاشلر، یولدزلر، آی‌لر، ییرلر، هر قایو سی محبت سایه‌سنده بار اولمشلر. اوزمزنڭ یاشاگان ییرمز، ییرمزده‌گی کوز آلدمزده تورغان حیوان واوسملرلرنڭ میدانه کیلولری، نوع‌لرنی صاقلاب حیات قانون‌لرنده یاشاولری محبت سایه‌سنده‌در. ییرده بارچه نرسه‌لرنڭ سلطانی اولغان آدم بالاسیده شول محبت نقطه‌سندن میدانه چقمشدر. یاشاویده محبت‌که باغلیدر، بقاسیده محبت‌که طوقتایدر. جمعیت یاصاوی، مملکت تشکیل ایدوی شول محبت بیمشیدر.

کشیلك دنیاسینده اولغان محبت اوّلا کشینڭ اوزندن باشلانه‌در. صوڭره زوجیت محبتی، عائله محبتی، قبیله محبتی، دینداشلك محبتی، اڭ صوڭ کشیلك محبتی‌در. مونه شوشی سلسلهٔ محبت آرقه‌سنده بتون کشیلك دنیاسی برسی برسینه باغلانمشدر. شوشی محبت سایه‌سنده گنه بتون کشیلك عالمی عموم بر قارنداش وبر عائله شکلن آلمشدر. شول محبت آرقه‌سنده‌غنه بتون کشیلك دنیاسی بر وجود ایتلمشدر.

ایمدی شوشی محبت ازلیه قانونی ایله توزیلگان کشیلك دنیاسینه محض الله‌نڭ لطفی ازلیه‌سیله کلکان «دین اسلام» ده شول محبت سلسله‌لری اوزره توزیله‌شدر. کشینڭ اوزینه محبتی، عائله محبتی، قومیت محبتی، دینداشلك

محبتی، انسانیت محبتی، ایچون بیوك قانونلر قویمشدر. کشینك اوزینه محبتی، اوزینی سعادت ابدیه‌گه ایرشدر-رالك تربیه ایله تربیه اینودر. بو خصوصده قران کریم تورلی اورنلرده یوللر کورکازمشدر.

آتا وآناغه محبت ایدب حسن معامله‌ده اولوی خصو-صده سوره اسراءده ۲۳ — ۲۶ آیتلرده هم سوره عنکبوت ۸ آیتده، سوره لقمانده ۱٤ — ۱۵ آیتلرده هم باشقه اورنلرده بیوك توصیه الهیه‌لر بیان ایدلمشدر. آتا وآناغه محبت ایدب آلارنك تربیه‌سینه اعتنا ایدلو حقنده اسلام دینینك قویغان قانونلری ییر یوزنده‌گی بتون دینلر ایچنده الڭ یوقاری درجه‌ده ایکاننی سویلارگه بیله حاجت یوقدر، قران کریم‌گه سنت نبویه‌که واخلاق اسلامیه‌یی بیان ایتکان اثرلرگه مراجعت ایدرگه توصیه ایدم.

عائله محبتی سوره روم ۱۲ نچی آیتده هم باشقه عائله حقنده کلکان آیت کریمه‌لرده بیان ایدلمشدر.

اخوت نسبیه وقومیت محبتی حقنده اوزلرینه مناسب قانونلر قویلمشدر. ذوالقربی، ذوالارحام، وباشقه یاقین قارنداشلر حقنده حسن معامله ایدرگه، محبت اثری اولغان احسان وانعامده اولورغه، حتی یمانلق قیلسه‌لر بیله آنلارغه

قارشی کورکام معامله‌ده اولنورغه قران کریم‌ده هم*) سنت نبویه‌ده بیوك نصیحت‌لر کیلمشدر.

اخوت‌دینیه‌محبتی —(دیندا‌شلك محبتی) بتون قران کریم باشندن آخرینه قدری محبت دینیه‌که اوندامشدر. بتون دینداشلر بر قارنداش اولوب قارنداشلر برسی برسینك حال‌لرن‌توزاتشورکه تیوشدر. (انما الموءمنون اخوة فاصلحوا بین اخویکم) بتون دنیا مسلمان‌لری برسی برسینه ترکا تلکان بناء کبك اولوب بتون دنیا مسلمانی برده مله‌شب برسی برسینه توتـشورغه یارداملاشـورکه تیوشدر. «الموءمن للموءمن کالبنیان یشد بعضه بعضا» کبی بیوك قانون‌لر میدانه قویمشدر. قسقه‌سی: اسلام دینی، بتون یر یوزنده‌کی مسلمان‌لرنی هر قایوسنی بر قارنداش ایتمشدر. بتون مسلمانلق دنیاسنی برگاوده ایدب طانیمشدر. امیرلك، مأمورلك، بایلق، یارلیلق، زاده‌لك کبی صنفی امتیازلرنی بتروب اسلام دینی قاشنده بارسنی برطوغان کوزیله قاراب قانون‌لر قورمشدر. دینی محبتك یاشاوینه لازم اولغان نه قدری قانون وارسه هبسنی مشروع ایتمشدر.

---

*) حدیث کتابلرندن ابواب البر والصله بابلریغه مراجعت ایدلسون.

عموم کشیلك محبتی — اسلام دینی بتون کشیگه مرحمت لی کوز ایله قارایه‌رق «آدم بالالری حرمتلودر» (ولقد کرمنا بنی آدم) دیگان قانون قویغان. مرحمت اینوچیلرگه الله مرحمت ایده‌ر؛ یبرده اولغان‌لره مرحمت ایلگز یو قارغی الله‌گز مرحمت ایده‌ر «الراحمون یرحمهم الرحمن ارحموا من فی‌الارض یرحمکم من فی السماء»[۱] دیگان قانون عمومی ایله بتون کشیلك دنیاسینه محبت ومرحمت کوز ایله قارارغه فرمان ایتمشدر.

«اوزگه نینی سویساڭ باشقه‌غه شونی سویماینچه موءمن دکل‌سن» (لن یوءمن احدکم حتی یحب لاخیه مایحب لنفسه) دیگان بیوك قانون قویمشدر.

اسلام دینینك بو قانونی، موسی عه م نڭ توراتداگی قانونندن، میلاددن بیش عصر ئلك چین اهلینه قوانین دینیه قویغان قونفسیوس فیلاسوفنڭ قانونندن، انجیلده‌کی ایتلگان قانون محبت‌دن[۲] دها بیوکدر. دها عملیدر.

---

[۱] امام ترمذی سنن ترمذیده «ماجاء فی رحمة الناس» بابنده حدیث حسن صحیح دیمشدر.

[۲] چونکه اوزینه وجدان سلیمی سویکاننی باشقه‌غه سویماسه، موءمن‌لکدن چقارب قویمشدر. هم افراط درجه‌ده عملکه قویمازلق درجه‌ده هواغه قاره‌لوب یاصالغان قانون مفرطده‌دکل‌در. بتون یبر یوزینه عملکه قویارلقدر.

معیشت قانونلرینه تطبیق ایدیلهرهك سعادت انسانیه میدانه کیتررلکدر. «مرحمتسز کشی مرحمت ایدلمز» (من لم یرحم لایرحم[1]) («من لم یرحم الناس لم یرحم الله» دیکان قانون انسانی ایله بتون کشیلك عالمنه محبت ومرحمت ایدهرگه اوندامشدر. کورکاملك ایله مدافعه قیل اوزگه دشمان اولغان کشی قایتار دوست اولور. [2] کشیلر ایله کورکام معاملهده اول (وخالق الناس بخلق حسن) کشیلر کورکاملك قیلسه، بزده کورکاملك قیلورمز، ظلم قیلسهلر، قارشیسنه ظلم قیلورمز دیماکز بلکه احسانغه قارشی احسان ایدکز، ظلمگه قارشو ظلم ایتماکز»[3] «عفو ایدوکز، تقوالك که یاقیندر» [4] «اوزك سویکاننی باشقهغه انفاق قیلماینچه هیچ ایزکو بولا آلمازسك!». [5]

«کوچکارهمرحمت، الوغلرغه حرمت ایتمهکان کشی بزدن (یعنی اهل اسلامدن) دکل» «کمکه اللهگه، آخرت کونینه ایناغان اولسه، کورشسینی حرمتلهسون» کبی بیوك قانونلر قویمشدر. مونه اسلام دینی مطلقا کشیلك اسمنه

---

[1] امام ترمذی سنن ترمذینده روایة ایتمشدر.

[2] ادفع بالتی هی احسن فاذالذی بینك وبینه عداوة کانهولی حمیم. [3] سنن ترمذی باب الاحسان والعفو. [4] وان تعفوا قرب للتقوی [5] لن تنالوا البر حتی تنفقوا مماتحبون.

محبت و مرحمت ایله‌ورگه اوندامشدر. شول کشیلک دنیاسی ایچنده اولغان محبت انسانیه‌نی یاشاتور ایچون لازم اولغان هر وسیله‌نی فرمان ایتمش، عموم انسانیت ایچنده‌گی محبت‌که ضرر کیترردای تجسس، غیبت نمیمه، منابذه، حسد کبی محبت نیگزلرینه ضرر کیتررلک هر مادی وادبی حاللردن طیمشدر. بوکا ایسه بتون قران کریم گواهدر. بتون رسول‌الله افندمزک سیری شاهددر. محمد عم اوزینه کیلک دنیالر طارایغان، باشلرینه تورلی بلالر اویلگان، هر یاقدن قوولغان، اتاردن طالاتلغان، طاشلر ایله تورلی یاقدن صوغلوب تنلری قاناتیلوب مجبوریتنلک صوک نقطه‌لرینه کلدیکی زمانده‌ده اوزینک قانینی اچارگه تورغان دشمانلرینه قارشی «ای ربم! قومنی طوغریلقغه کرندرسه‌نه! چونکه آلار بلمایورلر» دیگان ایزگو دعالر ایله قومینک اوزی حقنده قیلغان چیکسز ظلملری ایچون جناب حققه اعتذار ایله‌ورک، عفولر اوتنوب قومنه الله‌نک لطف عنایتنی اوستاگان. ایشته، بو عملی اولغان محبت انسانیه ایکانی میداندهدر. فقط، اسلام دینی هر نرسه‌ده اشنک اورطه‌چه سنی آرتق کوره‌در. شونک ایچون محبت انسانیه ده‌ده عملده قویلمزلق ره‌وشلی افراط طرفینه کیتودن، یا که بیکره‌ک توبان اولغان تفریط

یاغینه توشوچلـکدن طیوب اورطهچه اولوچلقنی مشروع ایتمشدر. (احبب حبیبك هونا ما ا) اورطه درجهده اولغان معامله ومناسبت انسانیه ایسه، بتون فیلاسوف وحکیملرك اڭ بیوك مقصدلریدر. بتون دنیانڭ حیاتیده شوڭا باغلیدر. بتون سعادتده شوڭا طوقطایدر. ایمدی شوندااین عملی صورتده اولغان محبت انسانیه مشروع ایتکان «دین اسلام»گه بتون انسانیت تشکر ایدهرگه انسانیت اسمندن بورچلیدر. کشیمن دیب کشیلك دنیاسنی سوکان حقیقت پرور هر بر کشی التفات ایدهچکنده شبهه یوقدر.

یکرمنچی عصرڭ اسلام دینینه ویرکان بلك بیـوك سؤاللرندن ایکنچی درجدهگیلری:

یوقاریده سویلهنـکان بابده «اسـلام دینی» عموم کشیلك دنیاسینه محبت ایده دیدك، هم بوڭا تعلقلی دلیللر کورگازدك، ایمدی اسلام دینی عموم کشیلك اسمنه محبت قانونلری قویغان اولسه، نه ایچون آدم بالاسنی قل ایتونی درست کورگان. حالبوکه اسلام دینی اوزی آدم بالاسی مطلقا مکرمدر (ولقد کرمنا بنی آدم) دیمش. کشینی قل ایتو خور ایتودر. آنالرندن آزاد اولوب، طوغـان بالالرنی، حیوانلر کبی آغـلاتوب، بازارلرده صـاتوب

يورتوچيلك، كشيلككه كيلشكان اشميدر؟ ديمك «عموم كشيلككه محبت» ديكان سوز، فقط قوری تلده سويله نكان يالطراوقلی بر بوياودن‌غنه عبارتدر. اوشاندلاق «اسلام دينی» صوغشونی درست كورگان. حالبوكه صوغشو، قان توگودر. مليونلرچه جانلرنی قيودر. معصوم بالالرنی اوكسز قالدرودر. بتون عائله‌نك تورمشنی بوزوغه باعث اولوب بيچاره‌حالگه توشرودر. كشيلك دنياسی ايچون، يرتقچلق صفتنی اوسترودر. اقتصاد جهتدن قاراغانده ملياردلرچه پاره‌لرنی اسراف ايتوچلككدر. شولايوق اسلام دينی قصاص (اولم وته‌ن جزاسنی) مشروع ايتمشدر. بو ايسه مرحمت وشفقتگه منافيدر.... بومی اسلام دينينك كشيلك دنياسينه محبتی؟ دخيده اسلام دينی طلاق مشروع ايدوب طلاقنی ايرنك قولينه ويرمشدر. بو ايسه خاتون قزلرنی توبه‌ن درجه‌گه قويوچلقدر شونك ايچون دنيانك قايسی غنه ياغينه قاراسانك مسلمانلاق دنياسنده خاتونلر خور ياشايلر، تيپكی آستنده عمر سوره‌لر. مونه بو ايسه طلاق مشروع ايدلوبده ايرنك قولينه بو خصوصده حقوق ويرلوندندر. بومی اسلام دينينك كشيلك دنياسينه اولغان محبت انسانيه‌سی؟

«دخيده اسلام دينی كوب خاتون (تعدد زوجات)

آلوچلقنی مشروع ایتمشدر. بو ایسه حیوانلق صفتنی تقویه ایتودر. خاتونلرنك درجه سنی صوك درجه ده توبان ایتوچلکدر. شونك ایچون ده اسلام یېرنك قایسیغنه نقطه سینه قاره ساك خاتون قزلر قزغانغچ بر حالده عمر ایده لر....

بکره کده اسلام دینینك مؤسسی اولغان محمد ع م اوزی، اوندن آرتق خاتون آلوب عملی صورتده ملتینه خاتونلر کوب آلورغه یوللر کورکازمشدر. شونك ایچونده، مسلمانلر ایچنده «کوب خاتون آلوچلق، پیغمبرلر سنتی» دییب یورتیله در. ایمدی شولای اولغاچدن اسلام دینینك انسانینکه محبتی قایه؟

دخیده اسلام دینی خاتون قزلرنی میراث بابنده هم شهادت بابنده بك قسمشدر. میراث بابنده یارطی اولیش ویرمش، شهادت بابنده (گواهلقده) ایکی خاتون بر ایر حکمنده قیلنمشدر. خاتونلرنك یوزلرینه پرده لر یاپدروب الله نك یاقتی دنیاسنی، صاف هواسنی قزغانمش دگلمی-در؟ بومی محبت انسانیه»؟. مونه، یېرنك قایسیغنه نقطه سینه وارساك، بو سوأللرنی قولاغك ایشیته در چونکه ۲۰ نچی عصر، بارکوچی ایله بو سوأللرنی اسلام دینی اوستینه أرغینه در. چنلهبده بو سوأللر اهمیتسز سوأللر دگلدر، بلکه حقوق مدنیه گه تعلقلی بیوك مسئله لردر. شونك ایچون هر بر

سوأل‌لرنی آیرم آیرم مبحث ایتوب قسقه‌رقغنه جوابلر یازه‌م.

قللق تاریخی:

قللق مسئله‌سی بک بورنغی قارط مسئله‌در. «قرون اولی»دوک میدانه کیلمشدر. آثوریلر، فینیقه‌لیلر، مصرلیلر، یهودیلر هر قایوسی کشیلرنی هیچ بر چیر قانمایینچه قول ایتکان‌لر. اصل قللقڭ توبی صوغشدن باشلانمشدر. چونکه بورنغی صوغش ده اسیر توشکان کشیلرنی حیواندن توبان درجه‌ده ایدوب معامله ایتکان‌لر. قوللرینه توشکان بتون شهر آول خلقلرنی تریله‌ته توتوب صویغان‌لر؛ اوطقه یاقغان‌لر.... لکن بخت‌گه قارشی کشیلرده اسیرلردن فائده‌لانو طمعسی اویغانب قول‌لرینه توشکان اسیرلرنی قل ایتکان‌لر. بو اسیرلردن فائده‌لانو طمعسی، کشیلک دنیاسی ایچنده بر آز مدنیت میدانه کیلکان صوڭنده اولوب قللق مدنیت اثرندن دییب حسابلانورغه یارایدر. قللق مسئله‌سی میدانه کیلونی توب باش اعتباریله عالم انسانیت‌گه بخت دییب ایته‌م، چونکه اسیرلرڭ حیوان‌لر کبی صویلوینه قاراغانده قل اولوبده جاننی ترك قالدروچلق آرتغرقدر. الڭ برنچی باشلاب قللق مسئله‌سی روم پادشاهلغنده میدانه کیلمشدر. اما بو وقتده

پادشاهلق قلی اینوب حسابلانمشدر. اسیر آلوچی عسکر یاکه قائدنڭ خواجه‌لق ایده‌رگه حقی اولمغان. لکن قرون وسطی‌ده همان قرون اولی‌ده‌گی وحشیلك کیری قایتمشدر. بتون قوللرینه توشکان اسیرلرنی، شهر اهل‌لرینی بوغازلاغانلر. اسیر آلوچی کشیده بالذات قنغه خواجه اولغانلر. قل‌لرنی تـله‌سه‌لر اوترگانلر، تـله‌سه‌لر صاتقان‌لر. بناءً علیه قللق مسئله‌سی بلك ایسکی مسئله‌در. قللق مسئله‌سنیده صوغش میدانه کیترمشدر. قللر غایت درجه‌ده قزغانچلی اولوب حیوانلر حکمنده یورتلمشلر. جمیع حقوقدن محروم ایتلمشلر. حتی عزیز جانلرینه بیله خواجه اولا آلماغانلر.

قللق — بورنغی شریعتلر.

توراتڭ سفر تثنیه‌ده ۲۰ نچی صحاحده ۱۰–۱۵ ما ده‌لرده «برشهرگه صوغوش قیلورغه واروب یاقنلاشساڭ، باشلاب صلح‌گه اوندا، اگر صلح‌غه راضی اولوب شهرینی آچوب اختیار قویاسه بتون شهر خلقی سڭا قل بولور. اگر راضی اولماسه، بلکه قارشی صوغشسه، شهرنی باصوب اوراب آلڭ؛ ییگتساڭ بارچه ایرلرینی قلـچ ایله چابوب اوترسن. خاتونلر، بالالر، حیوانلر وبتون شـهرده

اولغان نرسەلرنی غنیمت ایلوب آلورسنگ » دیگان.

اوشانداق سفر عدد ٧ـ١٩ مادەلرندە: «بنو اسرائل مدیان شهرینه واروب صوغشدیلر. هر ایرلرنی اوتردیلر. مدیان خلقینگ بیش پادشاهلرینی قاطع جزالر ایله اوتردیلر. بلعم بن بعورنی قلچدن کیچردیلر. مدیان خلقینگ خاتون قزلرنی اسیر ایتدیلر. بارچه مال‌لرنی طالاب آلدیلر. شهرنگ بتون تورلق یورطلرنی قلعەلرنی یاندردیلر ... موسی عم اوزینگ کاهن‌لریله عسکرگه قارشیلارغه چقدیلر. موسی عسکرگ بو حالندن خبردار اولغاچ، قائدینه، ملگ‌باشلرینه، یوز باشلرینه، آچیغلاندی. سز هم خاتونلرنی اوترمای قالدردگزمی؟ دیگان تیرکاولریله عسکرنی اورشدی. بس، حاضر هر ایر بالالرنی، ایرگه قوشلغان خاتونلرنی اوتریگز؛ ایر ایله قوشلمغان قزلرنی اوزگزگه (قللقغه) ترک قالدریگز» دییب فرمان ایتدی. بس موسی عم ایتکانچه ایر بالالرنی، بارچه ایرگه قوشلغان خاتون‌لرنی اوتردیلر ....

دخیده سفر صموئیل ثانیده ٨نچی صحاحده ٦نچی مادەده «موآبی‌لر داودکه قل اولوب هدیەلر ویرر اولدیلر» دیدر. ١٤نچی مادەده «بارچه آدوم ایلرداودغه قل اولدیلر» دیدر. بونگ کبک توراتگ تورلی سورەلرنده قللق خصوصنده

کوب آیت‌لر بیان ایدلمشدر .

دخیده انجیلده بولیس‌نڭ تیماو تاوس‌گه کوندرگان برنچی رساله‌سنده آلطنچی صحاح‌نڭ ١-٢ ماده‌لرنده «بارچه قل‌لر ، اوزلرینڭ خواجه‌لرنی هر احترام ایله حرمتلرگه تیوشلیلر اگرده خواجه‌لر مؤمن اولسه‌لر ، آلارغه خور اق کوز بیله قاراماسونلر ، چونکه آلار قارنداشلرگزدر ، بلکه کوبره‌ك خدمت ایتسونلر .» دخی بولیس‌نڭ تیطس‌گه یازغان رساله‌سینڭ ایکنچی صحاحنده ٩نچی ماده‌ده «قل‌لر خواجه لرینه بوی صونسون‌لر ، هر بر نرسه‌ده آلارنی ، راضی قیلسون‌لر قارشماسونلر ، خیانت ایتمه‌سونلر ...» دیگان موفه بولیس‌نڭ بو ایکی رساله‌سنده‌گی امرلرینه قاراغانده عیسی عم شریعتنده قللق مسئله‌سی ثابت ایکانچلکده دلالت ایته‌در .

اگر عیسی عم شریعتنده قللق مشروع اولماسه ایدی ، بولیس بوندین بیورق‌لر ایله قللر حقنده توصیه‌ده اولنمز ایدی . هم عیسی عم تورات‌نی اوگراتور ایچون معلم اولوب کیلدم دیور . توراتده‌گی قللق مسئله‌سنی نسخ قیلدیغی یوقدر . دیمك قللق مسئله‌سنی توراتده‌گیچه قبول ایتمش دیمکدر . بناءً علیه بورنغی شریعت سماویه لرده قللق مسئله‌سی واقعدر . بر اسلام شریعتی میدانه قویغان مسئله دکل‌در . بلکه اسلام شریعتی قللق‌نی بتررر

ایچون کلمشدر. بونی حقیله آڭلار ایچون توباندەگی بابنی ملاحظه ایله اوقو ییتەدر.

اسلام — قلـلق.

اسلام دینی کشیلرنی قل قیلور ایچون کیلمەمشدر. بلکه بتون کشیلرنی آزاد ومکرم کوزایله قاراماش برکیلڭ انسانیت دینیدر. چونکه قران کریمده کشینی قل قیلو ایچون هیچ بر قانون، وهیچ بر فرمان یوقدر. یوقاریده «قللقنڭ اساسی، نیگزی صوغشده اولغان اسیرلردن میدانه کیلمش» دیکان ایدك. ایمدی شوشی قللقنڭ نیگزی اولغان اسیرلرگه قران کریمك معاملەسی بویلەدر: صوغش زماننده اسیرلر محکم تو تیلەلر. صوغش طوقطاغان صوڭنده اسیرلرك قارشرسینه یا آقچه تولاتوب آلونەدر، (یا که مسلمان اسیری برابرینه آلشو) یا که طوغریدن طوغریغه آزاد ایدودر. (فشدو الوثاق فاما منا بعد واما فداء سوره محمد عه م ٤ آیة). ایمدی قران کریمڭ اسیرلر حقنده بوبولده اولغان فرمان عالیی، بورنغی خلقلر وبورنغی شریعتلر قللقڭ اساسی دیب طانیغان اساسلری قبول ایتمەدیکنی افاده ایدەدر. شونڭ ایچونده «اسیرلرنی قل ایدڭز» دیکان قانون قرآنی

یوقدر. فقط بورندن بولمش قللق مسئله‌سی حقنده سکوت ایده‌رك مباحلق کوزیله‌گینه قارامشدر. مباحلق کوزیله قاراسه‌ده مطلق کشیکه حرمتلو کوزیله قارادیغندن یـیر یوزنده قللق اسمینك یاشاوینه راضی اولمایه‌رق قللقنی بتررگه پلان‌لر توزیمشدر.

اسلام — یپر یوزنده قللقنی بترو.

بك درست‌نی ایتکانده اسلام دینی بورنده‌غی ییریوزینه میدانه کیلکان قللق مسئله‌سنی یویار وبتررر ایچون کیلمشدر. لـکن بردن برکه‌بتررمه‌مشدر. چونکه اسلام‌دینی حکمت، مصلحت، نیگزلرینه قورلمش‌در. اول زمانـده‌غی حس ومحـیط بـردن بره «بتـون ییر یـوزنده‌گی قل آزاددر» دیکان قانون‌نی یوکلارلك مرتبه‌ده دکل‌لر ایدی، شونك ایچون بردن بره اشنی قرط اوزمه‌دی. بلـکه آقرنلق ایله عملی‌صورتده اختلال‌گه باعث اولمغدای ره‌و-شچه‌گینه قللقنی بتررکه اوندامشدر. بوخصوصده پلان‌لر حکمت مصلحت‌لی نیگزلر قورلمشدر: اولا «دین اسلام» دین الهی اسمندن مطلق قل‌لرنی آزاد ایده‌رگه تورلی

وجه‌لر ایله دیمله‌مشدر، قزدرمشدر.[١]

٢) بر جنایت ایدلسه، آنڭ برابرینه کفارت لازم ایدلمشدر. اول کفارتنی اوتار ایچون قل آزاد ایدرگه فرمان ایتمشدر. مثلا: کفارهٔ قتل، کفارهٔ رمضان، کفارهٔ یمین کفارهٔ ظهار هر قایوسنده قل آزاد ایدوچیلك ایله اوتاله‌در.

٣) مکاتبه‌در یعنی برخواجه فقیررهك اولسه‌ده لکن قلنی آزاد ایدرگه تله‌سه‌ده، دنیاسی قصنقلغندن بردن برگه قلنی آزاد ایتماینچه بلکه خواجه، قل ایکسی بر بلکلی مبلغ که معاهده واتفاق یاصالوب آزاد قیلنوی ایچون تند کره ویراور، قلده شول مبلغ مخصوص نی طابوب اوزینی یولوب آلورغه طریشور.

٤) جعل ووظیفه برابرینه آزاد قیلوچلق مشروعدر.

---

[١]) فلا اقتحم العقبه، وما ادراك ما العقبه، فك رقبة او اطعام فی یوم ذی مسغبه (سوره بلد) واعبدوا الله ولا تشرکوا به شیأ وبالوالدین احسانا ـــــ اوما ملکت ایما نکم آه لیس البران تولوا وجوهکم قبل المشرق والمغرب ولکن البر من آمن بالله ـ وآتی المال علی حبه ذوی القربی ـ وفی الرقاب آه بونك کبی تشویق ایتکان آیت کریمه‌لر قران کریمده کوبدر شولایوق سنة رسول الله‌ده کوبدر...

مثلا «فلان قدری مبلغ طابوب کیتورساڭ آزاد اولورسڭ» دییب خوجه ایتسه، قلده قبول ایتسه، آزاد اولور. اوستینه شرط قیلنغان پاره‌نی بورچ ایده‌رك تولار.

٥) مدبرلك مشروعدر. یعنی خواجه قلینه ایتسه: «بن اولکاندن صوڭ سین آزاد» دییب. شول خواجه وفات اولدیغی کبی تکی قلی آزاد اولادر. خواجه بو قلنی صاته‌ده آلمایدر. هبه‌ده قیله آلمایدر. بوده بك گوزل تدبیردر. چونکه برخواجه‌نڭ جانی «قل آزاد قیلوب ثوابلی اولایم» دییب تله‌سه، لکن فقیرلکندن اوز عمرنده قلنڭ یاردامینه محتاج اولسه، شول وقتده، تدبیر قیلور، اوز ترکلکی زماننده قلنی خدمت ایتدررده، اوزینڭ وفاتی صوڭنده آزاد وایرکونلککه چغار. بوایسه بك گوزل تدبیردر.

٦) وصیة بالعتق

٧) نذر بالعتق

٨) خواجه اوزینڭ جاریه‌سنی (کنیزه‌کنی) خاتون ایتوی درستدر. اگرده جاریه خواجه‌دن بالا میدانغه کیترسه کنیزه‌ك ام ولدلك که ایلانوب خواجه خاتونلق درجه‌سینه کیله‌در.

٩) ام ولدلك مشروعدر.

١٠) براو قل صاتوب آلسه‌ده اول قل یاقن قارندا-

شلرندن اولوب چقسه، اول قل آزاد اولور.

١١) زکات مالینك سکزدن بر اولشی قل آزاد ایترگه صرف ایدیله‌در. مثلا بوکونده بتون یر یوزنده اوچ یوز ملیوندن آرتق مسلمان یاشایدر. بولاردن بك آزغینه اولغانده یلنده ایکی یوز ملیون صوملق زکات بیلور. ایمدی سیگزدن بری اولغان یکرمی بیش ملیون هر یل صایون قل آزاد ایترگه صرف ایدلسه ایدی، (مثلا برگنه عصر بویله صرف ایدلسه ایدی) بتون یر یوزنده‌گی قللرنی اهل اسلام آزاد قیلوب ولی نعمت اولوب اوطرر ایدی، بتون قللر دین اسلام حمایه‌سنده اولوب دین اسلامك بالالری اولورلر ایدی. بتون کشیلك دنیاسی بك بیوك فائده‌لر کیترگان اولور ایدی.

قسقه‌سی: اسلام دینی قللق مسئله‌سنی یر یوزندن بترر ایچون کلگان. آنه شول مسلکنی تعقیب ایتر ایچون، یوقاریده سویلانگان ماده‌لرنی مشروع ایدوب قللرنی آقرنلاب آزاد قیلوب بتررگه پلان توزیه‌شدر. شونلك ایچونده قل دیگان اسمنی بیله بتررگه طرشمشدر. «ولا یقل احدکم: عبدی امتی، ولیقل: فتای و فتاتی وغلامی» [1]

---

[1] پیغمبرمز حضرت زیدنی آزاد قیلوب اوزینه اوغل قیلمشدر بوفعلی ایله ملتگه اولگی کورکازمشدر.

یعنی هیچ کم قلم، کنیزه کم دیماسون، بلـکه «یکتم! قزم!» دییب ایتسون دیکان پیغمبرمزنك فرمانی بونگا آب آچق دلیلدر. «براونلك کنیزه‌کی اولسه آنی صاقلاب کورکام تربیه ایله رك آزاد ایتسه هم جفتلانسه ایکی اجرگه ایرشور» (ایما رجل کانت له جاریة فادبها فاحسن تأدیبها ثم اعتقها وتزوجها فله اجران). «براونلك کنیزه‌کی اولسه، کورکام تعلیم ایده‌رسه صوکره آزاد ایده‌رك جفتلانسه ایکی اجرگه ایرشور». («ورجل کانت عنده امة فأدبها فاحسن تأدیبها وعلمها فاحسن تعلیمها ثم اعتقها فتزوجها فله اجران») کبی تشویق وترغیب ایتکان حدیثلرگه قاراغانده اسلام دینینك مقصدی دنیاده قل اسمن قالدرماسقه بلـکه بارچه کشینی حریتکه چغارب عموم کشینی آزاد وایرکلی ایده‌رگه طرشمشدر.

اسلام — قل — قارنداشلك.

قللر ایله معامله.

«اسلام دینی» قللرنی آزاد قیلورغه امر ایتمشدر.[١] قوری امر قیلورغه‌غنه قوشمه‌مشدر. بلـکه عملی صورتده آزاد قیلورغه تورلی یوللر حاضرله‌مشدر. باشقه دین

---

[١] صحیح بخاری ج ثالث بخاری ج ثالث.

سماویلر ایچنده قللرنی آزاد ایده‌رگه قران کریمنک فر-
مان وتشویقلری کبی هیچ فرمان یوقدر. دین اسـلام
قلنی آزاد قیلور ایچون دنیا هم آخرت اجرلری اولا-
چغنی وعده قیلمشدر.
قللرغه احسان قیلورغه وکورکام معامـله‌ده اولورغه او-
ندامشدر. بونک حقنده بتون حدیث کتابلری طوب طو-
لوغدر. شولایوق بوخصوصده قران کریم‌ده تورلی یرلر
ده‌دیملا کان آیت کریمه کوبدر.

خواجه‌لر اوزلری‌نرسه کیسه، شونی کیدررگه، نرسه
آشاسه، شونی آشاتورغه فرمان ایتمشدر «قللرکز قارندا
شلرکزدر. الله تعالی‌سزنک قولـکزغه توشرمشدر اوزکزنینی
کیساکز شونی کیدرکز، الله بنده‌لرنی عـذاب قـیلماکز
(عبیدکم اخوانکم جعلهم الله تحت ایدیکم اطعمو هم مما تأ
کلون والبسو هم مما تلبسون ولاتعذبوا عبادالله) دیمشدر.

دخیده *) معرور بن سوید ایته: حـضرت ابوذر-
الغفاری‌حضرتلرینی کوردم آننک اوستنده بر توسلی‌حله،
قلینک اوستنده‌ده شولوق ره‌وشده حله ایدی. عجبسنوب
بوخصوصده صورادق. حضرت ابوذر ایـتدی: بن بـر

*) حدیث صحیح بخاریده ج ثالث ده عتق کتابنده
مذکوردر.

ايرنى اسير آلدم آناسى حقنده مناسبتسز سوزده اولدم. پيغمبرمزكه بنى شكايت ايتدى، پيغمبرمزده بنى اورشدى هم ايتدى: قارانداشلرگز خادم (قل) لرگزدر. الله تعالى سزلك قول آسنگزه ويرمشدر. براونك قارنداشى قولى آستنده اولسه، اوز آشاغاننددن آشاتسون، اوز كيگاننددن كيندرسون، كوچى يتمزلك نرسه‌كه قوشماگز، اگرده كوچى يتگا آلمازلق نرسه‌گه قوشساگز، يارداملاشگز» ديمشدر.

مونه بوقارغى فرمانلرنى اويلاب قاراساق بلينه دركه، «اسلام دينى» قللرغه قارنداشلك كوزيله قارامشدر معامله‌ده آشاوده اچوده كيمده صالمده بر تيگز كوز ايله قارامشدر. انصاف اهللرى‌ده صاف وجدانلريله توشونوب قاراسونلر آوروپانك قايو مملكتى قللره اسلام دينى كبى شفقت ومرحمت ايله معامله ايتمشدر؟ قللر ايله بر كه آشايلرمى؟ اوزلرى كيگان كيملرنى قللرينه كيندره لرمى؟ اسلام دينينك شفقتى كبى شفقت ومرحمت، ايده‌لرمى؟ بونى مقايسه قيلور ايچون امريقاده‌گى وحشى لر حقنده آق طامرلرك معامله‌سى، آفريقا وحشى لرينه ناموسلى تربيه‌لى! آوروپالرك معامله‌لرينى كوز آلدينه كيتروب قارا! اشنك حقيقتى اوز آلدينه قوياش كبى

میدانه چغار. امّـا آوروپانڭ صوڭ عصرلرده قل لرنی آزاد ایلهرگه تشویقله اولنوی علوم ومعارف ومدنیتڭ مقتضاسیدر. دین لرینڭ بیورغی دکل در. حال بوکه اسلام دینی چوقدن قل لرغه آزاد، شفقت، مرحمت ایدهرگه امر ایتمشدر.

اسلام — قل

اسلام دینی قل لرغه غایت مساعدهلی ره وشله یول لر قویمشدر. بر قارنـداش کوزبله قارامشدر. شونڭ ایچون اهل اسلامڭ بیوکلری قل لرینه وقف لر قالدر غان. میراث ویروچلك ایله وصیت لر ایتکان لر. بر نرسهگه خواجه اولا آلمغان قل لر، دنیاده الڭ بیوکلردن اولوب کیتکان لر. کوب قل لر خواجهلرینڭ قزلرنی نکاحلانوب ملتڭ بیوك اعیانندن صانالوب کیتکان لر. قـل لری اوغلقغه نسبت ویرلـگان لر، یعنی تبنی ایتـکان لر. بلك کوب قل لر آزادلقغه چغوب امیر یاکه سلطان اولغان لر (مصر مملـکتندهگی کافورالاخشیدی سلطنتی تاریـخ بلکان لرگه معلومیدر) قل لردن بلك کوب عالم لر، مجتهد لر، قاضی شرعی لر، مفتی لر، ضابطلر، بیوك قائد لر یتشمشدر. قسقهسی: آزادلر نیندایین درجهگه ایرشهچك

اولسه قل‌لرده شولوق درجه‌که ایرشکان‌لر. اسلام دیننک آرتقلق فقط علم ایله گنه‌در. «اوصیکم بتقوی الله والسمع والطاعة وان تأمر علیکم عبد» حدیث شریفک نه‌قدری بیوک معنانی افاده قیلغانلغی قل‌لرک درجه‌لرنی کوتارو حقنده بیوک بر اشاره‌در.

ایمدی شولای اولغاچدن قللق مسئله‌سی حقنده اسلام دیننه تعرض قیلوچلق حق‌سزلق‌در. اسلام دینی قل‌لرنی آقرنلق اوزره آزاد قیلوب دنیاده قل اسمنی قالدرمز ایچون کیلمش‌در. قللـق نی بیر یوزندن بترو ایچون نیندایین چاره‌لر کیره‌ک اولسه هیسنی مشروع ایتمشدر. کشیلک نقطهٔ نظرندن نیندایین محبت لازم ایسه اسلام دینی آنی مشروع ایتمشدر. (والذی نفسی بیده اولا الجهاد فی سبیل الله والحـج وبرامی لاحببت ان اموت وانا مملوک) دیکان صاف یوراکلرندن چقمش محبت‌لرنی پیغمبرمز بز لره بولهک ایتوب قالدرمش‌در. قسقه‌سی: قللق بلک یورندن اولغان مسئله‌در. بورنغی شریعت سماویه‌لرده واقعدر. اسلام دینی فقط قللقنی مباحغنه دییب طانیدر قللرنی آزاد قیلوب بیر یوزندن قلنک اسمنی بیله قالدر مز ایچون پلانلر قورمشدر. بردن برگه آزاد ایتدرب بترمه‌کان‌لـکی، عمل‌که قویارغه ممکن اولمادیغندن وقوانین

طبعیه‌گه‌ده خلاف اولـدیغندن در. شولای اولغاچ «اسلام دینی» کشیلک محبتی‌نی حقیله اجراء ایتمشدر.

کشینک نوامیس طبیعیه‌سی — صوغش (حرب)

I

کشی فطرت دورنده فقط آنگلاو قوه‌سـینه‌گینه خواجه اولا آلغان. اما چن معارفکه ایپا اولا آلمغان. بلک آچق بیلـگلی که، کشینک برنچی فکری قوشلمه مرکب ـ اولمایدر؛ بلـکه بسیط اولادر. چونـکه کشی باشلاب اوزینک اصل وماهیتنی تیکشره آلمایدر، بلـکه ذات من‌حیث هی‌سینگنه ملاحظه ایـده آلادر. شونک ایچون الک برنچی اولاره‌ق اوزینک ذاتی حیثیتندن قورقوغنه طوینمشدر. قورقوندن صونک درجه یورا کسز (جبن) اولمشدر. اورمـانلرده وحشت حالنده یاشاگان آدم چکلرک هر نرسه‌دن تتره‌ب هر نرسـه‌دن قورقوب اورکوب تورولاری بوکـا دلیل اولورغه ییته‌در.

بناء علیه کشی بودورده اوزینی هرنرسه‌دن توبان دییب بلـگان. اوزینی باشقه امور طبیعیه‌گه تیلک دییب ده اویلای آلمایه چغیدا طبیعیدر. شونک ایچون بومرتبه‌ده کشی برنرسه‌گه ده‌تیمایتچه، باشقه‌لرغه تجاوز قیلمایتچه طب طنچغنه مسالمه حالنده یاشایه‌چکیدا طبیعیدر. هم‌شویله اولمشدر.

بوکونلاده شوشی فطرت دورینك قرنده‌غینه یاشاگان وحشی خلقلرده شوشی حال کورنمکده‌در. مونه کشینك بر حالی برنچی نوامیس طبیعیه اوّلیه‌سی‌در.

II

صوڭره کشی اوزینك تیره‌یاغن ایلانب امورطبیعیه‌گه احتیاجی، الله‌غه ضروراتی توشدیگنی طوینمشدر هم‌طبو یونه‌در. بوطوینو، اوزینی کیچندررلك سبب‌لرحاضرلرگه یینا کلایدر. بوایسه کشیلك دنیاسینك ایکنچی درجه نوامیس طبیعیه‌سی‌در.

III

فطرت دورنده‌گی دهشت وقورقو، کشیلرك برسی برسندن قاچوینه سبب اولسه‌ده بوحالنك دهشتندن یالگز بر اوزیگنه قوطولا آلمغاننی سیزنه باشلایدر. برسی بر سندن حیوانی لذت واستفادلرده اولنویده میدانه کیلمشدر. ایرکاك ودشیلك ایچنده بولذتلرك قیمت معنویه‌سی ودائره‌سی کیڭلایه‌روك برسی‌برسینه قوشیلورغه قاتنشو وظورایو لازم اولوب کیلمشدر. بو ایسه کشیلك دنیاسینك اوچونچی درجه نوامیس طبیعیه‌سیدر.

IV

صوکره آنك حاصل ایده‌ر ایچون برسی برسینه قاتنا شورغه، قوشیلورغه طوغری کیله‌در. بو علم ومعرفت ایله کشیلرنك برسی برسینه ارتباطی کشیلر ایچنده هیئت اجتماعیه تشکیل ایدیله‌رك ترکلك ایتونی لازم ایته‌در. مونه بوحال کشیلك دورنده‌گی دورتنچی درجه‌ده‌گی نوامیس طبیعیه‌سیدر.

V

کشیلر هیئت اجتماعیه دائره‌سینه کروب مدنیت سلسله سینه تزیلگاچدن عمومی تیگزلك دوری باشلایدر. هر کشیدن قورقو کوتاریله‌در. هرکشی اوزینی باشقه‌لر کبکوك انسان دییب بله‌در. بس هرکشی اوزین «من» دیب باشقه‌غه اوزینی تیگز کوره باشلاغان زماننده‌ن اوظش وطارطش باشلایدر. شول اوظش طارطش اوز دائره‌سنده‌گینه طور مایدر. بلکه چیکنده‌ن چیغلوب کشیلرنك حقینه تجاوز قیلنه باشلایدر. اوزینی «من» دییب بلگان من‌ده، باشقه‌لر کبك حقلی من دیگان جماعت وقوم‌ده. اوزینی بومیداننك ایزدره‌سی کیلمایدر. باشقه‌لردن حقنی یوطدررغه راضی اولمایدر. شونك ایچون باشقه‌قوم یا که قبیله‌نك تجاوزینه

قارشی اوزینی یاکه جمعیتنی مدافعه قیلورغه طبیعتی مجبور ایته‌در. اول مدافعه ایسه قوت صرف ایتویله اولادر. ایمدی مادی قوتلر ایله باشقه‌لرنك تجاوزینه قارشی تورو ایسه صوغشو (حرب)در. بس شولای اولغاچدن کشیلك دنیاسی ایچنده صوغش ایدوچلك دورتنچی نوامیس طبیعیهٔ بشریه نك بیشنچی دورندن باشلانمشدر.

فقط کشی توب فطرت وطبیعت جهتندن سلم ومساله ناموسنچه عالم مشاهده‌که کیله‌در. هم کشیلك دنیاسی فطرت دورنی کیچرکان صبیلق مرتبه‌سنده‌ده سلم ومسالمه ایله‌دور سورمشدر. مونه شونك ایچون‌ده «اسلام دینی» «فطرت الله التی فطر الناس علیها ذالك الدین القیم لا تبدیل لخلق الله (سنة الله) دیو کشیلرنی شوشی نوامیس طبیعیه اوّلیه‌ده‌گی تسلمیت اوزرنده اولغان دین فطری (طبیعی)غه اوندامشدر. ایمدی کشیلر، فطرت اصلیه‌سی سلم ومسالمه‌در. بس شولای اولغاچدن اسلام دینی کشیلرنی سلم ومسالمه‌گه اوندا کان بردین ایکانی میدانه کیلادر.

صوغش سببلری:

صوغش (حرب) ایکی دولت یا که ایکی قوم آره

سنلەغی اختلافنی مادی قوت وقورال کوچیلە اوزودر. یوقاریدە بیان ایتلکانچە بتون طبیعتدەکیدور سورکان اوظش وطارطش قانونندن کشیلر ایچندە میدانە کیلکان حاللر سببلی صوغش طووادر: غیرتدن، یاکە منافسە، یاکە دشمانلق، یاکە طمعدن یاکە الله ودین ایچون اولغان حمیتدن یاکە اوچ آلوچلقدن یاکە مالی واقتصادی ویاکە باشقە سببلردن میدانە کیلەدر. دیمک صوغش کشینک فطرت اصلیەسندن دکلدر. بلکە تنازع بقاء قانونلرینک فطرت انسانیەکە اولغان تاءثیرندن طووادر.

صوغشنک تاریخچەسی

صوغش کشیلک دنیاسندە بک بوروندن باشلانمشدر. کشیلک تاریخی میدانە کیلە باشلاغان زماندن برو، هیچ برملت، یا هیچ برقوم، صوغشسز عمر کیچرمەکان. بلکە شاوغنە ایچلرندە شاوشو، قانلی معرکەلر میدانە کیلوب تورغان. توراتدە تکون بابینک افادەسینە قاراغاندە آدم عمک اوغلی قایین (قابل) ایلە هابل آرەسندە صوغش باشلانب قابل هابلنی اوتروندن باشلاب کشیلک دنیاسندە جانلر حقسزلقغەتوگیلە باشلاغان. توراتنک باشقە بابلرینک بیانلرینە قاراغاندە صوغش مسئلەسی طوب

طولوغدر... هرملتده صوغش بولا کیلمشدر... اوشانداق تورانلك قایسیغنه بابینه قاراما، صوغش مسئلهسی طولمش قالمشدر. قرون اولی تاریخلرینه قاراساق، بتون عصرلر قانلی صوغشلر ایله طولوغدر. قایسیغنه بیتنی قارهمه، مطلق صوغش دیگان سوزکه کوزك توشار. بورنغی صوغش اولغانده‌ده غایت درجه‌ده وحشی صورتده اولمشدر. بر قبیله ایکنچی قبیله‌نی بتونلای اوتروب بترمشدر. معصوم بالالر، طاقتی اولمغان قارتلر، صوك نفس ده یاطقان خاسته‌لر، هر قایوسی آغلانغچ حاللر ایله صویلمشلر، آصلمشلر، اوطقه‌یاغلمشلر. خاتونلر اسیر آلنغانلر، اسیرلر تورلی عذابلر ایله اوترلکانلر. قسقه‌سی: بورنغی کشیلرك طبیعتی نه درجه وحشی اولسه صوغش ایتولری ده شول درجه ده وحشی برحالده اولغان. بتون صوغش میدانلری کشی اولاکسه‌لکندن عبارت اولغان. صوك زمانلرده کشیلر ده اسیرلردن فائده‌لانو طمعسی قوزغالوب اسیرلرنی قل ایته باشلاغانلر. اسیرلرنی قل ایتونی بورنیرق مدنیتك برنچی آدمندن دیب صاناغانلر. مونه شول اسیرلرنی قل ایتو مسئله‌سنی یکرمنچی عصر قباحتدن صانایدر. وحشیلكدن حسابلایدر. بتون قوانین مدنیه‌سی حرام ایته‌در.

صوغش حقنده بیوك عالم و فیلاسوفلرڭ ملاحظه‌لری.

بتون بیر یوزنده یاشاکان حکیم‌لر فیلاسوفلر، صو- غش حقنده ایکیکه آیرلغان‌لر: برسی، صوغشنی رد اینه، صوغش دیگان آغو، زهر کشیلك دنیاسی ایچندن چقسون بتسون دی. ایکنچیسی صوغشنی قبول ایده، کشیلك دنیاسی ایچون صوغش (حرب) لازم دی. شونك ایچون کشیلك دنیاسیله برابر صوغش یاشارگه تیوش‌دی. مونه شوشی ره‌وشلی برسی برسینه قاره قارشی ایکی فکر دوام ایته‌در.

صوغشنی رد ایتکان مذهبلر اینه: صوغش کشیلك دنیاسینه آفت‌گنه کتره‌در. دنیاوی انتظامنی بوزادر. نه قدر معمور شهرلرنی خراب ایته‌در. عمرانیت‌كه خلافدر. صاف وجدان اهللرینڭ دین‌لرنی محو ایته‌در. دین‌ڭ بیوك رکن‌لرینه ضرر کیتره‌در. کشیلرنی یرتقچلق صفتینه ایپالشدروب آداب انسانیه‌نڭ یوغالوینه سبب‌در. کیت کیده کشیلرڭ یرتقچ حیوانلر کبی اولوینه باعث‌در. مادی واقتصادی جهتندن ضررغنه کیتره‌در. ملیاردلرچه پاره صوغش میدان‌لرنده ارم بولادر. ملیونلرچه معصوملرڭ قانلرن توکوچلکدر. نه قدری تازه کشیلر مجروح! نه قدری معصوم بالالر یتیم!... مونه بوره‌وشلی تورلی دلیل

لر ایله صوغشنك بتوون تلاولر . بو مذهبنك الك باشنده فوضیون اشتراکیون مذهبلری توره‌در. بو طولقونلی فکرلر، اوروپاده، امریقاده طاره‌لوب واره‌در، شونك ایچون بوندن یارم عصر ئلك اوروپا وامریقانك بیوك فیلاسوفلری، محرلری میدانه چقاره‌ق بیوك مقاله‌لر یازدیلر. دهشتلی خطبه‌لر سویلادیلر. بتون کشیلك اسمنه صوغشنك بتوینه تشویق ایتدیلر. «هر تورلی ملتدن اعضا ئلر صایلانسون، شول تورلی ملت اعضالرندن مرکب «محکمهٔ دولیه» یاصالسون. کشیلك دنیاسی ایچنده میدانه کیلکان نزاع‌لر، اختلافلر، شول «محکمهٔ دولیه» ده تیکشرلسون. مثلا محکمه‌ده تورلی قوم‌لر وتورلی ملت‌لرك دعوالری صوغشسز مساله یولیله حکم ایدلسون» دیب مصلحت‌لرده کورگازدیلر. طاوشلری دنیانك بر یاغندن ایکنچی یاغینه کیتسه‌ده بر آزغه دولت‌لر طبطن کوینچه اویغه قالغان کشی کبی هر قایوسی سکوت حالی کیچردیلر. لکن بومساله‌طاوشلری، کشینك نوامیس طبیعیهٔ اولیه‌سی اولوب فطرت نقطه‌لرینه بارب یتکان طاوشلردر. شونك ایچون بوکا وجدانلر میل قیلمادی دگل، قیلدی، هر طرفده وهر ملتنك جریده‌لرنده اوقلورغه وملاحظه‌لر یورتیلورگه باشلاندی. الك صوکنده «مؤتمرالسلم» (صلح

قونغراسی) اسملی ندوه (قامیسیون) میدانه کیلدی. بوندان
مبارك اسملی ندوه‌نلك برنچی پیداشیده «لاهی» شهرنده
اولدی. بو ندوه‌ده مملکتمزك شفقتلو وعظمتلو ایمپیراطور
ایکنچی نیقولای حضرتلرینك اقتراحیله میدانه کیلدکدن
بنون کشیلك تاریخنده کله‌چکده آلقشلانه‌چغنده کم شبهه
ایدر؟ بو ندوه‌که دولت اسلامیه‌دن عثمانلی‌دولتیده وکیل
کوندردی... حاضرده همان هر یلده بو ندوه بیله توره‌در. بو ندوه‌نلك بو کونده اهمیتی کورنمزسه‌ده کیلاچك
کونلرده اهمیت کسب ایده‌چکیده اومیدسز دگلدر.
زمانلر اوزی اشنی کورکازر...

صوغشنی یاقلاوچی مذهب ایته: صوغش کرچه یرتقچلق اولوب شفقت ومرحمت سزلکده سبب اولسه‌ده
وباشقه بعض بر آفت وضررلرغه‌ده باعث اولسه‌ده کشی
لك دنیاسینه بیوك فائده‌لرده کیتره‌در. صوغش، هر
عصرده مدنیت انسانیه کیتررکه، قارطایغان چرك مدنیتلر
ییرینه یاڭا حیاتلی یاش مدنیت طودررغه، یوقلاغان
ماتلرنی اویقوسندن اویغاتب غفلتدن چغاررغه، دردسز
ملتلرگه درد کرتورگه، صاقسز ملتلرنی صاقلی ایده‌رگه
بك ضور خدمت ایته‌در. مثلا اسکندر ماقیدونی صوغشلری،
روملرك محاربه‌لری مدنیتکه بیوك انقلاب کیتررگه سبب

اولمشلر. صلیب احمر صوغشلری، اسلام دولتلرک اولغان علوم ومعارفنی اوروپاغه آلوب قایتورغه، شرق‌ده‌گی پارلاب طورغان مدنیت اسلامیه‌نی اوروپاغه آلوب قایتوب، اوروپانک بو کونکی پارلاب تورغان ترقیاتینه سبب اولمشدر، شرق ایله غربک قاتنشوینه، اقتصادی وتجاری علاقه‌لرینک ترقی ایتوینه بک بیوک خدمتلر ایتمشدر.

فرانسیه اختلالی، برنچی ناپولیونک صوغشلری بتون ییر یوزنده عموم آزادلق وتیگزلک نیگزلری قورلوینه بک بیوک سبب اولمشدر. قایسیغنه بر حکومت‌ده صوغش اولسه، یکلسه اوزینک که‌مچلک اورنلرن بلوب حالنی توزاتورگه کریشه‌در. ییکسه دها همان دشمانینک حرکت هربیه‌سندن درس آلارق کیلاچک کونلرده شونکا حاضرلکده اولنورغه مجبور اولونه‌در. مونه بو فکرنی دانتی، لوتیر، باکون، مونتیسکو، ... کبی بیوک عالملر یاقلایلر.

صوغشنی یاقلاوچی «مولتک»، صوغشنی بترورگه طرشوچی بولننکلی عالمگه بویله: «شاوغنه مساله‌ده یاشاو لذت‌سز بر جبن‌لک‌در. صوغش اله طرفندن ایدلمش الهامدر. صوغش سببلی، بهادرلق، یورا کلیلک، نفسنی ییکوچلک، اوز وظیفه‌سنی کامللاوچیلک، فدائی اولوچلق

کبی بیوك فضیلت انسانیه‌لر میدانه کیلمکده‌در. اگرده صوغش اولماسه ایدی عالم وانتظام ضایع اولغان اولور ایدی» دیمشلر.

کشیلك دنیاسی صوغش‌سز یاشارگه ممکن‌می؟

ایمدی یوقاریده‌غی ایکی مذهبده فکرلری بیلوب ملاحظه میزانینه طارتیلسه، بلنه‌که صوغش آفتدر، ضرردر، هلاکتدر، حسرت اوستینه حسرتدر. شولای اولویله برابر کشینك ذاتینه یابشمش بر طبیعت خاصه‌در. شونك ایچون بك طنچغنه مسالمه ایله‌گنه یاشاونی یاراطغان ملتلرده اوزلرینك حقلرنی صاقلاو ایچون یاکه دشمانی تجاوزی حرکتده اولدرماو ایچون یاکه کورشی دولتینه یاردام‌لاشو ایچون یاکه باشقه‌چه سببلر ایچون صوغش ایده‌رگه مجبور اولادر. حیات دورنده صوغش ایتمه‌کان هیچ بر ملت یوقدرکه تاریخده اوقیله باسون!! بلکه باشندن قانلی واقعه‌لر، دهشتلی صوغشلر، اوترـ یشلر کوب کره‌لر کیچمشدر. تاریخ‌غه‌غنه کوزك صال!

٢) کشیلر دورتنچی درجه‌لی نوامیس طبیعهٔ بشریه جهتندن جمعیت تشکیل ایده‌رك حیات دورنده کرکان‌لر. بیشنچی درجه‌ده‌کی نوامیس طبیعهٔ بشریه‌ده تنازع بقاء

قانونلری بوینچه کون کوره باشلاب ایچلرنده اوظش وطار طش‌لردور سوره باشلامشدر. حاضرده همان کشیلك دنیاسی شول تنازع بقاء قانون‌لری بوینچه دور سوره‌در. هر زمانده کشیلك دنیاسینك مصلحت‌لری تورلیچه‌در. طبیعت‌لریده تورلیچه‌در. اخلاق وعادت لریده تورلیچه‌در. منفعت‌لریده باشقه باشقه‌در. میل‌لریده تورلیچه‌در. شولای اولغاچدن بتون کشیلك دنیاسینك مصلحت‌لری برسی برسینیکینه مطابق، منفعت‌لری موافق، احتیاجلری مناسب اولوب بر تیگز چه‌گنه طب‌طن مساله حالنده‌گنه یاشاوچلکلریده ممکن دکل‌در. اگرده بولای بولوی فرض ایتلسه ایدی، ملت‌لر ایچنده امتیاز قالماز، محاسن ملیه یاشاماز ایدی. اخلاق ملیه بتار، مدنیت انسانیه بر حالکه کیلوب طوقطار ایدی، ایمدی، تورلی مصلحت، تورلی طبیعت، تورلی مقصدلر، هیئت ملتکه افراد ملتلرك طبیعت واستعدادلری نسبتنده تأثیر ایده‌در. بس شوشی اختلافدن نزاع طووب کیته‌در. بس اختیارسز شول نزاع‌لرده قوت وقورال کوچیله اوزیلرگه طوغری کیله‌در. مونه بوقوت وقورال کوچیله نزاع‌لری اوزلوی موغشدر. بس آدم‌لر اختیارسز اولارق صوغش صافینه کررکه مجبورلر در.

٣) هر ملت اوز آلدینه مستقل اولغاچدن، اوزی دنیاده آیرم شکلده یاشیم دییب اعتقاد ایتکاچدن بر ملت باشقه ملتنك ارادەسینه اشاره سینه باش ایيوب طبطنغینه مسالمه یولیلهیاشاوی ممکن دکلدر. بس اوزینك شأن وشرفنی، سعادت مایهسنی صاقلار ایچون قوت وقورال استعمال ایدەرکه مجبور اولونهدر. ایشته بوایسه صوغش دیمکدر.

٤) هر ملتك حکومتی وار، هر حکومتافراد ملتدن یاصالادر. هر افرادك وهر ملتك اوزینه باشقه مقصدی، غایهسی، هواسی اولادرکه، طوغر یلقدن چغارغه باشقهلرك حقینه تییارگه باعثدر. کشیلرك حقینه تییودن نزاع اختلاف طووادر. نیندایننگنه کیلك مدنیت کیلسون، هیچ بر زمان کشیلك دنیاسی ایچنده طوواچق بو اختلافلرنی منع ایده آلمایهچقدر. بلکه الك نهایت مادی قوت ایله اش اوزیلورگه طوغری کیلهدر. بو یلهچه نزاعنك فصل ایدلوی صوغش دیمکدر. بس مدنیت اوزیگنه صوغش نیطوقطاتا آلمایدر بلکه صوغش قانونلرنی توزاتوب انسانیتکه موافق رەق رەوشده ایدوب نظاملرتوز یورکه اوتکانعصرلردەغی وحشتحالندنگنه چغاررغهخدمت ایده چکدر. مکر حاضرگی مدنیت باشقه اساسوپلانغه قوریلسه

اول زمانده ممکن اولسه اوله بلور.

٥) کشیلك دنیاسی نظام وانتظام دائره‌سنده یاشارگه مجبور در. کشیلر، عدالت نیگزلرینه قوریلغان قانون ونظام بوبنچه‌غینه یاشاسه‌لر محبت الفت ایله یاشایه‌چکلر. اگر ده مصلحت انسانیه کوزه‌تیلوب یاصالغان قانونلرغه رعا یه ایدلماسه، نظام وانتظام اوز دائره‌سندن چغاره‌ق عموم کشیلك ایچنده امنیت عامه یوغالادر. امنیت عامه‌نی صاـ قلاو، بتون کشیلك دنیاسینك یاشاوی ایچون ضروردر. بوامنیت عامه‌نی معنوی‌قوت، اوکت‌ونصیحت ایله‌گنه صاقلاو ممکن دکلدر. بلـکه‌مادی قوت استعمال ایدیلورگه محتاجدر. ایشته بو ایسه صوغش‌در. گشیلك عالمی یاشاونده نظام وانتظام امنیت عامه، مادی قوتـلك کمالاتی وحاضرلـکی نسبتنده صاقلانه‌در. بس کشیلك دنیاسی ایچنده صوغش یاشایه‌چکدر.

٦) هر دولتنـلك ترکلـکی افرادك ترکلکی کبکدر. شتا کـکه براوگه ایکنچی برکشی حقسزلق قیلوب هجوم ایده‌رك جانینه قصد ایتسه، شوکا قارشی‌طوروب اوزینی مدافعه‌قیلورغه صوغشورغه حقلی‌در. کبی‌شونك پادشاه‌لقی، اوزینك هیئت دولتیه‌سنی یاشاتور، وکیلـشـنی صاقلار، افرادینك راحتلـکنی تـأمین ایده‌ر ایچون صوغش

قیلورغه‌حقلیدر. حکومت، مدافعه حالنده صوغشرغه مجبور اولدیغی کبی اوزینك حقنی شرفنی حمایه ایلار ایچون باشلاب تعرض وهجوم اینوگه‌ده حقلیدر. چونکه برملت شاوغنه مسالمه حالنده یاشاسه‌ده، شول مسالمهٔ دائمیه‌ده یاشاوندن کیلاچك کونلرده باشقه حکومتنك قولنده هلاك اولاچغنی سیزنسه بو وقت علم حقوق وحقوق الدول فنی اعلان حرب ایده‌رك هجوم ایدره‌گه حقلی کوره‌در. اوزون سوزنك قسقه‌سی: صوغش مکروهدر، جانلر نفرت‌له‌نگان اشدر. لکن، کشیلك دنیاسی، اوتکان تاریخلرنده صوغشسز یاشامادیکی کبی حاضرگی عصرلرده‌ده همان‌ده صوغشسز یاشامایدر. طبیعت بشر شول کوینچه یاشاسه، شوشی مدنیت لر دوام ایتسه، همان صوغش مسئله‌سی کشیلك دنیاسی ایچنده یاشایه‌چکدر. فقط کشیلر، فطرت اصلیه‌سنی نوامیس طبیعهٔ اولیه‌سیله تربیه‌له‌سه، مدنیت انسانیه‌ده شول پلاننی قوریلسه، شول وقت بتون کشیلك دنیاسی ایچندن «حرب» مسئله‌سی چغاریلور!!

صوغش — بورنغی شریعت سماویه‌لر

صوغش بورنغی شریعتلرده‌ده مشروع ایدلمشدر. مونه توراتننك تکوین بابنده ۱٤نچی صحاحنده بیان ایدلوینه

قاراغانده: «سدوم، عموره، ادمه، صبوییم، صوغر پادشاهلری بیشسی اتفاقلاشوب عیلام، جوییم، شنعار، اسار پادشاهلریله صوغش اینمشلر. اوّلگی بیش پاشادهلریینگلمشلر. سدوم مملکتنده یاشاگان ابراهیم عمک برطوغمهسینینگ اوغلی لوط عمنی اسیر ایدوب بارچه املاکنی طالاب آلغانلر. بو خبر ابراهیم عمگه ایرشدیکی کبی اوزینینگ اوچ یوز اون سیگز اییاردچیلری ایله تونله آکسزدن کلوب دشمانلری اوستینه هجوم ایدوب یینگانلر. لوط عمنی عائلهسنی وبارچه تابعلرنی اسیرلکدن قوتقاروب بارچه املاکنی قایتاروب آلغانلر. بو صوغشدن ابراهیم لوط علیهما السلام حضرتلری دشمانلرنی ییگوب قایتوب کلدیکلرنده سدوم پادشاهسی ابراهیمنی استقبالگه چقمشدر. شالیم پادشاهسی ملکی صادق ایکمهک وخمر ایله قارشی چغوب ابراهیم عمگه کوب ثناومدحلر ایتمشدر» ایمدی شولای اولغاچدن بارچهدین اهللرینینگ مسلم اولغان ابراهیم عم اوزی بالذات صوغش ایتدیکی ثابتدر. توراتده ملکی صادقنک ابراهیم عمگه اولغان مدح وثناسنی تقریر ایدوب کیتهدر.

سفر تثنیه ٢٠-٢١ صحاحده بیان ایدلوینه قاراغانده «موسی عم دهشتلی صورتده صوغش قیلورغه فرمان

ایتمشدر. اسیر توشکان بتون ایرلرنی هم معصوم ایر بالالرنی، هم ایرگه قوشلغان خاتون قزلرنی بارچه‌سنی اوتررگه وقلچدن کچررگه بیورمشدر. شوشی شعب‌لرنگ شهرلریکه، الله‌تعالی سزگه ویرر، هیچ بر جان ایپاس‌نی قالدرماگز؛ حثی‌لر، اموریلر، کنعانی‌لر، فرزی‌لر، حوی لر، یبوسی‌لرگه قیلغان معامله‌نی قیلورسز تا آلار ترك قالبده سزلرگه وثنیت‌نی اوگره‌توب الله‌گز اولغان ربگز حقنده یاکلشلق قیلورغه سبب اولماسون ایچون» دیگان تثنیه، ٢٠ صحاح ١٦-١٩.

سفرعدد ٣١نچی صحاحده صوغش قیلورغه‌اوندامشدر. اسیرلر حقنده صوك درجه قاطیغلق ایله معامله قیلورغه بیورلمشدر. قسقه‌سی: موسی عم توارت‌ده صوغش قیلو چلقنی فرض ایتمشدر. اوزی صوغشچی اولمشدر. بالکه عسکرینك باش اداره‌سنی، بتون حربی پلان‌لر آنك‌قولنده اولمشدر. عمرینك صوغش صاف‌لرنده کیچروب صوغش حاضرلکی قیلوب یوریگان زمانلرنده تیه صحراسنده ١٢٠ یاشنده وفات ایتمشدر. [١] وفات ایتمزدن ئلك یوشع عم‌نی کیتروب اوزینك یبرینه خلیفه ایده‌رك صوغش ایله توصیه ایتمشدر.

---

[١] تثنیه ٣١-١٤-٢٤ ماده

يشوع بابينك برنچى صحاحدن باشلاب صوغش حاللرى بيان قيلنه‌در يوشع عه م اوزى صوغش اداره قيلوچى قاطع كوكل‌ليلك ايله صوغش ايتمشدر. بك كوب پادشاهلر (زمانينه كوره اولغان پادشاهلر)نى اوتر- تمشدر. طاوتيشكلرينه قاچوب صينغان بيش اميرنى چغار توب آصدروب اوترمشدر. (يشوع ١٠ صحاح) يشوع بابينك ١٢ نچى صحاحنده ايتلوينه قاراغانده يوشع عه م اوطز پادشاهنى اوترمشدر. هر قايوسى آدريس‌لرى ايله بيلدكلمديدر. اوستاكان كشى مراجعت ايتسون.

سفر صموئيل ثانى‌ده ١٠ نچى صحاحده يازلونه قارا- غانده داود عه م دشمانلريله صوغشمش‌در: جيلام ديكان يرده ارام ايله صوغشوب قرق مك قدرى عسكرنى اوترمشدر. داود عه م نك باشقه‌چه صوغش ايتولريده بك كوبدر. تفصيلنى بلايم ديكان كشى، تورات‌كه سفر صموئيل‌كه مراجعت ايتسون. هم باشقه پيغمبرلرده صوغش ايتمشلر.

ايمدى ابراهيم، موسى، يوشع، داود عه م هم باشقه پيغمبرلرنك صوغش ايلوچلكلرى اوزلرينك نفس هوا لرندن دگل‌در. بلكه الله تعالى اذن عالى‌لريله‌در. هم بوذاتلرنك پيغمبر ايكانچلكى دين سماوى اهل‌لرى قاشنده

مسلم‌در. بس شولای اولغاچدن بورنغی شریعت سماویه‌لرده صوغش واقع‌در شولایوق بولس عبرانی‌لرگه یازغان ۱۱ نچی رساله‌سنده ۲۲-۲۵ ماده‌لرده ایته: «جدعون، باراق، شمشون، یفتاح، دواد، صموئیل هم باشقه پیغمبرلرکه، ایمانلری سببلی مملکت‌لرنی قهر قیلدیلر، یکدیلر، ایزگولك قیلدیلر. مواعیده‌نائل اولدیلر آرسلانلرك آغزلرنی قاپلادیلر. اوطننك قوتنی سوندردیلر. قلچدن قوتلدیلر. ضعیف‌لکدن قوتلاندیلر. صوغشلرده الك شدت‌لی اولدیلر. اوزلرینه قارشی تورغان عسکرلرنی ییکدیلر.» دییب ایته‌در. بولیس، مسیحیلرك مقدسلرندن صانالادر. مسیحی دینینه بیوك خدمت ایتکان بیوك ذاتدن حساب ایدیله‌در. ایشته بولیس صوغشقه نچارکوز ایله قارامغان بلکه صوغشچی پیغمبرلرگه مدح وثنا ایتکان. صوغش ایدوچلکنی ایمان اثری دییب صانامشدر. عیسی عم خصوصی افراد آره‌سنده اولغان قصاصغه عفو کوز ایله قاراسه‌ده، عموم حکومت اسمندن اولغان محاربه حقنده قطعی منعسنی انجیلده کوردیکم یوق. ایمدی یوقاریده یازیلغان توراتك هم انجیلك روایت‌لرینه، هم تاریخ عمومیلرك بیانینه قاراغانده، بورنغی شریعت سماویه‌لرده صوغش مشروع اولمشدر. پیغمبرلری، اوزلری صوغش

صف‌لرنده اولمشلر. صوغش اسبابی حاضرله‌کان‌لر. صوغش ایچون‌نیندا این فدائیلك لازم ایسه، هرقایوسنی قیلغان‌لر. بوکا هیچ بر اونك‌ده انکار قیلورغه حقی یوقدر، هم انکار قیلورغه ممکن‌ده دکل‌در. چونکه آب آچق میدانده اولغان برحقیقت‌در.

اسلام — وصوغش

اسلام دینی صوغش قیلورغه اذن ویرمشدر. لـکن، (وقاتلوا فی سبیل الله الذین یقاتلونکم ولاتعتدوا ان الله لایحب المعتدین) فرمان عالیلریله مدافعه صورتنده گنه صوغش ایده‌رگه بیورمشدر: هم تاریخ جهتندن قاراغانده عصر سعادت‌ده میدانه کیلکان صوغشلر تدافعی صورتده میدانه کیلمشلر. چونکه مکه مشرکلری محمد ع‌م‌نی هم مسلمان‌لرنی صوك درجه جفالادیلر: بعض صحابه‌لرنی طاشلر ایله آطوب اوتردیلر، بعض‌لرنی یالانغاچ کویکه ایسسی طاشـلرغه اوطـرتوب تورلی عذابلر ایله عذابلادیلر، بعض‌لرنی قزدرغان تیمرلر ایله اورته‌دیلر، بعض‌لرینك موین لرینه یب‌لرطاغوب ات کبك ایدوب اورامده اوستراتوب یورتدیلر، بعض‌لرینك اعضاءلرنی کیساك کیساك ایدوب کیسدروب اوتردیلر. صحابه‌لرنك بعضلری توزا آلماینچه

حبشستانغه هجرت ایتدیلر (کوچوب کیتدیلر). بعض‌لر یله همان صبر ایده‌رك جان‌لرنی قربان ایتدیلر. (چونکه صحابه‌لر قاشنده محبت اسلامیه هم الله‌نك رضالغی ایچون قربان اولوچلقنك محبتینه قارشی، بتون دنیا بر تین‌گه‌ده تورمای ایدی) پیغمبرمزنیك شولایوق موینندن‌ده بووب قینادیلر. سجده زمانلرنده دوا چوپلری، پچراق قان وتیزه‌کلر کیتروب مبارك باشلرینه صالدیلر. اتلر ایله اوسدردیلر... طاشلر ایله آطدیلر. اك صوکنده فوق العاده ییلش یاصادیلر. دارالندوه گه ییلشدیلر، پیغمبرمزنی یا مڭگو زندان‌ده چریتورگه‌می؟ یا که خور ذلیل ایتوب مکه‌دن سوررگه‌می؟ یا که اوترگه‌می؟ دیگان سوآل مجلس‌که قویلدی. مجلس‌لری بو خصوصده بر آز مذاکره قیلغان صوکنده پیغمبرمزنی اوترگه قرار ویردیلر. اوترگان کشیگه‌ده بیوك بولاکلر ویره‌چك اولدیلر.

بو قرارلرینی ییرینه یتکرر ایچون خانهٔ سعادت‌لرنی قاماب ایلانب آلدیلر. هرقایوسی اوتکون زهرلی قلچلریله محمد عمڭ مبارك جانلرنی قییارغه دییب کلدیلر. بتون صبرسزلق ایله اوترو سعادتلرینی کوتدیلر. لکن جناب حق پیغمبرمزگه آلارنڭ وحشیت‌لرندن خبردار ایتدی. بتون حق پیغمبرلرڭ باشینه کلگان قانون هجرت‌گه بوی

صونارغه فرمان ایتدی. یعنی بارچه پیغمبرلر حقلق وعدللك اوگره تدیکلری ایچون ایللرندن سورلدیکلری کبی پیغمبرمز محمد عم جنابلریده عزیز وطنندن آیرلورغه الله تعالی دن فرمان آلدی. بس شول کیچه‌ده خانهٔ سعادت لرندن آیرلدی. محمد عمٔنك ییرینه اوزینك عزیز یولداشلرندن چن کوکلی صاف یوراکلی حضرت علی جنابلری پیغمبرمزك یاطاق شریفلرینه یاطوب پیغمبرمزك ییرینه اوزینك قربان اولوچلغنی اختیار ایتدی. حقیقة خانهٔ سعادتلرینه کردی. بتون آغولی قلچلرنك اوستینه چابیلاچقلرینه راضی اولوب اوزینی اولم یاطاغینه صوزدی. (مونه اسلام دینی نك اوستركان محبت اسلامیه سی! قایسی پیغمبرلرك یولداشلرنده بونداین محبت اولمش! پیغمبرلرنك باشلرینه بونداین بلاءلر کالدیکی زمانده نیندهاین حواریلر بویله‌چه اوزلرینی قربان ایدرگه راضی اولمشلر؟ ایشته اسلام دینی اوستركان چن ایمان!!) الله نك لطف عنایتیله پیغمبرمز آغولی قلچلر ایچندن قوتلدی. مدینهٔ منوره‌گه کوچوب کیتدی. آرتندن اوتررگه باصقنلقلر چقدی. جناب حق تعالی حضرتلری خلاص ایتدی. امان وسلامت مدینهٔ منوره‌گه ایرشدی. لکن، بوحال ئه‌لیکی مکه اهللرینك خوشینه کیتمه‌دی، بلکه بیکره‌کده دشمانلقلرنی

آرتدردیلر. مکه‌ده قالغان صحابه‌لرگه تورلی آغرجفالرنی اولگیدنده آرتدردیلر. تورلی عذابلر ایله اوترولرنده دوام ایتدیلر. صحابه‌لر بعضسی باشی یارلغان، بعضسی بلمم‌ثلله نیندااین اعضاءلرنده جاره‌لی اولغان کویکه پیغمبر مزگه کلدیلر، زارلاندیلر. پیغمبرمز همان بوحاللرگه صبر ایتدی هم دائما صبر ایده‌رگه بیوردی، اوگ‌ناه‌دی. مکه کافرلری صحابه‌لرگه بویله آغرجفالر ایتو ایله‌گنه قناعت لهنمه‌دیلر؛ بلکه مدینهٔ منوره‌که اوصاللرنی کوندرب پیغمبرمزنی آصترتقندن اوترتمه‌ک اولدیلر. پیغمبرمزنی اوترورگه دییب کلکان کشیلر اوزلرینه حقیقت اسلامیه‌نی آکلاب بورنغی حاللرینه‌اچلری پوشوب توبه ایدوب اسلام دینی ایله مشرف اولدیلر. موندن صوگره مکه مشر کلری، محمد عه م هم مسلمانلر اوستینه بیوك قوت ایله هجوم ایده‌رك اسلام دینی ییریوزندن یوغالتماق فکرینه توشدیلر. شونك ایچون لازم اولغان صوغش کیره‌کلرینی حاضرلرگه، قوهٔ مالیه‌نی کوچایتورکه، آلش ویرشلرنی انتظاملی صورتده یوریتوب قوهٔ مادیه کوچایکان صوگنده هجوم ایده‌رگه حاضرلك ایدو یولینه کردیلر. حال بوکه «اسلام دینی» نك هیچ عیبی یوق ایدی «فقط الله تعالی برگنه‌در. بتون کشیلر، بر الله تعالی‌گه کنه

شکرانه قیلورغه تیوشدر» دیگان مقدس بر دعوتینه قا-
رشی، صحابه‌لرکده شول بر الله تعالی‌گه‌گنه عبادت ایدو-
لرینه قارشی اولغان آب آچق بر ظلم ایدی.

ایمدی حقا نیت‌گه قارشی بو قدری چیکدن چقغان
ظلم محض‌نی دورسوردرمك عدالت عمومیهٔ ربانیه‌گه موا-
فق‌میدر؟ بوقدری ظام‌گه قارشی قول کوشروب بویـون
صونوب قلچ آستینه باشنی صالوب ایوب تورمق عقلا
وشرعا کورکام‌میدر؟ چیکدن چقغان ظامك یاشاوینه بالـکل
میدان ویروب توروچلق نظام وانتظام عالمکه مناسب‌میدر؟

مونه شونلك ایچون بوچیکسز ظلمدن مقدس اسـلام
دینی حمایه، ومسلمان‌لرنی مدافعه ایدەر ایچون جـناب
حق صوغش ایدەرگه اذن ویردی. (اذن للذین یقاتلون
بأنهم ظلموا وان الله علی نصرهم لقدیر، الذین اخرجوا
من دیارهم بغیر حق الا ان یقولوا ربنا الله آه) شونلك
ایچون‌ده «دین اسلام» اوزینه محارب اولغان مکه مشر-
کلرینه‌گنه قارشی، صوغش ایدەرگه امر ایتدی. (وقاتلوا
فی سبیل الله الذین یقاتلونکم آه) لـکن مکه تیرەسنده
اولغان عرب‌لرده حمیت جاهلیه‌لر قایناب مکه اهلینه یار
داملاشورگه ومکه اهلی ایله بر اتفاق‌ده اولەرق «دین
اسلام» اوستینه هجوم ایدەرگه حاضرلاندیلر. دیمك محارب

شکلنی آلدیلر. بس بولارغەده قارشی مدافعه صورتنده صوغش ایدەرکه دین اسلام امر ایتدی (وقاتلوا المشر- کین کافة کما یقاتلونکم کافة آه). اهل کتابدن یهودیلر ده مکه مشرکلریله اتفاقلاشوب اهل اسلام اوستینه هجوم ایدەرگه قرار ویردیلر. شونلڭ ایچون «اسلام دی-نی» یهودیلرگه قارشی‌ده اوزینی مدافعه حالنه قویوب، اهـل کتاب ایلەده صوغشقه بیوردی. دیمك اسلام دینینڭ، مکەمشرکلرینه هم باشقه مشرکلرگه هم اهل کتابغه قارشی قیلغان صوغشلر مدافعه صورتنده اولەدر. بارچه قیلغان صوغشلریله دین اسلامنی حمایه، اهل اسلامنی ظلمدن مدا فعه، عدالت عمومیه یی وقایه ایچون ایدی. بناءً علـیه اسلام دینندهاولغان صوغشلر، انسانیت نامنه عدالت عمومیه نی صاقلر ایچون قوهٔ مادیه نی استعمال ایتودن عبارت او- لادر. بوایسه عقلاده قبیح دگلدر، شرعاده مذمـوم دگـلدر. چـونکـه بـو رەوشـــــده اولـغان صوغشلرنی بتون فیلاسـوفلر درست کورەلر. مدنیت انسانیه‌نڭ ترقیسی ایچون لازم دیلر. مسالمهٔ عمومیه‌نی باشا تور ایچون بر میزان طبیعی صانایلر. بورنغی شریعت سـماویه‌لر بوندایین صوغـشنڭ درسـتلـکنی آب آچق تصدیق ایدەلر. حتی بورنغی شریعتلر بو کونده گی

مدنیتگه قاراغاندا وحشیلکدن صانالغان روشلی اولغان صوغشلرنیده مشروع ایتدیکلرنی قسقه‌لق ایله یوقاریده بلوب کیتمش ایدی. ایمدی شولای اولغاچدن صوغش حقنده اسلام دینی اوستینه آرغنلغان طاشلر، یاغیلغان قارالار، فقط باشقه دین اهللرینك فاناتیکلرندن طوغان بر اشدر. دین اسلامك نورینی سوندررگه طرشودر. چن انصاف کوزیله قاراغانده بویله ایکانده بتون ملت اهلی اعتراف ایده‌رگه مجبوردر. اشنك حقیقتنی بلایم دیگان کشیگه قران کریم ایله پیغمبرمزك سیری میدانده‌در. آندن موندن کورینگان حکایتلرگه، یا که مسلمان دیننی قاره کوگازرکه طریشلوب دشمانلق ایله یازلغان کتابلرغه اوشانوب‌ده اعتراض ایدرچلك حقسزلقدر.

دینلر نه ایچون صوغش مشروع ایتکانلر؟

صوغش، ظلمگه قارشی برقوه دافعه‌در. عدالت عمومیه صاقلانورغه مداردر. موازنهٔ متساویه‌ده مسالمهٔ عمومیه نك یاشاوینه واسطه‌در. ملتلرك ملیتنی صاقلاب قانون حیاتده دوام سوررولرینه سببدر (ولاتلقوا بایدیکم الی التهلکه)... اگرده صوغش مشروع اولماسه، مطلقا ظلم دوام سورر ایدی، کشیلرك حقوقی وحقانیت آیاق

آسننده طابطالور ایدی. کوب ملتلر منقرض اولور ایدی.
انتظام عالم بوزلور ایدی. ایمدی دین‌لر ایسه، انتظام
عالم، عدالت، مسالمهء عمومیه‌نی یاشاتور ایچون کیلمشلر.
بس شونك ایچون صوغش‌نی مشروع ایتمشلر.

دنیده بتون عالم‌ده اوطش وطارطش دوام ایته‌در.
کشی هر وعاقل اولدیغندن باشقه سلسله‌لرگه قاراغانده کورا
ش وطارطشیده قوتلیره کدر. تنازع بقاء قانوننده اوزندن
توبان سلسله‌نك بارچه‌سینه‌ده تلادیکی کبی سلطنتنی یورو
ته‌در. ظلمنی قیله‌در. بلکه الك ظالم اولغان نرسه اولسه،
کشیدر. شونك ایچون جناب حق طرفندن بنده‌لرگه دین
کیلمشدر. ایمدی شول دین‌لر، قوری دین دیگان سوز
ایله‌گینه ظلمنی بتره آلمیدر. بلکه شوکا مناسب قوانین
وتنظماتیله بتره‌در. ایمدی ظلم کشینك جسمانیه‌سی جهتندن
صادر اولغاچدن شول ظلمنی بترو ایچون فقط قوهٔ معنویه
گنه یتمایدر. بلکه قوهٔ مادیه‌نی استعمال‌ده لازم اولادر.
ایمدی قوهٔ مادیه ایله ظلم‌گه قارشو تورو صوغش (حرب)
در. بس شونك ایچون شریعت‌لر صوغشنی مشروع ایتمشدر.
ایمدی دین‌لرك الك صوگغی اولان « اسلام دینی »ده ییر
یوزنده‌گی ظلمنی بترور هم شول ظلمنی بتروگه مادی
ومعنوی چاره‌لر کورکازب عدالت عمومیه‌نی یاشاتور ایچون

کیلگان دین در. بس شونك ایچون اسلام دینی ده بالمجبوریه صوغشنی مشروع ایتمشدر. ایمدی کشیلرك ایچندن ظلمنی بتروب عموم تیگزلك، طوغریلق ودوستلق ایله برسی برسینه قارنداشلکچه یاشاتو، نه‌ق محبت در. سویگان ومحبت ایتکان بالاغه ویرلگان تربیه وتأدیب منزلنده در نتاکگه بر کمسنه اوزینگ یوراك پارچه‌سی اولغان بالاسنی کورکام خلقده وطوغری مسلکنده یاشاتور ایچون بعض زمانلرده مادی تربیه‌گه‌ده محتاج اولونه‌در. بونده این مادی تأدیب ایتوچلگنی هیچ برعقل سلیم عیب ایتمایدر. شونك کبی «دین اسلام»ده اوزینگ دائره‌سنده اولغان، بالالرنی (عموم کشیلرنی) سودیکندن قوهٔ مادیه ایله بعض شرطلر دائره‌سنده‌گینه تربیه ویروچلگینه عیبلرگه اورن یوقدر.

اسلام دینی صوغشنی مگگو یاشای تورغان قانوندن صانایمی؟ یاکه وقتلی قانونلردن حسابلایمی؟ ئلله قورال‌لرنی طاشلایه‌رق مسالمهٔ عمومیه ایله یاشارگه راضی اولاچقمی؟

اسلام دینی، ظلمگه قارشی تورغه، باشقه‌لرك عدالت عمومیه‌گه قارشی اولغان تجاوزلرنی طیارغه، دین اسلامنی

حمایه ایده‌رگه وسیله ایلارك صوغش مشروع ایتمشدی. ایمدی مادام‌که اسلام دیننده صوغش، بوندایین شرطلر دائره‌سنده‌کنه مشروع ایدلمشدر. بالمجبوریه ظلم وجنایتکه قارشی اولغان برتاٴدیب‌گنه‌در. بناء علیه اسلام دینی قارایشنده صوغش دائمی صورتده‌یاشای‌تورغان مڭگوبرقانون دگل‌در. فقط صوغشنی واجب ایتکان سبب وشرطلر تحقق ایتکانده‌گنه دوام ایده‌چکدر. بیربوزنده صوغشنی میدانه کیترر اسباب بتدیکی کبی صوغشده کوتاریله‌چکدر بته‌چکدر.

اسلام دینی هر زمانده صلح ومسالمه یاقلیدر. باشقه محارب قوملر آزغینه مسالمه یاغینه آوشدیسه، اسلام دینی الڭ برنچی اولاره‌ق مسالمه‌نی قبول ایدو ایله بیوره‌در. بو ایسه، «وان جنحو للسلم فاجنح لها وتوكل على الله» قانون عالی ایله آب آچق کورنب تورغان بر حقیقتدر.

«اسلام دینی» صوغشرغه کلکان قوملرگه الڭ برنچی اولاره‌ق صلح ومسالمه‌نی عرض قیله‌در. اگرده صوغشورغه کیلکان جاو، صلح ومسالمه‌گه میل قیلسه، صوغشنی قویارغه‌ده صلح ایدشورگه اوندایدر. باشقه ملتلر ایله معاهده واتفاق یاصاب یاشارگه یوللر کورکازه‌در.

شولای اولغاچدن باشقه‌لر قول کوتاروب صوغشقه کلکان چاقده‌غینه قورال استعمال ایده‌رگه قوشادر. اگرده

باشقه قوملر صوغش قوراللرینی طاشلاب مسالمهٔ عمومیه ایله یاشارگه راضی اولسه‌لر، اسلام دینی کوبدنك راضی اولاچقدر. بلکه ترك سلاح مسئله‌سینه قران کریم‌ده کوبدن اشاره قیلنمشدر. باشقه‌لر ترك سلاح ایتسه‌لر، اسلام دینی الك باشدن بو اشکه اوزینك کوبدنك راضیلقنی بیان ایده‌رك، سوره قتال‌ده‌گی آیتلرینی (حتی تضع الحرب اوزارها) کورساته‌چکدر.

ایشته بو زمانلرده مذاکره ایدلمکده اولغان ترك سلاح مسئله‌سنی «دین اسلام» کوبدن خاطرگه آلمشدر. دیمك علوم ومعارفك اوسووی چامه‌سنده دین اسلامك بهاسی بلنه‌چکیده میدانده‌در.

اسلام دینی کشیلرنی دین‌گه کرتو ایچون صوغش قیلغانمی؟

اسلام دینی هیچ بر زمانك دین اسلامگه کرتور ایچون صوغشمادی هم بولای دیب فرمان‌ده ایتمادی. چونکه اسلام دینی بتون کشیلره حریت وجدان ویره‌در. کشی تله‌سه‌گینه نینداین دین‌ده ترکلك ایتسون اختیار ویره‌در. (لکم دینکم ولی دین، لا اکراه فی الدین، افأنت

تكره الناس حتى يكونوا مؤمنين ، وقل الحق من ربكم فمن شأ فليؤمن ومن شأ فليكفر ،) بالغلقغه ايرشكان وقنده ايمان اينونى اختيارغه طابشرغان كبى اولم ياطاغنده ياطوب دنيادن آيرلورغه تورغان زمان‌ده‌ده ايمان‌نى اختيارغه طابشره‌در .

تلاسه‌گينه نيندابن دين اهلى اولسون ، عبادت خانه‌لرينه ، قبله‌لرينه ، عبادت‌لرينه‌هيچ بر زمانده اسلام‌دينى تعرض قيلدیغی بوقدر . بلكه حريت نيگزى اوزره قالدرمشدر . بوڭا بتون قران كريم گواهدر . تاريخى جهتندن قاراساق پيغمبرمزڭ قيلغان صوغشلرينڭ هيچ برسى دين‌گه كوچلاب كرتور ايچون دگل‌در ، بلكه بارچه صوغشلرى دين اسلامنى حمايه ومسلمان‌لر اوستندن ظلمنى مدافعه قيلو ايچون ايدى . بوڭا ايسه پيغمبرمزڭ بتون سير شريف‌لرى شاهددر . پيغمبرمزڭ صوگنده اولغان خليفه‌لرى هيچ بر اكوسى دين‌گه جبرلر ايچون صوغش ايتمادى . قول‌لرينه آلغان مملكت‌ده‌گى باشقه دين اهل‌لرينه‌غاية مرحمت ايله معامله ايتديلر . حمايه‌لرينه آلديلر . اوزلرينه رعيه اولغان باشقه دين اهلرينى‌حقوق‌ده مسلمان‌لر ايله تيگز ياصاديلر . شونڭ ايچون‌باشقه دين اهل‌لرى تمام حريت‌له

دینلرنده پاشایه‌رك بیوك درجه‌لرگه ایرشدیلر. وزیر اولدیلر، طبیب اولدیلر، خلیفه‌لرك سرای‌لرنك بیوك مرتبه‌لرده یاشادیلر... اگرده دین‌که کوچلاو اولسه ایدی، اسلام دولت‌لری مونه دیگان شوکت وسلطنت دورلری سوروب هیچ بر یر یوزنك قورقور کمسه‌لری اولمغان زمانك قولنده‌غی باشقه دین اهل‌لرینی دین اسلامغه کوچلاب کرته‌بلولر ایدی. بوندن اون دورت عصرثلك بر اوچغنه اولوب یاشاکان باشقه ملت‌لر، بوکونك تمام ملیت ودین لریله اسلام دولت‌لرنك راحت یاشامزلر ایدی. بلکه بتونسی مسلمان دیننده اولوب یاشارلر ایدی...

ایمدی مادام‌که اسلام دینی حریت دینیه ویرمشدر، بس دین‌گه کرتور ایچون صوغش قیلویده ممکن دکلدر، هم اولمامشدر. هم اولاچغیده یوقدر. اسلام دینینك صوغشی، فقط اسلام دینی حمایه وعدالت‌نی یاشاتور ایچون گنه ایکانچلکی یوقاریداغی دلیل‌لر ایله ثابت‌در.

اسلام دینی قلچ قوتیله طاره‌لدیمی؟

هر کشیگه معلوم‌که اسلام دینی مکه‌ده طاغ طاش آره سنك، مدنیت اثرندن بوم بوش یاطقان چوقر چاقر

آره‌سنده وثنیلك محیطنده میدانه کیله باشلادی. بودینك مؤسسی‌ده بریتیم، کونبنه ییدیشار تین‌که کتو کوتکان بر یارلی کوتوچی، اوقی‌وبازه بلمه‌کان امی، لکن «صادق الامین» لقبیله شهرت‌گه چقمش محمد عم‌در. بتون وثنیلك دنیاسی ایچنده بر یالگز «بر الله تعالی‌گه گینه قللق ایدگز» دییب توحید طوونی میدانغه تکدی، یالگز بر اوزی، هیچ یاردامچسی یوق؟ نه حکومتی وار؟ نه قوهٔ مادیه‌سی وار؟ نه یاردام قیلور قبیله‌سی وار؟ هیچ... بلکه قبیله‌سی الك برنچی دشمان اولوب محمد عم‌گه هجوم‌گه قالقدی. تورلی جفالر، انواع عذاب‌لر ایتدیلر، پیغمبرمز هر قایوسینه صبر ایتدی. فقط یاشن کبی ذهن‌لرگه تیز ایرشوردای چن برهان ودلیل‌لر بیان قیلونده دوام ایتدی. دشمانلری قهر ایتدیلر. محمد عم آنلارغه قارشی صبر ایتدی. محمد عم شوشی حالده ایکان صاف عقل ایه‌لری اسلام دیننی قبول ایده باشلادیلر. حضرت ابوبکر، عمر، عثمان، علی رضی الله عنهم مسلمان دینینه کردیلر. حضرت ابوذر، برطوغمه انیسی آتا وآنالری اسلام دیننی قبول ایتدیلر. حضرت ابوذرك دیملاو ووعظلاویله بنو غفار قبیله‌سینك یارطسی اسلام دیننی قبول ایتدیلر. مسلمان دیننه کرکان‌لرگه‌ده ظور جفا قیلا

باشلادیلر. بعض لرنی تورلی جفالرایله جفالادیلر. محمد عم، صحابه لر بارچه سی الله تعالی دن صبرلق صورادیلر مسلمان دینینه صاف کوکللیلرك وجدانلری یاقنایغان صایون یاقنایدی. اسلام دینینه کوروچلك همان دوام ایتدی. لکن صحابه لرك بعضسی مشرکلرك بك قاطغ جزالرینه توزه آلماینچه کوچوب کیتونی مصلحت کوردیلر. بس سکسان اوچ ایر، اون سیگز خاتون حبشستانغه کوچوب کیتدیلر. همان مکه ده بایطاق مسلمانلر قالدیلر. بنو نجران قبیله سندن کیلگان یکرمی قدری مسیحی لر مسلمان دینینه کردیلر. طفیل بن عمرو الدوس آتا وآناسی مسلمان اولدیلر. مدینه ده بنو اشهل قبیله سی مسلمان اولدیلر. شولایوق اوس وخزرج قبیله لر ندن کوب کشیلر اسلام دینی ایله مشرف اولدیلر. پیغمبرمز هجرت قیلوب مدینهٔ منوره گه کیتدیکنده بریدة الاسلمی اوز قومندن اولغان ییتمش کشی ایله مسلمان اولدیلر. مونه بولارك مسلمان اولولری هر قایوسی پیغمبرمز مکه ده غایهٔ درجه مظلوم یاشاگان بر زمانلرده ایدی. پیغمبرمز مدینهٔ منوره گه کوچوب کیلوب یتدکنده بتون مدینه اهلی دیبورلك قارشی چقدیلر. مکلردن آرتق مسلمانلر بر آغزدن:

«اشرق البدر علینا : من ثنیات الوداع
وجب الشکر علینا : مادعا لله داع

ایهـا المبعوث فینا : جئت بالامر المطاع»

دیگان تبریك بیت‌لری‌یله قارشیلادیلر. ایشته بو یله قارشی آلوچاق بوزمانده بیوك حكمدارلره اولادر.

ایمدی شولای اولغاچدن پیغمبرمز مكه‌ده غایت درجه‌ده قصنقیلقده تورلی جفالر ایچنده یاشاکان زماننده اسلام دینی هر طرفغه طارالمشدر: مكه‌ده طائف ده مدینه‌ده بنو نجران قبیله‌سنده حبشستان‌ده (حبش پادشاه‌سی مسـلمان اولمشدر) وباشقه صحراوی قبیله‌لر ایچنده بایطاق نشر قیلنمشدر. محمد عم ده بر حكمدارك استقبال ایدیله‌چكی درجه‌ده نفوذ حاصل ایتمشدر. مسلمان دینینه كرگان ذات لرده وثنی‌لرك شول درجه ظلم ووحشت‌لرینه قارشی بیوك نشاطلر حاصل ایتـكانلره تنلرنی تلم تلم ایدوب كیسه‌كلاسه‌لرده، اوطلر ایله اورته‌سه‌لرده، بوغاولر ایله بوغاولاب اورام بویند‌ه ات كبك اوستراب یورتسه‌لرده، همان اسلام دینینه اولغان محبت‌لرنی یوغالتمغانلر. كون بكون آرتدرغان‌لر. مونه بو زمانده مسلمان دینینه كرگان ذاتلرك اسلام دینینه كروینه‌مادی هیچ بر باعث یوق ایدی. چونـكه پیغمبرمزده مال یـوق ایدی تاكه مالغه قزغوب كرگان‌لر دیورایدك. پادشـاه‌لق دعوا ایتمایدر ایدی، تاكه پادشـاه‌نك وزیرلرندن اولامز دیـكان اومید ایله

کرکانلر دیور ایدك. قلچی وقوهٔ عسکریه‌سی یوق ایدی، تاکه قلـچ قوتندن قورقب مسلمان دینینه کرکان دییب ایتور ایدك. بس شولای اولغاچدن اسلام دینی قلچ قوتیله نشر قیلنمامه‌شدر. بلکه صرف اوزینك حقیقی نوری قوتلی اولدیغندن هر طرفده‌غی صـاف وجدانلر پاك جانلر شول نور الهی‌غه عاشق اولاره‌ق قبول ایتمشلر... هر طرفدن آنك نورینه ییلمشلر... مدنیه‌گه هجرت‌دن صوك اون بر یل ایچنده شـول درجه اسـلام دینی نشر ایدلدیکه حجة الوداع‌ده حج فرض اولغان صحابه‌لرگینه یوز یکرمی مکدن آرتق ایدی. یورطك قالغان عائله‌لری، حج فرض اولمغانلری بارسی برگه ییلغانده بیش آلطی ملیون مسلمان اولدیغی میدانده‌در. بولارك مسلمان او-لوچلغیده وعظ ونصیحت سایه‌سنده‌در (چونکه بو آره‌لرده واقع اولغان صوغش‌لر اسلام دینني حمایه ومسلمانلرنی مدافعه‌ایده‌ر ایچون گنه ایکاننی یوقاریده بلدك ایدی) بو کونك بتون ییر یوزنك اوچ یوز ملیوندن آرتق اهل اسلام واردر. بولارنك تاریخلرینه واسلام دینینی قبول ایدولرینه قاراساق، هرقایوسی اوز حریت لریله قبول ایتمش‌لردر. هیچ بر زمان‌ده اسلام دینی قلچ کوتارب دین اسلام‌غه اونده‌گانی یوقدر.

«اسلام دینی قلچ سایه‌سنده نشر ایدلدی» دیپ قیلنغان اعتراض‌لر دین اسلامغه حسد قیلغان حاسدلر طرفندن ارغتلمش افترادر «هو الذی ارسل رسوله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله ولوکره المشرکون.

طبیعی عقوبات — جزالر — شرعی عقوبات وحدلر

بتون طبیعت دنیاسنده کاوده وکوله ملی نرسه، واق بورتك وکیسا کلردن ییلوب یاصالمشدر. شول بورتك وکیسا کلر برگه ترکالوب بر کلکان‌لر. بر محبت طبیعیه عمومیه (قوه‌ٔ جاذبهٔ عمومیه) ایله برگه قوشلغان‌لر. شول قوشلو آرقه‌سنده طبیعت دنیاسنده یاشایلر. مونه شول کوله‌منك کیسا کلرندن برسی بوزیلسه، ضررله‌نسه، قالغانلری توزاتیشورگه طریشه. اگرده توزالو درجه‌سندن اوتسه، انضمام ناموسندن آیرله وبیوك کوله‌دن طاشلانه‌در. اگرده باشقه‌لره ضرر کیترلك اولسه، طبیعت اول کیسا کنی اوتاب طشقه چغاره‌در. اگرده قالمش ته‌ن کیسا کلرینه عموم ضرر کیترلك اولسه، ته‌نده یاشاوی مصلحت اولمایدر. فقط ته‌ن اوزیگنه چغارب طاشلارغه قوتندن کلمایدر. لکن شول طبیعت کیساکی اولغان کشیلر ایچندن جراح‌لرك عملیاتیله ئه‌لیکی ضررلی‌ته‌ن

کیسا گی کیسلوب طاشلانیله‌ره‌ق ته‌ن آنڭ ضررندن صاقلانیله‌در. چونکه عملیات ایتماگانده بتون ته‌ن چری بوزیله، هلاك اولادر. مونه بویله‌چه ضررلی عضوی تاء‌دیب یا که نفی وطرد ایدو طبیعت عالمنده یاشاگان بر قانون طبیعت‌در.

دخیده طبیعت فائده‌لنی یاشاته‌در، ضررلی وزیانلی نرسه ارنی بتره‌در. ضررلی نرسه‌گه بتون امور طبیعیه هجوم ایده‌در. شونڭ ایچونده طبیعت دنیاسی ایچنده آغولی نرسه‌لر وضررلی حیوانلر آزایمشدر. همان طبیعت قانونی بوینچه قصوب کیتره‌در. بیر بوزنده ضررلی حیوانلر بتارگه وانقراضغه یاقنلاشوب کیله‌در. مونه بو حال ایسه عمومی طبیعت دنیاسنده اولغان طبیعی عقوبات وجزادر. ایمدی، مادام‌که عقوبات طبیعیه ثابت‌در، انکار قیلورغه اورن یوقدر. چونکه کوزکه کورینوب تورغان بر حقیقت‌در.

شولایوق، کشیلك دنیاسی برگاوده کبی‌در. هر برکشیده شول گاوده‌نڭ بر کیسا کی، چلیفی‌در. بتون هیئت بشریه بر قانون‌عمومی دائره‌سنده کون کوره‌در، یاشایدر. کشی اوزیده امور طبیعیه‌دن اولدیغندن اوزیده عمومی طبیعت قانونلری بوینچه «دور» سوره‌در. شول جمعیت بشریه دن اولغان براو ضررلانسه، یا که باشقه‌لره ضرر کیتررلك

حركتده اولسه یا که عمومنك كیلهشینه وحیاتینه زیان کیلدررلك حالی اولنسه، عموم هیئت انسانیه‌نی صاقلار ایچون معنوی تأدیب ایدیلورگه؛ اولده اصلاح ایلمه آلماسه مادی عقوبات وجزالر ایله تربیه ایدلورکه طبعا مجبور اولونه‌در. چونکه بویله چه مادی تأدیب ایتماگانی بتون کشیلك دنیاسندن امنیت یوغاله، الفت کیده، محبت انسانیه بتادر. مونه‌شوشی امنیت عمومیه ومحبت انسانیه‌نی دائما یاشاتور ایچون «اسلام دینی» طبیعت قانونلری بوینچه عقوبات وجزالر بیلهکلا مشدر؛ شولای اولغاچدن اسلام دینینك عقوبات وجزاء تعیین ایدوی نه‌ق محبت ایتودر. کشیلك دنیاسنی سودیکندن تمام التفاتنده ایده‌رك دائما تربیه‌سینه طرشمشدر. نه‌ق سوکلو آنا کبکدر. نتاککه آنالر بالالرنی معنوی تربیه‌ایده‌در، اوگتلایدر، آلامالقدن طیارغه طرشادر. برده بالاسی ایبگه کیلماسه، الك صوگنده مادی تأدیب وتربیه ویررگه مجبور اولادر. شولای اولسه‌ده آنا همان بالاسنی ژاللایدر. اوز بالام دیدر. همان الله تعالی‌دن مرحمت صورایدر. شونلك کبی اسلام دینیده بتون کشیلرگه باشده امر معروف قیله‌در، یاخشیلقغه اوگره‌ته‌در. نچارلقلردن طیادر. معنوی جزاء لر کورکازه‌در. همانده طیلنماسه بلکه قارشسه، الك

صوڭندەغنه مادی عقوبات وجزالر ایله تأدیب ایلەدر.
ژاللایدر. همان اوز بالاسندن صانایدر. سعادت ابدیه‌ـ
سینه طریشەدر. اشلك صوڭنی الله تعالی‌گه تابشرەرق
اللەنڭ مرحمتینه صیندرەدر.

اسلام دینینڭ مادی جزاء وعقوباتی کشیلك دنیاسنی سعادت حمایەسنه آلودر.

اسلام دینی مادی عقوبات وجزاءلر بلگلاسەدەکوچلك
گینه نرسەلر ایچون بلگلامەمشدر. بلکه عموم کشیلك
دنیاسینه ضرر کیترلك بوزارلق یمانلقلرغه بیلگلامشدر.
مثلا زنا قیلو، ایسرتکچ اچو، عقلنی پاك برناموسنی خلاف
مشروع اش ایله سوگو کبی. بو، نچارلقلرایسه، عموم کشیلك
دنیاسنی بوزا وهلاك ایلەلر. مثلا زنا بتون نسللرنی أرەم
ایلە. حرمتلو اولغان آدم بالاسنی حرمتسز ایلە. بتون
عائلەنڭ طورمشنی بوزە، بلکه عائله تشکیل قیلونڭ یولینه
کەرتەلر چیگە. زنا فاش اولوب کیتکان ملتڭ نسلی کیبە،
طامری قوری؛ بارە، بارە بارلق دنیاسندن یوغالە. تاریخ
کاغدلرینەگینه اسملری آلامالق ایله قالادر. ملت بارلق
دنیاسندە یاشاگان چاغندەدە حیوانلر درگەسینه توشرە،
مال ملکندن یازدرە. طالاشورغە، قان توگشیرگە سبب

اولا. بو زنا فعلی ایچون کملر حبس خانه‌گه کرمای؟ کملر
سورکون یوللانمای؟ کملر مذکور اعمال شاقه‌گه دوچار اولمای؟
کملر اوز اوزینی آصوب اوترمای؟ کملر بتون عزیز
عمرلرنی رسوایلقده کیچرمای؟ بونڭ ایچون کملر اویالمای؟
کملر یغلامای؟.... بونداین فاحشلك ایله چوبالغان کشیلر
اوزلرینه یوغشلی چیرلر آلوب چروب اولمایلرمنی؟
یا که بتون نسل‌لرینه یوقدرب بتون نسل‌لرنی نچارچیرلر
ایله چرتوب تاریخ‌دن سیلدرمایلرمنی؟ شونڭ ایچون
بو اشنڭ آلدینی آلور ایچون بتون مدنیت عالمنده
جمعیت‌لر یاصالوب بوڭا چاره‌لر بولنورغه طرشلمایمنی؟
حتی مدنی مملکت‌لرڭ خاتون قزلریده بومسئله‌گه قاتنا
شوب بواشکه تیز اولگروك اوڭنی آلوب کشیلك دنیا
سنی بونداین هلاکت‌دن قوتقارورغه تیشلیکنه اعتراف
اینهایورلرمنی؟ البته بوسؤال‌لرمه ایبو، درست شول،
جوابنی ویره‌چکلر. ایمدی شولای اولغاچدن «اسلام دینی»
بومسئله‌نی بیوك خطره‌لی صاناب کوبدن بوڭا مناسب جزاء
وحد تعیین ایدونه عیب‌لرگه ممکن‌منی؟ خایر، بلکه
بتون کشیلك اسمندن آفرین وتحسین ایدلورگه لایقدر.
عموم استاستیکیگه قاراغانده ملت اسلامیه‌ده ولد زنانڭ
ایکی یوزگه اوچکنه نسبتده‌در. امّا دین اسلامغه اعتراض

قیلوب ماطاشقان شول مدنییم دییب مغرورله نگان ملتدن یوزدن یکرمی نسبتنده ولدزنا اولغانی ثابت دگلمی؟ زنا خانه‌لر، ولد زناغه مخصوص صوندیقلر اورنلر تعیین‌لرگه مجبور اولمغانلرمنی؟ اشته موندن عبرت آلمالیدر!!! مونه اسلام دینی شوشندایین آشکارچه اولغان فاحشلکلرگه یوللر آچلماسون ایچون تدبیرلر قورمشدر. شدتلی قانونلر توزمشدر. مسلمانلرنی بوندایین‌یوز قزارراق اشلردن قوتقارمشدر. مڭ شکرلر اولسون!

شولایوق ایسرتکچ اچو، بتون کشیلك دنیاسنی ذور اینه‌در. گوزل اخلاقنی یوویادر. ملیونلرغه خواجه اولغان مونه دیگان بایلرنی بتره‌در. بر قوم یاکه برملت اچکی اچوگه مبتلی اولسه، اول ملت اشدن چغادر. مادی قوتلری قولندن کیده‌در. قوه عقلیه‌لری آرهم اولادر. صاف وجدانلری بته‌در. صدق وحیا (اویالوچیلق) حصلتلری بته‌در. شولای اولغاچدن باشقه ملتلردن اویالمایدر. اوزینڭ آرتده قالوینه عارلانه بلمایدر. باشقه‌لر آداب انسانیه اوزره یاشاب توردقلرنی کوروب اوزینی توزا-تورگه توشونه آلمایدر. بلکه اوزینی حیوانلردن‌ده توبانگه توشیره‌در. عمرینه توزالماسلق اولم چیرلرینه یولوقادر. طالاشه، ازغیشه، اوتریشیه‌در. بعضلری اچملکدن

دیوانه اولادر. بو کونده دیوانه خانه‌لرده جان چیری ایله چیرله‌گان‌لرنگ کوبسی شول ایسرتکچ عذابنی کوره‌لر. بتون یاوزلق یمانلق، کشی‌حقینه تیوچیلك، یوز صوونی توکوچیلك، اوزینی یا که باشقه‌سنی تلف ایدوچیلك بارده ایسرتکچدن طوادر. قسقه‌سی: اچوچیلك، کشیلك دنیا سنی هلاك ایده‌در: کشیلك صفت‌لرنی بتره‌در. حیوان‌لر دن‌ده توبان‌گه توشیره‌در. مال ملکت‌نی قره وسبره‌در. بتون عائله وحیات انسانیه‌نی بوزه ویمیره‌در..... مونه شونك ایچون‌ده بو کونگی مدنی مملکت‌لرده اچملككه قارشی توررغه جمعیت‌لر یاصالاره‌ق خلقنی بو هلاکت‌دن قوتقاررغه طریشه‌لر. روسیه حکومتیده بونك چاره‌سینه توشنمای دگل‌در. اچملك صاتقان‌قاباقلرنی خزینه وحکومت دائره‌سنه کرتووی. هرکم تلاسه شوگامساعد ایتماوی شو اساسه مبنیدر. دیمك بتون مدنیت عالمی بوخصوصده شاوشوغه‌کیله‌در. بونك اوگنی آلورغه طریشه‌در. بو بلادن خلقنی قوتقاروغه چاره‌لر ازلایدر. بتون کشیلككك وجدانی عقلی بوگا راضی دگل‌در. ایمدی شولای اولغاچدن اسلام دینینك ایسرتکچ اچونی بترو طوغروسنده شدتلی تدبیرده اولوینه مدنی ملت‌لردن تبریك وتحسین ایدیله چکنگی شبهه یوقدر. ایسرتکچنی اچودن خلقنی سورلدررگه

طاشلاتورغه طرشقان بکرمنچی عصرده، قیلغان اعتراضیده
کیری آلورغه مجبور اولونه‌چقدر. «اسلام دینی» قورغان
مدنیت حقه‌گه بتون صاف وجدانلر آفرین دیورگه بورچلیدر.
بورندانوق اسلام دینی ایسرتکچنی حرام ایتویله
بیوك اصلاح کیترمشدر. خمر اچوب جرجرلاو ایله عمر
کیچرکان عربلرنی اچودن بیزدرمشدر. اچملکدن طوغان
آفت وبلالرنی اوکنی آلمشدر. یوقغه بارغه‌مال آرام ایتودن
طوقطاتمشدر. شونك ایچون بوکونده اسلام مملکتلرنده
مسلمانلر اچملك ایله مبتلی دکل‌لر. حتی فابریقه‌لری بیله
اسلام مملکتنده یوقدر. فقط مسلمانلرك طبیعت سلیمه
لرنی، ثلیکی مدنی، عقللی باشلی اوروپالر، کیلوب
اچارگه اوگراته‌لر. صاف طبیعتلی مسلمانلرك طبیعتلرنی
بوزالر. بوحاللری ایسه، الله قاشنده‌ده یولونمازلق
حاللردندر. بنده قاشنده‌ده عفو ایدلمازلك جنایتدر.
ایشته شوشی جنایتلریله برابر اسلام دینینك خلقنی طیار
ایچون توزیگان عقوبات وجزا قانونلرینه قارشی تل
اوزاتولری حقلیمیدر؟ ایشـــــته‌بوکا جوابنی اوقوچیغه
طاپشروب کیدم.... دینمز خلقنی آغولاماغانینه مسلمان-
لردن بیر یوزنده بونی صاتوچسیده اولمغانینه شکرانه ایلم
عفت وناموسلی کشیلرنی خلاف مشروع اش ایله

سوگو، کشینك یوز صوونی توکوچلك‌در. کشیلك دنیاسی ایچنده‌خور ایدوچلـکدر. عموم کشیلك آره سنده اولغان الفت ومحبتك بتوب آنك یرینه دشمانلق اوسوینه سبب‌در. وجدانا وادبا کشینی اوتروچلـکدر. بتون نسل وقبیله‌لرگه عارلك کیتره‌در. بلـکه عارلـکدن قبیله‌لر اوز آره‌سنده قزیشوب کیدوب صوغشورغه وقان توکشورگه‌ده سبب اولادر. مونه شونك ایچون‌ده «اسلام دینی» حد قذف اسملی جزا بیلـکلامشدر، بوایسه کشیلرك ناموس وشرفن صاقلار ایچون، عموم کشیلك دنیاسنده محبت یاشاتور ایچون قویلمش بر قانوندر. نتا کـکه دشمانلرك تعرضندن یا که باشقه‌چه حاضرله‌نب تورغان بلا وآفت‌لرك ایرشوندن صاقلانور ایچون نق قالغه‌لر یاصالسه «نه ایچون بو قالغه کیروك» دیب صورالمایدر، «بو نیگه کیره‌ك» دییب عیبله‌نما یدر. شونك کبی اسلام دینینك‌ده کشیلك دنیاسنده ناموس وشرفنی صاقلار، طبعا وادبا قوتلی بولغان ایرلرك خاتون لرغه تورلی قاحش سوزلر ایله هجوم ایدولرینه قارشی خاتونلرنی حمایه ایلر ایچون حدقذف اسملی مادی جزاء تعیین‌لاوینه، هم آندایین سوگوچی‌لرك حسن حال وحرکت لرینه قاره کوز ایله قارایه‌رق محکمه‌لرده گواهلغی طو - نلماوی کبی معنوی جزاءلر بیلـکلاوینه‌ده اعتراض قیلورغه

اورن يوقدر. بلکه اسلام دینی کشیلرنك شأن وشرفن مقدس ایدوب حمایه‌سینه آلغان ایچون آفرین‌دن باشقه سوز ایشتمزگه تیوشدر.

قصاص — عقوبات — بورنغی شریعت الهیه‌لر

قصاص وعقوبات بورنغی دین الهی‌لرده قانون اولا کیلمشدر. مثلا: توراتنك سفر عددنده، ٣٥ نچی صحاحنده ١٦ ـ ٢٢ ماده‌لرنده: «اگرده براو، ایکنچی کشینی تیمر قورال ایله صوقسه، صوغلمش ئولسه، اول صوغوچی اوـ تروچی اولادر. بس اول اوتریلور. اگرده اوترلك طاش ایله صوقسه، صوغلمش ئولسه، بس اول اوتروچی اوتریلور، یا که کشی اوترلك آغاچ ایله صوقسه‌ده صوغلمش ئولسه، اول صوغوچی اوتروچی اولادر. بس اوتروچی اوزی اوتریلور. قان وارثی اوتروچنی اوـ چراتدیغی کبی، اوتریور. اگرده براو، آچیغی ایله او ته‌سه، یا که براونك اوستینه نرسه طاشلاسه، اول اوته‌لمش کشی ئولسه، یاکه براو دشمانلق قصد قیلوب قولی ایله صوقسه‌ده اوترسه، صوغوچی اوتریلور» دیگان. مونه بو ماده‌لرنك آکلاتوینه قاراغانده توراتده قصاص وقان جزاسی ثابت‌در. حقسزلق قیلوب کشی اوتروچنی مطلقا

اوترو ایله فرمان ایتمشدر. شولایوق سفر عدد ٣٠ - ٣٤ ماده‌لرنده «هر کشی گواهلرنڭ گواهلغیله اوتریلور. اولم ایله حکم ایده‌رگه بر گنه گواه ییتمایدر. کشینڭ ییرینه بدل اولاره‌ق قان حقی (دیت) آلنوب یولنوب قالدرله‌مز، مطلقا اوتریلور» دیدر. مونه بو ماده‌لرڭ افاده‌سینه قاراغانده کشی اوتروچلیك ایچون مطلقا قصاص‌غنه آلونه‌در. قان حقی تولاتوب عفو قیلورغه ممکن‌لك یوقدر.

اوشانداق سفر لاویین ٢٠ نچی صحاح‌ده ٩ - ٢٢ ماده لرنده: «هر کشی آتاسنی یاکه آناسنی سوکسه، اوتریلور. بر کشی اوزینڭ یاقنینڭ خاتونی ایله زنا ایتسه، زنا ایدوچی ایر وخاتون هر ایکسی اوتریلور. بر کشی آتا سینڭ خاتونی ایله خلاف مشروع اش اشلاسه، هر ایکسی اوتریلور. بر کشی اوزینڭ کیلنی ایله خلاف مشروع اش اشلاسه‌لر، زانی وزانیه هر ایکسی اوتریلور. بر کشی، لواطه قیلسه، قیلوچی وقیلنمش هر ایکسی اوتریلور. بر کشی، بر خاتون ایله شول خاتونڭ آناسنی ایکسندهٔ آلسه، اوت ایله یاندریلور. بر کشی حیوان ایله خلاف مشروع اش اشلاسه، اول کشی‌ده حیوان‌ده اوتریلور» دیگان.

دخیلده ٢٧ نچی آینده رجم ایله تصریح ایتکان. ایمدی شوشی یوقاروده سویله‌نمش تورات حکملرینه قاراساق، ته‌ن

جزاسی وعقوباتنك ثابت ایکانی میدانلهدر. هم کوچك گیره‌کگینه اشلرگه‌ده بلك قاطع صورتده جزالر قویلغانی کورینب توره‌در.

شولایوق سفر خروج ٢١-٢٩ ماده‌لرنده: «براو بر کشیگه صوقسه، اول کشی ئولسه، صوغوچی اوتریلور. آتاسنی یاکه آناسنی صوقسه، اوتریلور. براو بر کشینی اوغرلاب صاتسه، یاکه اوغرلانسه کشی قولنده طابلنسه اوغرلاوچی اوتریلور...... جان، جان برابرینه، کوز، کوز-تش، تش برابرینه قول، قولغه-آیاق، آیاق برابرینه... جاره، جاره برابرینه قصاص ایدلور. (یعنی براو، ایکنچی کشینك کوزینی چغارسه شونك برابرینه کوزی چغاریلور........ دیگان معناده‌در.) براونی اوگز سوزوب اوترسه، اوگز طاش ایله قینالوب اوتریلور. اینی آشالماز. اوگزنك خواجه‌سی عیبلی ایدلمز. اگرده اوگز سوزوچان اولوب ایاسینه بو خصوصده اوّلده اکاهلندرلغان اولسه، ایاسی بو تنبیه‌گه التفات ایتمه‌یه‌رك اوگزنی ضبط ایتکان اولماسه، اوگز رجم ایدیلور، ایاسی اوتریلور» دیگان.

اوزن سوزنك قسقه‌سی: تورات‌ده موسی عم شریعتنده مطلقا قان جزاسی مشروع ایدلمشدر. حتی مطلقا

قصاص غنه مشروعدر. عفو ایدرگه اورن یوقدر. اوط ایله یاندریلوب اوتررگه قانون قویمشدر. حیوان لر بیله رجم ایدیله‌در. شولای اولغاچدن اسلام دیننک قصاص وقان جزالرینک مشروع ایدلوینه انکارقیلورغه اورن یوقدر.

اسلام شریعتی قصاص وتەن جزالرنی مطلقا فرض ایتمکانمی؟ یاکه عفو ایده‌رگه ده ممکنلك قویغانمی؟

سوره بقره ۱۷۸-۱۷۹ آیتلرده، سوره مائده ۴۵نچی آیتلرده قصاص خصوصنده آچق فرمان الهی‌لر سویلەنمشدر. یعنی کشینک نه حقغه جاننی قیغان یاکه براعضاسنی تاف ایتکان کشینک اوزینی اوترورگه یاکه تەن جزاسی قیلنورغه قانون قویمشدر. لکن، مطلق لازم ایتمەمشدر. بلکه قصاص ایله قان حقنی تولاتو (دیت — جزاء نقدی) آره‌سنده اوترلش کشینک وارثلرینی اختیارلی قیلمشدر. لکن اختیارنی قیلسه‌ده، اوام جزاسنی قیلدرماینچه عفو ایله قان حقنی تولاتوگه دیه‌لامشدر. شونك ایچوندە قصاص حقنده سورهٔ بقره ده «فمن عفی له من اخیه شیٔ فاتباع بالمعروف واداء الیه باحسان،» سورهٔ مائده ده «فمن تصدق به فهو کفارة له» دیو عفو ایده‌رگه تشویق ایتکان عباره‌لر استعمال ایدلمشدر. سورهٔ

شوری ده ٤٠ نچی آیت ده مطلق یمانلقغه قارشی عفو واحسان ایله معامله نی (وجزاء سیئة سیئة مثلها فمن عفا و اصلح فاجره علی الله) آرتق کورمشدر. «وان تعفو اقرب للتقوی» جملهٔ شریفه ده عام اولغان قانون مقدس در. *)

ایمدی شولای اولغاچدن «اسلام دینی» موسی عم شریعتنده غی کبی افراط درجه ده قاطیلـق ده قیلمه مشدر. چونکه آنلك شریعتنده فقـط قصاص غنه مشروعدر. عفو ایدو درست دکل در. بعض شریعت لر کبی اوته درجه ده تفریطده قیلمامشدر. مثلا قصاص نی نسخ ایله قائل اولغان شریعت کبی. بلـکه افراط ایله تفریـط اورطه سنده غی «خیرالامور اوسطها» قانونی بوینچه مشروع ایتمشدر. هم حکمت ومصلحت ده شونی تلایدر. چونکه بر کمسنه اوتریلور، عائله وبالالری بیچاره حالده قالور، صوك درجه پاره یه محتاج اولور. البته بونلر ایچون دیت (قان حقی) تولا ـ توب پاره آلو مصلحت در ... قصاصا اوترلونك بو اورنده

*) حدیث کتابلرنده درء الحدود، درء الحـد عن المعترف اذا رجع، باب لرنده القصاص والعفو بابلرنده، عفو ایدوگه دیملاگان حدیث لر رسـول الله افندمزدن ثابت در. «العقوبات تندرء بالشـبهات» قانون کلی اولاره ق بتون مسلمان قاشنده قبول ایدلمشدر.

حکمت ومصلحتی یوقدر. بر کمسه اولور، قصاصا اوترلما گانده، ایره‌مسوب کیله‌ر، باشقه‌لرنی اوترو بکنه یورر، دیت تولارگه آقچه‌سی کوب اولور. بوندایین مغرور متکبر یوزلرچه کشینك باشینه‌غنه ییته‌ر. مونه موندایین کشینك قصاصا اوترلوی مصلحتدر. مونه شونك ایچون قصاص آلورغه‌ده یاکه دیت (قان حقی) تولاتورگه اختیار ایتمشدر.

اسلام دینی نه ایچون مطلق قصاص ایله‌گنه یاکه مطلق عفو ایله‌گنه بیورمغان؟

ییر یوزنده یاشاکان آدم بالالری تورلی خلقده، تورلی تربیه‌ده عمر ایته‌لر. اطرافلرنی ایلانب آلغان محیطده تورلیچه‌در. تورلی محیطنك تاءثیریده تورلیچه در. بعض‌لری حسیات ادبیه ایله متحسس‌در. آزغنه بر تنبیه ایله‌ده آکلایدر. آز بر اشاره ایله‌ده اوزینی اصلاح ایته‌در. بعض برلری وارکه، بك قاطی قالون طبیعتده‌لر. زمانك بیوك تأثیرلی هجوملری بیله تأثیر ایته آلمایدر...

شولایوق آدملرده یرتقچلق وحیوانلق، شیطانلق صفاتلر وار.. بولار هر قابوسی تنازع بقاء قانون-نلچیکدن چغاره‌ق، باشقه‌لرك حقینه تییارگه سبب‌لردر.

باشقه‌لرنك حقوقنه تیو وظلم ایدونك اك بیوکی اوزینك انسان قارنداشنی اوترودر. بو کشی اوترودە تورلی حاللردن طوغان بر ظلم محض‌در. شولای اولغاچ بوظلم‌گه قارشی اولغان تأدیب وجزاده بر تورلیکنه اولورغه معقول دکلدر. مثلا فقط عفو ایله‌گنه یا که قصاص ایله‌گنه. چونکه اوتروچیکه مطلق عفو ایله‌گینه حکم ایدلسه، کشیلك دنیاسی ایچنده جان، ناموس وشرف‌دن امنیتنك کوتارلوی لازمدر. کشیلر، برسی برسینك قاننی توکارەك کشیلك دنیاسنده‌غی مدنیت انسانیه‌نك مداری اولغان محبت عمومیه‌نك اوزلوینه سبب بولادر. مونه شونك ایچون بوخصوصده محض عفو ایدو ایله‌گنه قانون توزیلوچلك مصلحت وحکمتکه خلافدر. طبیعت بشرگه قارشی‌در شونك ایچون اسلام دینی مطلقا عفو ایله‌گینه فرمان ایتمشدر.

شولای‌ یوق اوترلمش کشینك کوبرەك چاقده بالالری یتیم قالادر، بتون عائله مسئله‌سینه اوزگارش کیلادر. قورلغان معیشتلرنده بیوك طوقطالش طوادر. بیکره‌کده بو اوترلمش عائله، یوقسللردن اولسه، بیچاره عائله بتونلای طوما قولسز قالادر. بوندا ین عائله‌نك کوزلری مادی یاردام‌لرگه تیلمرگانی هر کشیگه بیلکلیدر. بومادی

یاردام ایسه، اوترو چیلدن دیت ۱) (قان جزاسی) تولاتوب بیچاره حالده قالغان عائله‌نك حالینه یتشودر. مونه شونك ایچون اسلام دینی بتونلای قرط اوز بکینه قصاص واجب ایتمه‌مشدر. بلکه مصلحتینه قاراب دیت تولاوچلك ایله فرمان ایتمشدر.

قصاص — اولم جزاسی اولمغانده کشیلك دنیاسنده عموم امنیت یاشارگه ممکن می؟

عموم کشیلر، طبیعت، اخلاق، آداب یاغندن تور-لیچه عمر ایده‌لر. اوزلرینی ایلانوب آلغان نرسه‌لرگه قارشی طوره‌رق تنازع بقاء قانونلرنده اوطیشوب کون کوره‌لر. شول عموم کشیلك دنیاسینك حیات عمومیه‌سی ایچون عموم امنیت یاشارگه کیره‌ك. امنیت عامه‌نك یا-شاوی ایچون هر کشینك قانی، جانی، مالی، وجدانی،

---

۱) قان حقی، یوز دوا یا که ملك آلطون یا که اون ملك درهم (فرنك) یا که اون ایکی ملك درهم (فرنك) اولاره‌ق تعیین ایدلمشدر. حدیث وفقه کتابلرینه دیت بابینه مراجعت ایدلسون. دیمك آزادلك بهاسی تعیین-لنمشدر بناء علیه عمرنی (حیاتنی) استراخاویت ایتدروده درست اولورغه کیره‌ك.

ناموس وشرفی مقدس بلنوره‌ك معامله ایدیلورگه کیره‌ك.
لکن بیر یوزنه یاشاگان کشیلر (یوقاریده بیان قیلنغانچه تورلی تربیه‌ده اولغانچدن) گه بارسیده برسی برسنی تکریم وتقدیس ایله‌گنه معامله ایده‌میورلر. مع التأسف، کشی اوزینك قارنداشی اولغان کشینك مالینه‌ده تیپا، یوز صوونیده توکا، جاننی ده قیادر. یاکه بر قول (شایقه) اولاره‌ق امنیت عامه‌گه ضرر کیتره‌لر: یول باصالر، طالایلر، هیچ چیرقانماینچه معصوم جانلرنی قییالر. ایمدی بوندای امنیت عامه‌نی بوزوب کشی‌نلك قاننی ایچوچی کشیگه یاکه طائفه‌گه قاطیغ حکم ایدلماینچه قالدریلسه، همان کشینك جانی حقسزلقچه قییلاغینه ویره‌چك. برتقچاق دور سوره‌رك دریالرچه معصوم قانلر توکوله‌چك. مال وجانده وباشقه‌ده امنیت عامه قالمایه‌چق، اوترش، قرلش، دوام ایده‌چك. بتون بیر یوزی آدم قرغینی ایله طولاچق.
بس بتون حیات بشریه ممات حالینه ایله‌نه‌چك. ایمدی بتون جمعیت بشریه‌نلك حیاتنی صاقلاو لازمدر. بونی صاقلاو ایسه، الك شدتلی اولغان جزا ایله‌گینه ممکن اولاچقدر. اول جزا مع التأسف قصاص‌در (اولم جزاسیدر). مونه شونك ایچونده بورنغی ویاکا کشیلك دنیاسی اولم جزاسنی درست کورگانلر. درست کورمکان بعض بر فاضللر

اولسه‌ده زمان وکیلش درست کوردرگه مجبور ایتکان. شولا یوق حاضرگی یکرمنچی عصرده یاشاکان هر پادشاه‌لقنك قوانین مدنیه‌سیده اولم جزاسیله حکم ایدونی درست کوره‌در. اداره عرفیه‌لر، حربی محکمه‌لر دوام ایتکانی هر کشینك معلومیدر. بتون کشیلکنی عموم یاوزلق وضرردن صاقلاو ایچون جزئی یاوزلق وضررغه ارتکاب ایدوچلکنی بتون علم حقوق فنی معترف‌در.

ایمدی شولای اولغاچدن، «اسلام دینی» عموم حیات بشریه‌نی صاقلار ایچون اولم جزاسینی مشروع ایدوینه هیچ بر عصر اهلینك‌ده اعتراض ایده‌رگه حقی یوقدر. چونکه یکرمنچی عصرده اولغان بارچه پادشاهلقلر گرچه دینلرنده اولماسه‌ده بویله حکمکه محکمه‌لر آچقان‌لر، اداره‌لر توزیگان‌لر. دها بوندن‌ده ایترنده اولونیورلر. حال‌بوکه اسلام دیننده قصاص ایله‌گنه حکم قیلنه‌در. آنده‌ده قصاص آلوچلق فرض اش دگلدر. بلکه امر اختیاریدر. بیگره کده اسلام دینی قصاص‌نی مشروع ایتکان زمانغه کوزگنی صال! اسلام دینی کلمزدن بورن عربلر ایچنده بر قبیله ایکنچی قبیله‌نك قاننی اچمکده ایدی. قبیله‌سندن برگنه کشی اوترلسه، آنك یریزینه یوزلرچه یاکه مڭلرچه معصوم جان‌لرنی قیالر ایدی. مونه بو حاللرنی توزاتوب کشیلك

دنیاسنی اولمدن قوتقارر ایچون اسلام دینی بیوك خد-
متلر ایتمشدر. قسقه‌سی: اسلام دینی حیات عمومیه‌نی
صاقلر وامنیت عامه‌نی یاشاتور ایچون قصاص‌نی مشروع
ایتمشدر. بتون مدنیت انسانیه بونی تلایدر. طبیعت
بشرده بونی مقتضی‌در.

ایمدی بوندا این حکمت ومصلحت ایچون توزیلگان
قانونگه قوری طاش آطو قبیلندن اعتراض قیلمقلق
حقسزلق‌در. طبیعت بشرنی آڭلاماوچلقدر. یاکه آڭلا
سی کیلماوچلکدر. مدنیت انسانیه ومحبت عمومیه‌نی تأمین
ایتکان بر دین مقدس‌نی قاره‌لارغه طرشوچلقدر. یوقسه
بتون مدنیت انسانیه قبول ایتگان بر قانون‌نی اسلام دینی
اوستینه توتوب انکار قیاوچلقك معناسی نی؟

طلاق — اسلام دینینك عائله حالنی اصلاحدر.

اسلام دینی کلمزدن بورن عربلر ایچنده طلاقغه
هیچ بر چیك وهیچ بر قانون اولماشدر. عربلر تله‌سه،
اون کره طلاق قیلمشدر، تلاسه، یوز کره قیلمشدر،
طلاق وعدت اعتباریله خاتونلرغه چیکسز ظاملر اینکانلر
بس شریعت اسلامیه بوحالنك چاره‌سینه بیتشه‌روك
طلاقنی بر نظام آستینه آلمشدر. تورلی قید وشرطلر

ایله‌گنه عملیات‌که قویه‌شدر. چیکسز اولغان طلاقغه چیك باصالاره‌ق اوچ‌که قالدرلمشدر. ایکی کره طلاق قیلدیغننك کیری اوکنشسه‌لر، عدت ایچنده قایتوب آلشورغه ممکنلك قویه‌شدر. بوایسه عائله مسئله‌سنی اصلاح ایتودر.

طلاق نه ایچون ایرلر قولینه ویرلــکان؟

ایرلر مادی ومعنوی قوت‌لرده خاتون‌لرغه قاراغاننك اوستون‌در. عقل‌لرینك بیوکره‌کدر. صبرلرینك کوبره‌کدر. تجربه واداره‌لریده نغره‌قدر. طشقی قاطی مشــقت‌لرگه، طبیعت‌ده‌گی اولغان تنازع بقاء قانون‌نده‌غی کوراشلرده اوظیشورغه‌ده کوچی یتــارلك ره‌وشــلی‌در. ایــرلر، خاتونلرنك نفغه، کسوه، سکنی وبار کــبك مــشقت‌لرنی اوستینه لازم ایته‌در. بیوك مهرلرده تولایدر. ایمدی اداره کوبره‌ك عقللی تدبیرلی تجربه‌لی آغرلقلرغه صبرلی کشینك قولنده اولوغاچغی بلــکلیدر. مونه شونك ایچوننك طلاق امرنی اداره ایدو ایرنك قولینه ویرلمشدر.

دخیده طلاق خاتون قولینه ویرلسه ایدی، چاقــغنه آچووی کللدیسه، ایرنی طلاق قیله‌غینه وارر ایدی صوکره آزگینه بر زمان ایچنده اوزیده اوکنوب اوترر ایدی.

هم خاتون‌لر مهر آلور ایچونکنه طلاق قیلوب یوررلر

ایدی‌ده بلگ کوب کشیلرگه زیان کیترر‌لر ایدی مثلا بوکون بیش یوز صوم ایله براوگه وارر، آز بر سبب طابوب طلاق قیلور ایدیده بیش یوز صوم تولاتوب آلور، صوکنده ایکنچی ایرگه وارور دهیده طلاق قیلورده، مهرنی آلور ایدی. مونه شولای ایتوب مهرییوب یورر ایچون‌گینه تلاگانچه ایرلرنی طلاق قیلوب یورر ایدی. ایشته بو وقتده طلاقدن اولغان حکمت مصلحت‌گه قارشی اولور ایدی. مونه شونگ ایچون‌ده اسلام دینی طلاقنی شرط وقیدلر ایله ایرلرگ قولینه ویرمشدر.

اسلام طلاقنی خاتونلر قولینه‌ده ویرکانمی؟

ایرلر مادی ومعنوی قوه‌لرده خاتونلردن یوقاری درجه‌ده اولوب مربی، منعم ومحسن اولدیغندن ایرلرگ قولینه طلاق ویرلمشدر. شولایوق تفویض وتعلیق*) بابلریله خاتونگ قولینه‌ده طلاقنی تابشرمشدر. اول وقت ده خاتون اختیارلیدر. ایرگ قولنده طلاق اختیاری قالمایدر. بو ایسه بیوک بر حریت‌در. خاتونلر ایچون

*) فقه کتابلرینه مراجعت ایدلسون.

بيوك كيكلدر. اسلام شريعتى بوندان قانون قويويله باشقه شريعت سماويه‌لردن ممتازدر.

طلاق ـ طبيعت عقد وعهدلر
كشيلر اوز اير كلر يله طلاق قيله آلورلرمى؟

كشيلر عقد وعهدلرنك اختيارليلر. دنيا وآخرتگه تعلقلى بارچه عقد وعهدلر اختيارغه سويالادر. كشيلرك عهدلرنى وفا قيلولرى اختيار وارادهلرى آرقه سنگ غينه اعتبارگه آلونه‌در، اشكه آشادر، ماقطالوغ، ياكه يمانلانو غه مستحق اولادر. ايمدى نكاح رضالق ايله اولغان عقد دن عبارت اولوب بونى يورتوده كشى تمام اختيارليدر. شولايوق شول نكاحنى بوزودن عبارت اولغان طلاق اشيگ اختيارلى اولورغه كيره‌ك.

امور طبيعيه ده محبت ثمره سى امتزاج، منافرت نتيجه‌سى افتراقدر. ايمدى امور ادبيه‌دن عبارت اولغان نكاح ده امتزاج، طلاق (آيرلشو) ده منافرت نتيجه‌سى اولغان افتراقدر. مادام‌كه امور طبيعيه‌ده محبتك دواميله امتزاج دوام ايده، محبتك زواليله افتراق حاصل اولادر. شونك كبى اير وخاتون دنياسى ايچنگده منافرتك حصولى سببلى افتراق (طلاق)ك درست اولوچلغينه انكار قيلورغه

اورن یوقدر. ایکنچی تورلی اینکانده: طبیعت دنیاسنده قوشیلو اوقماشیلو (ترکب امتزاج) محبت عمومیه (قوهٔ جاذبهٔ عمومیه) آرقه‌سنده‌در. اگرده محبت عمومیه اولماسه یا که اولسه‌ده صوکره بتسه، طبیعی اولغان ترکب امتزاجلر بته کیتلر. ایمدی مادام‌که طبیعت دنیاسنده ترکب امتزاج، محبت ناموسنه، افتراق وتباعد، منافرت ناموسنه ایپاره‌در. بس شول طبیعت ایچنده طبیعت کیسا کندن عبارت اولغان کشیلک دنیاسنده‌ده شول قانونك یوریه‌چکیده طبیعدر. بوکا انکار قیلو، طبیعتکه انکار قیلودر. بس شولای اولغاچدن ایر وخاتون آره‌سنده محبت الفت یاشاکان مدتده بر تن وبر جان کبك اولوب یاشاسه‌لرده، آره‌لرنده صوقلق بوزغونلق توشوب محبت والفتلری کیسلسه، بر تن بر جان کبی اولوب یاشاولری ممکن دکلدر. بناً علیه بو صورتده آیرلشوده امر طبیعیدر. طبیعت قانونی بوینچه آغودر.

جناب حق طرفندن بعض بر اشلر بیور ولادر (فرض یا که واجب ایدیله‌در). لکن شول اشنی حقیله کامللرگه کوچ یتیلمزسه، شارع شول اشنی قیلماسقه یاکه خلافنی قیلورغه رخصت ایده‌در. (مثلا روزه توتو ایله فرمان ایدلمشدر لکن توتارغه ممکن اولماسه، آشارغه

رخصت ایتمشدر) بو ایسه، دین سماویلرده اولغان بر قانون کلی‌در. ایمدی نکاحده کشیلك دنیاسنی صاقلار وکشیلك دنیاسی سویالگان حکمت مصلحتلر ایچون مشروع ایدلمشدر. ایمدی بو حکمت ومصلحتلرنی کامللاومکن اولمغانده مذکورنکاحنی (عقدنی) بوزوچیلق (طلاق قیلوچلق)ده رخصت اولورغه کیره‌ك.

دخیده دینلر، شریعتلر مطلق اختیارگه سویالوب کلمشدر. امور اختیاریه ایله گنه فرمان ایتمشلر. ایمدی مادام‌که نکاح وطلاق اشاریله فرمانلر واقع اولمشدر بس شولای اولغاچ نکاح وطلاقده امر اختیاری اولورغه کیره‌ك.

بنأ علیه کشی طلاق قیلوده ایرکلیدر. طلاق قیلسه، واقع‌در. باشقه عقد وعهدلرده یورتلگان حکملر بونده‌ده یوریدر. نیتاکه معامله‌ده عقدلر یورتلسه صوکره اوکنلسه، یاکه ضرر کیلاچکی بلنسه، شول عقدنی مصلحت ایله آلشدرو قبیح‌دن صانالمایدر شونك کبی حکمت ومصلحت بشریه‌نی کامللاو ممکن اولمغانده بلکه اوکنورلك وایکی طرفك برسی بختسزلك‌گه توشارلك اولغانده نکاح (عقد)نی آلشدروده قبیح‌دن حسابلانماسقه کیره‌ك. بلکه آنداین ضرر وبختسزلکلردن صاقلاوچلق ماقطالورغه وآلقشلانورغه تیوشدر. شولای اولغاچدن طلاقغه

قارشورغه اورن یوقدر.

طلاق — بورنغی شریعتلر

طلاق بورنغی شریعت سماویه‌لرده واردر. مثلا موسی عم توراتنده سفر تثنیه‌ده ۲٤نچی صحاحده طلاق خصوصنده قانونلر یاصاب بوکا تعلقلی حکملر آب آچق سویلانمشدر. شولایوق عیسی عم شریعتنده‌ده بتونلای طلاق مشروع ایدلمه‌مش دکلدر. بلکه متی انجیلینڭ ۵نچی صحاح ۳۲نچی ماده‌سنده طلاقنی منع قیلو حقنده فرمانلر سویلاکان «زنا علهسیله اولسه مستثنی» دیو زنا علهسیله طلاقنی درست کوروب کیلمشدر. باشقه دین سماوی اهللرنده همانده طلاق مشروع اولغاننی تاریخ ألادیانلر بیان قیلمقده‌در. شولای اولغاچدن طلاق مسئله‌سی بلك ایسکی برمسئله‌در. بناءعلیه اسلام دینینڭ طلاقنی مباح اولاره‌ق مشروع ایدوینه هیچ ده انکار قیلورغه اورن یوقدر.

طلاق — واسلام

بورنغی شریعتلر طلاقنی مشروع ایتدیکی کبی اسلام دیننده طلاقنی مباح ایته‌در. لکن شولای اولغا-

نده ده طلاقنی بك منفور صورتـدهگنه قبول ایتمشدر.
(ابغض الحلال الی الله الطلاق). طلاقنی قیلدرمسقه طرشدر
مشدر. شونك ایچون طلاق آرتندن یوریکان کشیگه
پیغمبرمز اوجماحك ایسنده ایسکاماز. (ایما امراة سا-
لت زوجها طلاقها من غیرما بأس لم ترح رائحة الجنـة)
مفهومنده تکدیرده اولونمشدر. ایر ایله خاتون آره‌سنده
اوڭایسزلقلر میدانه کیلسه، قران کریمده (سوره نساء)
برنچی اولاره‌ق وعظ قیلورغه، مونك صوڭنده آچیغ لری
باصلغانچـه خاتونلرنی اوز حاللرنچه قویوب توررغه،
همانده ایبگه کیلماکانده قطـع مناسبت ایده‌ره‌ك اعراض
قیلوب توررغه، مونك صوڭنده ایر ایله خاتون طرفندن
قارنداشلرنی چاقرتوب (حکم لر ایله) مصلحت که کیلترتوگه
طرشورغه امر ایتمشدر. مونك صوڭنده ده کیلشوب برگه
حقوق زوجیه‌نی صاقلاب توررغه ممکن لك اولماسه، شول
وقت ده‌غنه طـلاق قیلورغه ممکن لك قویمشدر. دیمك
بیوك قید وشرطلر ایله‌گنه طلاق مشروع ایدلمشدر.

طلاق اولمغانده ضررلر

> یکرمنچی عصرده‌غی کشیلك دنیا
> سینك طلاقنی قبول ایده باشلاوی.

طلاق درست اولمغانده کشیـلك دنیاسـنده بـیوك

ضررلر طوو‌ادر: مثلا ایر ایله خاتون خلق یاغندن کیلشه آلماسه‌لر، یا که بر برسنی یاراطشمه‌سه‌لر، هیچ بر وقت الفت ایلشه آلمایه‌چقلر. الفت ایلشو قایه، حتی بر بر سنی کوررگه تلامه‌یه‌چکلر. شونك ایچون اول یورط اهلنده صالقونلق دوام ایده‌چك. بلکه کون بکون اوپکالاشولر اولوب توره‌چق. بونك نتیجه‌سی اولاره‌ق طالاشه‌وقرلیشه‌چقلر. شول نزاع وطوزنق حالده یاشه‌سه‌لر، هر ایکیسیده بتون سعادت‌لرینی یوغالتاچقلر، مونه، کشیلك دنیاسی نك عائله‌چه اولغان سعادت‌دن محروم اولوچلغی طلاق درست اولماوندن‌در.

دخیده بوندایین محبت‌سز ترکلك ایتکان عائله ایچنده تربیه‌له‌نکان بالالر، آتا آناسینك بر برسینه قیلغان نچار معامله‌لرنی کورب اوساچکلر، آتا آنا حقلرنی رعایه قیلماسقه اوگره‌نه‌چکلر. بلکه آتا آنانك اوزینه قارشی شونداین یمان معامله‌ده اولوچلقنی درست دییب بله‌چکلر. ایمدی بونداین حالده اوسکان بالالردن ملت نیندایین فائده‌لر کوتسون! بونداین بالالردن اویشلغان ملت نیچك سعادت‌ده یاشاسون!!

دخیده ایر وخاتون برسی برسینه قرن کوز ایله قاراب یاشاسه، هر ایکیسینك وجدان‌لری امتزاج ایتمیه

چك . ایمدی شول امتزاج ایدلمه‌گان کوینچه عمر ایتسه‌لر ،
بتون صاف وجدانلری معنوی عذاب ایله عذابلانوب
عمر بوینچه زار یغلاب موڭ وصاغش ایچنده کون ایده‌چکلر .
مونه عائله‌نڭ بویله‌چه وجدان عذابلریله عذابلانب عمر
ایدولری طلاق درست اولمادیغندن کیلگان اوڭایسزلقدر .

شولایوق ایر یا که خاتون یوغوشلی چیر ایله مبتلی
اولسه ، آیرلشو اولماسه ، برسی برسینه یوغشلی آورولر
یوقدروب بار عمرلری بوینچه مادی عذابلر ایله جفالا ـ
نوب چروب اولوچلکلرینه سبب اولادر . بلکه بتون
بالالرنی ، نسللرنی یوغشلی آورولر ایله بویاب بتون
نسلینی هلاك ایده‌رکه سبب اولادر . شولای اولغاچدن
طلاقڭ درست اولماوچلغی بتون نسلنی منقرض ایده‌رك
بارلق دنیاسندن یوغالتورغه سبب اولادر .

دخیده ایر ایله خاتون آره‌سنده محبت اولماسه ، ایر
یاکه خاتون خلاف مشروع اولغان حرکتده اولوب کیدو ـ
لری بك یراق دکلدر . هم بوندایین حاللر واقعدر . . . .
ایمدی بوندایین حاللرڭ نتیجه‌سی اولاره‌ق بالالر ؛ نسللر
یاغندن شبهه‌لر ، تورلی طعنلر اولغانی میدانده‌در . عائله
ایچنده بو خصوصده انتحارلر یا که اوترشلر واقع
اولمایمنی؟ یکرمنچی عصرڭ محکمه‌لرنده بوخصوصده قاطیغ

ودهشتلی حکم‌لر قیلنمایمی؟ بو خصوصده قایولری سورگون، قایولری حبس، قایولری اعمال شاقه ایله حکم ایدلمایلرمنی؟

دخیده نسل اورلغی یاغندن محروم اولنسه، یا که اورلق ایله ییری کیلشه آلماسلق اولسه، اش شولای اولا توربده طلاق قیلنورغه ممکن الك اولماسه، نکاحدن مقصود اولغان حکمت مصاحت‌گه خلاف اولا: آدم بالالرینك کمویینه، آقرنلب کشیلك دنیاسینك بتوینه سبب اولا. شولایوق تورلی اخلاقی وادبی اوڭایسزلقلره توشوگه سبب اولغانینی تاریخ کوزگولری کورکازمکده در...

یوقاریده سویلاکان ضررلردن باشقه دخیده کوب ضررلری واردر. مونه شونك ایچونده بو عصر ترقی اولغان یکرمنچی عصر عالملری طلاقك برامر مشروع ایکانینی اثبات ایده‌لر، آوروپا مملکتلرنده طلاقك درستلکینه قانونلر توزیلوب آیرم محکمه‌لر یاصالمقده در. گرچه دینلرینك صریح قانونلرینه خلاف اولسه‌ده، اختیارسز اولاره‌ق «طلاق مباحدر» دیکان قانونی اعتراف ایدرك اشکه قویمشلر. شولایوق مدنی مملکتلرك قایسیسنده‌غنه اولسه‌ده عدلیه نظارتلرنده بوخصوصده فکرلر طولقونلانه، لائحه‌لر توزیله باشلاغانی دنیادن خبردار اولغانلره معلومدر. ایمدی شولای اولغاچدن اسلام

دینی بولدن اون اوچ عصرنیڭ مشروع ایتکان قانوننی یکر منچی عصر اوزی قبول ایده رگه باشلامشدر. کیلاچك عصرلرده بو قانوننی آلقشلاب قبول ایده چکارنده شبهه یوقدر. بناء علیه بوخصوصده قیلنغان اعتراض لرغه یکر منچی عصر اوزی اول اعتراضلرنڭ حقسزلغیله جواب ویره در.

اسلام — وتعدد زوجات

(کوب خاتون آلوچیلق)

اسلام دینی کلمزدن بورن عربلر ایچنده کوب خاتون آلوچلق موده اولغان. شونڭ ایچون اونار، یکرمیشار خاتون آلغان لر. تعدد زوجات‌که هیچ برچیك اولمغان. کیلن لر ویتیمه لرنی میراث منزلنده ایتوب اوزلرینه خاتونلقغه ییغان لر. نکاحدن مقصدده مال یا که جمال اولغان. خاتونڭ مالی بندیکی کبی آیروب یباروب بیچاره حال لرکه توشرکان لر. خاتون لرغه تلاکانچه معامله ایتکان لر... تریله ی توتوب اوترکان لر، ییرکه کومگان لر. قویغه صالغان لر..

اسلام دینی خاتون قزلرنی شفقت ومرحمت دائره سینه آلغان. یتیم ویتیمه لر حقنده قانون لر توزیوب حال لرنی اصلاح ایتکان. تعدد زوجات‌که چیك قویوب قانون

دائره سینه آلغان. فقط قانون طبیعت تلادیکندن شرط وقیدلر دائره سنده کنه بردن آرتق خاتون آلوچلقنی مباح غنه ایتکان. اما چن چنینه تعدد زوجاتنی بتررر ایچون نیگز قورغان. شونك ایچون برنیگنه آلورغه دیملاب «فان خفتم ان لاتعدلوا فواحدة اوماملکت ایمانکم ذلك ادنی الاتعولوا» (سورة نساء ۳ آیة) آیت کریمه سی ایله برنك قانون حیات ومعیشت یاغندن قاراغانده حکمت ومصلحت گه موافق ایکاننی بیان ایتکان. شولایوق سوره نساء ۱۲۹ نچی «ولن تستطیعوا ان تعدلوا بین النساء ولو حرصتم» قول کریمیله نه قدری طرشقانده ده خاتونلر آره سنده عدللك ایته آلمازسز دیکان. حال بوکه تعدد زوجاتنی عدللك قیلوشرطیله کنه مباح ایتمشدی. بس شولای اولغاندن اسلام دینی تعدد زوجات حقنده: تعدد زوجات درستدر، طبعا وادبا عدالت شرطیله گنه، لکن قیلورغه قولکزدن کلمه یه چکدر. بس تعدد زوجاتگه ده (مجبوریت اولمغانده) یاقنلاشماکز» دیکان قانون قویمشدر. مونه شولای اولغاچ اسلام دینی تعدد زوجاتنی بتررر که نیگز قورمش دیمکدر. لکن کیلاچکده سویلانه چك حکمت ومصلحتلر ایچون بتونلایوك طیمامشدر. شرط وقیدلر ایچنده گنه مباحلق ویرمشدر.

کوب خاتون آلوچلق — وبورنغی شریعتلر

بردن آرتق خاتون آلوچلق بورنغی پیغمبرلر شریعتلرده درستدر: مونه ابراهیم ع‌م اوزینك آتا-بر طوغمه آنا باشقه اولغان قز قارنداشی ساره‌نی نکاحلا-نغان، آنك اوستینه مصرلی قبطی قزی حضرت هاجرنی نکاحلانغان. حضرت هاجردن اسماعیل ع‌م، حضرت ساره دن اسحاق پیغمبر وجوده کلـکانی هر دین اهلینك معلو-میدر. (تورات، سفرتکوین).

شولایوق اسحاق ع‌م نك عیسو اسملی اوغلی ایکی خاتون آلغانی توراتده تکوین بابنده ٢٦ نچی صحاحه ٣٤ ٣٥ ماده‌لرده مبیندر. عیسو البته آتاسینك شریعتی‌بیوروی بوینچه ازدواج ایتمشدر.

شولایوق سفر تکوین ٢٩ نچی صحاحك بیانینه قارا-غانده یعقوب ع‌م اوزینك خاله‌سی لابانك «لینه» «راحیل» اسملی ایکی قزنی برکه تحت نکاحنده بیمشدر. مونك صوکنده «راحیل»نك بلهه اسملی جاریه‌سنی ازدواج ایده‌رك «دانا» «نفتالی» اسملی ایکی اوغل میدانه کیلمشدر. مونك صوکنده دورتنچیگه لینه اسملی خاتونینك «زلفه» اسملی کنیزه‌کنی نکاحلانوب آ‌کاردن «جادا» «اشیر» اسملی ایکی اوغل

میدانه کیلدیگی سفر تکوینتنگ ٣٠ نچی صحاحنده بیان ایدلمشدر.

اوشانداق تورات‌ده سفر خروج ١٦ نچی صحاحده احکام وقوانین مدنیه بیان قیلغانده موسی ع‌م تعدد زوجاتنگ درستلگینی بیان ایده‌رک نه ره‌وشلی معاشره‌ده اولنورغه کیره‌ك ایکانی خصوصنده فرمان عالیلرنی بیان ایتمشدر.

شولایوق داود وسلیمان ع‌م‌نگ کوب خاتون آلوچلق لری بتون دین اهللرینه معلومدر.

ایمدی شولای اولغاچدن ابراهیم، اسحاق، یعقوب، موسی، داود، سلیمان علیهم السلام شریعتلرنده بر دن آرتق خاتون آلوچلق درست اولغانی آب آچق کورینب تورغان بر حقیقتدر. کم‌که بو ذاتلرنگ پیغمبر ایکانینه هم بولارنگ شریعتلری شریعت الهیه ایکانینه اشانسه، دین جهتندن تعدد زوجاتنگ درستلگینه انکار قیلورغه اورن قالمایدر. بس شولای اولغاچدن اسلام دیننگ تعدّد زوجاتنی مباح ایدوینه‌ده عناد ایده‌رگه اورن یوقدر.

تعدد زوجات — قانون طبیعت

طبیعت دنیاسنده تعدد زوجات ثابتدر. چونکه امور

طبیعیه‌گه قاراساق، برقاچ دشیکه بر ایرکاك اولغانی میدا-
ن‌ده‌در. مثلا حیوانلر سلسله‌سنده کوب طاوق بر أتەچ،
آتلر صغرلر هم باشقه‌لرده شولایوق . . . . . عالم طبیعتنك
وجود جهتندن ده دشی‌سی کوبره‌کدر، ایرکاك آزره‌کدر.
دین اسلام، طبیعی اولغان بر دین اولدیغنه بناء طبیعت
قانوننك اولغان‌تعدد زوجاتی مباح ایدویك امر طبیعیدر.
طبیعت قانونینه انکار ایتمه‌گان کشی، اسلام دینینك بو
قانونینه انکار ایده‌مز.

تعدد زوجات — هیئة اجتماعیه وعمرانیه

عموم استاتیستیکه‌گه قاراغانده خاتونلر ایرلردن
کوبره‌کدر. خاتون وقزلرك تربیه‌سینه النفات ایدلگان
مملکتلرده ایرلرکه قاراغانده تقریبا آلطمش خاتون
آرتقدر. ایرلر صوغشلر وآغر اشلرده، طشقی صالقون
واسی هوالرده حرکتده اولدیغلرندن خاتونلرغه قاراغا-
نده کوبره‌ك اوله‌لر. اگرده بر ایرگه برگنه خاتون‌تعیین
ایدلسه،کوب‌خاتونلرك ایرصالرندن آرتوب قالوی لازمدر.
ایمدی‌خاتونلر آرتوب‌قالسه‌لر،طبیعت‌تلاوی واوستاوی
جهتندن شهوتلرنی صرف ایده‌ر، یاکه اوزلرینی
کیچندرر ایچون‌ناموس‌لرینه جنایت ایده چکلر. بس‌فاحشه

خانه‌لر آچیله‌چق، زنا بازارلق‌لری میدانه کیله‌چك. کوب خاتون‌لر اوزلرینك عمرلرینی فاحشلکده اوتکار دیکلری کبی کوب یاش اوسمر یکت‌لرده شوشی یمان خانه‌لریله یاشایه‌چکلر. بتون یاش اوسمر معصوم‌لر شوشی یمان خانه‌لر آلدندن اوظاچق‌لر، یوریه‌چکلر. بس کیت کیده بوندای فاحش اش‌لر، عادتی بر اش منزلنده اولوب کیده‌چك. ایشته بوندایِن ادب‌سزلك، یوز قزا-رلق حال لر هیئت اجتماعیه بشریه ده میدانه کیله‌ره‌ك بتون کشیلك دنیاسی بوزیله‌چق. عائله تشکیل ایدو سیرا گایه‌لك، کیت کیده نسل لر کیسیله‌چك. کشیلك دنیاسی بارلق دنیاسندن یوغالاچق. نتا کـه فرانسیه حکومتنده فرانسوز ملتینك بتوب آزایوب باروی کشیلك دنیاسنه بیوك عبرتلی بر درس ایکانی کوز آلدنده در....

دخیده خاتون قصر اولسه، بالا کیترمه‌سه، ایرکه خاتوننك رضالغیله اولسه‌ده ایکنچی خاتون آلورغه ممکن لك اولماسه، نسلنك کیسلوینه سبب اولادر. بو قصر خاتو ننی طلاق قیلوب یبارووده مصلحت دکل در. بس کشیلك دنیـاسینك نسلنی صاقلر ایچون ایکنچی خاتون آلورغه مجبور اولونه‌در. بناءً علیه کشیلك دنیاسی هیئت اجتما-عیه وعمرانیه جهتندن تعدد زوجانك مباح اولوچلغینه

محتاجدر. مونه اسلام دینی کشیلك دنیاسینك بو احتیاجنی اوتار ایچون تعدد زوجاتنی مباح ایته‌شدر.

تعدد زوجات — وحفظ صحت

ایرلر قوهٔ معنویه وقوه مادیه‌ده خاتونلردن آرتق ایکانی بتون طبیعت وفنك گواهلغیله ثابت در. قوهٔ شهویه‌سنگده آرتق ایکانی آب آچق میدانده در. خاتونلرده قوه شهویه‌نی که‌متکیدای حاللر ثابت در.... ایرلرده دائمیدر. صرف قوه.... گه مانع اولغان حاللر یوقدر.. ایمدی تعدد زوجات مباح اولماسه، ایر یمان حاللرگه مرتکب اولوب آغولی چیرلر آله‌کنرویده، بونلك ایله‌گنه قالماینچه، بلکه‌عائله سینه‌ده یوقدرب بتون عائله سینی هلاك ایده‌رگه سبب اولادر.

شولایوق خاتون آغولی بر آوروغه یولقغان اولسه، اوزینك ایرنی وبتون عائله‌سنی آغولی چیر ایله بویاب بتون اوی ایچن هلاك ایتو لازم اولادر. آغولی چیرگه یولقغان دیبده آیروب یباروده کشیلك دکل در. شونك ایچون ده خاتون ایرنك تربیه وحمایه‌سی آستنده یاشابده ایرگه ایکنچی خاتون آلورغه مساعده ایدلمه‌ك بتون عائله‌نی اصلاح ایدوکه، بتون عائله‌نك حیات وصحتلکنی

صاقلاوغه سبب در. دیمك حفظ صحت وفن معاشره تعدد زوجاتنی درست کوره در.

قسقه‌سی: تعدد زوجاتنی طبیعت وفن درست کوره در. شونك ایچون شوبنهئور (گرمانیه فیلاسوفلرندن) فیلاسوف تعدد زوجاتنی درست کورمشدر. انکلتره پادشاه‌لرندن یدنچی اداورد جنابلریله تعدد زوجاتك درستلکینه فرمان همایونلرنی نشر قیلورغه مجبور اولمشدر ...

اسلام دینی کوب خاتون آلوچلقنی بتورگه نیگز قورغاچدن نه ایچون محمد عم اوزی کوب خاتون آلغان؟

البته، یوقاریده اسلام دینی تعدد زوجاتنی آزایتورغه بلکه آقرنلاب بترر ایچون قانون توزیمش ایکانی اثبات ایتدك ایدی. «ایمدی دین اسلامك قصدی بوایسه محمد عم اوزی نه ایچون کوب خاتون آلغان؟ مادامکه مقصد کوب خاتون آلوچلقدن طیودر، برگه قالدررغه طرشودر. شولای اولغاچدن اسلام دینینك باش اوگره‌توچی محمد عم اوزی بیکره کله آزخاتون آلورغه کیره‌ك ایدی، بلکه برگنه خاتون آلوب امتینه اولگی اولورغه تیوش کورینه‌در. یا که هیچ اولمغانده تعدد زوجاتك اصل مباح ایکانینی بالعمل اوگره‌تور ایچون ایکنیکنه آلورغه منا-

سببدر. حال بوکه محمد ع‌م اوزی کوب خاتون آلوب حیاتی وعملی ایله تعددزوجاتکه دیملاکان اولوب کورینه‌در. اوزینلنگ قران کریمده بیورغان فرمان همایونلرینه فعلی خلافدر. بر مشرع اوزی مشروع قیلغان قانوننگ خلافینه حرکت ایتسه، اول قانوننگ عامه حضورنده قدری قالمایدر. شوننگ ایچون عموم خلق اول قانون ایله عمل ایتماوچه‌ن اولار». دییب کوکلگه کیلور. مونه بوکوکلگه کیلکان شبهه‌نی کیده‌رر ایچون پیغمبرمزنگ مسلمانلرنگ آنالری اولغان رفیقهٔ عالیه‌لرنی ازداواجننگ تاریخن و آنلر ایله مناسبتلرنی بیان ایده‌م:

پیغمبرمز — واهات مؤمنین.

پیغمبرمزنگ اون‌بر رفیقه عالیه‌لری اولمشدر: خدیجه بنت خویلد، سوده بنت زمعه، عائشه بنت ابی‌بکر، حفصه بنت عمر، زینب بنت جحش، بره بنت حارث، زینب بنت خزیمه، هند ام سلمه، ام حبیبه (رمله) بنت ابی‌سفیان، صفیه بنت حی، میمونه بنت حارثدر. دخیله پیغمبرمزنگ مخدوم عالیلری ابراهیمنگ آناسی ماریهٔ قبطیه‌در.

پیغمبرمزنگ بولارنی ازدواجی:

پیغمبرمز الث برنچی اولاره‌ق مکهٔ مکرمه‌ده خدیجه

بنت خویلدنی نکاحلاندی. اول چاقده پیغمبرمز یکرمی بیش‌ده بر یاش یـکت، حضرت خـدیجه‌ده قرق بـیش یاشلك بر طول خاتون اولوب حضرت ابراهیم‌دن باشـقه اولغان بارچه بالالرینك انکاسی اولدی. پیغمبرمز خدیجه ایله یکرمی آلطی یل‌لر ترکلك ایده‌رك پیغـمبرمزك، یاشی ایللی برده اولدیغی حالده یتمش برنچی یاشنده حضرت خدیجه وفات ایتمشدر. خدیجه‌نك وفاتی ایچون پیغمبرمز قایغرمشدر. حتی شول یلینی پیـغمبرمزك قایغو یلی‌دیب اسمله‌نه‌در. مـونه پیغمـبرمز بر طول خاتون ایله عمر ایتدی بتون یاشن یکت‌لك زمان‌لرنی آنك ایچون فداء ایتدی. ایکنچی خاتون آلا یم دیکان اویی کوکل‌لرینه بیله کیلمادی. اکرده باشقه خاتون آلور اوینده اولسه، محمد عم‌گه مکه سیده‌لرندن مونه دیکاننی بیررگه طوره‌لرایدی. مونه دیکان زاده‌لرنی نکاحلاندررغه یاوچی دیمچی کوندردیکلری پیغمبرمزك سیر شریفلرنی اوقیغان کشیلرکه معلومدر. لـکن پیغمبرمز اصلا التفات ایتمه‌دی همان شول، یتمش یاشارلك خدیجه ایله حیات‌لرنی سوردی.

حضرت خدیجه‌نك وفاتندن برآز زمان‌لر کیچدکدن صوکره زمعه قزی حضرت سوده‌نی نکاحلاندی. سوده

ایسه، اللهنڭ رضالغی وعزیز دیننی صاقلار ایچون ایری ایله حبش مملکتنه هجرت ایلهرك ایری اولب حمایه وتربیهسز قالمش ایدی. آغاانیلری مسلمان دیننه دشمان اولدیقلرندن حیاتی غایت چیتن لکده توشدیکندن پیغمبرمز اوزینڭ حمایهسینه آلاروق رفیقهء عالیهلرندن ایتمشدر.

صوکره حضرت ابوبکرڭ قزی حضرت عائشهنی نکاحلانمشدر. قزلاتای نکاحلانغانی فقط حضرت عائشهگنهدر. حضرت ابوبکر پیغمبرمزنی بك سوهر، هر وقت پیغمبرمزگه یولداش اولور، بتون مالی ووجودی ایله اسلام دینی ایچون قربان اولور، بر ذات ایدی. البته سیدالکونین اولغان رسولاللهگه قاین آتا، وآنیده اوزینه کیاو ایدهرگه چن کوکللریله تلادی، حضرت خدیجهنڭ وفات اولغاننی فرصت بلدی، اوزینڭ ترکلکی زماننده قزی عائشهنی یاشکنه کوینچه اولسهده پیغمبرمزڭ خانهٔ سعادتلرنده پیغمبر عائلهسینڭ بر چلینی ایدونی بختدن صانادی. سوکلو قزینی رسول خداغه رفیقه ایدهرك قیامتکه قدری بتون امت اسلامیهنڭ تاریخی وتیلده استاذ اسمیله تبریك ایدلوینه میدان آچدی.

صوکره حضرت عمرڭ قزی حفصهنی نکاحلاندی،

ایری بلدر صوغشنده شهید اولوب طول قالمش، غایت باطر واوتکون طبیعتلی، کیسکون واوتکر سوزلی بر ذات شریفه ایدی. اتکاسی حضرت عمر حفصه‌نی حضرت ابوبکرگه مونك صوکنده حضرت عثمانغه ازدواج ایتمك اوستاسه‌ده آنك بو طبیعتی ایچون اعتذار ایتمشلر. الك نهایت حضرت رسول‌الله افندمزك حضور سعادتلرینه کیله‌رك قزی حفصه‌نی پیغمبرمزنك بیت سعادتندن برچلین اولاره‌ق رفیقهٔ عالیه‌سی اولونی اوتندی، پیغمبرمزده قبول ایتدی، البته، حضرت عمر کبی دین تراکی اولغان بر قهرمانك خاطرنی یقماق حکمتگه مناسب اولمایه‌چغیده بالکیدر. بیکروه‌کده پیغمبرمز قبول ایتمه‌کان تقدیرده حضرت عمرك هم حفصه‌نك ناموس شرفی قریله چق ایدی. مونه شوشی حکمت مصلحتلر ایچون پیغمبرمز قبول ایتمشدر.

بشنچی رفیقهٔ عالیه‌سیده زینب بنت جحش‌در.

زینب حضرت زیددن طلاق ایدلمش بر طول خاتون اولوب پیغمبرمزك عمه‌سی امیمه قزیدر. بونی ایسه بورنغی عادت جاهلیه‌دن قالمه هیئت اجتماعیه‌که ضررلی قانوننی بتروب، کشیلك دنیاسینه مناسب اولغان قانون سعادتنی بالعمل امتینه تعلیم ایچون ازدواج ایتمشدر. واقعه‌سی سوره احزابده مبیندر. بو ایسه بورنده پیغمبرمزگه

اوغل ایتلکان زیدبن حارثه‌گه پیغمبرمز طرفدن اولغان یاوچلاق ایله ازدواج ایدیله‌رك مهر ونفقه‌لری پیغمبرمز طرفندن تسویه ایدلمشدر. زینب اوزی سیده وزاده‌لردن اولوب زید ایسه قول‌لردن اولدیغندن محبت یاشای آلمادیلر. دائما نزاع‌ده اولوب زید طلاق قیلورایچون پیغمبرمزگه قات، قات کینگاشکه کیلسه‌ده طلاق قیلماسقه دیملاب خاتونگنی یاخشی توت الله‌غه تقوالك ایت (امسك علیك زوجك واتق الله آه سوره احزاب) دیب اوگتلامشدر. الك آقتغنده بالمجبوریه طلاق ایتمشدر. طلاق ایدلوب کشی قالندیغی اولوب یاشاوی عارلکدر. بیگره کده شونداین شریفه‌لرگه . . . طلاق ایدلکان اسملی اولوغه، نکاح، ونکاحغه‌ده ســــــببچی پیغمبرمز اولدیغندن بو اوگایسزلق پیغمبرمزگه‌ده واروب ترکالا، اوستدن قاراغانده اوپکالارگه میدان آچادرایدی. ایشته بو عارلکنی زینبك اوستندن یویار ایچون هم «تبنی ایدلمشك مطلقه سنی ازدواج درستدر» دیگان عموم کشیلك دنیاسینه قویلغان قانون‌نی ید بالعمل میدانه قویار ایچون پیغمبر مز حضرت زینب‌نی اوزینه رفیقه ایتمشدر. نفس هواسی وحیوانلق جهتندن آلمامشدر. اگرده نفس هواسی جهتندن آلسه باکر قز وقتنده نکاحلانور و عمه‌سیده مع‌الممنویه

نکاحلانغانلر ایدی. . . . بو خصوصده تفصیللی معلومات آلایم دیگان افندیلرگه استاذالاکرم محمد عبده افندی حضرتلرینك زید وزینب اسمنده یازغان رساله سنی مطالعه ایدولرنی توصیه ایده م.

آلطنچی رفیقه سیده برة بنت الحارث در. بره بنو مصطلق قبیله سنك شیخی الحارث بن ضرار قزی اولوب طول خاتون در. بنومصطلق صوغشنده بنومصطلق قبیله سندن ایکی یوزگه یاقین زاده لر ایله اسیر آلنمشدر. پیغمبرمز مرحمتلی وشفقتلی اولدیغندن بولارنی اسیرلکدن قوتقارورغه طرشمشدر. شونك ایچون برةنی آزاد ایده رك اوزینه رفیقهٔ عالیه ایتمشدر. تگی اسیر توشکان برةنك یاقینلریده پیغمبرمزك قاینشلری اولوب اورلمش، پیغمبرمزك بویله لطف ایله معامله سی صحابه لرك کوکللرینه تاٴثیر ایتمش، شونك ایچون صحابه لرده پیغمبرمزك قاینشلرنی اسیرلکده تورولرینی کوکل لری طارطمه یه رق بارچه سنی آزاد ایتمشلر. بو حالنی کوروب آزاد ایدلمش لر مسلمان دینینه کرمشلر. بو خبرنی ایشتمش وکورمش بنومصطلق قبیله سی ده بارچه سی مسلمان دینینه کرمشلر. ایشته حضرت برة (جویریه) نی ازدواجی دینی، ادبی، سیاسی اولغان بیوك حکمت ومصلحت ایچون ایکانیغی

سویلارگه بیله حاجت یوقدر. *)

۷ نچی رفیقه‌سیده زینب بنت خزیمه‌در. بوده طول خاتون اولوب ایری احد صوغشنده شهید اولمشدر. صوك درجه‌ده عابده وزاهده اولوب ام المساکین دییب اسملانمشدر. پیغمبرمزده حضرت زینب‌نی بوبیچاره حالندن قوتقاره‌رق اوزینك حمایه سینه آلمشدر.

۸ نچسیده هند ام سلمه‌در. بلك کوب بالالی، کونچل، اری طبیعت‌لی اوزینه تیك طاپمغان بر طول خاتون ایدی. پیغمبرمز بوندای قاطی طبیعت‌لی وکوب ایبارچن خاتون‌نی نکاحلانوب نی ره‌وشلی کورکام معامله‌ده اولورغه کیره‌ك ایکاننی امتینه تعلیم ایده‌رایچون اوزینه رفیقه ایتمشدر.

۹ نچسی مکه قهرمانی اولوب رسول‌الله‌غه کره وکره قارشی هجوم‌گه کیلکان ابوسفیان قزی حضرت رمله‌در. رمله ایری ایله حبش مملکتینه هجرت ایده‌رك مکه‌ده‌کی آتا وآغالرینك یاوزلغندن قوتلمش‌ایدی. لکن، ایری حبش‌ده خرستیان دینینه کردیکندن حضرت رمله حمایه سز حالنده حتی دیننندن قورقنچلی برحالده قالمش، مکه گه قایتسه‌ده بتون یاقن‌لرینك هجومی آستنده قالاره‌ق

---

*) بنو مصطلق صوغشی هجرتنك بیشنچی یلنده شعبان آینده اولمشدر.

صوڭ درجه مظلومه اولاچق ایدی. بس حضرت رمله‌نی بوچیتن حالدن قوتقارو ایچون پیغمبرمز اوزینه رفیقه ایتمشدر.

۱۰ نچی صفیه بنت حیی‌در. آتاسی بنو نضیر قبیله سینڭ باشی اولوب ایری خیبر صوغشنده اوترلوب طول قالمش برذات‌در. بوذات خیبرصوغشنده اسیرتوشمشدر. ایشته بواسیر لکدن قوتقاروب حمایهٔ نبویه‌سینه آلاره ق آزاده‌ایدوب اوزینه رفیقهٔ ابدیه ایتمشدر.

۱۱ نچی میمونه بنت الحارث‌در. بیك یارلی، صوڭ درجه قارچق اولوب رسول‌الله افندمزنڭ یاقنلرندندر. اوز تربیه‌سینه آلوب حمایه سعادتلرنده یاشاتور ایچون ازدواج ایتمشدر.

ماریهٔ قبطیه‌ده مصر امیری مقوقس طرفندن یبار لمش بر کنیزه‌کدر. البته چیت ییردن غربت عالمنه کیلکان برکشینی حمایه‌سز طاشلاوچلق عادتی بر کشیگه‌ده مناسب دکل‌در. علی کل حال حمایه وتربیه‌گه آلمق نه‌ق کشیالك‌در....

مونه شولای اولغاچ پیغمبرمزڭ رفیقه‌لری حضرت عائشه‌دن باشقه‌سی بارچه‌سی طول‌در. بعضسی بالالی چاغ لی‌در. قایوسی برسیده سرنلوب بتکان قارچق‌در. دیمك

خاتونلرنی حیوانیت جهتدن ازداج ایتمەمشدر. بلکه دنیاوی، یا که اخراوی مصلحت عمومیه ایچون ازدواج ایتمشدر. اگرده فقط حیوانلق جهتدن نکاحلانسه ایدی. کلسینەده قزلردن نکاحلنور ایدی . . . . بوندا این طول خاتونلر، بالالی قارچقلر، بیچاره حالده فقیرەلکده اولغان خاتونلرنی آلماز ایدی. بلکه مونه دیکان بایلر وزادەلردن صایلاب آلسەده هر قایوسی مع الممنونیه ویررلر ایدی.

دخیده پیغمبرمزك حیاتندەگی اشینه قارارغه کیرەك:
بو خاتونلرنی آلوی مدینەگه هجرت صوکندەدر. هجرت صوکندە اون بر یل عمر ایتمشدر. بو آزغنه تاریخ مدتنده بکرمی دورت که یاقن صوغش باشندن کیچمشدر. نه قدری قرانین مدنیه تورزیو وآنی عملیاتکه قویو وباشقه . . . . . . بیوك خدمتلر ایله کونی تونی اشده اولمشدر. شولای اولغاچدن پیغمبرمزك حیوانلق عالمی ایله شغللانوب توروغه وقتی بیله اولمامشدر. شولای اولغاچدن حیوانلقی جهتندن خاتون کوب آلغان دییب ایتورگه هیچ بر وجدان قیوچلق قیله آلمایەچقدر. پیغمبرمزك بو حالی ایسه تعدد زوجاتگه دیەلاو ایچون دکلدر بلکه یوقاریدە سویلانکان حکمت مصلحتلر ایچوندر. هم امتینه هر تورلی طبیعتلی

وهر تورلی درجه‌لی خاتونلر ایله ایرلر نه ره‌وشلی معامله ده اولورغه کیره‌ك ایکاننی بالعمل تعلیم ایلار ایچوندر. مع هذا پیغمبرمز بولاردن آرتق خاتون آلماسقه، حتی بورفیقه‌لری اولب بتکانده خاتون‌سز بیله یاشاو یولنده اولغان فرمان الهی لرایله بیورلمشدر. (سوره احزاب «لا یحل لك النساء من بعد ولا ان تبدل بهن من ازواج ا»).

بو کتابمنی اوقوچیلر بو خصوصده نچکه‌له‌ب اویلاسه‌لر دها کوب حکمت، مصلحتلر طابوچلقلرینه اشانه‌م. دخی کوب خاتون آلوچلق بورنغی پیغمبرلرك اوزلرنده اولغان اشدر. نتا ککه یوقاریده بیان قیلوب کیچدك. شولای اولغاچدن محمد عم حقنده طعن وافترا قیلورغه اورن یوقدر.

بو خصوصده کیلکان شبهه‌لر وجواب‌لر:

«محمد عم، مکه‌ده وقت‌ده ایکنچی خاتون آلماوی خدیجه‌نك خاطرنی صاقلر ایچون‌گنه اولغاندر. اوشانداق پیغمبرمزده غایت قصنقلق بر حالده اولدیغنده قز ویرر کمسه‌لرده اولمغاندر. خدیجه‌ده غایت اشلکلی بولغان خاتون اولدیغندن محمد عم‌نی قولنده نق توتقاندر» کبی شبهه‌لر کوڭلگه کیلور. فقط شول زمانده‌غی کیچمش تاریخغه، واول زمانده‌غی احوال ظروف‌غه کوز صالساق، بوشبهه

اوزندن اوزینه کیتکانی بیلکیلدر.

چونکه پیغمبرمز، کوچك ویکت زمانندن برو بتون مکه اهلی قاشنده صادق الامین لقبیله مشهور اولدی. مکارم اخلاقده نمونه اولارق هرکشی آکا قزغر وصوقلانورلق اولوب قایوغنه قبیله‌دن قز صوراسه اوتاب ویررگه گینه تورلق بر حالده ایدی. هر طرفدن هجوم وقصدقلق کورسه‌ده مکه اهللری ایلچیلر کوندرب سیدلك رتبه‌سینه کوتاره‌رك مکه‌نك اك شریفه وسیدلرنی ویره‌چکلرنیده دیملاو دن کیری طورمادیلر. محمد عم هیچ التفات ایتمه‌یه‌رك اوزینك مقدس وظیفه‌لرنده اولمشلر. دائما جناب حق طرفندن بیورلغان قوه قدسیه ایله بیوك همت وغیرتلرنده دوام ایتمشلر. حضرت خدیجه محمد عم ایچون بتون مال وجاننی قربان ایتکان مبارك بر شریفه‌در. پیغمبرمزك خاطرنی قرمز ایچون ملك بلالر یو کلارکه بیله حاضردر. پیغمبرمزدن برگنه اشاره اولسه بیله بتون فداکارلك ایله ییرینه کیترر که طرشمشدر. بناً علیه پیغمبرمز طرفندن ایکنچی خاتون آلوچلق حقنده آزغنه بر حال سیزسه، هیچ قارشی توشمز، بلکه مطلق اختیار ایدر، ایرینك تلاگینی ییرینه کیترر ایدی. بتون دنیانك هجومندن قورقمغان بر قهرمان اولغان محمد عم ده بوندایین جزئی وشخصی

بر اشده براودنده قورقمازایدی .... شولای اولغاچدن یوقاریده ایتلگان شبهه‌نک کیلمه‌گانلکی، کیلسه بیله اوز اوزندن کیتکانلکی میدانده‌در.

شولایوق بعض برلر، «محمد عم نه ایچون اول خاتونلرنی اوزینه خاتونلقغه آلو ایله حمایه وتربیه‌سینه آلغان؟ باشقه‌یول ایله تربیه قیلسه‌ده ممکن ایدی بیت؛ مثلا: یوقسل خانه‌لر صالدررده تربیه ایتدرر ایدی.» دیه‌بده شبهه ایده‌لر. لکن رفیقهٔ عالیه‌لرینک حالی، وتربیه‌لری توشنوب قارلسه، همانده بوشبهه کلمایدر. فرض ایت، یوقسل خانه‌لر صالدرب شونده تربیه ایتدرسون ایدی، عجبا بنو مصطلق قبیله‌سندن ایکی یوزدن آرتغرق اسیر توشکان سیدلر مسلمان دینی ایله مشرف اولورلرمی ایدی؟ بتون بنومصطلق قبیله‌سی مرحبا دیه‌رک مسلمان دینینه کررلرمی ایدی؟ شولایوق باشقه امهات مؤمنینکده حاللرینی توشونوب قاره، یوقسل خانه‌لرده فقط بر طماقلرینغنه طویدررغه ییلوب یاطو ایله بیت نبویه دن بر اعضا اوله‌رق دنیانک استاذی اولوب بتون سعادت انسانیه‌که خدمت ایده‌رلك اولغان حکمت ومصلحت عمومیه لر آره‌سنی چاغشدر! فقیر خانه‌لرغه ییلنسه‌لر، حیاتلری وقنایچه‌غینه تأمین، اما پیغمبر وحکمت یورطندن بر

اعضأ اولغانلک بتون حیات لری تأمین ایدیله رک بتون مسلمانلرنک آناسی اولوب بتون ملت ده آلارنک بالاسی منزلنده اولوب سعادت ده قالاچقلرنی حسابلا ! . . . . مونه بولای توشونوب قاراغانده یوقاریده ایتلگان شبهه اوزندن اوزی کیتگانی میدانده در.

اوشنداق بعضی لر «محمد عهمنک صونک زمانلرده خاتون آلوچلقدن طیلووی پیغمبرمزنک قارطایغانلقندن کیلمشدر. ایمدی قارطایغاچدن ازدواج مسئله سندن وازکیچیله چکیدک طبیعی بر اشدر. شولای اولغاچدن قارطایوب بتکاچ خاتون آلوچلقدن کوکل قایتقاچ سیاست یاغندن غنه «لا یحل لک النساء من بعد» نهی میدانه کیلمش دگل می؟ دییبده شبهه ایده رلر.

لکن بوشبهه نی پیغمبرمزنک سیری وتاریخی ییباره در. چونکه پیغمبرمز اخلاق عالیه ایله متصف ایکانی بالاتفاق مسلم در، دشمانلری بیله اعتراف ایتمش بر حقیقت در. صادق الامین ایکانی بتون کشیلک دنیاسینه معلومدر. حقیقت یولنده وجودنی قربان ایتکانی تاریخچه مسلمدر. شولای اولغاچدن «یالغان برسیاست قورغاندر، اوزینک منفعت شخصیه سنی کوزاتکاندر» دیب ایتورگه وجدان سلیمگه هیچ بر یول یوقدر. محمد عهمنک انک صونک نکاحلا-

نغان رفیقه سیده میمونه بنت الحارث الهلالیه اولوب
هجرتنڭ یدنچی یلنده نکاحلری واقعدر. بوندن صوڭ
ازدواجدن طیلمشدر. حال بوکه بو تاریخده مسلمانلق
هر یاقغه طارالمش، شوکت اسلامیه بیومش، پیغمبرمزڭده
شهرتی دنیانڭ هر یاغینه طارالمش، سیاست و حکومت
جهتندن بر پادشاهلق مرتبه سینه ایرشمش در. اگرده
سعادت جسمانیه وشهوات حیوانیهغه ویرلگان ذات اولسه،
تمام اول طرافغه میل قیلهرهق دورسورر فرصت کیامشدر.
عوام خلقی ایتکانچه «دنیانی تمام تندره تورغان چاغی»
اولمشدر. لکن پیغمبرمز بو تاریخلرده بالکلیه ازدواجدن
منع قیلنمشدر. بوندن این خصوصی حاللر ایله شغللانو
یرینه بتون کشیلك دنیاسی ایچون سعادت قانونلری
توزیمهك ایله مشغول اولمشدر. اخلاق وآداب انسانیهنی
اصلاح ایدو یولنده بتون فدائیلك ایله طرشمشدر. عموم
بشرکه قارنداشلك کرتورکه، عموم کشیلك دنیاسینه
محبت والفت اوستوررگه همت ایدهرك بتون کشیلرنی
آزاد ومحترم کوزیله قارارغه وخاتونلرڭ حقوق وشرفلرنی
صاقلارغه توصیهلر ایتدیکی حالده حیات جسمانیهلرندن
آیرلمشدر. بناءعلیه یوقاریده ایتلکان شبههنڭده کیلمهکانی
معلومدر. ومن الله التوفیق.

تعدد ازواج نه ایچون درست دکل؟

یعنی بر خاتون‌نڭ بریولی کوب ایرگه یاروی نیچون درست دکل؟

البته یوقارغی مسئله‌لرنی اوقیغاچ کشینڭ باشینه بویله سوٴال‌لر کیلور: «بر ایرڭ بردن آرتق خاتون آلوی درست‌در. اما نه ایچون بر خاتون‌نڭ بر زمانده کوب ایرگه نکاحلانوب یاشاوی درست دکل‌در؟ شریعت‌لر تعدد زوجاتنی درست کورکانلر، اما نه‌ایچون تعدداز واجنی درست کورمه‌کان‌لر؟» دییب.

مونه بوسوٴال‌لرگه طبیعت وفن جواب ویره‌در:

ازدواجدن مقصود تلقیح ماده ونسل صاقلاودر. بو مقصود حاصل اولدیغی کبی طبیعت‌ده تلقیح طوقطالادر. مثلا حیوانلر دنیاسینه قاره، تلقیح (آشلاو) اولدیغی کبی قناعت‌لانیله‌در. ایکنچی کره تلقیح‌گه میل‌لر سونه‌در. دشی لری اجتناب ایتدیکی کبی ایرکا کلریده نفرت ایده‌در. شولایوق بر تورلی اوراق ساچلکان یرگه ایکنچی تورلی آشلق چاچلمایدر. ساچیلسه بیله، ییر آنی بوکلای آلمایدر. بناءً علیه طبیعت دنیاسنده تعدد ازواج یوقدر. شونڭ ایچون طبیعت ایچنده کشیلك دنیاسینه کلکان دین الهی

لرده‌ده تعدد ازواج درست کورلمامشدر.

شولایوق خاتونلر، ایرلرگه قاراغانده ته‌نلرینك توزیلشی ویاصالشی جهتندن هم ته‌نده اولغان قوهٔ ماد یه‌لری جهتندن‌ده توبان درجه‌ده ایکانی تشـریح وفیزو- لوگیا عالملری قاشنده بدیهی برمسئله‌دی. قوهٔ معنویه‌لری جهتندن توبان ایکانچلکلری فنا، طبعا، تجربة کوز آلدنده کورنوب تورغان بر حقیقتدر. شولای اولغاچدن تشریح وفیزولوگیا وطبیعت فنلری یاغندن قاراغانده خاتونلرك طبیعتلری تعدد ازواجنی یوکلارلك درجه‌دکل در.

شولایوق خاتونلر شهوت یاغندن ایرلرگه قاراغانده بك توبانلر، ایرلر ایسه خاتونلرغه قاراغانده کوب درجه یوقاریلر. خاتونلرده بالا آصراو وباشقه طبیعت جهتندن اولغان حاللر اولادر بو حاللرده افات سماویه‌گه یولقاروق قوانین شرعیه‌دن عفو ایدلورلك درجه‌ده اولونالار. شولای اولغاچدن برخاتون دورت ایرنی بیلای آلورمی؟ طبیعتی کوتاره آلورمی؟ هیچ. ..

دخیده نکاحدن مقصود کشیلك دنیاسنی صاقلاو ونسل کوبایتودر. خاتونلر فقط اوطز یل، بلك اوته کیتکانده اوطز بیش یل نسل کیترره آلالر. اما ایرلر ایسه دائما نسل کیترته آلالر. یوز یکرمی یاشنده اولسون همانده

طوقم اورلغی صاغلر، دائمیلر. ایملی شـولای اولغاچ تعدد ازواجنگ درست اولمایەچغیدە طبیـعیدر . چونکە طبیعتگە خلاف اولغان اشنی طبیعتنگ یوکلایەمەیەچکی بیلکلیدر .

دخیدە نکاحدن مقصود نسل صاقلاو اولوینە قاراغاندە تعدد ازواج قانون اولوب اشکە قویيلسە، مثلا بر خاتون دورت ایر آرەسندە اورطاق اولونەچق. بس بالااولسە، هر ایر بالانی اوزنکی دییب دعوا ایدەچك، دعوانگ نتیجەسی اولارق نزاع، طالاش، طارطش، اولیشلرمیدانە کیلاچك. نسبنی خاتونغە اثبات ایدوچلك ایلە قطع منازعە ایدلمەیەچك چونکە اول وقتدە بتون مشقت، بتون تربیۀ داخلیە وخارجیە خاتون اوستینە قالوب عالم انسان عالم حیوان مرتبەسینە توشاچك. بتون هیئت اجتماعیە بوزو-لاچق. کیت کیدە کشیلك دنیاسی منقرض اولارق تاریخ-لری بیلە سیلینەچك. مونە شونگ ایچون تعدد ازواجنی علم الادب والاخلاق درست کورمایدر شولایوق بورنغی دین الهیلردە هم دین الهیلرنگ الگ صوڭغی اولغان اسلام دیننـدە تعدد ازواج درست ایدلماەشدر .

طلاقدن کیلکان ضررلرغه دین اسلام عیبلیمی؟

امت اسلامیه ایچنده خاتون قزلرنك بیچاره ومظلومه حالده کهجه بهرهنی کبك ایتلوب یورلولرینه دین اسلام عیبلی دکلدر. چونکه اسلام دینی طلاقنی مشروع ایتسهده مباحلرنك ده الڭ آچولیسندن قیلامشدر. طلاق قیلایم دیکان کمسنه نی پیغمبرمز اورشمشدر. عذرسز طلاق قیلورغه یوریکان کشیلرگه «اوجماح ایسیننده ایسکهمهسن» دییب قایتارمشدر. قران کریمدهده طلاق مسئلهلری سویلانکان یرده بیوك تهدید وتوبیخلر ایله برابر بیان ایدلمشدر.

ایمدی شولای اولغاچدن اسلام دینی طلاق قیلورغه دیمهگانی یوقدر. جمعیت بشریهنڭ مصلحتی تلادیکندن طلاقنی فقط اختیارسزگینه مباح ایتمشدر. طلاقنی ایر قولینه ویرکان کبك تعلیق وتفویض مسئلهلریله خاتون قولینهده ویرمشدر. بناءً علیه مسلمانلق دنیاسنده‌غی خاتونلر حقنده‌غی مناسبتسز حاللر، کوب طلاق ایدلشلر، عائله مسئلهسنده‌گی آغلانغچ حاللر، هر قایوسی اسلام دائرهسندن طشدر. شولای اولغاچدن بو حاللرگه سبب خلقمزنڭ نادانلقیدر. شرعمزده اولغان قانوننی یوروته بلماومزدر. شولای اولغاچدن اوزمزنڭ غفلتمز واداره سزلکمز عیبلیدر.

خاتونلر وحقوق، میراث وحجاب

خاتونلر بتون کشیلک دنیاسینینک یارطسیندن کوبیدر. بتون کشیلک دنیاسینینک یاشاوی خاتونلر سا‐یه‌سنده‌در. خاتونلر بتون کشیلک دنیاسینینک آناسیدر. رسوللر، پیغمبرلر، فیلاسوفلر، عالملر، استاذلر، پاد‐شاه‌لر، وزیرلر، عزیزلر، امیرلر.... بارچه‌سیده شول حرمتلو آنالر بالالریدر. بس بتون کشیلک دنیاسینه آنا اولغان خاتونلر، حرمتلو اولورغه تیوشدر. مونه شونک ایچون‌ده اسلام دینی خاتونلرنی بورنغیده اولغان حقوقسز وقصنقیلق حاللردن قوتقاروب عالی درجه‌ده کیک حقوق ویرمشدر. ایرلر نیندای حقوق‌غه خواجه اولسه‌لر، خاتونلرنیده شول حقوقغه خواجه ایتمشدر. جمعیت بشریه وحکومت تأسیس ایدو کبی سیاسی وعمومی اشلرده خاتونلرنی ایرلر کبک‌وک حقوقغه خواجه ایتمشدر. حکومتک اعضاءلرندن صاناب خاتونلرک طاوشلرنی ایرلر طاوشی کبی حسابلامشدر. مونی اثبات قیلوب تورورغه برده حاجت یوق. چونکه پیغمبرمز مکه‌نی فتح قیلغانده ایرلردن عهد آلدیغی کبی خاتونلردن‌ده عهد آلمشدر. پیغمبرمزک

وفاتی صوڭنده حضرت ابوبکرنی خلیفه ایدوب صایلاولرنده خاتونلرده صایلارغه قاتناشقانلر. رسول الله افندمزڭ قزی حضرت فاطمه طاوش ویرمه‌یه‌رك وفات ایندیکی معلومدر. بو ایسه تاریخ ایله ثابت اولمش بر حقیقتدر.

رسول الله افندمزڭ رفیقه عالیه‌لری بتون ملتکه استاذلق ایتدیکلری میداندهدر. صحابه وتابعیلر عصرنده معاملات وادبیات عالمنده ایرلر ایله مسابقه ایتدیکلری تاریخچه معلوم بر حقیقتدر.

میراث حقنده اسلام دینی ایرلرنی وارث ایتدیکی کبی خاتونلرنیده وارث ایتمشدر (سوره‌نساء). یارطی، بتون، (بطریق الرد) اوچدن ایکی، اوچدن بر، دورتدن بر، آلطیدن بر، سیگزدن بر اولیشلر تعیین ایتمشدر. امّا ایرلرڭ درجه‌سوندوك ایتماوی، خاتونلرڭ معیشت‌لرنی باشقه‌چه جهتدن تاءمین ایتدیکندندر. (مثلا خاتونلرڭ مهر، نفقه، کسوه، سکنی وباشقه‌چه مشقتلرنی ایرلر اوستنه یوکلامشدر. بناءً علیه آلارنڭ احتیاج ومعیشتلرنی تاءمین ایتمش دیمکدر. . . . .
بونڭ اوستاوینه‌ده ایرلر ایله بر تیگز میراث ویرلسه

عدالت اولمایه‌چغینی بلگیلیدر). بو میراث خصوصنده اسلام دینی ویرگان حقوقنی اوروپالرنك حقوق شعبه‌لرنی اوقلغان حقوق کتابلری ویره آلمغانی میدانده‌در.

شهادت بابنی بو ایکی ماده‌ده ایرلردن توبانره‌ك اولولری کورینه‌در. لکن خاتونلرنك قانون حیاتی ایرلرگه تابع اولدیغی، تربیهٔ عائله وبیتیه وظیفه‌لری یوکلاندیکی، ملت آنالری اولاره‌ق بتون حیات بشر آلارنك قولینه طابشرلووی توشینلوب قاره لسه، خاتونلرنك گواهلی آرتندن محکمه‌دن محکمه‌که، شهردن شهرکه اوستراللوب یوریولری مصلحت‌می؟ قان واولم جزالر بله حکم ایدیله‌چك دهشتلی منظره‌لرده طارطیلوب یوریولری طبیعت زنوا-میس ادبیه‌لرینه موافق‌می؟ بناءً علیه خاتونلرنی آغر مشقت‌لردن آزاد ایده‌رك یکلك ایدوینه عیبلرگه اورن وارمی؟

حجاب مسئله‌سی، بك بورنغی مسئله‌در. اسلام دینی دنیاعه چغارغان بر مسئله دگل‌در. اسلام دینی خاتونلرغه حجاب (یوز یابو) فرض ایتدیکی یوقدر. عموم کشیلك دنیاسینه عورت اورتونیگنه فرض ایتمشدر. عورتدن

باشقه اعضالرنی اورتونی هیچ کمگه فرض ایتمه‌مشلر. قران کریم‌ده‌گی حجاب آیتی فقط پیغمبرمزنك رفیقهٔ عالیه لری حقنده‌در. عموم خاتونلرنك یوز پرده‌سی قویوب پرده ایچنده یوروولری ملیت جهتندن کلکان عرف وعادت‌در. بوکا ایسه دین عیبلی دگل‌در. بونده‌این ملی عرف وعادتلر علوم ومعارف سایه‌سنده تصفیه ایده‌یله‌چکلر. فقط علوم ومعارف‌گنه لازمدر.......

الهیات

الله بارلغی و ایسکی دنیا کشیلری

> «الله بار» دیگان اعتقاد، بتون کشیلك دنیاسینینك جمیع وقتلاریله ثابت بر عقیدهٔ مقدسه‌در.

کشیلرنك یر یوزنده پاشای باشلاغان زماننده‌ن بیرو یازلمش تاریخلرینه، طارانق اولوب وحشیلکده یاشاگان حاللرینه، کوز صالنسه، تیکشرلسه، هر قایوسی «بو دنیانی یوقدن بار ایتوچی الله‌نینك بارلغینه» اعتقاد ایتکانلر. مثلا: آثوریلر، کلدانیلر، یهودیلر، فینقه‌لیلر، هندلیلر..... هر قایوسی الله‌نك بارلغینه اشانغانلر.

کشیلر خرافات و اصلسز حکایه‌لرگه اشانوب عمر ایتکان تاریخلرنده‌ده همان «الله بار» دیگان اعتقاد ایله عمر ایتکانلر. شونك ایچونده زمانلرنده‌غی فیلاسوف لری اوزلرینك فلسفه‌لرنده، خطیبلری خطبه‌لرنده، شاعرلری شعرلرنده شول زمان خلقینك عقیده‌سنی بیان قیلغانده، «الله بار» دیگان اعتقادده اولدیقلرنی بیان

ایتکان‌لر. فیلاسوف «آریستوتیل»: «بورونغی زمان‌لردن برو، هرطائفه قاشنده، «بتون بارلق دنیاسی الله‌دن اولغان الله ایله توره» دیکان عمومی بر اعتقاد ثابت‌در» دیکان. فیلاسوف «بلوتارخوس»: «یریوزنده کوب شهرلر کورر-ـن، صاقلاب توررلق قلغه‌سی اولماز. طوتوب توررلق ـیاسنی اولماز، قزیغرلق هنری، کسب ایله‌رلك بایلغی اولماز. لـکن هیچ بر شهر کورمزسن‌که، آنده «الله بار» دییب اشانلماسون» دیکان. شولایوق طالیس، هیرقلیس، انـکسفوراس، سوا‌ون، سقراط، فیثا غورس أفلاطون الهی، زینون .... کبی بورنغی فیلاسـوف‌لر الله‌نـك بارلغینه اعتراف ایتکان‌لر. کوبسی بر الله‌تعالی‌گه عبادت ایتکانلر.

آثار عتقیه فنی ایله قاراغانده، یر آسـت‌لرندن طابـلدق ایسکی ابیرلر جمله‌سـندن، هیـکل‌لر، پوطلر، عبادت خانه‌لر، الله‌گه قربان چالنه تورغان یرلر، یر اوستلرنده‌گی اثرلر جمله‌سندن همان یکت کوینچه اوطر-وب تورغان مصرده‌غی اهرام‌لر، اهرام یانند‌ه‌غی عبادت خانه‌لر، عبادت خانه قرنده قاراب تورغان ابوالهول‌لر هر قایوسی «الله بار» دیکان اعتقادك اثریدر. چونـکه پوطـلر «صنم‌لر، یاصاو، «الله بار» دیکان اعتقـادك قوریدر» «الله بار» دیکان اعتقادنی گاوده‌لی ایتوب آڭلاو

دن طومش یاکلشلق در. ایمدی شولای اولغاچدن ایسکی دنیا «الله بار» دیگان اعتقادده یاشاگان.

الله - ویاگــا دنیا

ایسکی دنیا کشیلری الله نك بارلغینه اینانغان کبی یاکا دنیــا خلقلریده الله تعالی‌گه اینانه‌لر. مثلا بتون یر یوزنده: آســیا آفریقا اوروپا امریقاغه طاره‌لوب عمر ایتکان اوزچ یوز ملیوندن آرتق مسلمان‌لر، بارچه‌سی بر الله تعالی‌گه‌گنه قللق قیله‌لر. کمال احترام وکمال تنزیه ایله بر الله تعالی‌گه‌گنه اشانه‌لر. بتون بارلق دنیانی اوّلی وآخری اولمغان چیکسز قدرت ایاسی اولغان بر الله تعالی نك قدرتیله‌گینه یاراطلغان دییب چن یوراکدن بله اعتقاد ایده‌لر. شولایوق یهودی ومسیحی ملت‌لریده الله‌نك بار-لغینه اشــانه‌لر، الله تعالی‌گه قللق ایتمك اعتقادنده‌لر. براهمه مذهبنده اولغان هندوس‌لر، همــان الله تعــالی‌گه اینانه‌لر. بودی مذهبنده‌گی خطایلر، قونفسیوس مذهبنده اولغان یــاپون‌لر شولایوق الله تعالی‌نك بارلغینه اعتقاد ایده‌لر.

صوڭ زمان‌لرده آچیلغان بلنکان یرلرده‌ده همان یرلی خلقنڭ الله‌نڭ بارلغینه اشانغانلقلری کورلمکده‌در. مثلا

هجرتنك ٨٧٠ نچی یلندهانداسك پالوس لیماننددن کیدوب
بحر محیطدن آلطمش بیش کونده کیچوب «باهاما» جزائر
مجتمعه‌سندن «سان سالوادور» اوطراوینه کلوب چعوب
امریقانی کشف ایتکان «قولومبی»، امریقا خلقنده «الله
بار» دیکان اعتقادنی کورکان. قورته‌ز «مکسیقه» نی بارب
طابقانده همان اهالیسنی کوزل بویاولی عبادت خانه‌لرده
قللاق قیلور حالده کورکان. دینده مذهبلری فنیکه‌لیلر
مذهبینه موافق ایکانی کورنکان. «پیزار» «پرو» مملکتنی
آچقانده همان «الله بار» دیکان اعتقادلی خلقغه اوچراغان
یعنی «پرو» اهالیی «الله بار» دیکان اعتقادده یاشاکان‌
لرنی بلکان. چونکه «پرو» نلك شاه‌زاده‌لرندن «آتاغو
آلپا» پیزاره کیلمش، پیزارك یاننده قاتیولك پوبی
خریستیان دیننی ماقطاب قاتولیك مذهبینه اونداى باشلا
مش، شونکا قارشی «آتاغو آلپا» بو سویلاکان فرمانلر
و فکرلری سزه کیم ویره؟ دیو صورمش. پاپاس‌ده انجیل
نی کورساتمش. «آتاغو آلپا»ده انجیلنی آلوب قولاغینه
قویوب طنکلامش، بورنینه قوبوب اسکامش‌ده صوکره مسقل
ایدوب انجیلنی یرگه آطره‌ق «بز فرمانلرنی شوندن
آلامز» دییب باشنی کوککه کوتاروب قویاشقه طابه اشاره
قیلمشدر. اشته بو ایسه الله‌نك بارلغینه اشانودر. شونك

کبی باشقه خلقلر ایله قاتناشماینچه اوز آلدینه‌غنه یاشا-
گان اوطراو خلقلرینك همان «الله بار» دیگان اعتقادده
اولغانی میدانه چغادر. نینداین وثنی‌ملت دیوب اوسته‌ن
قاره‌لوب یورلگان قوم‌لرده چن چنینه تیکشرلوب قاره‌لسه
«الله بار» دیگان اعتقادده اولدیقلری آڭله‌شیله‌در.
دیوانلردن چاق‌غینه آیروسی اولغان وحشی خلقلرنی
قاره، آلارده همان «الله بار» دیگان اعتقادده یاشایلر.
ایمدی شولای اولغاچدن کشیلك دنیاسینك اسکیسی وبا-
ڭاسی، «بو دنیانی بار ایتگان الله بار» دیگان اعتقادقه
اتفاق ایتمشلر. بناءً علیه «الله بار» دیگان اعتقاد،
بتون کشیلك دنیاسینك اجماع ایتمش «عقیدهٔ مقدسه»سی
در. بوقدری تورلی اقلیمده، تورلی تربیه‌ده، اوسکان،
مکلرچه تل‌لر ایله سویله‌شکان، خلقك بر آغزدن «الله بار»
دیکان طاوش ویروچلکاری، «وهمنك حکمندن یا که خیال
لرینك بوزیاوندن یا که بتون کشیلك دنیاسینك عقلی
صاتاشقانلقندن بو اعتقادده اولغانلر» دیبوب ایتورگه
ممکن دگل‌در، چونکه بتون کشیلك دنیاسینك عقلنی
یاڭلشقان یا که وجدانلری خاسته‌لەنگان دیورگه نیندن
وجدان سلیم قیوچلق قیله آلور؟ بلکه وجدان سلیم اوزی
شول عمومی قرارغه قاتناشوب «الله بار» دیگان اعتقاد

عمومی‌گه قوشلاچاغنده شبهه‌یوقدر. بورنغی فیلاسوفلاردن
ویاڭا دنیا فیلاسوف‌لرندن بعض برلر، الله‌نڭ بارلغینه
انکار ایتکان اولسه‌لرده، کوبسی صوڭ زمانلرنده اول
سوزلرندن قایتمش‌لردر. بعض برلری انکارلرنه دوام
ایتسه‌لرده، اوزلرینڭ طووب اوسکان دین‌لری بیان
ایتکان کشی صورتی کبی مجسم یا که کشینڭ تنینه حلول
ایتلکان برماهیت‌دن‌عبارت اولغان الله‌غه انکار ایتکانلر.
بو کونده آوروپاده هم روسیه مملکتنده‌ده الله‌نڭ بارلغینه
انکار ایتکانلرده همان شونداین مجسم یا که حلول ایتکان
الله‌نڭ اولوینه انکار ایده‌لر. اما چن چنینه «جمیع عالمی
ذاتی ایله احاطه ایتکان چیکسز قوت وقدرت‌دن عبارت»
دیب اسلام دینی اوگره‌تکان الله‌نی، هیچ بر عالم وهیچ
بر علم وفن انکار ایته آلمایدر بلکه نه قدری فنون
ومعارف ترقی ایتسه، شول نسبتده بر قوهٔ غیبیهٔ بی نهایه
اولغان الله‌تعالی‌نی اعتراف ایده‌رگه بتون کشیلك دنیاسی
مجبوراولاچقدر. اما بعض برلر «بوعالم، قوری «تصادف»
«اتفاق» اثری اولاره‌ق میدانه کیلکان» دیسه‌لرده، بو
دعوالری فنا وعقلا باطل اولدیغندن بونداین کشیلر
(عقل وروح‌لری چیرلی اولدیغندن) کشیلك دنیاسینڭ
کیبه‌کلرندن صاییله بلورلر. بزم توران خلقینڭ «آشانی

کیبه‌کسز اولمای» دیگان مقالی قبیلندن کشیلرده کیبه‌کسز دگل‌لردر. بر ایکی اوچ کیبه‌کننك اولوی، بتون صاف آشلقنك صافلقینه ضرر ویرمه‌گان کبی، بو کشی کیبه‌کلرندن عبارت اولغان دهریلرك انکارینه، بتون کشیلك دنیا سینك «الله بار» دیگان عقیده‌ٔ مقدسه‌گه اجماعسینه ضرر ویرمایدر.

فسفه‌سی: بتون کشیلرك طبیعتی، وجدانی «الله بار» دیگان عقیده‌گه اجماع ایتمشدر. بعض برلر انکار ایتسه لرده، آلارنك انکارلری، علمی، عقلی، طبیعی دلیل‌لرگه قارشی اولدیغندن اعتبارسز قالادر. اجماع انسانی‌نك قراریله ثابت اولغان «الله بار» دیگان عقیده‌ٔ مقدسه‌ده، کشیلك دنیاسیله مڭگو باقی قالاچقدر.

اللهنك بارلغی نیدن طوغان؟

هر کشی: «الله بار» دیگان اعتقاد، نیدن طوغان ایکان» دییب اوز اوزینه سوأل ویره بلور. بو سوألك جوابنی چیشوده اوزینك اویی یتکانچه فکرنی یوروتور. امّا نه‌ق طوغری جواب بولونی چیتنلـکگه قالور. چونکه کشیلك دنیاسینك بورنغی قرینه کیتکان صایون، تاریخ لرقارانغیلاشه، معلومات حاصل ایده‌ر ماده‌لر چیتنلاشه‌گینه

وارەدر. شول جهتدن بو سوأل چن، وحقیقی جواب‌سزوق قالورغه طورەدر. . شولای اولسەده، یاش اوسەرلرك فكرلری یوروینه یول آچلسون ایچون بعض بر اویلر یازوب كیچەم:

الله نك بارلغی وبندەلرنك عجزی' طبیعتی:

الله نـك بارلغون ایتـگو (عجز) طودرغان

كشیلك دنیاسی بیر یوزینه یاڭا باشـلاب میدانه كلكان چاغنده، نی حاللرده اولغانی بك قارانغودر. لـكن كیچرمش دورلرندن، تورمش حاللرندن، قالدرمش اثرلرندن آڭلاشیله‌كه، كشی بك بیچاره حالده اولغان. بتون بارلق دنیاسی آڭا هجوم ایتكان: بیلده بوتروب جقغان، آغاچلر اوستینه آوغان، یغمورده كوشكدرگان، صوده طونچوقدرغان، قویاشلر قوورغان، بوریلر آشاغان، آیوده اولاغان، اتلرده قاولاغان . . . توررغه اوی یوق، صینورغه اشق یوق، تورنورگه كییم یوق، تەنلر شەب شەره، یاب یالانغاچ . . . . بتون یاقلرندن باصقنلق قیله چق دشمانلرینه حاضر جیم . . . ! مونه آدم بالاسی، بویله وحشت حالنده قارانغی كونلر، آیانچ یللر، قزغانغچ

عصرلر، موڭلی تاریخلر کیچرگان ....

آدم بالاسی اوزنده‌گی هیچ طنماینچه تورلی یاقغه بوگروب تورغان فکری ایـله، شـول موڭلرینه چاره‌لر ازله‌ی. باشنی یوقاری کوتاره؛ کوره‌که، چیکسز کیڭش بوشلق، بلك اوزاقدن اوزینی اوراب آلغان کوم کوك قبه..... شول قبه ایچندن بك یراقدن یولدزلر جلقلداب توره‌لر. کویا، کشینڭ بو موڭلی حاللرینه قاراب آغلایلرده کوز کرپکلرنی چلت، چلت یومالر... کشینڭ مونك صاـ یون صنای قاراوی آرته، کوزینی تکمله‌ب تگوب قارای: بارغاننه صایون تورلی یولدزلر کورینه، همان دنیا ظوراباغینه واره... کوکنڭ قاباقلرینه (افقلرینه)کوزینی توشیره، تورلی طاغلر.... آغاچلر... طاغ توبه‌نلرنده کیڭش صحرالر... یاپانلرده طولوغ حیوانلر... تیره یاقلرنده تورلی توسده وتورلی ایسده چاچکه‌لر، اوله‌نلر... بس کوره‌که، اوچی وقریی اولماغان چیکسز ظور دنیا..!! صوڭره کشی اوزینه قارای، توشونه‌که، اوزی بك کوچك؛ بونداین ظور عالم ایچنده یوق (هیچ) درجه‌سنده.... لـکن شول درجه ضعیفلکده اولسه‌ده، اوستـینه همان هر طرفدن هجوم....! بو هجوملرگه قارشی توررلق بر قوهٔ مدافعه‌سی یوق: نه موگزی وار؟ نه تشی وار؟......

بس کشی اوزنده هر یاقدن تمام عجزلك کورگان. شول تمام عجزلکلدن بو هجوملردن یاقلاوچی، اوزینه صیندروچی بر مرحمتلی یاردامچیگه تیلمرگان. بوندا این کیکش دنیا نلك آندا این مرحمتلی صاقلاوچی برذاتسز اولمایه‌چغنی سیزنکان.... بس عجز، اینتیکو کشینك وجدانني اویغا تب بر مرحمتلی ذاتغه صیندرغان. مونه اول مرحمتلی ذات «الله»در. بس شولای اولغاچدن «الله بار» دیگان اعتقادنی عجز میدانه کیترگان اولورغه کیره‌ك.

حاضرگی زمانده دنیانی بیمرگیدای اولوب جیلکنوب قولنی سلتاب دینگه انکار قیلوچی دهری‌لرنی قاره، دنیاده هیچ اومیدلری قالماینچه صوك کورچکگه تره‌لوب اینتکوینك صوك نقطه‌سنده اولسه؛ مثلا صوغه‌باطوب وارسه‌ یا که باشقه‌چه بر سبب ایله اولم حالینه کیلوب یتسه، همان برمرحمتلی ذاتغه تیلمرودن جانلرنی طیا آلمایلر، بلکه سوق طبیعیلریله اختیارسز اولاروق «الله» دیکان طاوشلریله قچقره‌لر؛ قچقره آلماسه‌لر، کوزلری یا که قول لریله بوقاریغه قاراب تیلمره‌لر... مونه صوك نقطه‌ده‌غی عجز «الله» دیکان مقدس طاوشنی میدانه کیتره‌در. بر «الله»گه صیندره‌در. شولایوق نیندا اینگنه کشی اولسه اولسون، طارلق حاللرگه توشسه، همان الله‌تعالیگه

صینغاننی کوروب توره‌مز. بو حال کشیلرده گینه دگل، حیوان لرده ده وار. مثلا بیك قورقنچلی کوك کوکره‌گان زمانلرده حیوانلرده سـیسکانوب کیتوب صینور ییر ازله‌یلر.... آرتندن آولاوچی دشمانی قووب کیلسه همان دشماننلن قوتلورغه چاره‌لری بتسه، اختیارسز اولاره‌ق صوك صولو لری یینکانده همان بر صیندرغچغه تیلمره‌در.....

مونه کشیلرك طارلقغه توشکان چاقداغی صوك نقطه‌لرنده‌غی عجز ینك بر «الله»غه صیندروی، الك باش تاریخنده‌غی عجز نلك ده بر «الله»گه صیندرغـان اولرینه گـواه اولا بلور. حیوانـلرده‌غی کورلـگان حاللرده بو دعوامنی تاءیید ایده‌در. آه سن عجز! کملرنی بوکمه‌ایسك! نه گوزل عجز سن! بتون عقللر عاجز قالغان حقیقت ابدیه (الله) نی طودرب سن هم طودره‌سن!

«حاضرگی زمانده بتون کشی «الله بار» دیگان اعتقادده تربیه‌لانه، شول دهریلرك صوك نقطه‌غه کیلوب ایننکـگان چاغنده‌غی «الله!» دیولری صبیلق زماننده‌غی کورگـان تربیه‌لرینك یمشیدر. سوق طبیعیله وجداننده عجز طودر غان بر حقیقت دگلدر» دییوب ایتوچیلرده اولور. فقط «الله بار» دیگان تعلیم و تربیه ایله یاشامه‌گان وحشیلرك، اللهنك بارلغینه انـکار ایتکان عائله ایچنده تربیه‌لانب

اوسكان كشيلرنك، حتى حيوانلرنك بيله عجز زمانلرده بر الله‌غه صينوچلقلری سوق طبیعی ایکانچلککه دلالت ایته‌در. چنله‌ب قاراغانده شول دهرینك صوك صولوده، صبیلق چاغنده‌غی (مدافعه‌سز عجز مرتبه‌سنده‌گی وجدان فطری ایله «الله» گه صینغان) حالینه کیلوی، اوزی، دهریلك زمانده‌غی خیال ووهمدن یاکه عنادندن طوغان باغلرنی سلکوب طاشلاب صبیلق رتبه‌سنده‌گی صاف فطرتیله الله‌گه صینو دیمکدر. بس همانده دعوام ثابتدر.

ای بو کتابمنی اوقوچی! بلکه سینك کوکلیڭه «کشی بورنده یلی اقلیملرده‌گنه بك بیچاره حالده یاشاکان... یالان آیاق قوم اوستلرنده یوریکان. آریغان. اوطرغان. حاللر بیغان. قوم اوستلرنده شه‌ره یان باش ازلری قالغان. اوتکان ازلرینه بوریلوب قاراغان، آرتنده یالطره‌ب یاطالر. بس کوره‌که اوزینك یورب کیتکان، ازی اوزینك موندن اوتوب کیتکانلنی بلدره... قوم اوستلرنده توریچه ازلر کوره،.. آقرنله‌ب آلارنیده طانی باشلای قایسی اوزینك دشمانی أزی، قایوسی دوستی أزی........ مونه شولای، ایتوب تکله‌ی باشلاب هر نرسه‌گه اعتبارنی صالوب «هر یاصالمش ایبر، بر یاصاوچیسز ممکن دکل» ایکاننی بلکان. «بس بو تیره یاغمده

غی ایبرلرده بارده یاصالمش ایبرلر. بس بولارنیڭ بر یاصاوچی بولورغه کیره‌ك. بس بو عالمنی یوقدن بار ایتوب یاصاوچی بر الله اولورغه کیره‌ك» دییب توشونکان. مونه شولای اولسه، شوشی آثار کونیه «الله بار» دیکان اعتقادنی میدانه کیترکان؛ عجز میدانه کیترمه‌کان» دیکان اویڭ کیلور. نقطتوشونوب قاره، بتون کشی‌لر آثار کونیه ایچنده یوری. دهریلریده شول آثار کونیه ایچنڭ یاشای. فقط همان اوزینڭ انکارنده دوام ایده. کشیلرده همان شول غفلت‌لرنده یوریلر. الله‌گه صینو خاطرگه بیله کلمیدر. لکن نه وقت قیینلق کورسه، اینتکسه، طارلقغه توشسه، شول زماننیغنه الله‌غه صیینا باشلایدر. مجرد اثرنی کوروگنه «الله بار» دیکان اعتقادنی میدانه کیتره تورغان اولسه ایدی، شوشی آثار کونیه ایچنده یاشاکان هیچ بر کشی، الله‌نڭ بارلغنی انکار ایتمز ایدی. حال‌بوکه شول آثار کونیه‌دن استفاده قیلوب یاشاکان بڭ کوب ذاتلرغه اوچراسین که «الله‌بار» دیکان حقیقت که انکار ایته‌در......

عقلکنی باشکه یینوب توشونڭ! مجرد آثار کونیه‌نڭ بارلغی اوزیگینه «الله بار» دیکان حقیقتنی طودره آلامی؟ یوق. بلکه آثار کونیه‌نڭ بارلغی تمام انتظامده، چیکسز حکمت ومصلحت‌لی حال‌لرده ایکانچلکی توشونلوب شول

آثارده‌گی کمالاتدن عقل حیران قالسه، بو عالمنی هیچ بر نرسه‌گه سویارگه چاره‌لر طابمایینچه عاجز قالسه، مونه شول عجز نقطه‌سندن بو آثار کونیه‌نی «الله» گه سویاو میدانه کیله‌در. دیمك چنله‌ب قاراغانده «الله بار» دیکان اعتقادنی عجز میدانه کیترمشدر.

ای محترم اوقوچی! بلکه «الله بار» دیکان اعتقادنی پیغمبرلر رسوللر اوگره‌تکانلر بیت، بس شولای اولغاچ «الله بار» دیکان اعتقاد، رسوللرنك اوگره‌تویله میدانه کیلکان اولویده ممکن دکل‌منی؟» دیکان سوألنی‌ده ویره بلورسك! فقط هیچ رسوللر، «الله بار» دیکان مسئله‌نی بیان ایترگه کیلمه‌کان‌لر، بلکه بارچه پیغمبرلر «الله بر» دیکان توحید مسئله‌سنی بیان ایله کیلکان‌لر. فقط الله‌نی بیلکلاوده‌اولغان یاکلشلقلردن اعتقادلرنی اصلاح ایتکان لر، شولای اولغاچدن «الله بار» دیکان اعتقاد، رسوللر پیغمبرلر واسطه‌سیله (کشیلك دنیاسینه) میدانه کیلمش برحقیقت دکل‌در. بلکه عجز سببلی کشیلرنك وجدانلرنده طوغمش حقیقت‌در. آثار کونیه فقط شول وجدانده طوغان حقیقت‌که دائمی اولغان اعلان‌در.

دین لر طوغریدن طوغری « الله بار » دیکان اعتقادگه اوندا -
کانلرمی؟ یا که « الله بر » دیکان عقیده ایله باشلاغانلرمی؟

بتون دین سماویلرالک باشلاب دین‌گه اوندهکانده
« الله بر » دیکان عقیدهگه اوندهکانلر. چونکه «الله بار» دیکان
عقیده بتون کشیلک دنیاسینک وجدانی ایله طابلغان بدیهی
بر حقیقت در. برهان ودلیل کیترورگه بیله حاجت یوقدر.
هر کشی آزغنه اعتبار کوزبله قارادیغی کبی اول حقیقت
مقدسه نی اعترافی ایده‌در. اما اللهنک برلگی نظریدر. برهان
ودلیلگه محتاجدر. عقل اوزیگنه طابا آلمایدر. مونه شونک
ایچون بارچه دین سماویلر طوغریدن طوغری توحید
مسئله‌سنی بیان ایله سوز باشلاغانلر. دین الهی‌لرک الک
صوگغسی اولغان اسلام دینیده الک باشلاب «لا اله الا الله»
دیکان جملهٔ مقدسه ایله بتون کشیلک دنیاسنی توحید مسئله-
سینه اونده‌مشدر. بتون قرآن کریم اولندن اخرینه قدری
توحید حقنده تورلی دلیل‌لر بیان ایده‌رك غایت محکم
صورتده توحید مسئله‌سنی میدانه قویمشدر. بتون کشیلك
دنیاسی آفرین ایتورلك درجه‌ده کیسکون برهان ودلیل
ایله توحید مسئله‌سنی اوگره‌ته‌رك استاذلق ایتمشدر. بو
ایسه ،باشقه دین اهل‌لری قاشنده اعتراف ایدلمش بر حقیقتدر.

اللەنڭ بارلغینه تنبیەلر وملاحظەلر:

اللەنڭ بارلغی بدیهی‌در. اثبات‌گه حاجت یوقدر. بتون آثار کونیه گواه واعلان‌در. لکن بعض برحقیقت‌لر وارکه، بدیهیدر. امّا آڭلاوی وتوشنووی چیتن‌در.

مثلا اوزمزڭ جانلی ایکانمزنی بك آنق بلەمزلکن جانڭ حقیقتنی بله آلمایمز، بلکه جانڭ بارلغنی بیان قیله باشلاساق، همان بایطاقغنه فکرلر یورتورگه مجبور اولامز. شونڭ کبی جناب حقڭ بارلغیده بدیهیدر. ظاهردر. لکن بدیهی وظاهر اولغانینی توشنو وتوشوندرو بر آز فکر یورتورگه محتاجدر. مونه شونڭ ایچون‌ده اللەنڭ بارلغینه دلیل صورتنده تنبیەلر کیترکان‌لر.

بنم بو کتابم فلسفۀ اعتقادیەدن برکیساك اولدیغندن اللەنڭ بارلغینه دلیل وتنبیەلر کیترو وظیفەم دگل‌در. بلکه وظیفەمدن چیتدر. اول ایسه علم کلام وظیفەسیدر. شونڭ ایچون اثبات وجود مسئلەسینه کرشمایم. فقط یاش اوسمرلرڭ فکر یورتولرینه بر یول آچوب کیتو قبیلندن گنه بعض فیلاسوفلرڭ ملاحظەلرنی سویلاب اوتەم.

مونه بو خصوصده بیوك فیلاسوفلردن اوچ ذاتڭ ملاحظه ومطالعەلرنی قسقەلق ایله گنه یازوب کیچەم.

۱نچی یونان فیلاسوفلرندن افلاطوننك استاذی «سقراط» حکیم ایله الله‌گه انکار ایدوچی «آریستوذیموس»نك الله تعالی‌نك بارلغی حقنده مناظره‌سی:

سقراط ــــ یاراطقان کشیلرك کملر؟

آریستوذیموس ــ شعرچیلردن «اومیروس» «سوفوفلیس»، هیکل‌لر یاصاوچیلردن «پولیقلیتوس»، رسم‌لر یاصاوچیلردن «زفقسیس» اسملی ذات‌لردر.

سقراط ــ الك آرتق ماقطالورغه تیوش اولغانلری کیملردر؟ آڭلامی سولاشمای تورغان جانسز صورتلر کتابلر یاصاغانلرمی؟ یا که کشی کبی جانلی نرسه‌نی بار ایتوچی الله‌می؟

آریستو... ــ چن چنینه ماقطالورغه تیوش اولغان ذات الك عقل‌لی نرسه‌لرنی بار ایتوچیدر. امّا جانلی عقل‌لی وباشقه‌نرسه‌لرنی الله‌می یاراتدی، یوقسه‌تصادف‌قبیلندن اولوبمی بارلقغه‌کلدیلر؟

سقراط ــ بارلقلری بر عقلی مقصدنی آڭلاتمز یا که بر معقول مقصد آڭلاتور نرسه‌لر ایچندن قایسیلری تصادفا اولمش؟ نیندایلری برعقل فکر ایاسی طرفندن‌یاصالمش‌دییب بلورسن؟

آر. ــ قایولری فائده ومقصد ایچون‌یاصالمش اولسه،

آلار عقلنك اثريدر.

سقراط ـ آلایسه، کشیلرنی باشلاب یاراتقان الله بیوك فائده ومصلحتلر کیترر ایچون کشیگه سیزگچ قوه‌لر عضولر یاراتقاننی خاطرگه آلمایورسنگ منی؟ مثلا: کوروب بله‌چك نرسه‌لر ایچون کوزلر، ایشدب بله‌چك نرسه‌لر ایچون ایشتکچ قوه‌لر ویردی. اگرده تلمز ومیه‌مز ئه‌لیکی سیزگچ قوه‌لر ایله یاراطلمغان اولسه،... ایس‌لرنی طویغچ قوه‌مز اولماسه، خوش ایس‌لرنگ طاطلی وآچی وهرتورلی تـه‌ملرنگ وتـه‌ملی آشلرنگ دنیاده اولوی نه ایشکه یارار ایدی؟ عقل‌لر حیران قالوب ایس کیله‌رلك درجه‌ده معقول ترتیب ایله کوزنگ یاصالونی کورمایسگمنی؟ بوکوزنی پرده‌له‌ب صاقلار ایچون تزلمه مکمل کرپکلر یاراطلوی، کشی اویقوسنده کوزنی صاقلاودن عاجز‌ الغان آراده کرپکلر اوزلکندن یابلوب کوزنی تورلی نرسه‌لرنگ کروندن وتورلی آفتلردن صاقلاوی، اویانغان چاغنده کوزنگ کوروی ایچون کرپکلرنگ آچلوی، یل‌لردن وتورتوله‌چك نرسه‌لردن صاقلارغه اوڭایلی اولسون ایچون طاراق کبی

نچکه قـل بورتوکلرندن توزلوب بك جینز آچلوب یابلوی، باشدن وما کلایدن قویلاچق تیر وتوزانلرکوزگه ضرر کیترماسون ایچون قاشلرك بر آزیو قاری یاراطلوی، قولاقك هر تورلی طاوشلر ایشته تورو بده همان طولماوی، هر جانوارده آل تشـلرك آزقنی کیسـارگه اوکـایلی اولوی، آزاو وجان تشـلرك آش سـکارگه اوکایـلی اولسـون ایچون آزقنی تدوب ایزەرالك رەوشـده یاراطلوی؛ تەمنی طویغان نرسەلرك نی ایکانینی وماهیتنی بلور ایچون آغزك کوزگه وبورونغه یاقین اولوی، هرکشی هر نرسەنی آغزینه قویدیغی کبی هم کوروب هم ایسنی طویەب اشتهالری آچیلووی... مونەبو حکمتلر بیوك عالم اولغان بریاصاوچینك بارلغـینه گواهلق ایتـمایورلرمی؟ حاضر نه اوستایسن، بولارنی تصادفغه سویارگەمی؟ یا که بك الوغ تیران بر عقل وملاحظەنك ترتیب ایتوینەمی اسناد ایدرگه کیرەك؟

آریستو. ــ حاضر نچکەلەب توشونوب آکلایمکه، بولار تصادف اثری اولماسـقه کیرەك. بر اسـتاذك

اثری اولوب کورینه‌در.

سقراط — ایر وخاتون بر برسینه یاقینلاشوب بالا میدانه کیترر ایچون محبت وشهوت‌لرینی ، آتا وآنا۔ لرنک بالالرینی تربیه‌لاو وصاقلاو ایچون یورا کلرینه صالنغان شفقت ومرحمت‌لرینی، قسقه‌سی: کشیلرنی صاقلار ایچون لازم اولغان نرسه‌لرگه محبت اینولری، اولم وهلاکت کیترردای حال‌لردن صاقلانوی ، قورقوونی ، تصادفغه سویاب‌قویارغه‌ممکن‌میدر؟ مونه‌قسقه۔ لق ایله سکا عاناب کورگازلگان نرسه‌لر اثبات ایده‌لرکه، بیوک برعالم، چیکسز قدرت ایاسی اولغان برصانع بونلرنی توزوب یارا۔ دوب، کشیلرنک ترکلک‌لرنی تلادیکندن ایچون کوکل‌لرینه بونداین سیزکچ قوه‌لر وحال‌لر یاصامشدر... مونه سن اوزکنی اویلا یسکمی. هیچ عقلنک یوق» دیبب بلکه بلک یاخشی بله سلک که‌عقلک واردر؛ حاضرانصاف ایتوب اویلا، سنک گاودهنک بیرگه وباشقه یوقاریده‌غی یولدز وقویاشلرغه چاغشدروب قاراغاندا هواده اوچوب یوریگان توزاندن‌ده بیله کوچک‌سن؛

تەنلگ نی یاصار ایچون بك آزغینه مادەلردە بیتمش، ایمدی بتون بارلق دنیاسینك عقلی وزیرا کیلگی بتونلای سگا وجنسداشلرگه تیکانده ألگگانده، بوندان یولدزلر قویاشلر... وآثار کونیه بونداین ایس کیلەرلك درجەدەکی ترتیباتی اوزره میدانه کیلشی ایچون باشقه یاقدەبردە عقل وعلم اولماسون منی؟ حال بوکه اجرام علویه کشینك گاردەسینه چاغشدرلغاندە چیکسز صورتده ظوردر. دنیانلك علمسز بر خواجەسز، بو ایس کیلەرلك توزیك لك (انتظام)لرنی صاقلاب توروری ممکن می؟ بونداین بر اعتقاد بر انصافلی فیلاسوف اولغان کشینك عقلینه صیبا بلورمی؟

آریستودیموس - ایی، بارلق دنیاسی بك کامل توزلشدر. لکن بز شوشی دنیانی یاصاوچیسندن سویله شەمز. فقط بن اوستاد وهنرایالرینی کوروب تورەم. امّا بارچه دنیانلك اوستاذی اولغان «الله»نی هیچ بر وقت کورمادم.

سقراط - بك یاخشی! آلای ایسەسندن باشقه بر نرسه صورایم: سنلك حرکتلك (قوزغالوك) معقول میدر؟

آر. — البته معقول‌در؟

سقراط — نه ایچون حرکتنك معقول‌در؟

آر. — چونکه عقلم وار.

سقراط — سن عقلکنی هیچ بر وقت بوکوزنك ایله کوردکمی؟

آر — یوق هیچ کورمادم.

سقراط — آلای ایسه، عقلك اولدیغن قایدن بلاسن؟

آر. — اوزمدن عقلی اشلر، حرکتلر حاصل اولدیغندن عقلم وارلغنی بلهم.

سقراط — اوز عقلکنی کوزنك ایله کورماینچه تورب اثرلرندن عقلك بارلغنی بلورسنك؟. آ، نه ایچون بوندااین کامل منتظم یاصالغان دنیانك اثرلرندن، اوزکنك بیله بلك ترتیب وانتظام ایله توزالگان تەنلرکدن، عقل کل‌نك خواجەسی اولغان الله‌تعالی‌نی آنکلایەمیم، بلاآلمایم دیورسنك؟ اگرده منتظم اثرلرعقلنك بارلغنی اثبات ایتماسه، اول حالده سن اوزعقلك‌نك بارلغینه انکار قیلوك لازمدر. ایمدی عقلسز اولساك الله‌تعالی‌نك بارلغینه انکار قیلورغه حقك قالماز. اگرده اوز کوزنك ایله کورمەدیکی عقلکنك بارلغینه اثرلرندن قناعت‌لانساك،

اول حالده بارچه بارلق دنیاسـینه بوندایین منتظم حرکتلر ویرگان، سنی بیله بو قدری منتظّم ومعقول ایدوب یـاراطقان عقل‌کلنـڭ خواجه‌سی اولغان الله‌تعالی‌نی بلمش اولڭ... مونه بو موحد فیلاسوفڭ گوزل مناظره‌سـنی اویلا، فـکرڭ یورت! ....

نیوتون مطالعه‌سی

نیوتون‌هیئت جدیده قانون‌لرنی میدانه قویوچیدن حسابلانوب قوهٔ جاذبه وبو خصوصلرده بك کوپ حقیقتلر آچقان حکیمدر. اللهنڭ بارلغی حقنده یورتکان فکرلرندن بعض بر اورن‌لرنی قسقه‌غینه بیان ایدم.

I

بو دنیا عقل‌سز، علم‌سز میدانه کیلکان دییب ایتو- چیلك احمق‌لقدر. اگر ده علم‌سز عقل‌سز میدانه کیلسه، انتظام اولماز ایدی. بارلق دنیاسی‌نڭ بارچه طرفلری کمال انتظام ایله طولوغدر. زمان‌لر اورن‌لر اوزگارب تورلیله‌نوب توره‌در. لـکن، عالم همان اوزینك کمال انتظامنده آغوب واره‌در. ایشته، دنیاده بو کمال انتظامك

یاشاوی، بو انتظامنی صاقلاوچی بر مربی اولونی لازم ایته‌در. اگرده بر توزیوچی مربی اولماسه، اجرام سماویه‌نڭ بولای کمالات قانونچه انتظامی عقلاده فناده ممکن اولماز ایدی. پس دنیاده‌غی بارچه نرسه‌لرنی اوتادن اوتاکه کوروب دنیانی حکمت مصلحت قانونلری ایله تنظیم ایتکان بر بار قیلوچینڭ بولوی لازمدر.

II

اجرام سماویه (یولدزلر، قویاشلر و آیلر)نڭ حرکتلری ایچون قوهٔ جاذبه‌دن باشقه بر قوهٔ دافعه بر قوهٔ سوقیه کیره‌ك. قسقه‌سی: دفع وسوق ایتکان بر ذات اولوی کیره‌ك. اول قوهٔ دافعه ماده ایله جسمدن اوّل اولوی لازمدر. اوشانداق اوّل باشلاوی لازمدر. شولایوق ماده وجسمدن عالی اولویده لازمدر. چونکه اجرام سماویه‌نڭ یورشلری بر قوهٔ جاذبه ایله‌گینه میدانه کیله آلمایدر. مثلا قویاش تیره‌سنده ایلانوچی ایبارچن یولدزلری قویاشنڭ قوهٔ جاذبه‌سیله‌گینه ایلانسه‌لر ایدی، قویاش بارسنیده اوزینه طارطوب کیتروب اوزینه برکتور کان اولور ایدی، حال‌بوکه قویاشنڭ تیره‌سنده دور ایده‌رك حرکت ایده‌لر. مونه اول جرملرنی دورلرینه مخصوص مسافه‌لرنده یورتور ایچون مطلقا بر قوهٔ معقوله، بر امر

ربانی کیره‌ك. بس بو جرملرنی دفع وسوق ایتکان بر خالق کیره‌ك.

III

دنیالرده اولغان بیوك انتظامك مادی سببلردن اولوون عقل وفن هیچ ممکن کورمایدر. چونکه بونداین چیکسز اجرام سماویه وایپارچن‌لرنی صاتاشدرتماینچه تورزوك ترتیبلی بر پلان ایله یورتوردای مادی وطبیعی سبب یوقدر. اوشانداق اجرام سماویه‌نك بك قزو شه‌ب ایله‌نش‌لری، شه‌ب ایله‌نشلریله کیساچك مسافه‌لرینك بر نسبت‌معینه‌ده قویلولری، مرکز هم تابع اولاچق جرملرك مرکز وتابع اولورلق چامه‌ده ذره‌لردن اوقماشیلوی، بیوکلك وکوچکلك نسبت‌لری، تابع یاکه متبوع اولورلق نسبت‌لی قوت‌لری، برسی برسینه اولغان یراق‌لقلری، مرکزلرینك یان‌لرینه بیلکلی برچامه‌ده قویلشلری،.... بونداین چیکسز عالمك بر قوانین متناسبه ایله دور ایدشلرینه هیچ بر سبب طبیعی یوقدر.

ایمدی بو چیکسز یولدزلر ....ك منتظم بر قانون دائره‌سینه آلنوب تورزلوی، بوانتظامك‌ده بتون عالمنی محیط اولوچلغی بر حکیم مطلق‌اولغان‌خالقك اولوونی لازم ایته‌در. قایده بو انتظامنی تصادف اثری دیورگه! بلکه

بو انتظامنی میدانه قویغان خالق میخانیك کیومیتریه (هندسه) علملرینڭ چیشمه‌سی واستادی اولوی لازمدر...

بونڭ اوستاوینه اجرام سماویه‌نی اوز کوچارلرنده ایلاندرو ایچون بر امر مخصوص لازمدر. چونکه اجرامڭ کوچارلرنده دورایتوی، قوه جاذبه‌دن‌گنه حاصل اولمایه‌چغی فن بلگانلر ایچون بدیهیدر. شولایوق حرکت محوریه‌لرندن باشقه دوری حرکتلرنده‌ده برسی برسینه برلشمایینچه انتظام صورتنده دور ایتولرینه‌ده باشقه‌چه بر امر ربانی لازمدر.

چیکسز بوشلقده طوزنق حالنده یوریگان ذره‌لر نیچك برامر معقول اولماسه اوزلریگنه برنقطه‌غه ییلوب اوقماشیله بلسون؟ صوڭره بونداین ایکی نوع (نورلی نورسز) بیوك جرملر اولوب اوز اوزلگندن نیچك بولشدیلر؟ نیچك یاصای بلدیلر؟ البته بر خالق صانعڭ توزویله تنظیم ایدلدیلر...

IV

الله‌نی اثبات ایچون کوکلرده اولغان بیوك دلیللردن باشقه کشینڭ اوزینڭ یاراطشیده الله‌نڭ بارلغینه دلیل قطعی بولا آلادر. چونکه جانلی تنلرڭ بوقدری مکمل صورتده نیچك اوز اوزینه بارلقغه چغوی ممکن اولسون؟

بر مدبر کل، بر مدبر عظیم اولماسه نیچك اینوب تەنڭ
کیساکلری، هر قایوسی ایس کیلرلك درجەده فائدەلری
کیتره آلور؟ علم بصرنی بلماینچه کوز کبی عقللر حیران
قالورلق بر قورالنی ماده نیچك تصادفا بارلققه چغاره
آلسون؟ طاوشلر علمنی بلمەگان اولسه قولاق کبی غایت
مکمل بر ماشینه نیچك اوزلکندن میدانه کیله آلور؟
کشیلرنڭ قوة باطنیەدن عبارت اولغان مشیت وارادەلری،
حیوانلردەغی انستنقتنڭ اوز آلدینه میدانه کیلونی
عقل صیدره آلورمی؟ کشیلرده اولغان قوه حسیەلر، نقطۀ
حیات حیوانیه، قوۀ حیاتیه، نرسەلرنی اویلاو، معقولاتنی
فکرلاو، اعصابنڭ خدمتی، میلرده تصورلرنڭ طوپلانوی،
قوه مدرکه واسطەسیله تصورلرنڭ محاکمەگه طارتیلوی ......
ایس کیلرلك درجەده نچکه قانونلر ایله یوروتلدیکی.
مونه بولارنی اوزلکندن یاکه مادەلرنڭ تأثیرندن دیب
اینورگه ممکن دکلدر. ایمدی شولای اولغاچدن منبع عقل
وحکمت اولوب هر طرفدن حاضر وناظر باقی بر قوۀ
عقلیۀ عمومیەنڭ یعنی برخالق الکوننڭ بارلغی آڭلاشلماز-
می؟ هیچ شبهەسز برخالقنڭ بارلغینه دلالت ایتەدر ......
مونه نیوتون انتظام عالمدن، وکشیلرنڭ تەنلرندەگی عضو-
لرنڭ مکمل صورتده اجرأ وظیفه ایدولرندن فنی صورتده

الله تعالی‌نڭ بارلغینه دلیل یورتمشدر. شول انتظامدن جنا-
ب حقڭ عالم اولوینه هم استدلال ایتمشدر. قرآن کریم-
ده‌همان شولایوق انتظام عالمدن کشیلرگه ته‌ن لرنڭ‌گی
عضولرڭ حکمت مصلحت منبعی اولاره‌ق یاراطلشندن
جناب حقڭ قدرت وعلمینڭ بیوکلکینه دلیللر کیترمشدر.
قرآن کریمده الهیات مسئله‌سی حقنده کلگان آیت کریملرگه
التفات ایدوچلکنی اوقوچیلره توصیه ایده‌م.

ولتر فیلاسوفڭ الله بارلغی حقنده مطالعه‌سی

هر کشی «الله»نی آڭلامق تلاسه، هم عالمڭ انتظامنه
هم بارچه بارلق دنیاسنده‌غی نرسه‌لرڭ بر نهایت معقوله
سینه کوزن صالسون.

اللهنڭ بارلغنی اثبات ایده‌ر ایچون عالملر بیوك
کتابلر یازدیلر. فقط بوندا این بارلغی بدیهی اولغان اللهنی
اثبات ایچون اول قدری ظور کتابلر یازارغه حاجت یوقدر.

بن نه وقت بر ساعت کورسام، ساعتنڭ مه‌سی (عقربی)
بلکلی وقت وساعتلرنی کورکازوب توره‌در... بن
شوندوق «بو ساعت بر عقللی کشی طرفندن ساعتنڭ مه‌سیله
کیچه وکوندزڭ هر مینوتلرنی بلوب تورو مقصدیله
اشلانگان ایکان» دییب آڭلایم.

شولایوق هر کونی هر یلنی منتظم کورکازیب تور غان جرملردن (قویاش آی یولدزلردن) بولارنی بر عاقل، بر صاحب قوت، بر مقصد ایچون ترتیب ایتکان دییب بلهم.

II

کشینک تەنندگی کیساکلر (عضولر)ینک خدمتلرندن وظیفەلرندن فکرلەب قاراسەم «بر حکیم مطلق اولغان الله تنظیم ایتکان» دییب بلهم. کشی بر طامچی صیـوق ماده ایکان طوغز آی آناسینک قارننده قالور، آندن طش دن هیچ بر مادی نرسەنک قاتناشی اولمایچه آزقلانور؛ صوڭره کشینک کوزلرینه نچکەلەب قارەیم کورەدر، قوللری طوته، باشقه تەن کیساکلریده هرقایوسی بیوک حکمت مصلحتلرگه خدمت ایتەدر . . . .

مونه بو ایس کیەرلك کیفیتلر، وظیفەلر، عادی کشیلرگه عادتی بر اش بولوبقنه کورینەدر. چونکه عقل وقدرتی أولمغان مادەدن بوندلاین معقول نرسەلرك بار- لقغه چغوی محال اولدیغنی توشونمزلر. عقل وفکرلرینك بوندلاین نچکه حکمت وحقیقتلرنی توشـنورگه کوچی یتمایدر. قسقەسی: بن عقللی کشی اولا توربە بوندلاین بیوك عجیب صورتده تزیلو وتوزلو ایچون عقلم حیران

قالوب عاجز اولدیغمی کوردیکم کبی، «بوندا‌ین بیوك دنیانی منتظم صورتده توزو وترتیب ایدو ایچون کشی-لردنده عقللی چیکسز قدرت ایپاسی بر خالق بارلغنی آڭلایم» دیمش‌در.

اللهنڭ بارلغی حقنده وجدانی ملاحظه‌لر

بر کشی «بن یاشل اوله‌ن اوسـتنده اوتره‌در ایدم، تیره یاغمده‌غی اورمان‌لرده‌غی آغاچلر اوز آلدینه کیسلدیلر، ییلدیلر، یونلدیلر، ایپله‌نوب برسی اوستینه برسی تز-لدیلر. باشلری یابلدی، قیقلری یاصالدی. مونه شولای اوز آلدینه یاصالغان اوی ایچنده یاشایم» دیسه، شولایوق ایکنچی بر یولچی «بن دیڭگز قرینه کلدم؛ آشا چغارغه آبطراب قالدم. شول آره‌ده آڭسزدن آغاچلر پچلدی، طاقطالر یونلدی، قاداقلر قادالدی، برکتلدی، برطور پراخوت بولوب یاصالدی. مونه شول اوز آلدینه یاصا-لغان پراخوتقه اوطروب کیلدم» دیسه یا که بریولچی «بن بر طاغ ایتـاگینه کیلدم، تکه‌لـگیندن آبطراب توردم، کیناتدن کنه کیندرلر ییلدی، برسـه‌په‌ت کبی نرسـه‌گه ترکالدی، طن کرمزلك ایدوب قووق کبی یاصـالدی، ایچنده‌گی هواسی بوشـالدی، «مولدالماء» دیکان هوا

طوطرلدی، یکلایدی اوز آلدینه کوتاریلوب اوچاباشلادی.
مونه مین شول اوز آلدینه یاصالغان هوا کیمه‌سیله اوچوب
کیلدم» دیسه، هیچ شبهه‌سز بو سوزلرنی طکلاوچیلر،
(حتی طکلاب تورغان کشی دین‌گه اشانمغان بر دهری
بیله اولسون) بو بیچاره کشی دیوانه‌لانه باشلاغان ایکان،
طبیب‌لرگه کورگه‌زرگه کیره‌ک، مسکن‌کای، ایسارله‌نگان
ایکان طبیب‌لرگه‌کورکازرگه یاکه ایمچیلردن ایملاتورگه
یا که «دیوانه‌لر یورطینه» ییبارر‌که کیره‌ک، دییاچکلرینه
شبهه یوقدر. نه‌ق شونک کبی بر کشی «شوشی حکمت
ومصلحت نیگزلرینه قوریلوب ایس کیلرلک ره‌وشده قانون
ونظام دائره‌سنده یاصالغان دنیانی علمسز نیسز اوز آلدینه
یاصالوب بارلقغه چقغان» دیسه بتون عقل‌لر بو کشیگه
عقلی صاتاشقان بر دیوانه ایکان دییب حکم ایتمزلرمی؟
شولای اولغاچدن، وجدانک ایله اویلا! توشون!!

کشیلرک فطرتنده توحید اصل‌می؟ یاکه شرک‌می؟

کشیلر توبده «الله بار» دییب اعتقاد قیله باشلاغانده
«الله بر» دییب اعتقاد قیلغانلرمی؟ یاکه کوب دییب
اعتقاد قیلغانلرمی؟ سوألنده عالملر تورلیچه فکر یوریتکا‐
نلر. بعضی‌لر برلاو وبعضی‌لرینده کوبلاو اصل دیکانلر.

لـکن چن چنینه قاراغاننك کشیلرده «الله بار» دیکان اعتقاد طبیعی (فطری) اولغان کبی «الله بر» دیکان اعتقادده طبیعی اولورغه کیره‌ك. چونکه کشینك طبیعتی الله بارلغن سیز توب ازله‌نکان زماندوق بر صییندرغچ ازله‌کان. هر نیگه اولسه‌ده بر صیندرغچغه تیامرگان. کوب ملجاء ازله‌مه‌گان. بس شولای اولغاچدن فطری اولارق برگنه الله‌غه صینغان اولورغه کیره‌ك.

شولایوق شرکلك، وثنیلك الله‌نی گاوده‌لی ایـتوب بلـگلاودن کیلکان. بویله چه پوطلرغه طابنغان هر قوم، اوزینك‌گنه تعیین‌له‌کان معبودی الله دییب اشانغان. باشقه قوملرك پوطلرینه انکار ایتکان. شول اوزینك کنه تعیین لکان معبودی ایچون بتون مال وجاننی قربان ایتکان. مونه بو حال ایسه کشینك طبیعت وفطرتنك توحید اصل ایکاننی کورکازه‌در.

دخیده برلك اصل‌در، ایکی یاکه اوچلك برلردن یدلمه مرکب‌در، بتون طبیـعتك تحققیده برلردن‌در. کشینك اك برنچی تصویریه‌ك بر امر بسیطدر. برشیء‌دن باشقه‌غه نفس توجه ایده آلمایدر. بس شولای اولغاچ «الله بر» دیکان اعتقاد فطری وطبیعی اولورغه کیره‌ك

مشرکلك میدانه کیلوگه سبب نی؟

کشیلر ییر یوزنده تورلی اثرلر کورکانلر. تورلی اثرلر تورلی مؤثرلرنك تأثیرندن کیلکاننیده کوروب طورغانلر. بس سطحی ملاحظه ایله «بو ییر یوزنده‌گی تورلی اثرلرنك بر مؤثرنکیگنه اولماسقه کیره‌ك، بلکه تورلی اثر، تورلی مؤثرنکی اولورغه کیره‌ك» دیکان اوی کیله‌رك مشرکلك میدانه کیلوب چقغان. بس ییر یوزنده‌گی هر تورلی نرسه‌نك اوزینه خاص بره‌ر الله تعیینلاکانلر. بناء علیه مشرکلك کشیلك دنیاسینك فلسفه دورینه کیچکان وقتده طوغان بر اعتقاد اولغانیده میدانه چغادر.

کشیلك دنیاسینك مشرکلکدن توحیدگه قایتووی

کشیلك دنیاسی اوزینك تیره یاغنده‌غی تورلی اثرلرنك آلداتووندن آلدانوب شرك اعتقادینه کروب کیتکان، اولسه‌ده، صوڭنده بو آلدانودن قوتیله باشلاغان. چونکه تورلی اثرلرنك برگنه مؤثردن اولغاننی کورکان مثلا بر کشی، اوینده صالا، کیمده تگه، صابانده سوره،......

بس کشیلك دنیاسی اوزینی ایلانوب آلغان تورلی

اثرلرنك بر موثردن‌گنه اولووینی اعتقاداید‌ه باشلاب فطری اعتقادگه قایته باشلاغان. شونك ایچون اوز ینك اعتقاد قیلغان کوب الله‌لرینه بر باش الله اعتقاد اید‌ه رك باشقه‌لری شفاعتچی‌لر دیبکینه اعتقاداید‌ه باشلاغانلر. کیت کیده، اول شفاعتچی دییب یوریکان الله‌لرینك شفاعت وفائد‌ه کیتره آلمغانلرینی طویونغانلر. بس بالطبیعه بولاردن کوڭل‌لری صوونوب «الله بر» دیکان طبیعی اعتقاد لرینه قایتقانلر، لکن، توحید مسئله‌سی نظری اولوب دلیل وبرهان‌لرغه محتاج اولد یغندن الله تعالی‌نك لطف رحمانیه سیله مصاح‌لر رسول لر پیغمبرلر کیلوب الله‌نك برلـکنی اوگره‌تکانلر. مونه شونك ایچون‌ده دین سماویلرنك اڭ صوڭغی اولغان اسـلام، دینی بتون کشینك دنیاـ سنی برنچی اولاره‌ق «لا اله الا الله» دیکان توحید طووی آستینه ییلورغه اوندامشدر.

توحید — و اسلام

الله تعالی طرفندن کیلکان بارچه پیغمبرلر رسول‌لر بر الله تعالی‌گه قللق قیلورغه اوند‌ه‌کانلر. هر زمانك عقل وفکری صیدررلف درجه‌ده دلیل‌لر کورکازگانلر. دین سماویلرنك اڭ صوڭغسی اولان‌دین اسلام، توحید مسئله‌سی

حقنده بیوك خدمت ایتمشدر. حسی، عقلی، فنی دلیللر کیترره‌ك کشیلك دنیاسینی توحید فلاگی آستینه بیارغه طرشمشدر. بتون توزیکان نظام وقوانینینی توحید نیگزینه قورمشدر. (بو خصوصده اسلام عالملری جلدلرچه کتابلر یازمشلر. اوستاکانلر علم کلام کتابلرینه مراجعت ایتسون. بوکتابم عقیده فلسفه‌سندن قراءت کتابی اولور ایچون یازلدیقندن قسقه‌لق ایله کیچه‌م.)

توحید — ومدنیت انسانیه

اگرده کشیلر تورلی نرسه‌نی الله دییب اینانسه‌لر، کشیلك دنیاسی ایچنده نزاع وافتراق دور سوره‌چك، محبت عمومیه واخوة انسانیه بیمریله‌چك، چونکه هر بر قوم اوزینك اعتقاد قیلغان الله‌سنی عزیز بله‌چك، اوزینك الله‌سنیغنه تقدیس ایده‌چك، باشقه‌لر طرفندن سوز تیدررگه راضی اولمایه‌چق. بر تکدیر وکه‌مستو اولدیغی کبی مدافعه یاکه مقابله ایله‌چك. بونك نتیجه‌سی اولاره‌ق اوز آرا قان توکولر، صوغشلر، طالاشلر . . میدانه کیلاچك. بناء علیه عموم کشیلك دنیاسنده محبت یبلری اوزیله‌چك. عموم قارنداشلك بیرینه دشمانلق کیلاچك. بس عموم کشیلك دنیاسی سعادت انسانیه‌دن محروم اولاچق.

اگرده کشیلر «بارچه‌مز بر الله‌نك یاراطویله‌گنه میدانه کیلگانمز، بارچه‌مز بر الله‌نك تربیه‌سیله‌گنه یاشایمز» دیگان اعتقادده اولوب بر الله تعالی گه گینه قللق قیلسه‌لر، بارچه‌لری بر صفده تزیلوب بر خدانك حضورنده بر نقطه‌غه ییلغان حالده دییب بلسه‌لر، بتون کشیلرك فکری، اعتقادی، وجدانی بر نقطه‌غه ییلوب کشیلك دنیاسی ایچنده عموم قارنداشلك میدانه کیلاچکدر. هر بر کشی باشقه کشینیده اوزی کبك بر الله بنده‌سی، دییب اعتقاد ایتکاچدن حسن معامله‌ده اولونه‌چقدر.

شولایوق هر بر کشی طوغریدن طوغری بر الله تعالی‌گه‌گینه تلا کلرینی سویلاب طوغریدن طوغری بر الله تعالی‌دن‌گنه یاردام صوراغاچدن تربیهٔ استقلالیه ایله جانی تربیه ایدیله‌چك.

شولایوق بتون کشی بر الله‌نك حضورنده بارچه‌کشی بر الله بنده‌سی دییب اعتقاد ایتکاچدن کشیلك دنیاسی ایچنده عموم تیگزلك میدانه کیلورگه سبب اولادر.....

قسقه‌سی: «الله بر» دیگان اعتقاد، کشیلك دنیاسینه حسن معامله، اخوت عمومیه، تربیهٔ استقلالیه، عموم مساوات میدانه کیتوره‌در. شولای اولغاچدن کشیلك دنیاسی عموم مدنیت انسانیه میدانه کیلو ایچون «الله بر» دیگان اعتقادك

عموملاشوینه محتاجدر.

الله‌نك حقیقتی — عقل وفنلر

الله تعالی‌نك كنه وحقیقتنی هیچده بلورگه ممكن دكل‌در. چونكه بلمك یوللری، حواس سلیمه، عقل، خبر صحیح در. جناب حق بتون حس‌لرك اوستنده‌در؛ بتون عقل‌لرك یوقاروسنده‌در. حس وعقلدن طش اولغان بر حقیقت‌دن هیچده بر خبر صحیح اولویده ممكن دگل در. بتون علم وفنلر محسوسات واكواندن حاصل اولوب جناب حقغه نسبت ویركانده هیچ مرتبه‌سنده قالادر. بس شولای اولغاچدن بتون حس‌لر، عقللر، علم وفنلر الله تعالی‌نك حقیقتنی بلودن (تحلیل قیلودن) عاجزدر. بنأ علیه جناب حق، بتون عقل‌لر بتون فنلر آنی بلودن عاجز اولغان بر حقیقت محضه‌در. (العجز عن درك الادراك ادراك) فقط باالوجه، بو جهه‌گنه بلینه‌در.

الله — وقران كریمك بیانی

(الله تعالی‌نی بو جهه معرفت)

قران كریمك بیانینه قاراغانده الله تعالی كوز ایله كورو ممكن اولمغان بر لطیف حقیقتدر (لا تدركه الابصار

- وهو اللطيف الخبير). نور لذاته‌در. لكن، قویاش یا که آی نوری دیکانده‌گی معنا ایله دکلدر، بلکه عقل نوری، کوکل نوری دیکانده‌گی معنای معقولی ایله‌در. (الله نور السموات والارض آه) بتون عالمنی ذاتی و حقیقتی ایله ایلانب آلمش بر قوهٔ قاهرهٔ کلیه‌در (وکان الله بکل شیٔ محیطا، فاینما تولوا فثم وجه الله). بناءً علیه بتون عالمك وجودی، حیاتی، بقاسی جناب حقك ذات مقدسی ایله چولغانمش آلنمش‌لر. چیکسز بیوك وظور بر حقیقت‌در. بتون عالمك: ملیونلرچه قویاشلر، ملیاردلرچه یولدزلر . . . . وعالم آخرنك طورلغینك الله تعالی‌گه نسبتی صفرك غیر متناهی‌گه نسبتی قبیلندن بیله یوقدر. علویت قدسیه‌سیله عالمك ماوراٴسندن احاطه ایدوب قوت وقدرت ذاتیه‌سیله عالمنی تدبیر وتصرف ایده‌رك توتوب توره‌در. (یدبر الامر من السماء یعرج الیه الملا- ئکة والروح فی یوم کان مقداره خمسین الف سنة). عالم، الله تعالی‌گه نسبت ویرلگانده غیر متناهی بعدیت‌ده‌در. امّا الله تعالی عالمگه نسبت ویرلگانده بتون عالمنك یاننده حاضر وناظردر. هر کشینك نقطهٔ حیاتیه‌سندن بیله یاقین‌در. (وهو معکم اینما کنتم، ونحن اقرب الیه من حبل الورید.)

شولای اولا طوربده بارچه عقل وعام ایرشه آلمغان بر حقیقت مقدسه‌در. ازلی، ابدی، سرمدی اولوب کما- لات ذاتیهٔ غیر متناهیه ایله متصف‌در ..... بتون عدا- لت، بتون حکمت ومصلحتك منبعی‌در. عالمینه مرحمتلی آنالردن بیله مرحمتلی اولغان رب العالمین‌در.

الله‌تعالی‌نك عالمگه یاکه عالمدن بر جزءگه حلولی ممکنمی؟

الله تعالی بارچه عالمنی بذاته محیطدر. چیکسزظور وبیوکدر. جمیع عالمنی توتوب تورغان بر قوهٔ قاهرهٔ کلیه‌در. بارچه عالم‌الاجسام والامرك الله تعالی‌گه نسبتی، صفرك غیر متناهی‌گه نسبتی قبیلندن بیله یوقدر. ایکنچی تورلی ایتکانده بتون بارلق دنیاسینك ملیون‌لرچه قویا- شلر...... ك ظورلغی، الله‌تعالی‌نك بیوکلکینه چاما- لاب چاغشدروب قاراونی فرض ایتوب قاراساق، هیچ مرتبه‌سنده بیله یوقدر. شولای اولغاچدن بوندایین بیوك قوهٔ قاهرهٔ کلیه‌نك صفر درجه‌ده بیله اولمغان عالمگه یا عالمك بر کیساگینه صیووی ممکن اولورمی؟ البته، بوڭا بتون عقل وبتون فن «هیچ ممکن دکل» جوابنی ویره در. بو مسئله‌نی یگلره‌ك ایتوب آڭلار ایچون بر بیوك شهرنی یاقترتقان الکتریق منبعی کوز آلدیگه کیترا!

بو بیوك شهرنی یاقتر تقان قوهٔ الکتریقیه‌نی بر کوچك یومرقه اچینه صیدروب قویارغه ممکن‌می؟ اول یومرقه توزه آلاچقمی؟ هیچ ... شولای اولغاچدن شونداین چیکسز بیوك وظور اولغان الله تعالی‌نك عالمگه صیووی ممکنمی؟ عالمك یاکه عالمك بر جزئینك صیدره‌چغی وتحمل ایده چکی ممکنمی؟ هیچ .... بناءً علیه الله تعالی‌نك عالمگه یاکه عالمك بر کیساکینه حلولی هیچ ممکن دکلدر.

الله وعالی اسم وصفتلری

الله تعالی‌نك بار ایتمش آثار کونیه‌سینك چیکی اولمغان کبی اسم عالیلرینك ده چیکی یوقدر. هیچ بر صان ایله صاناب بترورگه صانلر یتیشمایدر. بتون یر یوزنده گی بورندهغی وحاضرده‌گی سویلاشکان اوچ ملك آلتمش دورت تورلی لغتلر، هیچ برسی الله تعالی‌نك صفات کمالیه‌سنی چن چنینه تعبیر ایده‌رگه کوچی یتمایدر. بتون لغتلر، بتون شیوه لر عاجزلر .... فقط هر بر زمان کشیلری اوزلرینك عقللری صیدرغان قدریگنه اسم وصفتلر ایله تعبیر ایده آلالر.

الله تعالی‌نك اسم وصفتلرنی ذاتیه وفعلیه کبی بولملرگه بولب بیلگلی صانلر آستینه ییو ایله شغللانوچیلك

انصاف دائره‌سندن چغوچلقدر. بلك طوغرسنی ایدکانده الله‌نلك بیوکلکنی اونتوچلقدر. بالطه صابی ایله دیکزنلك تیرانلکنی اولچارگه ممکن اولمغان کبی الله تعالی‌نلك کمالات غیرمتناهیه‌سنی آزگنه علم ایله اولچارگه، بولغالارگه ممکن‌میسولك ؟؟

الله تعالی — وحکمت مصلحت‌لر.

الله تعالی دنیانی یاراطقانده «ایندی تلاسالك نیشله» دییب شول کوینچه حریت مطلقه اوزره طاشلاغانمی؟ بس عالم تلاسه‌نی اشلاسه‌ده، الله تعالی‌نلك هیچده قاتنشی اولمای بلکه خبریده اولمای توره‌می؟ یا که الله تعالی عالم‌گه کوز بولوب حکمت ومصلحت قانونلری بوینچه تدبیر وتصرف قیلوب عالمنی صاقلاب توره‌می؟

الجواب: بتون دین اهلی، «الله تعالی بارچه عالمنی اوته کوروب توره‌در. بتون ایبرلرگه تدبیر قیله‌در. بتون نرسه‌لر طوب طوغری یا که واسطه‌لر آرقلی الله‌گه ترکالا وسویالادر» دییب اعتقاد ایده‌در. شونلك ایچون باشارینه قایغو کیلسه، نذر ایته‌لر، قوللرینی یوقاری کوتاروب تلاکلر ایده‌لر، مناجت‌لر قیله‌لر، الله‌گه سجده ایده‌لر. دیمك بتون دین اهلی «عنایت الهیه» ایله

اعتراف ایده‌در. فقط عنایت الهیه‌نك معناسی الله تعالی اوزی بالذات هر اشکه قاتناشوب توره دیـگان مـعناده دکل‌در. بلکه جناب حق بتون اثار کونیه نی اسـباب‌که بایله‌گان، عله‌که سویا گان، بتون بارلق دنیاسنداغی بار- چه نرسه اسباب، مسبب، عله، معلول زنجرلریله به‌یلانگان حالداایدوب ابراز وجود ایتدره‌در. بتون آثار کونیه شوشی قوانین‌ونوامیس الهیه بوینچه دورسوره‌در. شول نوامیس الهیه (سنة الهیه) بوینچه یاشا کان‌لر بخت‌لی، بونك خلافینه کیتکان‌لر خور وبخت سز اولادر: بعض ملت‌لر بنده‌لر، فقط تاریخ‌لر ده‌غنه اسملری قالا . . . بعض ملت‌لر اوسه‌لر، بتون ییرلرنی قول آست‌لرینه آلالر، قایولر سلطنتندن معزول اولا، قایولر تخت‌که اوتره، قایولری بایا، ملیون‌لرغه خوا- جه اولا، قایولری بولیب بر کیسـاك ایکما کـکه بیله تیلمره . . . . . مونه بولار هر قایوسی شول سنت الهـیه بوینچه یاشاو یا که یاشاماودن‌در. ایشته شوشی نوامیس الهیه، عنایت ازلیه ربانیه‌در. بتون ایبرلرك شول نوا- میس کونیه بوینچه میدانغه کـیلوی تـقدیردر. (انا کل شیء خلقناه بقدر).

اما بز بك کوب چاقلرده تلانگان تلاکلر، قیلنغان مناجت‌لرك اثرنی کورمایورمز، بك کوب زمان‌لرده سببینه

کورشساکده تلاکلرمزگه ایرشه آلمایمز؛ شوندن صوڭ اوزمزنڭ کم عقلمز ایله الله تعالی‌گه اوپکالارگه کرشامز. لکن بوخصوصده بزلر حقلی دگلمز، چونکه بزلر سبب لرنی کمچیلك قیله‌مز، یا که سببلرینه کرشسا کده صوڭغه قالوب کرشه‌مز. شولایوق بك کوب اشلرنڭ سببلرنیده بله آلمایمز. درست، بعض بر زمانلرده سببلرنیده قیله مز، لکن نتیجه‌لر کیرسنچه کیلوب چغوب بزلر کویونه‌مز. بوکوینوده چن چنینه قارا‌غانده اوزمزنڭ علممزنڭ آزلغندن در. علم ومعرفت اسبابی کم‌ملکندن‌در. اسرار کونیه‌که آشنالغمز یوقلغندن‌در. ها! زمانلر کیلور، جناب حق بتون اسرار کونیه‌نی آچار بلدرر. آنده شول زمانده کشیلر الله تعالی‌گه، اوپکالاولرینه اویالورلر. آزگنه نرسه ایچونده الله تعالی‌که تل اوظاتو کبی ادبسزلکدن طیلورلر...

الله تعالی مختار مطلق‌می؟
یا که بر ره‌ر قوانین تحتنده محفوظ‌می؟

الله مختار مطلق‌در. لکن جناب حقنڭ حریتی ایکی شیءگه عائددر: بر اکوسی اوزینڭ ذاتینه وکمالات ذاتیه سینه‌در. بو قسمنده بحث قیلورغه بنده‌نڭ عقلی ایرشورلك

دگلدر. فقط ذات الهیه‌سی وکمالات ذاتیه‌سی غیر متناـ
هیدر. شـولایوق بو مرتـبه‌ده اولغان حریت ذاتـیه‌سی
چیکسزدر . . . ایشته عقل ایرشـکان قدریسی بودر.
ایکنچسی عالمگه عائددر. بو عالمگه عائد اولغان حریتی
مطلقدر. فقط عالمگه قوانین ونوامیس توزیمشدر. عالم
طبیعت‌نی شول قوانین اوزره حرکت ایده‌رگه لائحهٔ ازلیه
ترتیب اینمشدر. شول لائحه ازلیه بوینچه کمالات ازلیه
سی تدریجی صورتده تکامل قانونچه درجه بدرجه میدانه
کیلوب توره‌در. بو قوانین هیچ اوزگارمایدر (ولن تجد
لسنة الله تبدیلا) . عالم، همان شول قانون بوینچه آغوبـ
اوترمقده‌در شولای اولغاچدن جناب حقك حریتی بر قاـ
نون کلی آستینه آلنمش کبی کورینه‌در. لکن شـوشی
قوانین، جناب حقك اوزینك عام غیر متناهیی وحریت
مطلقه‌سی ایله تنظیم ایدلمشدر. اختیار مطلق ایله اوسته
که التزام ایدلکان وظیفه‌لر، حریتکه قارشی کیلمایدر.
بناءعلیه افعال الله‌نك بر قانون تحتنده میدانه چغوی
الله‌نك حریت مطلقه‌سینه منافی دگلدر. الله تعالی مطلقا
حردر.

الله تعالی — و دنیاده اولغان اوزگارش‌لر.

« زمانلر آلیشینه، دنیالر اوزگاره، دنیاده‌غی نرسه‌لر کون بکون آقرنـلاب اوزگاره باره‌لر، بعض‌لر عزیز ایدیله، قایولر خور ایدیله. بعضلر اوّله خور ایدلسه‌ده، صوگنده ژاللانکان کبك شفقت ایدیله، سعادت‌گه ایرشدر یله . . . . . . مونه بولار بارده الله‌نك آثاری اولسه، الله تعالی یبل کبی تورلیلانب اوزگاروب تورغان بر ذات اولوی لازم اولادر. بو ایسه الله تعالی‌نك کامل بر ذات اولماوینی لازم ایته‌در» دییب سوأل ایده بلورلر.

الجواب: دنیاده اولغان اوزگارش‌لر، دنیانك اوـ زنده اولغان اوزگارش‌در، کشـیلرك باشلرینه کیلـکان تورلی حـال‌لر کشیلرك اوزلرنده اولغان تورلانـودر. الله تعالی‌گه عائد دکل‌در. نتاکه یاصالمـش ایبرلرك تورلیچه یاصالوی؛ تورلی ره‌وشلرده اولووی، استادك ذاـ تینك اوزگارووینی لازم ایتمایدر. شونك کبی آثارلرك تورلیچه اوزگاروب توروی الله‌نك ذاتنك اوزکارووینی لازم ایتمایدر. شولایوق ظور کوزگی‌گه تورلی ایبرلرك کوله‌گسی توشوب یوزنده‌گی کورنکان خیال‌لر اوزکاروب توره‌در. لـکن کوزگی اوزی اوزکارمایدر. همان شـول

کورکیلدر. هیچ اوزگارش یوقدر. شونلك کبی بو دنیاده اولغان اوزکارش وتورلیلانش‌لر عالمك حیات کورگیسنك کورنگان شاوله‌لرگنه‌در. امّا الله تعالی‌نك ذاتنده یاکه علمنك هیچ اوزگارش یوقدر. همان جناب حق اوزینك کمالات ذاتیه‌سنده باقی‌در.

الله تعالی هیچ اوزگاره‌گاچدن نیچك حر اولسون؟

جواب: بزم عقلمز بك قسقه، بلممز بك آز، اسرار کونیه‌گه آشنالغمز بك کدم. تیره یاقلرمزده یاشاگان نرسه لرده اوزگارش اولمادیسه، بزاول نرسه‌نی اختیارسز، حریتسز بر نرسه دییب بله‌مز. چونکه بزم کوزمز وبتون حسلرمز فانی ایبرلرگه ایباله‌شکان، بتون اوزکارش‌لر ایله برگه اوسکان. قصورلقدن عبارت اولغان اوزکارش ایله‌لنتله‌نکان قالغان. شونلك ایچون نقصانات‌دن عبارت اولغان تغییرات کورساك، شونده کمالات دییب بله‌مز حریت واختیارنیك شونده‌غینه دییب بله‌مز. لکن، بتون بارلق دنیاسی نوامیس کونیه بوینچه اختیارسز اولاره‌ق حیات آقنیلرنك آغا تورمقده‌در. شول بارلق دنیاسندن ییرلر، قویاشلر، یولدزلر، حرکت‌لرنده اختیارلیلرمی؟ زمانلر، اوتولرنك حرلرمی؟ کشیلر، اوزلرینی وجودکه کیترولرنك حرلرمی؟

قارطلق ویاشلیلك . . . کبی دورلرنده اختـیارایلرمی ؟ تەنلرینك دائمی اوزکاروب توریشلرنده مرلرمی؟ البتە اوستدن‌کنه قاراغانلا ئیبو دییب ایتلسەده چن‌عقللر عالمگه وعالمده اولغان نرسەلرگه بو جهتدن حر دییب ایته آلمایلر. بلـکه هیچ اوزکارمای تورلیلانمای تورغان حقیقت انسانیەگه یعنی‌جان‌غه، حر و آزاد جان‌دییب حکم ایتەدر. شـولای اولغاچدن، چن چنینه قاراغانده حریت واختیارلق باشقه نرسەلرك تأثیرلرئدن تأثرلنمای، هیچ اوزگارمای تورغان ذات وحقیقت‌گه اطلاق قیلنەدر.

ایمدی جناب حق هیچ بر حال‌لرك تأثیرینه قاراب تأثرلنمای وهیچ بر اوزگارش‌لرگه قاراب اوزکارمای، بلـکه دائما کمالات ذاتیەسیله کامل اولوب بتون تغیرات وتأثراتدن منزه اولغان ذات‌در؛ بو ایسه عیـن حریت ونەق اختیارلقدر. شاید زمانلر کیلور. علـم ومعرفت کوبایور؛ فکرلر کیـگایور. «الله تعالی اوز کارمه‌گاچدن نیچك مراولسون؟» دیگان فلسفی سوآلنی ویرودن اول زمانده اویالورلر . . .

الله تعالی دنیانی یاراطمازدن بورون نی اشلاب تورغان؟

«اللهتعالی دنیانی یاراطمازدن بورن نەاشلاب تور-

غان» دیگان سوألنی کشیالک دنیاسی کوبدن بیر وصور انه باشلاغان. بر صحراوی بدوینک بوسوألنی پیغمبرمزدن کیلوب صوراغان . . . . . . بوسوأل که جواب ویروچالک چیتندر، چونکه زمان اجرام سماویه‌نڭ حرکتندن حاصل اولغان چامادر. عالم یاراطلمازدن بورن زمان یوقدر، بورن وئلیک‌الک یوقدر. شولای اولغاچدن دنیا یاراطلمزدن بورن نی اش ایله مشغول اولغان دییب صورارغه اورن یوقدر. شولای اولسه‌ده تنزلا دیورز: الله تعالی کاملدر. کمالات الهیه‌سی غیر متناهیدر. تدبیر ازلی وعنایت رحمانیه‌دن عبارت اولغان کمالات رحمانیه‌سیله مشغول اولمشدر. دنیا یاراطلغان صوگنده شول تدبیر ازلی بو ینچه آثار خارجیه‌یی میدانه کیترمکده‌در. (یدبر الامر و یفصل الایات ا ه)

الله — وطبیعت وعالم

« الله تعالی عالمنی ذاتی ایله ایلانوب آلمشدر. وجود حقیقی فقط الله تعالی‌ده گنه‌در. عالمڭ وجودیده الله تعالی‌ده‌در. بس شولای اولغاچدن کشیده طبیعت‌ده عالمده الله اولوی لازم اولادر» دییب بعض لر اینمشلر.

الجواب: بوندا این سوزلر « کوزین » ایله «سین

سیهون » کبی بعضلرك سوزیدر. صوفیهٔ باطنیه‌دن بعض لر بوسوزی سویلامشدر. فقط ،بولارنك سوزلرینك باطل ایکانینی بیان قیلوب تورغه بیله حاجت یوقدر. چونکه بولارنك سوزینه قاراغانده طاشده الله، توپراقده الله ،که‌جه ده الله، صغرده الله، بونی ایتکان کشی اوزیده الله بولادر. بو سوزلرگه نه فن التفات ایده ر؟ نه عقل میل ایدر؟ چن چنینه کولنچ بر اعتقادر.

اما وجود بالفعل فقط الله تعالی ده گنه‌در دیوچلـك تمام درست سوزدر. چونـکه بتون عالمـك وجودی مستعاردر. وجود حقیقیغه قاراغانده کوزگیده کورنکان خیال کبکـگنه‌در.

بودنیا، فقط الله تعالی‌نك قدرت بی نهایه‌سی سایه سنده گنه یاشایدر. لـکن الله تعالی‌گه به‌ریلوب تییوب‌توروب دکل‌در. بلـکه الله‌تعالی بتون عالمنی اوزیـنك چـیکسز بیوك ذاتیله احاطه ایده‌رك چیکسز قدرت الهـیه سـیله بر نرسه‌گه‌ده تیدرماینچه طوطوب طوره‌در. فقط عالمك طوطلوب طوروی قول ایله برکره‌نك طوطولوی قبیلندن دکل‌در. بلـکه‌جرم کبیرك قوهٔ جاذبه‌سیله جرم صغـیرك طوطلوب طوروی قبیلندن‌در. یا که بر تیمر پارچه سینك بر مقناطیسك قوهٔ مقناطـیسیه‌سیله طوطـلوب طوروی

قبیلندندر. یا که بر فابریقه‌نڭ اوزینڭ موجدی اولغان بر ناظر دائمینڭ سایه‌سنده اش وحرکتنده دوام ایتوی قبیلندندر. یا که بر مملکتنڭ تدبیر وتصرف حیثندن بر ملکڭ اداره‌سنده طوروی قبیلندندر.

نتا کـکه جرم کبیر جرم صغیرگه باشقه‌در. مقناطیس تیمر پارچه‌سینه باشقه‌در. ناظر، مهندس فابریقه‌غه باشقه‌در. فابریقه‌دن جزء دکل‌در. بلکه فابریقه‌دن بتونلای طشه در. شونڭ کبی جناب حق عالم وطبیعتکه باشقه‌در. عالمگه قاتناشمامشدر. عالمڭ طشندن تدبیر وتصرف ایدوچی حکیم مطلق‌در.

الله — وروح

کشیلرڭ جانی الله‌دن بر اولشمی؟

دین اهللری، جان تن‌دن آیرلغان صوڭنده الله تعالی‌گه قایته‌در. (فسبحان الذی بیده ملکوت کل شی والیه ترجعون) جان الله تعالی‌نڭ نفخیله تن‌گه کره‌در. قران کریمده آدم عم حقنده «ونفخت فیه من روحی فقعوا له ساجدین» دیو بیان ایدوی آدم عمگه الله‌دن بر روح تعلق ایدوی سببلی آدم بیوك درجه‌گه مظهر اولوب فرشته‌لر آڭا سجده قیلدیقنی آڭلاته‌در. مونه

بو سوزلر دین قارایشنده جانلر الله تعالیدن بـر جزء بولونی آکلاتمایمی؟ نتاکـکه بعض فیلاسوفلر «الله روح کلی در. کشیلرنك جانی اللهدن بر اولیش در» دیلر.

الجواب: بعض فیلاسوفلر کشیلرنك جانی اللهدن بر اولیش دیمشلر. حاضرگی زماندهغی فیلاسوفلردن بعض لرینك شوشی فکرده اولغانلری وار. مثلا: غراف لـیف تالستوینك مذهبیده شوڭا بلك یراق دگلدر. لـکن، بو مذهب یا کلش‌در، چونکه جان اللهدن بر اولیش اولسه، هر بر کشی اللهدن بر کیساك اولادر. شولای اولغاچ هر بر کشی اوز آلدینه برهر بهلهکای الله اولادر. مثلا محمد جان، زید، احمد، ایڤان... هر قایوسی برهر الله بولادر. دیمك ییر یوزنك ملیارد یارم الله بولادر. کـشیلر اولکاچدن شوشی جانلر تهندن آیرلوب اللهغـه قایـتوب اللهغه قوشیلوب روح کلی اولغان الله اولوب کیـتولری لازم اولادر.

ایمدی اش بویله اولسه، دین، شریعت دیکان قانـو نلرنك هیچ معناسی قالمایدر. مکافت، جزا، عقاب، ثواب، تأدیب تربیه بتونسی یوقغه چغادر. کتب سماویـهلر، عبادتلر، مناجتلر هر قایوسی باطل، بوش اولادر. بلـکه دین دیکان قانون الهیلر کولنچ اویونچق مرتـبهسینه

توشادر. چونکه بتون کشی بره‌ر کوچلك الله اولغاچـدن عبادت ایله مکلف اولونك معناسی‌نی؟ الله‌نك اوز اوزینه کافر یا که مشرك ایتونك معناسی‌نی؟ الله (العیاذ بالله) اوزی زانی، اوزی عاصی، اوزی سـارق اولورمی؟ اوز اوزینی عذاب ایده‌رمی؟ جهنم‌گه صالورمی؟ اوزینی ظالم وفاسق ایده‌رمی؟ بتون گناه‌کار جانلر الله‌غه کیلوب اوقما شلغاچدن الله بتون عاصیلر کافرلرك خزینه‌سی اولمازمی؟ اوزینه قوشیلوب اوزینك کیسا کی اولوب کیـتکاچـدن حشرك معناسی‌نی؟ مسئولیتك حکمی قایه؟ سعادت قانونی اولوب کیلکان بارچه قوانین دینیه‌نی قروب سـبروب توکمازمی؟ بتون وحشیت، وبتون فساد وعصیانغه یـول آچمازمی؟.

ایمدی شولای اولغاچ بوندااین مذهبـنی نیـندااین وجدان قبول ایده‌ر؟ نیندااین عقل بوندااین منبع البطلان اولغان اعتقادنی التزام ایده‌ر؟ بناءً علیه بوندااین مذهب ایله یاشاگان کشیلرنی چن عقللی دییب ایتورکه ممکن‌می هیچ ... بس شولای اولغاچ جان‌لرك الله‌دن بر اولیش اولووی ممکن دگل‌در. بویله اعتقاد بتون دینـنی قروب سبروب توکادر. بتون سعادت انسانیه‌گه جنایت‌در.

دین اسلام قاشنده روح بتونـلای الله‌گه باشـقه‌در.

چونکه روح عالم الامر جمله سندندر. الله تعالی، بتون عالم الامر والاجسادك فوقنده‌در بالکل روحغه باشقه‌در آیت کریمه‌ده‌کی اضافه فقط تشریف ایچون‌در. ونفخت فیه‌من روحی دیکانده‌کی روحدن مراد، علوم ومعارف‌در. آدم الله طرفندن علوم ومعارف ایله مشرف اولغان صوڭنده آدم‌گه‌قوه‌ٔعلویه وسفلیه سجده قیلدیلر، باش ایدیلردیه‌کدر.

الله — وتعدد آلهه ایله اعتقاد ایتکانلر وطبیعت.

«عموم دینلر، اللهبرگنه‌دییب اوگره‌ته‌در، حالبوکه ییر یوزنده اللهنی برگنه دیماکان خلقلرده کوبدر. شولایوق ییر یوزنده تورلی اثر واردر، تورلی اثر تورلی مؤثرگه دلالت ایته‌در. بارچه نرسه‌لر یوپدر (زوج وزوجه‌در) حتی قوه‌لر بیله مثبت ومنفی ایکانی فن ایله مثبت‌در. اویله ایسه کشیلرك شهادتی، طبیعتنك دلالتی تعدد الوهیت گه دگلمی؟» دییب قایو برلر سؤآل ایده‌رلر.

الجواب: کشیلك دنیاسی تعدد اله ایله اجماع قیلدیغی یوقدر. بتون کشیلك دنیاسینك تاریخنی آقتار، قالندیق اثرلرینی ازله، هیچ بر زمان عموم کشیلك دنیاسی تعدد آلهه ایله اجماع ایتدیکنی کورمزسك! بر اهمه، بودی، یهودی، نصرانی اسلام دیننده اولغان‌لر ایسکیده وحاضرده

مطلقا برالله تعالیگه‌گنه اعتقاد ایدیلر. بورنغی فیلاسوفلر، حکیملر هر قایوسی بر الله تعالی‌گه‌گنه قلماق قیلغانلر. بتون کشیلرنی بر الله تعالیگه‌گنه اعتقاد ایدرگه اوندیگانلر. بوت پرستلك میدانه کیلکاچدنده همان الله بر اعتقادی دور سورگان. شونك ایچون بوطلری ایچنده بر باش الله اعتقاد ایدوب قالغانلری شوڭاشفاعتچی، یاردامچی کوزیله گنه قاراغانلر. شولای اولغاچدن عموم کشیلك دنیاسینك بوراگی کوڭلی «الله بر» دیکان شهادت ایله‌گنه طنچلاغان.

امّا بعض بر قوملرك تعدد آلهه ایله اعتقاد ایدو-چلکلری استدلال ودلیللرنده قصورلق ایتولرندن کیلکان یاڭلشلقدر. توحیدك اجماع انسانی ایله ثبوتینه ضرر ویرمایدر.

امّا آثار کونیه‌نك تورلیچه اولووی مؤثرك تورلیچه اولونی لازم ایتمایدر. موڭا آنساتغنه مثال بیته‌در. مثلا بر استاد، یاصاب قویغان بك کوب اوطرغچلر، اشکافلر، دیوانلر وباشقه‌لر .... مونه بو ایبرارك تورلیچه او-لوونی کوروب بولارك هر قایوسنی برهر کشی یاصاغاندر دییب ایتوب اولمایدر. چونکه بار کبگنی بر اوستادك یاصاغاننی کوز ایله کورب توراسه‌ك! مونه بو یاصالمش تورلی نرسه‌لر بولارك صانعسی تورلی ایکانچلك‌که دلالت اینمه‌کان کبك دنیاده آثارك تورلیچه اولویده الله‌نك کوب

اولوینه دلالت ایتمایدر.

بتون طبیعت بر قانون جاذبهٔ عمومیه آستنده، بر نظام عمومی اداره سنده وحدت طبیعیه قانونچه حیات کوزگوسنده یالطرامقده در. شولای اولغاچدن طبیعت اوزی وحدتگه دلالت ایده در.

الله – حقیقتینڭ معلوم اولماوی وتعلیم اسلامی

دین اسلام، «اللهتعالی نڭ کنه وحقیقتی بتون عقللردن طشدر. جهتدن منزهدر: اوکده دکل، صولده دکل، آرتده دکل، اوستده دکل، آستده دکل» دیب تعلیم ایده در. بوایسه نهق الله یوق دیوچاکدر. چونکه ذاتینی بلنمهکاچ هیچ بر یاقده اولمغاچ یوق دیمکدر، بو تعلیم ایسه الوهیتنی بتونلای نفی ایتو دکلمی؟ الجواب: بر نرسهنڭ ماهیت وحقیقتی بلنمهکاچدن ده بارلغی اولماوی لازم دکلدر. چونکه بك کوب حقیقتلر وارکه، چن چنینه بلنمایدر. لکن اوزلرینڭ بارلغی بدیهیدر. مثلا تنمزده جانمز وار، وارلغی هم بدیهیدر. لکن حاضرگه قدری ماهیت وحقیقتی بلندیکی یوقدر. شولای اولسهده جان یوق دیب انکار ایتورگه هیچ بر کشینڭ قولندن کیلمایدر. جناب حقڭ بارلغی بدیهی در لکن حقیقتی عقللردن طشدر.

امّا اهل اسلامنك بالالرینه «الله تعالی اوکنه دکل، صولده دکل ... ، آه» دییب تعلیم ویرولری الله تعالی نی نفی دکل در. الله تعالی اوکنه غنه دکل صولده غنه دکل ... بلکه بتون عالمنی ذاتی وحقیقتی ایله احاطه قیلمش دیمکدر. جناب حقنی بولای دییب طانو بیوك حکیم وفیلاسوفلرنك الك صوك نقطه ده طانولریدر. دیمك اهل اسلامنك مکتب بالالری بیله بیوك فیلاسوف وحکیملر قدری معرفت الله قیله لر.

الله و تکلیفات الهیه

«الله تعالی اولدی واولاچق نرسه لرنی یاراتقان، قلم لر یازوب طوقطاغان، کیپکان، بتون نرسه لر وکشیلرنك کوره چکی لوح المحفوظده (لائحهء الهیه ده) یازلغان بتکان. بتون نرسه لر اللهنك علمی آستینه توریلکان» دییب دین اهل لری اعتقاد ایده در. ایمدی شولای اولغاچدن کملرنك کافر کملرنك مؤمن اولاچغی الله تعالی نك علمنده تعیین لانکان اولادر. اللهنك علمی هیچده اوزکارمایدر. لایزالده ده هارچه نرسه لر شول علمنك موافقتنچه میدانه کیلوب چغادر.

شولای اولغاچدن تکلیفات الهیه نك معناسی قالمایدر: یاوزلرغه بایلق ویروب آلارنك یاوزلقلرنی آرتدروب صوکره عذاب قیلوچلق، حیوانلرنی آشاتوب سیمرتوب

صوڭره صویو قبیلندن اولادر. یاکه هلاك اولورلق چو-
قر قازوب قویبده چوقورغه توشکاچدن، «توشما! توشما!»
دییب قیناوکبی اولادر. یاکه آغو اچریب، نیگه اچاسوڭ!
اچمه! اچمه! دییب عذاب قیلوقبیلندن اولادر» دییب
هر عصر کشیلری تیکشرشکان‌لر. هر دین اهل‌لری بو
سوألکه جواب ویرکانلر. بن ده بوسوألگه قسقه‌غنه جواب یازه‌م:

اسلام دینینڭ قاراشینچه کشیلك دنیاسی حر
اوغلی حر اولوب یاراطلغان. بتون اشلرنچه حر ایتلکان
کبی کشیلرنی وجدان واعتقاد جهتندنچه تمام حریتگه
قویغان. کشی تلاسه کفران نعمت ایتسون، تلاسه شکران
نعمت ایتسون دیکان حریت تامه ویرکان (وقل الحق من
ربکم فمن شاء فلیؤمن ومن شاء فلیکفر) هیچ برکشینی
ایمانغه کوچلانوب کورگه قوشمغان (لا اکراه فی الدین)
هر کشینڭ بختی وسعادتی اوزینڭ کسب وطرشلغی
آرقه‌سنچه غنه‌در دیکان قانون کلی قویغان (لها ما کسبت
وعلیها ما اکتسبت- وان لیس للانسان الا ما سعی) بتون سعادت
انسانیه حقانیت اوزره اولغان عملگه بهیلاکان (والعصر ان
الانسان لفی خسر الا الذین امنوا وعملوا). مونه بو قویغان
قانون‌لر، هر قایوسی قانون الهی‌در. ازلیدر. لائحه
الهیه‌در. ازلدوك مثبت‌در. شولای اولغاچدن یوقاریده

سویلانگان حریتلر ازلدوك ویرلگان، قلم الهی لر یازغان کیبکان، هیچ اوزگارتیله چگی یوقدر. پس لایزال الله ده اشلرشول حریت قانونلری اوزره میدانه کیله در. کشی حریتی ایله تلاسه کافر اولسون ده اوزن یمان جزاغه مستحق قیلسون، تلاسه مؤمن اولسونده اوزینی مڭگو بختلیلکگه ایرشدرسون تمام اختیاردر. پس الله تعالی گه اوپکالرگه اورن یوقدر. هر کشی اوز اوزینه گنه اوپکالاسون. بناءً علیه حیوانلرنی سیمرتوب صویو قبیلندن اولمیدر. چونکه بنده لر اوزاختیارلریله جناب حقك فرمانینه خلاف اولارق شر ادبی گه مرتکب اولالر.

علم الله ایسه معلومکه، معلومك موافقتنچه تعلق ایتمشدر. شولای اولغاچدن معلوماتنی جبر قانونی اوزره میدانه کیترمایدر.

بتون تکلیفات الهیه، کشیلرك حر عقل وحر وجدانلرینه کیلمش بر وظیفهٔ اختیاریه‌در. یمانلق یوللرندن صاقلانورغه، آندا این هلاکتلك چوقرلرینه توشوب کینمزگه اوگرەتمشدر. سعادت واینگو یوللر اوگرەتوب کشیلرگه مڭگو بختلی اولورلق قانونلر کورگازمشدر. شولای اولغاچدن یوقاریده قیلنغان اعتراض اسلام دینینه کیلمایدر.

الله تعالى — حريت انسانيه وتربيه

يوقاريده ايتكانچه الله تعالى بتون كشيلرگه حريت ويركان. حال بوكه كشيلرنك يمانلق قيلهچقلرني بلكان، ايمدي ياوزلق قيلاچقلرني بله توروب اختيار قيلوچلق الله تعالى‌نك بر ايزگو تربيه‌چي اولوينه خلافدر. بس جناب حقنك رب العالمين اولوينك معناسي نه‌در؟ كبي سؤال كوكلـگه كيلور. ايشته بوڭا جواب: كشيلرنك يمانلق قيله‌چقلرني بله توروبده حريت‌تامه ويروچيلك، الله تعالى نك مربي صالح اولماوني لازم ايتمايدر. چونـكه الله تعالى، كشيگه ياخشيلق ويمانلقني آيررلق قوهٔ عقليه ويركان. مصلحتني اوزينه جلب ايده‌رلك، ضررلي ويمان اشدن صاقلانورلق قوه‌ني بتون طبيعتينه قاتـشدروب سكدروب ياراطقان. گرچه كشيلرني ايزكولك وياوزلـق يولي اوستينه اوطرتوب قويغان كبي ياراطقان اولسه‌ده، كشيلرني بر وجدان اسمنده اولغان قوهٔ باطنيه ايله بولاك لا كانكه، هر زمانده كشيني اوزينك محكمه‌سينه طارتوب طوره‌در. شاوغنه ايزكولك وياخشيلق يولينيغنه كوركازه در. يمان يولغه كرتمزگه طرشه‌در. كشيني اويالطادر، قزا رته‌در، بلمه‌م الله نيندايىن بر قوهٔ غيبيه‌دن قـورقوتـه،

یورا کلارنی تندرەته، تەنلرنی طارطندرە، وباشقه تورلی مقدمەلر ایله نچارلقدن طیارغه طریشەدر.

جناب حق آدم بالاسنی بوقدری اعتنا ومحافظه قانونلری ایله حفظ وحمایه سندن قیلغاچدن «مربی صالح دکل» دییب ایتورگه حق وارمی؟.

کشی اوزی بوقدری حکمت ومصلحت قانـونلری ایله هبه ایدلکان قوه فطریه‌لرنڭ خلافینه کیدوب شرادـ بیلرکه چوموب کیتکاچدن، الله تعالیگه صوقرانغان کبی «رب العالمین اولوینڭ معناسی نیدر؟» دییب ایتورگه اویات دکلمی؟ اماحریت ویرمشدر. چونکه حریت اولمغانده ثواب وجزانڭ معناسی قالمایدر.

کوچك کەمچلیکلر، آز یاوزلقلر، قایسی چاقلرده بیوك کمالاتکه سبب اولغانـلریده آز دکلدر. برکیەـگه قاره تیوچلك، بتون کیمنی یاکادن یـووب یاشـرتون اولغان معنوی طازەسزلقلرنیده پاکلارکه سبب اولـغان کبك، قایسی چاقده آزغنه برکەمچیلکلر بیوك گناهلردن قایتوب کمالات حاصل ایدرگەده سبب اولادر. باشقەلرغه بیوك درس اولادر...

الله تعالى ــــ وعموم كشيلك دنياسينك تيگرسزلــكى.

الله تعالى مرحمتلى، شفقتلى، عادل ذات اولغاچدن بتون كشيلرنى تيگز قيلورغه كيرەك ايدى. بارچه كشيسنيده بختلى، ومسعود قيلورغه كيرەك ايدى. حال بوكه دنياده بعض لر بختلى، باى، مليونلرغه خواجه، قايولرى بختسز، يارلى، بر كيساك ايكما كـكه بيله محتاج. قايولرى صاغ وسلامت عفريت كبى. قايولرى خاسته، ضعيف، صوقر... قايه جناب حقك تيگزكيلك مرحمتى؟

الجواب: الله تعالى كشيلك دنياسنى ملكلرچه طاورلردن كوچره كوچره كمالاتكه ايرشدركان، يير يوزينه خليفه ايدەرك بتون قوه طبيعيەنى آدم بالاسينه مسخر ايتكان. مجموع هيئت بشريەنى اخوت انسانيه نقطەسينه بركتوب بر گاوده ياصاغان. نتاككه بر كشى بر گاودەگه قاراب «بو گاودەنك نه ايچون بارچه ييريده كوز اولمغان؟ ياكه نه ايچون بارچه ييريده تل اولمغان؟» دييب سؤال ويرسه، «بتون گاوده اعضالرى برسينه خدمتچى وياردمچى اولسون ايچون شويله ياراطلغان» دييب جواب ويريلەدر. شونك كبى هو سؤال گەده «بتون كشيلك دنياسى برسى برسينه بولشچى وياردامچى اولسون ايچون بارده بر تيگز ايدوب ياراطلمامشدر» دييب جواب ويرلور. نتاككه

بتون گاوده (تەرز) کوز اولسه، توتارغه قول اولماز ایدی، سویلەرتل، ایشدور قولاق، یورر آیاق اولماز ایدی. شونگ کبی بتون کشی عسکر اولسه، دنیا نیچك تعمیر ایدیلور ایدی، یا که بتون کشی صاتوچی اولسه، ایگون کم ساچار ایدی، شهرلرنی کم تعمیر ایدەر ایدی. پس بتون یبر یوزی طاشلانلق بر ییر منزلنه اولور قالور، نه ترقیات اولور؟ نه مدنیت اولور؟ پس آدملر الفت واخوت قانونلرنچه بر وجود اولارەق یاشاسونلر ایچون کشیلرنی تورلی درجەده ایدوب یاراطمشدر.

اوشانداق کشیلر بارده تیگز بر درجەده اولسەلر، کشیلك دنیاسنده اختلاف، منافرت، دشمانلق دورسورر ایدی.

دخی، بویله تورلی درجەده ایدوب یاراطو بعض لرگه نسبة امتحان‌در، بعض‌لرگه تربیه‌در. قایولرینه عمل لرینه کوره جزادر. شولای اولسەده جناب حق شول ضعیف، مسکین، یوقسل، . . . . کبیلرنگ یاردامارینه یتشورکه بولشورغه لازم ایتمشدر. تکلیفات الهیەسنیده آلارغه اوزلرینگ طبیعتلری کوتارلك قدریکنه یوکلاتمشدر.

الله‌تعالی — وکشیلك دنیاسنده اولغان خلاف مصلحتلر

«دنیاده بلك کوب نادانلر، جاوزلر اوستون اولالر.

بختلی کون کوره‌لر، بتون سعادت وراحت آلارنڭ آللرنده‌در. بلك کوب ایزگو وچن‌کوڭللی ذات‌لر بتون مشقت، بتون آغرلق بختسزلك‌ده عمر ایته‌لر. هر تورلی آفات، آرت وآللرنده‌ن ایلانب آلغان اولا. مثلا پیغمبرلر، رسوللر، حکیم‌لر، فیلاسوفلر، مصلح‌لر دنیاده نیلر کورمه گان؟ اگرده بو دنیانڭ بر قاراب بارلاب تورغان خواجه‌سی اولسه ایدی، بونده‌این حاللر دنیاده اولماز ایدی. مونه بو حاللرڭ دنیاده بولوی، بو دنیانڭ خواجه‌سز نیسز طاشلانمق بر یورط اولوینه دلالت ایتمزمی؟»

الجواب: دنیاده تر کلك ایتو وسعادت مادیه‌لر هر قایـ.وسی اسـباب‌گه باغـلانمـشدر. کمدرکه سببینه نقلاب یابشسه، سعادت مادیه‌گه ایرشه‌در. تلاسه اوصال اولسون، تلاسه نینده‌این یرتقچ اولسون، اگرده بر کمسه سببلرنده که‌چیلك ایتسه، مطلقا سعادت مادیه‌گه ایرشه آلمایدر. تلاسه حکیم وفیلاسوف اولسون. شولایوق سعادت‌لر تورلیچه‌در. بر کمسه‌لر قاشنده سلطنت مادیه‌لر سعادتدن حسابلانه‌در. بعض‌لر قاشنده سعادت‌ما‐ دیه‌نڭ هیچ اهمیتی یوقدر. بتون سعادت‌لری حقائق عالیه‐ گه ایرشو وکشف ایتودر. پیغمبرلر رسول‌لر اخلاق انسانیه‌نی اصلاح وتزکیهٔ نفس ایدوچی جان طبیب‌لریدر. الڭ آغر

حالارگه صبر ایتلرك حقائق عالیه‌نی میدانه قویماق اول مبارك ذاتلرك وظیفه‌لریدر. بتون کورکان آغر جفالر، تورلی طعن وافترالر اوزلری تعلیم ایتکان مسلك مقدسك عملیاتیدر. بوایسه عین سعادتدر.

فیلسوفلر، مصلحلر پیغمبرلرك وارثلریدر. انسانیت وحسیاتلری بیوك اولدیغندن بیوك جفالر، تورلی جزالر آلار ایچون راحتدر، سعادتدر. فقط باشقه‌لره اوز زمانلرنده بولذتلر بلنمایدر. سعادتدن حسابلانمایدر. لکن زمانلر کیچه، عصرلر اوته، صوڭندن بهالری تقدیر ایتیله‌در. شونك ایچون بوندن نچه‌مك یللر کیچکان اول مقدس ذاتلرك اسملری چقغانده جانلرمز آلار ایچون حرکتکه کیله‌در. بالمجبوریه آلارنی الوغلایه‌رق تعظیم اثرلرنی جانلرمزمیدانه قویادر. ایشته آلار قبرده‌لر! لکن، سعادت ابدیه وهکگو بختلیلك طولقونلری بزم جانلرمزه چاربوب، یاشا! طاوشلرنی چغارتمیورلرمی؟

الله تعالی — وعقلی، طبیعی، ادبی شرلر.

«بو دنیانی یاراطقان الله مرحمتلی ذات اولوب حکمت ومصلحت بوینچه دنیانی قاراب طورغان صالح ذات اولسه دنیاده نه ایچون شرنی یاراطقان؟ صالح ذاتك اثریده خیر

محض اولورغه کیره‌ك یدی. حالبوکه شر طوب طولوغدر.

الجواب: شر (یمانلق، یاوزلق) اوچ تورلیدر: عقلی طبیعی، ادبی‌در. شر عقلی یاراطلشده کمالنك کم اولوچلغیدر. شر طبیعی، طبیعتنك چیرقانغان نفرتلانکان حاللردر، عذابلر، چیرلر، آچلقلر ضررلی میوانلر کبی. شر ادبی، کشی حریتنی یمان یولغه استعمال ایتودر، سوز یورینو، یالغان آنط ایتو کبی.

بو اوچ تورلی شرلر (یاوزلقلر) هیچ برسی الله تعالی‌گه عائد دکلدر. شولایوق بولارنك ثبوتی الله تعالیگه هیچ بر ضرر کیترمایدر. چونکه شر عقلی امور طبیعیه ومادەنك اوزینك قابلیت واستعدادنده اولغان کمچلکدر. طبیعت وماده کوتاره آلمادیغندن شول کمالدن آرتق درجه قویلمامشدر. مثلا بر بالا براعضاسنده کمچلیکی حالده اولوب دنیاغه کیلسه، بو کمچلك مادەنك اوزنده اولغان کمچلکدن وآتا آنالرینك احوال ظروفندن طوغمشدر. آتا آنالری آغولی اچملکلر استعمال ایتسه‌لر، یا که یوغشلی آورولر آلکنرکان اولسه‌لر، اولاچق بالانك مادهٔ اصلیه سینه ضرر کیله‌رك شول یوغشلی چیرنك میقروبی ایله تولدیتمش اولادر. ایمدی شول مادەدن میدانه کیلکان بالا، هیچ شبهه‌سز یوغشلی چیرلی اولوب میدانه کیلادر، یا که

یوکلی آنا بعض بر ضعیف کشیدن مستقل ایستوب کولا، یا که قورقا وچیر قانه‌در، شول حال آنانك اعصابینه تأثیر ایده‌رك بالاغه عکس ایده‌در... شولای اولغاچدن الله تعالی‌که اوپکالارگه اورن قالمایدر. چونکه بالانك ضعیف اولووی آتا آنانك اوزلرینك تربیه‌سزلکلرینه قارشی اولغان برجزاءدر. اماشرطبیعی لری چن چنینه قاراغانده یمانلق دگل‌در. چونکه بزم طبیعتلرمز، بتون طبیعتده اولغان حکمت ومصلحتنی بلوب بتروی ممکن دکل‌در. اسرارطبیعیه‌نی تحلیل قیلودن بك اوزاقدر. بناءً علیه‌طبیعتلرمز هر چیرقانغان نرسه‌نی شر دیب حکم قیلورغه وجدان‌سلیمك قیوچلاق ایتمه‌یه‌چگیده‌بیلگیدر.

بلکه شر طبیعی کشیلك دنیاسینه‌ده بیوك فائده‌لر کیتره‌در. مثلا چیرلاو، عذابلانو شر طبیعیدر. لکن ادبی فائده‌لر کیتره‌در. چونکه چیرله کان کشیلرك نفس هوالری توبان توشه، تکبرلك صفتلری صینا، کوکلری یومشای، وجدانلر یاخشیلق یاغینه آوشه، اللهنك رضالغی طرفینه یونالادر... چیرلی یوراك صارانلق قیلغاننی، چیرلی‌جان‌ماقطانغانینی، شهوات حیوانیه سی آرتندن یوریگانینی قایچان کورکانك وار؟

شولایوق ضررلی حیوانلر، آغولی‌اولهنلر، چنلهب قارا-

غانده شر دکل‌لر. چونکه آلار کشیلرنی آنق اولورغه، دنیاده صاقلق واویادق ایله تورورغه، طبیعت‌ده‌گی هر نرسه‌گه عبرت کوز ایله قارارغه کونکدره‌در. شولایوق آندأین آغولی نرسه‌لرنک طب جهتندن کوبسی آوروولرغه شفا اولادر. نفیس نرسه‌لر صناعت نفیسه مکتبلرنده آغولی نرسه‌لر آرقلی میدانغه کیلگانی میدانده‌در.

دغیده کشیلر شر طبیعیگه اوزلرینک حریتی ایـله دوچار اولالر. جناب حق طرفندن بارلق دنیاسینه قو-یلغان قوانین الهیه‌دن چغالر. بس آوروولرغه مبتلی اولالر..... صوکره خاسته‌لنب طبیبلر قولینه اسیرلککه توشالر. الک نهایت اولم توشاکلرینه آیاقلرینی صوزا-لر..،.. شولای اولغاچدن شر طبیعی، آدم بالاسی‌نک اوزندن طوو ادر. اوزینک عمـلی‌نک نتیجه‌سی اولاره‌ق میدانه کیلـگان برشرایچون، الله‌تعالی‌گه اوپکالاونک هیچده معناسی یوقدر.

شرادبی‌لر، کشیلر حریتلرینی یمان یولغه استعمال ایتودن میدانه کیله‌لر؛ شولای اولغاچدن شرادبی‌لر صرف کشیلرنک اوزلرینک حریتندن طووب الله‌نک اراده وفر-مان‌لرینه خلاف اشلانکان اشلردر. بناءً علیه شرادبی، خا-لص کشینک اوزاشیدر. الله‌تعالی‌گه اوپکالارگه اورن یوقدر.

چونکه شرادبینڭ اولوینه او پکالاو، کشی اوزینڭ اراده‌سینڭ هر اولوینه راضی اولماودر. «یارب! بکا نی ایچون حریت ویردڭ! جمادات ومعدنیات کبی حریت وارادەسز حالده ایدوب نه ایچون یاراطمادڭ» دییب اینوچلکدر،

بنده‌لرگه صاف عقل، حر اراده، تورلی حسلر ویروب مصلحت ومنفعت‌لی اشلرکه اقدام، یمان اشلردن طارطنوب توررلق صاف وجدان ویرلوچلك اوزی بندون مصلحت انسانیه بولاك ایدلوچلك‌در. مونڭ آر یاغینه شکایت قیلوچلق آداب انسانیه‌گه خلافدر. بناء علیه دنیاده شر حقیقی یوقدر. بزگه قاراغانده تورلی بولملی شرلر کورنسه‌ده تورلی حکمت ومصلحت‌لرله توزیلمش آثار رحمانیه‌در. «والله علیم حکیم».

الله تعالی — وضررلی نرسه‌لر

«الله‌تعالی چیکسز حکمت ایاسی اولغان حکیم مطلق اولغاچدن بتون ییر یوزنده‌گی نرسه‌لر حکمت ومصلحت نیگزلرینه‌گنه قوریلوب یاصالغان اولورغه تیوش ایدی. حال‌بوکه بلك کوب نرسه‌لر کورەمزکه هیچ بر فائده‌لری یوق باشکه ضررلری کوبدر. مثلا یلان، چایان‌لر، تینیا سولیم وترهینه کبی آغولی میقروبلی دوڭغزلر . . .

ایرلرده هیچ برده فائده‌غه یارامغان ایمچاکلر، کشیلرنی طونچقتروب اوترولك ضررلی غازلر، کیره‌کماکان چاقده یغمورلر، ییمش‌لرنی قروب سبروب آشاب بتره تورغان قورطلر چیکرتکه‌لر . . . بیل داول‌لر . . . یاشنلر . »

دیکان ســـــوآل‌لر هر کشینك کوکلینه کیله‌در. فقط بو سوآل‌نی طودرغان نرسه آدملك علمینك آزلغیدر. اسرار کونیه‌ده آشنالغی یوقلغیدر عموم منفعت ایله خصوصی مصلحت‌نی آیره آلماویدر. مصلحت ومنفعت‌لرگه فقط اوزینه‌گنه عائد ایدوب قاراودر.. اگرده کشیلرده علم ومعرفت کیکابسه بو سوآل‌لرنی کیری الاچقدر آرتق دییب اعتبار قیلنغان نرسه‌لر، ضررلی دییب اویلانغان ایبرلر، هرقایوسی مادی یاکه ادبی مصلحت‌لر ایچون یاراطلغانی میدانه چغاچقدر. طبیعت دنیاسنده یاشرلکان چیکسز حکمت‌لر کوز آلدینه کیلوب چغاچقدر. وجود خیر محض اولدیغی کبی بتون بارلق دنیاسنده‌غی نرسه‌لر سعادت انسانیه‌گه خدمت ایده‌چکدر. «وقل رب زدنی علما».

تمام.

ضیاء الدین الکمالی
اوفا.